

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI
ANONİM ŞİRKETİ

7 Nisan 2003 tarihli
HİSSEDARLAR GENEL KURULU'NA
sunulan

2002

YETMİŞBİRİNCİ HESAP YILI HAKKINDA
BANKA MECLİSİ'NCE HAZIRLANAN
FAALİYET RAPORU
BİLANÇO, KÂR VE ZARAR HESABI

DENETLEME KURULU RAPORU

ANKARA
2003

31 Aralık 2002 TARİHİNDE
TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI

BANKA MECLİSİ

BAŞKAN SÜREYYA SERDENGEÇTİ

ÜYELER PROF. DR. M. BİLSAY KURUÇ
TUNCAY ALTAN
Z. NEVBAHAR ŞAHİN
B. ÇAĞLAR ÜNAL
TEOMAN AKGÜR
DOĞAN SEVİM

DENETLEME KURULU ÜYELERİ

M. SAİM UYSAL
NECDET KAYA SEZER
AYCE OVALIOĞLU
YAŞAR EMİN TAYLAN

YÖNETİM KOMİTESİ

BAŞKAN SÜREYYA SERDENGEÇTİ

BAŞKAN YARDIMCILARI

AYKUT EKZEN
ŞÜKRÜ BİNAY
PROF. DR. FATİH ÖZATAY
SEDEF AYALP

GÜNDEM

- 1- Açılış, Divanın teşekkülü.
- 2- Toplantı tutanağının imzalanması hususunda Divana yetki verilmesi.
- 3- Banka Meclisi ve Denetleme Kurulu'nun 2002 hesap yılına ait raporlarının ve kâr dağıtımı ile ilgili teklifin okunması ve görüşülmesi.
- 4- 2002 yılına ait bilanço, kâr ve zarar hesabı ile kâr dağıtımına ilişkin teklifin onaylanması.
- 5- Banka Meclisi ve Denetleme Kurulu'nun ibrası.
- 6- Banka Meclisi'nin 30 Nisan 2003 tarihinde boşalacak iki üyeliği için seçim yapılması.
- 7- Denetleme Kurulu'nun boşalan (D) sınıfı üyeliğine, Türk Ticaret Kanunu'nun 351. maddesi gereğince, Denetleme Kurulu Üyelerince seçilen Üyenin bilgiye arzı.
- 8- Denetleme Kurulu'nun boşalacak iki üyeliği için; (B-C) sınıfı hissedarlarınca bir, (D) sınıfı hissedarlarınca bir üye seçimi.

İÇİNDEKİLER

I. DIŞ EKONOMİK GELİŞMELER	1
I.1. DÜNYA EKONOMİSİ	1
I.1.1. Sanayileşmiş Ülkeler	3
I.1.2. Gelişmekte Olan Ülkeler	5
I.1.3. Eski Merkezi Planlı Avrupa Ekonomileri ve Bağımsız Devletler Topluluğu	6
I.1.4. Dünya Ticareti	7
I.2. ULUSLARARASI MALİ PİYASALAR	8
I.2.1. Gelişmekte Olan Piyasalar	9
II. TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ GELİŞMELER	13
GİRİŞ	13
II.1. GENEL DENGE	18
II.1.1. Ekonominin Arz Yönü: Sektörel Gelişmeler ve İthalat	23
II.1.2. Ekonominin Talep Yönü: İç Talep ve İhracat	26
II.1.3. İstihdam	28
II.1.4. Ücretler ve Maaşlar	31
II.2. KAMU MALİYESİ VE İÇ BORÇLANMA	34
II.2.1. Kamu Maliyesi	34
II.2.2. İç Borçlanma	39
II.3. ÖDEMELER DENGESİ VE DIŞ BORÇLANMA	48
II.3.1. Ödemeler Dengesi	48
II.3.2. Cari İşlemler	49
II.3.3. Sermaye Hareketleri	54
II.3.4. Dış Borçlar	59
II.4. FİYATLAR	62
II.4.1. Fiyatlardaki Gelişmeler	62
II.4.2. Tüketici Fiyatları Endeksindeki Gelişmeler	63
II.4.3. Toptan Eşya Fiyatlarındaki Gelişmeler	68
III. PARA POLİTİKASI VE PİYASALAR	75
III.1. PARA POLİTİKASI	75
III.1.1. Merkez Bankası Bilançosu	79

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

III.1.2. Para Arzları	85
III.1.3. Kredi Gelişmeleri	90
III.2. MERKEZ BANKASI İŞLEMLERİ	92
III.2.1. Açık Piyasa İşlemleri	93
III.2.2. Bankalararası Para Piyasası İşlemleri	97
III.2.3. Döviz ve Efektif İşlemleri	101
IV. MALİ PİYASALAR	107
IV.1. BANKACILIK SEKTÖRÜ	107
IV.1.1. Bankacılık Sektöründeki Gelişmeler	107
IV.1.2. Bankacılık Sektörü Bilançosu ile İlgili Gelişmeler	110
IV.1.3. Bankacılık Sektörünün Gelir-Gider Yapısındaki Gelişmeler	121
IV.1.4. Yasal ve İdari Düzenlemeler	122
IV.2. MENKUL KIYMET PİYASALARI	128
IV.2.1. Birincil Piyasalar	129
IV.2.2. İkincil Piyasalar	133
V. YÖNETİM, PERSONEL VE İDARİ İŞLER	141
V.1. BANKA MECLİSİ	141
V.2. PARA POLİTİKASI KURULU	141
V.3. YÖNETİM KOMİTESİ	141
V.4. DENETLEME KURULU	142
V.5. KADRO VE PERSONEL DURUMU	142
V.6. EĞİTİM FAALİYETLERİ	143
V.7. TEKNİK DONANIM ÇALIŞMALARI	144
V.8. İNŞAAT VE ONARIM ÇALIŞMALARI	144
TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI ÖRGÜT ŞEMASI	145
VI. MERKEZ BANKASI BİLANÇOSU	147
VI.1. BİLANÇO AÇIKLAMASI	147
VI.2. 2002 YILI KÂRI VE DAĞITIMI	159
VII. YASAL VE İDARİ DÜZENLEMELER	193
VIII. İSTATİSTİK TABLOLARI	219
IX. BİLANÇO KARŞILAŞTIRMALARI	277
GRAFİKLER	IX

GRAFİKLER

Grafik I.1.1	: Ham Petrol Fiyatları	8
Grafik I.2.1	: EURO ve Japon Yeni Pariteleri	9
Grafik II.1.1	: GSYİH Büyümesine Katkıları	19
Grafik II.2.1	: Faiz ve Özelleştirme Hariç Kamu Dengesi ve Kamu Kesimi Borçlanma Gereği / GSMH	35
Grafik II.2.2	: Bütçe Dengeleri / GSMH	38
Grafik II.2.3	: Konsolide Bütçe İç Borç Servisi / GSMH	39
Grafik II.2.4	: İç Borç Stokunun Borçlanma Araçlarına Göre Dağılımı	41
Grafik II.2.5	: 2002 Yılı İhalelerinde Ortalama Borçlanma Vadesi ve Bileşik Faiz Oranı	43
Grafik II.2.6	: Nakit İç Borç Stokunun Borçlanma Araçlarına Göre Dağılımı	44
Grafik II.2.7	: Net Satış Miktarı ile Ağırlıklandırılmış Hazine İhalelerinde Gerçekleşen Bileşik Faiz Oranı	45
Grafik II.3.1	: Yurt Dışı Piyasalarda İhraç Edilmiş Türk Tahvillerinin Getiri Farkı (Spread)	56
Grafik II.3.2	: Özel Sektörün Uzun ve Kısa Vadeli Ticari Kredi Kullanımı ile İthalat	58
Grafik II.4.1	: Mal ve Hizmet Fiyatları	64
Grafik II.4.2	: Tüfe ve Başlıca Alt Kalemler (1999-2002)	65
Grafik II.4.3	: Tüketici Fiyatları Endeksi (1999-2002)	67
Grafik II.4.4	: TCMB Beklenti Anketi	68
Grafik II.4.5	: TEFİ (1999-2002)	69
Grafik II.4.6	: TEFİ ve Alt Kalemler	70
Grafik II.4.7	: Özel İmalat Fiyatları ve Dolar Kuru	70
Grafik II.4.8	: TCMB İktisadi Yönelim Anketi	72
Grafik III.1.1	: Para Tabanı ve Alt Kalemleri	80
Grafik III.1.2	: Para Tabanı, Net İç Varlıklar, Net Dış Varlıklar	83
Grafik III.1.3	: Açık Piyasa İşlemleri	84

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

Grafik III.1.4	: Reel Parasal Büyüklükler	86
Grafik III.1.5	: DTH / Toplam Mevduat	86
Grafik III.1.6	: Repo / Toplam TL Mevduat	87
Grafik III.1.7	: Para Çarpanı	89
Grafik III.1.8	: Rezerv Para Çarpanının Bileşenleri	89
Grafik III.1.9	: Reel Kredi Endeksi 1996=100	90
Grafik III.1.10	: Mevduat ve KYB Kredilerinin GSYİH'ya ve Mevduata Oranı	91
Grafik III.2.1	: Döviz Kurundaki Oynaklık	104
Grafik III.2.2	: Döviz Kuru (ABD Doları)	104
Grafik IV.1.1	: Kredi Hacmi	113
Grafik IV.1.2	: Kredilerin Banka Gruplarına Göre Dağılımı	114
Grafik IV.1.3	: Kredi Faiz Oranları	114
Grafik IV.1.4	: Mevduatın Ortalama Vadesi	117
Grafik IV.1.5	: Mevduatın Vadelere Göre Dağılımı	117
Grafik IV.1.6	: Mevduat Faiz Oranları	118
Grafik IV.1.7	: Bankacılık Sektörünün Yurt Dışından Kullandığı Krediler	119
Grafik IV.1.8	: Bankacılık Sektörünün Bilanço İçi Yabancı Para Pozisyonu Yabancı Para Aktif-Pasif Farkı	120
Grafik IV.1.9	: Bankacılık Sektörünün Yabancı Para Net Genel Pozisyonu	120
Grafik IV.2.1	: 2002 Yılında SPK Kaydına Alınan Hisse Senedi ve Menkul Kıymet Yatırım Fonu İhraçları	128
Grafik IV.2.2	: Kamu Kesimi Menkul Kıymet Stokunun Toplam Menkul Kıymet Stoku İçindeki Payı	130
Grafik IV.2.3	: İMKB Hisse Senetleri Piyasası Aylık İşlem Hacmi ve Ulusal-100 Endeksi	134
Grafik IV.2.4	: Ulusal-100 Getiri Endeksi	137
Grafik IV.2.5	: İMKB Tahvil ve Bono Piyasası Kesin Alım-Satım Pazarı Aylık İşlem Hacmi	138
Grafik IV.2.6	: İMKB Tahvil ve Bono Piyasası Repo-Ters Repo Pazarı İşlem Hacmi ve Payı	139

İSTATİSTİK TABLOLARI

Tablo 1	: Ekonominin Genel Dengesi (Cari Fiyatlarla) —————	221
Tablo 2	: Ekonominin Genel Dengesi (1998 Fiyatlarıyla) —————	222
Tablo 3	: Gayri Safi Milli Hasıla (Cari Üretici Fiyatlarıyla) —————	223
Tablo 4	: Gayri Safi Milli Hasıla (1987 Üretici Fiyatlarıyla) —————	223
Tablo 5	: Sektörler İtibariyle Sabit Sermaye Yatırımları (Cari Fiyatlarla)	224
Tablo 6	: Sektörler İtibariyle Sabit Sermaye Yatırımları (1998 Fiyatlarıyla) —————	224
Tablo 7	: İmalat Sanayii Kapasite Kullanım Oranı (ISIC R3) —————	225
Tablo 8	: Sanayi Üretim Endeksi —————	225
Tablo 9	: Başlıca Sanayi Ürünleri Üretimi —————	226
Tablo 10	: Enerji Dengesi (Milyon Ton Petrol Eşdeğeri Olarak “MTPE”) —	227
Tablo 11	: Seçilmiş Tarım Ürünleri Üretimi —————	228
Tablo 12	: Belediyelerce Verilen Yapı Ruhsatlarına Göre Yeni İnşaat ———	229
Tablo 13	: Belediyelerce Verilen Yapı Kullanma İzin Belgelerine Göre Yeni İlave veya Kısmen Biten Yapılar —————	229
Tablo 14	: Ulaştırma Hizmetleri —————	230
Tablo 15	: Haberleşme Hizmetleri —————	231
Tablo 16	: İş İsteyenler ve Açık İşler —————	231
Tablo 17	: İmalat Sanayiinde Üretimde Çalışanlar Endeksi —————	232
Tablo 18	: İmalat Sanayiinde Üretimde Çalışılan Saat Başına Nominal Ücret Endeksi —————	232
Tablo 19	: İmalat Sanayiinde Üretimde Çalışılan Saat Başına Reel Ücret Endeksi —————	232
Tablo 20	: Dış Ülkelere Gönderilen İşçiler —————	233
Tablo 21	: Toplu İş Sözleşmeleri —————	233
Tablo 22	: Grevler ve Lokavtlar —————	233
Tablo 23	: Fiyat Endeksleri —————	234
Tablo 24	: Fiyat Endeksleri (Aylık) —————	235
Tablo 25	: Altın Fiyatları —————	236

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

Tablo 26	: Altın Fiyatları (Aylık Ortalama)	236
Tablo 27	: Konsolide Bütçe	237
Tablo 28	: İşletmeci KİT'lerin Finansman İhtiyacı (Cari Fiyatlarla)	238
Tablo 29	: Fon Kaynak ve Harcamaları (Cari Fiyatlarla)	239
Tablo 30	: Konsolide Bütçe Ödenekleri, Harcama ve Gelirleri	240
Tablo 31	: İç Borç Stoku	240
Tablo 32.A	: Parasal Yetkililer-Sektörel Hesaplar	242
Tablo 32.P	: Parasal Yetkililer-Sektörel Hesaplar	243
Tablo 33	: Merkez Bankası-Krediler	244
Tablo 34	: Merkez Bankası-Mevduat	245
Tablo 35.A	: Mevduat Bankaları-Sektörel Hesaplar	246
Tablo 35.P	: Mevduat Bankaları-Sektörel Hesaplar	247
Tablo 36.A	: Mevduat Bankaları-Mevduat	248
Tablo 36.B	: Mevduat Bankaları-Mevduat	249
Tablo 37.A	: Kalkınma ve Yatırım Bankaları-Sektörel Hesaplar	250
Tablo 37.P	: Kalkınma ve Yatırım Bankaları-Sektörel Hesaplar	251
Tablo 38	: Kalkınma ve Yatırım Bankaları-Krediler	252
Tablo 39	: Mevduat Bankaları-Krediler	252
Tablo 40	: Bankacılık Sektörü-Yurt İçi Kredi Hacmi	253
Tablo 41	: Parasal Sektör Analitik Bilançosu	254
Tablo 42	: Merkez Bankası-Analitik Bilanço	255
Tablo 43	: İhraç Edilen Menkul Değerler	256
Tablo 44	: Uluslararası Rezervler	256
Tablo 45	: Dış Ticaret	257
Tablo 46	: Uluslararası Standart Sanayi Sınıflamasına Göre İhracat (ISIC R3)	258
Tablo 47	: Uluslararası Standart Sanayi Sınıflamasına Göre İthalat (ISIC R3)	259
Tablo 48	: Fasıllara Göre İhracat	260
Tablo 49	: Fasıllara Göre İthalat	261
Tablo 50	: Ülkelere Göre İhracat	262
Tablo 51	: Ülkelere Göre İthalat	263
Tablo 52	: Geniş Ekonomik Kategorilere (BEC) Göre Dış Ticaret	264
Tablo 53	: Dış Ticaret Fiyat Endeksi (ISIC R3)	264

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

Tablo 54	: Ödemeler Dengesi	265
Tablo 55	: Ödemeler Dengesindeki Bazı Kalemlerin Ayrıntıları	266
Tablo 56	: Dış Borç Stoku	267
Tablo 57	: Dış Borç Stokunun Dönem Sonu Kurlarıyla Döviz Cinslerine Göre Dağılımı	268
Tablo 58	: Kredi Mektuplu Döviz Tevdiat Hesapları	268
Tablo 59	: Döviz Tevdiat Hesapları	269
Tablo 60	: Orta ve Uzun Vadeli Dış Borç Ödemeleri Projeksiyonu (Borçlulara Göre)	269
Tablo 61	: Yabancı Sermayeli Şirketlerin Sektörel Dağılımı	270
Tablo 62	: Yabancı Sermaye İzinlerinin Yıllara Göre Dağılımı	271
Tablo 63	: 2002 Yılı Devlet İç Borçlanma Senetleri İhale Faizleri	271
Tablo 64	: 2002 Yılı Devlet İç Borçlanma Senetleri İhalelerinde Satılan Miktarlar	272
Tablo 65	: 2002 Yılı Bankalararası Para Piyasası İşlemleri	272
Tablo 66	: 2002 Yılı Döviz ve Efektif Piyasaları İşlemleri	273
Tablo 67	: Reel Efektif Döviz Kuru Endeksleri	274
Tablo 68	: Sınıflarına Göre Fiili Personel Durumu	275
Tablo 69	: T.C. Merkez Bankası Şube, Temsilcilik ve Bürolar	276

2002
YETMİŞBİRİNCİ HESAP YILI HAKKINDA
BANKA MECLİSİ'NCE HAZIRLANAN
FAALİYET RAPORU

Saygıdeğer Ortaklar,

Merkez Bankası işlemlerini incelemeye başlamadan önce 2002 yılındaki ekonomik gelişmeleri gözden geçirmekte yarar görüyoruz. Bu nedenle, incelemenize sunulan Raporda dünya ve Türkiye ekonomisindeki gelişmeler ayrıntılı bir biçimde ele alınmaktadır.

Raporun birinci bölümünde uluslararası ekonomik gelişmeler değerlendirilmektedir. Dünya ekonomisinin başlıca ülke grupları itibarıyla incelendiği bu bölümde uluslararası mali piyasalardaki gelişmelere ve gelişen piyasalara yer verilmektedir.

Türkiye ekonomisinin irdelenmesine ayrılan ikinci bölümde genel denge, istihdam, kamu maliyesi, ödemeler dengesi ve enflasyona ilişkin gelişmeler ele alınmıştır.

Raporun üçüncü bölümünde, Merkez Bankası'nca uygulanan para ve kur politikaları uygulamaları anlatılmaktadır. Ayrıca, 2002 yılında Merkez Bankası bilançosu detaylı olarak değerlendirilmektedir.

Raporun dördüncü bölümünde, bankacılık sektöründeki gelişmeler, sektörle ilgili yasal ve idari düzenlemelerin yanı sıra menkul kıymet piyasalarındaki gelişmeler yer almaktadır.

Türkiye ve dünyadaki ekonomik gelişmelerin incelendiği bölümlerden sonra, Raporun beşinci bölümünde Merkez Bankası'nın personel ve idari işleri hakkında bilgi verilmekte, altıncı bölümünde ise 2002 yılı Bilançosu ile Kâr ve Zarar Hesabı açıklanmaktadır. Faaliyet Raporumuzun sonunda, her zaman olduğu gibi, 2002 yılında çıkartılan ekonomik ve sosyal konularla ilgili başlıca yasal ve idari düzenlemeler ile ülke ekonomisi hakkında istatistik tabloları içeren iki bölüm yer almaktadır.

Bankamızın yetmişbirinci hesap yılı sonuçlarını gösteren 2002 yılı Bilançosu ile Kâr ve Zarar Hesabını inceleme ve onayınıza sunar, Yüksek Kurulunuzu saygı ile selamlarız.

I

DIŞ EKONOMİK GELİŞMELER

I.1. DÜNYA EKONOMİSİ

Gelişmiş ülkelerde 2001 yılı sonlarında görülmeye başlayan iyileşme ve 2002 yılının ilk çeyreğinde gerçekleşen büyüme hızları, 2000 yılı ortalarından bu yana durağan bir seyir izleyen dünya ekonomisinin tekrar toparlanma sürecine gireceğine ilişkin beklentileri artırmıştır. Ancak 2002 yılı ikinci çeyreği ve sonrasında gözlenen gelişmeler, küresel ekonominin daha öncekilerin aksine durgunluk ortamından oldukça yavaş ve kırılmalı bir büyüme sürecine geçtiğini göstermiştir.

Dünya ekonomisinin 2001 yılındaki yüzde 2,2'lik büyümesinin ardından 2002 yılında yüzde 2,8 oranında büyüdüğü tahmin edilmektedir.

Dünya ekonomisinin 2001 yılındaki yüzde 2,2'lik büyümesinin ardından 2002 yılında yüzde 2,8 oranında büyüdüğü tahmin edilmektedir (Tablo I.1.1). Dünya ekonomisine ülkeler ve bölgeler itibarıyla bakıldığında, büyüme performansları açısından önemli farklılıklar olduğu gözlenmektedir. Japonya ve Euro Alanı ekonomileri düşük hızlarda büyürlerken, ABD ekonomisinde büyüme hızı bir önceki yıla göre artış göstermiştir. Japonya güçlü ihracat performansına bağlı olarak geçen yılki daralmanın ardından 2002 yılında sınırlı bir büyüme hızına ulaşabilmiştir. Gelişmekte olan ekonomiler dünya ortalamasının üzerinde büyüme hızları sergileyebilmişlerdir. Ancak, Latin Amerika ekonomilerinde gerileme yaşanmıştır (Tablo I.1.2).

Gelişmiş ülkelerde 2002 yılı enflasyonist baskıların azaldığı bir yıl olmuştur. Bu sayede, söz konusu ekonomiler para politikalarını büyümeyi destekleyici yönde kullanabilmişlerdir. Ancak, gelişmiş ülkelerde izlenen gevşek para politikaları uygulamaları, söz konusu ekonomilerde ve dolayısıyla küresel ekonomide güçlü ve hızlı bir toparlanma sürecini başlatmaya yeterli olmamıştır. Tüketim harcamaları gerek ABD'de gerek Euro Alanı'nda sınırlı bir artış göstermiş, yatırım harcamaları da yıl genelinde gerilemiştir. Gelişmiş ekonomilerde 2002 yılında ortak olarak gözlenen bir diğer olgu ise bütçe dengelerinde görülen kötüleşmedir. 2002 yılında ABD, Euro Alanı ve Japonya'da bütçe açıklarının GSYİH'ye oranı geçen yıla göre artmıştır.

TABLO I.1.1
DÜNYA EKONOMİK GÖSTERGELERİ
(Yıllık Yüzde Değişim)

	2000	2001	2002 ⁽¹⁾
ÜRETİM			
Dünya	4,7	2,2	2,8
Sanayileşmiş Ülkeler	3,8	0,8	1,7
ABD	3,8	0,3	2,4
Japonya	2,4	-0,3	0,3
Avrupa Para Birliği	3,5	1,5	0,9
Gelişmekte Olan Ülkeler	5,7	3,9	4,2
Eski Merkezi Planlı Avrupa Ekonomileri ve Bağımsız Devletler Topluluğu	6,6	5,0	3,9
DÜNYA TİCARET HACMİ	12,6	-0,1	2,1
İthalat			
Gelişmiş Ülkeler	11,8	-1,3	1,7
Gelişmekte Olan Ülkeler	15,9	1,6	3,8
Eski Merkezi Planlı Avrupa Ekonomileri ve Bağımsız Devletler Topluluğu	13,4	11,7	6,9
İhracat			
Gelişmiş Ülkeler	12,0	-1,1	1,2
Gelişmekte Olan Ülkeler	15,0	2,6	3,2
Eski Merkezi Planlı Avrupa Ekonomileri ve Bağımsız Devletler Topluluğu	14,7	5,9	5,3
TÜKETİCİ FİYATLARI			
Gelişmiş Ülkeler	2,3	2,2	1,4
Gelişmekte Olan Ülkeler	6,1	5,7	5,6
Eski Merkezi Planlı Avrupa Ekonomileri ve Bağımsız Devletler Topluluğu	20,2	15,9	11,3
ALTI AYLIK LİBOR FAİZLERİ(%)⁽²⁾			
ABD Doları	6,6	3,7	2,1
Japon Yeni	0,3	0,2	0,1
Alman Markı	4,6	4,1	3,4

Kaynak: IMF "World Economic Outlook", Eylül 2002.

(1) IMF Tahmini.

(2) Londra Bankalararası Borçlanma Oranları.

I.1.1. Sanayileşmiş Ülkeler

Sanayileşmiş ülkelerin 2002 yılında ortalama yüzde 1,7 oranında büyüdükleri tahmin edilmektedir. ABD ekonomisi bu ekonomilerle kıyaslandığında ortalamanın üzerinde büyürken, Euro Alanı ise ortalamanın altında bir performans göstermiştir. Japon ekonomisinde ise yıl genelinde sınırlı bir büyüme gözlenmiştir. Ekonomik faaliyetlerdeki durgunluk, sanayileşmiş ülkelerdeki işsizlik oranının 2001 yılından sonra 2002 yılında da artmasına neden olmuştur. Enflasyon oranları ise tüm büyük sanayileşmiş ülkelerde 2001 yılına göre düşüş göstermiştir.

Amerika Birleşik Devletlerinde GSYİH 2002 yılında yüzde 2,4 oranında büyümüştür. Büyüme çeyrekler itibarıyla dalgalı bir seyir izlemiştir. İlk çeyrekteki büyüme rakamının ardından stoklardan gelen düzeltmeyle, büyüme ikinci çeyrekte düşmüş, üçüncü çeyrekte ise tekrar yükselmiştir. Son çeyrekte ise, ABD ekonomisi üçüncü çeyreğe göre daha düşük bir büyüme performansı göstererek yüzde 0,7 oranında büyümüştür. Alt kalemler itibarıyla incelendiğinde, büyümenin dinamikleri açısından çok sağlıklı olmadığı ve sürdürülebilirliğine ilişkin bir takım risklerin bulunduğu görülmektedir. ABD ekonomisindeki büyüme, temelde tüketim harcamaları ve katkısı daha az olmakla birlikte kamu harcamalarında gerçekleşen artışlardan kaynaklanmıştır. Yatırım harcamalarının ise 2002 yılı boyunca tüketim harcamalarındaki bu eğilimi izlemediği görülmektedir. Bu durum, firmaların ekonomideki toparlanma sürecinin devamlılığına ilişkin endişelerinin yıl boyunca devam ettiğini göstermektedir. GSYİH'nin alt kalemlerinden net ihracat ise 2002 yılında ihracattaki düşüşe ve ithalattaki artışa bağlı olarak büyümeyi olumsuz etkilemiştir. Enflasyonist baskıların söz konusu olmadığı ekonomide para politikası büyümeyi destekleyici yönde kullanılmıştır. 2000 yılı sonunda yüzde 6,5 olan referans faiz oranı, 2001 yılı başından itibaren on iki kere düşürülmüştür. Sonuncusu 2002 yılı Kasım ayında yapılan faiz indirimiyle, Amerikan Merkez Bankası (FED) referans faiz oranı, yüzde 1,75'ten yüzde 1,25'e düşmüştür. Para politikasının istenen ölçüde olumlu sonuçlar vermemesi nedeniyle hükümet 2003 yılında uygulamaya girmek üzere bir vergi indirimi paketi hazırlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde 2002 yılında yaşanan önemli gelişmelerden biri de bazı büyük şirketlere ilişkin muhasebe usulsüzlüklerinin ortaya çıkması ve bu şirketlerin iflas etmesi sonucu hisse senedi piyasasında gözlenen güvensizliktir.

2002 yılında ABD ekonomisinde gerçekleşen büyüme, temelde tüketim harcamaları ve katkısı daha az olmakla birlikte, kamu harcamalarında gerçekleşen artışlardan kaynaklanmıştır.

Japon ekonomisi yılın ilk yarısında güçlü ihracat performansından kaynaklanan düşük olmakla birlikte pozitif bir büyüme göstermiştir. Küresel ekonomide görülen yavaşlamaya bağlı olarak büyüme yılın ikinci yarısında yavaşlamıştır. Ekonomi yıl genelinde yüzde 0,3 oranında büyümüştür. Japon ekonomisinde artan kamu açıkları ve bankacılık sisteminin geri dönmeyen

kredileri, 2002 yılında da büyümenin önündeki yapısal sorunlar olarak öne çıkmıştır. Japonya Merkez Bankası bankacılık sistemine likidite sağlamak amacıyla para politikasını gevşetmiştir. Hükümet de sistemin tekrar işlevsellik kazanabilmesi amacıyla bir dizi önlemler almış, ancak bu önlemler 2002 yılı itibarıyla bankacılık sisteminde gözle görülür bir iyileşme sağlayamamıştır.

Euro Alanı'nın 2002 yılı genelinde önceki yıla göre yüzde 0,9 oranında büyüdüğü tahmin edilmektedir. Söz konusu ekonomilerde yatırım harcamaları yıl boyunca daralırken, tüketim harcamaları yüzde 0,6 gibi oldukça düşük bir oranda artmıştır. Euro Alanı'nda büyümenin temel kaynağı, ithalattaki keskin düşüş nedeniyle artan net ihracat olmuştur. Büyümeyle olumlu etkileyen bir diğer etken de yüzde 2 oranında artan kamu harcamalarıdır. Ekonomideki durgunluk ortamı işsizlik oranına da yansımış ve 2002 yılında işsizlik oranı yüzde 8,4'e yükselmiştir. Enflasyon oranlarının düşük seyrettiği Euro Alanı'nda, Avrupa Merkez Bankası 2002 yılında bir kez faiz oranlarını düşürmüştür. Aralık ayında yapılan bu indirimle yıl boyunca yüzde 3,25 olan faiz oranı yüzde 2,75'e düşürülmüştür.

*Euro Alanı'nda
2002 yılında
büyümenin temel
kaynağı, ithalattaki
keskin düşüş
nedeniyle artan net
ihracat olmuştur.*

Alman ekonomisinin 2002 yılında yüzde 0,2 oranında büyüdüğü tahmin edilmektedir. Bu oran, diğer Avrupa Birliği ekonomilerinin ortalama büyüme hızlarının oldukça altındadır. Alman ekonomisinde iç talep 2002 yılında daralmıştır. İç talepte en keskin daralma özel yatırım harcamalarında görülmüştür. Özel tüketim harcamalarının da daraldığı ekonomide iç talep unsurlarından sadece kamu harcamaları artış göstermiştir. Ekonomideki sınırlı büyüme, daralan ithalata bağlı olarak net ihracatın yaptığı katkıdan kaynaklanmıştır. 2002 yılındaki durgunluk ortamı sonucunda geçen yıl sonunda yüzde 9,6 olan işsizlik oranı 2002 yılı Aralık ayı itibarıyla yüzde 10,1'e yükselmiştir. İç talepteki gerilemeye bağlı olarak enflasyon oranları 2002 yılında düşük seyretmiştir. Buna göre, tüketici fiyatları enflasyonu 2002 yılında yüzde 1,4 oranında artmıştır. Alman ekonomisinde 2002 yılında bütçe dengesi kötüleşmiş ve bütçe açığının GSYİH'ye oranı, Maastricht kriterlerine aykırı bir yükseklikte, yüzde 3,8 olarak gerçekleşmiştir.

İngiltere, küresel durgunluk ortamından diğer sanayileşmiş ülkelere göre daha az etkilenmiştir. 2002 yılında yüzde 1,6 olarak gerçekleştiği tahmin edilen büyümenin temel kaynağını özel ve kamu tüketim harcamaları teşkil etmiştir. Yatırım harcamaları ise yıl genelinde daralma eğilimi göstermiştir. Dış ticaret dengesi de ihracatın oldukça düşük bir oranda artması nedeniyle büyümeyi olumsuz yönde etkilemiştir. İngiltere'de iç talebin canlılığını koruması, işsizlik oranının diğer Avrupa ülkelerine kıyasla daha az artmasını sağlamış ve işsizlik oranı 2002 yılında yüzde 5,2 olarak gerçekleşmiştir. Ekonomik faaliyetteki canlılık

enflasyon oranlarının yükselmesine neden olmuştur. İngiltere Merkez Bankası gerçekleşen enflasyon oranının yıl sonu itibarıyla hedeflenen oranın üstüne çıkabileceğini dikkate alarak 2002 yılı içinde faiz oranlarında indirim gitmemiştir.

I.1.2. Gelişmekte Olan Ülkeler

Gelişmekte olan ülkeler 2002 yılında bölgeler itibarıyla oldukça farklı eğilimler göstermiştir. Güney Asya ülkeleri ihracata bağlı olarak dünya ortalamasının üstünde büyüme hızlarına ulaşırlarken, Latin Amerika ekonomilerinde daralma gözlenmiştir.

TABLO I.1.2
REEL GSYİH VE ENFLASYON
(Yıllık Yüzde Değişim)

	GSYİH		TÜFE	
	2001	2002 ⁽¹⁾	2001	2002 ⁽¹⁾
Gelişmekte Olan Ülkeler	3,9	4,2	5,7	5,6
Asya	5,0	5,9	2,5	2,0
AB'ye Aday Ülkeler	-	3,0	21,2	16,8
Latin Amerika	0,6	-0,6	6,4	8,6
Afrika	3,4	3,1	8,7	9,0

Kaynak: IMF "World Economic Outlook", Eylül 2002.

(1) IMF Tahmini.

Asya ekonomileri, yılın ilk üç çeyreğinde en önemli ticaret ortaklarından ABD'nin GSYİH büyümesinin üstünde gerçekleşen ithalat artışı sayesinde yüksek büyüme hızlarına ulaşmışlardır. Bölgedeki canlı ekonomik faaliyetin en önemli etkenlerinden diğeri de bölge ülkelerinden önemli ölçüde ithalat yapan ve dış ticaret hacmi hızla büyüyen Çin ekonomisidir. Bölge ekonomilerinde yüksek büyüme hızlarına rağmen enflasyon oranlarının ortalamada 2001 yılından daha düşük olduğu görülmektedir.

Asya ekonomileri 2002 yılında en önemli ticaret ortaklarından ABD'nin GSYİH büyümesinin üstünde gerçekleşen ithalat artışı sayesinde yüksek büyüme hızlarına ulaşmışlardır.

Bölgenin en büyük ekonomisi olan Çin ekonomisi 2002 yılında beklentilerin de üzerinde bir büyüme performansı sergilemiştir. 2002 yılında yüzde 8 oranında büyüdüğü tahmin edilen ekonomide, hem yatırım hem de tüketim harcamalarının yüksek seyrettiği görülmektedir. İhracat ve ithalat ise yüzde 20'ye yakın oranlarda artmıştır. Bölgeye gelen doğrudan yabancı yatırımlar 2002 yılında da artmaya devam etmiştir. Güçlü iç talebe rağmen 2002 yılında tüketici fiyatları yüzde 0,5 oranında gerilemiştir.

Latin Amerika ekonomilerinin 2002 yılı genelinde yüzde 0,6 oranında daraldıkları tahmin edilmektedir. Finansal piyasalarda kötüleşen koşullar, ABD ekonomisindeki büyümenin beklenenden yavaş olması ve petrol ihraç etmeyen ülkelerin ticaret hadlerindeki bozulma, Arjantin ekonomisinde yaşanan kriz, düşük büyüme oranlarının arkasında yatan başlıca nedenler olmuşlardır. Bölge ülkelerinin ulusal para birimlerinin de değer kaybetmesi enflasyonist baskıları arttırmış, bu durum yavaş toparlanma sürecine rağmen bazı ülkelerin para politikalarını sıkılaştırmalarına neden olmuştur. Latin Amerika ülkelerinde gerçekleşen ortalama enflasyon oranının 2002 yılında yüzde 8,6'ya yükseldiği tahmin edilmektedir (Tablo I.1.2).

Arjantin ekonomisinin kriz nedeniyle 2002 yılında yüzde 11 oranında daraldığı tahmin edilmektedir. 2002 yılı itibarıyla ekonominin toparlanma sürecine geçtiğine ilişkin somut bir işaret bulunmamakla birlikte, finansal piyasalarda istikrarın 2002 yılı sonuna doğru tekrar sağlanmaya başladığı görülmektedir. Enflasyondaki yavaşlama, değer kazanan pezo ve artan mevduatlar, finansal piyasalardaki iyileşmeye işaret eden en önemli göstergeler olmuşlardır.

Brezilya ekonomisi, 2002 yılında siyasi belirsizliklere bağlı riskler ve bu riske bağlı olarak değişen yatırımcı davranışlarından etkilenmiştir. Siyasi belirsizliklerin Brezilya'da finansal bir krize neden olmaması için IMF ile 30 milyar dolarlık bir stand-by anlaşması imzalanmıştır. Yıl sonuna doğru finansal piyasalarda, yeni hükümetin tutumu ve borç stokunun sürdürülebilirliğine ilişkin endişeler azalmakla birlikte devam etmiş ve bu durum ulusal paranın değer kaybetmesine neden olmuştur. Değer kaybeden Brezilya reali nedeniyle enflasyon oranı artarak yıl sonu hedefinin üzerine çıkmıştır. Düşük büyüme oranına rağmen, Merkez Bankası gecelik faizleri yukarı çekmek zorunda kalmıştır. Büyümenin 2002 yılında yüzde 1,5 oranında gerçekleştiği ekonomide, kamu harcamaları artmış, yatırım ve tüketim harcamaları ise azalmıştır.

I.1.3. Eski Merkezi Planlı Avrupa Ekonomileri ve Bağımsız Devletler Topluluğu

Son dört yıldır dünya ekonomisinin üzerinde büyüme rakamlarına ulaşan Rusya ekonomisinde büyüme hızının 2002 yılında yüzde 4,4 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Özel tüketim harcamalarında 2001 yılına göre gözlenen artış ve ham petrol satışının desteklediği ihracat artışı, büyümenin belirleyici faktörleri olarak gözlenmektedir. 2002 yılı Kasım ayı itibarıyla tüketici fiyatlarında yüzde 13,3 oranında artış gerçekleşmiştir. Tüketici fiyatları artışının 2002 yılı sonunda yüzde 14,5 düzeyinde kalacağı tahmin edilmektedir.

Eski Merkezi Planlı Avrupa ekonomilerinin 2002 yılında ortalama yüzde 3,9 oranında büyüdüğü tahmin edilmektedir. 2002 yılında Euro Alanı'nda görülen ekonomik durgunluk, ticari ilişkileri Euro Alanı ülkeleri ile çok güçlü olan Eski Merkezi Planlı Avrupa ülkelerinin ihracatını olumsuz etkilemiştir. Bölgenin güçlü ekonomileri Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan'da 2001 yılında görülen yüksek ihracat artışları 2002 yılında yavaşlamıştır. Küresel durgunluk, Eski Merkezi Planlı Avrupa ekonomileri için de önemli bir risk oluşturmaktadır.

Eski Merkezi Planlı Avrupa ekonomilerinin 2002 yılında ortalama yüzde 3,9 oranında büyüdüğü tahmin edilmektedir.

I.1.4. Dünya Ticareti

2001 yılında yüzde 0,1 oranında gerileyen dünya ticaret hacminin 2002 yılında yüzde 2,1 oranında artması beklenmektedir. Son on yılda dünya ticaret hacminin yılda ortalama yüzde 6,5 oranında büyüdüğü göz önünde bulundurulduğunda, küresel durgunluğun dünya ticaret hacmine olumsuz etkisi kolayca görülmektedir. Dünya ticareti, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri bazında incelendiğinde, gelişmekte olan ülkelerin toplam ticaret hacminin gelişmiş ülkelere göre daha fazla artış gösterdiği görülmektedir. Euro Alanı'nda 2002 yılında toplam ihracatın 2001 yılına göre yüzde 0,9 artması, toplam ithalatın ise yüzde 0,1 oranında düşmesi beklenmektedir. Dünya ticareti bölgesel bazda incelendiğinde ise Çin'in sürükleyici olduğu gelişmekte olan Asya ülkelerinde ihracat ve ithalatın yıllık büyüme oranları, sırasıyla, yüzde 7,4 ve yüzde 8,3 olarak tahmin edilmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin toplam ticaret hacminin gelişmiş ülkelere göre daha fazla artış gösterdiği görülmektedir.

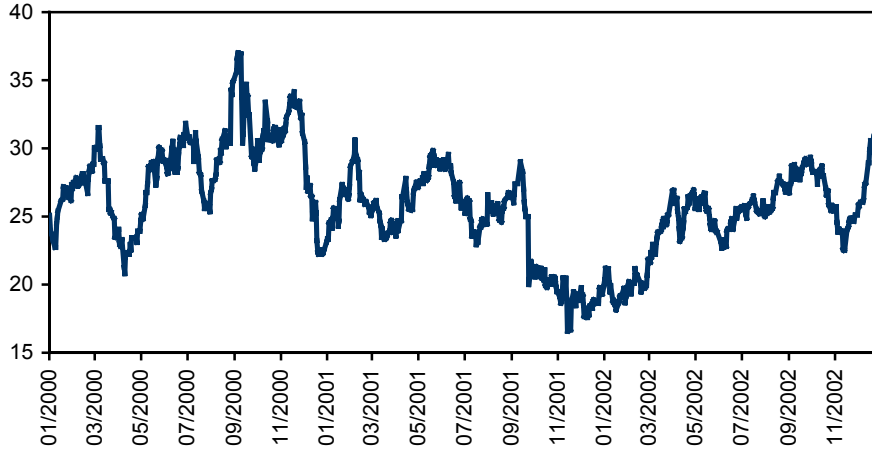
TABLO I.1.3
DÜNYA MAL FİYATLARI
(ABD doları, Yıllık Yüzde Artış)

	1999	2000	2001	2002 ⁽¹⁾
Petrol	37,5	57,0	-14,0	0,5
İmalat Sanayi Ürünleri	-2,0	-5,2	-2,3	2,6
Petrol Dışı Ana Mallar	-7,0	1,8	-5,4	4,2

Kaynak: IMF "World Economic Outlook", Eylül 2002.
(1) IMF Tahmini.

2001 yılında küresel büyümenin yavaşlaması ile beraber mal fiyatlarında düşme eğilimi gözlenirken, 2002 yılında mal fiyatlarının 2001 yılına göre yükseldiği görülmektedir (Tablo I.1.3). 2002 yılında ham petrol fiyatları dalgalı bir artış eğilimi izlemiştir. Orta Doğu ve Venezuela'daki gelişmeler, yılın son ayında ham petrol fiyatlarında görülen yüksek artışın belirleyicisi olmuşlardır. Ocak ayında 18 ABD doları düzeyinde seyreden ham petrol varil fiyatları, yıl sonunu 31 ABD doları seviyesinde kapatmıştır (Grafik I.1.1).

GRAFİK I.1.1
HAM PETROL FİYATLARI
(Brent, ABD doları/varil)

Kaynak: ABD Enerji Bakanlığı.

I.2. ULUSLARARASI MALİ PİYASALAR

Küresel durgunluk, teknoloji, telekom ve iletişim sektörlerinde faaliyet gösteren büyük ölçekli firmaların iflasları, hisse senedi fiyatlarındaki global düşüşler ve büyük şirketlerin muhasebe kayıtlarına duyulan güvensizlikler gibi faktörler, 2002 yılında uluslararası mali piyasaları olumsuz yönde etkilemiştir.

Geçmiş yıllarda büyük artış gösteren teknoloji ve iletişim sektörleri hisse senetleri fiyatlarının 2002 yılında aşırı gerilemesi sonucunda, gelişmiş ülkeler hisse senedi piyasa endekslerinde büyük düşüşler yaşanmıştır. ABD ve Avrupa'daki temel hisse senedi endeksleri, 1997 yılından bu yana görülen en düşük seviyesine inmiştir. Özellikle Japonya'da hisse senedi endeksi, 2002 yılında 1984 yılından beri gerçekleşen en düşük seviyesine gerilemiştir.

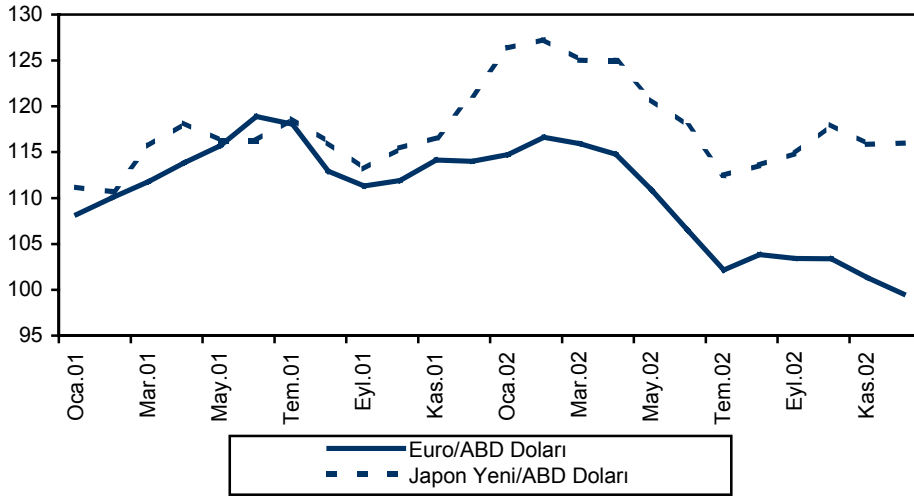
Küresel durgunluğun olumsuz etkilerinin giderilmesi amacıyla 2001 yılından beri gelişmiş ülkeler tarafından yürütülen faiz indirimi politikası, 2002 yılında durağan bir seyir izlemiştir. FED, 2001 yılı sonunda yüzde 1,75'e düşürdüğü referans faiz oranını yıl boyunca sabit tutmuş, fakat enflasyonist baskıların olmaması ve büyümedeki yavaşlamanın devam edeceği beklentisi sonucu, yıl sonuna doğru faiz oranlarını yüzde 1,25'e düşürmüştür. 2002 yılında FED referans faiz oranları ile Avrupa Merkez Bankası (ECB) faiz oranı paralel seyir izlemiştir.

2002 yılı Aralık ayına kadar yüzde 3,25 olan ECB referans faiz oranı, ekonomik durgunluğun devam etmesi nedeniyle 0,5 puan düşürülmüştür.

Döviz piyasasındaki gelişmeler incelendiğinde, 2002 yılında ABD dolarının euro karşısında 2001 yıl sonuna göre yüzde 13 oranında değer kaybettiği görülmektedir. Yılın ilk çeyreğinde ABD doları lehine olan parite, yılın geri kalanında euro lehine bir gelişim göstermiştir.

2002 yılında ABD doları, Japon yeni karşısında 2001 yıl sonuna göre yüzde 4 oranında değer kaybetmiştir. Japon ekonomisinde süregelen deflasyona ve ciddi yapısal problemlere rağmen Japon yeni ABD doları karşısında yılın ilk yarısında değer kazanırken yılın ikinci yarısından itibaren paritedeki hareketlilik azalmıştır (Grafik I.2.1).

GRAFİK I.2.1
EURO VE JAPON YENİ PARİTELERİ
(2000:01 = 100)

Kaynak: TCMB.

I.2.1. Gelişmekte Olan Piyasalar

Gelişmekte olan piyasa ekonomilerinin mali piyasaları farklı eğilimler sergilemişlerdir. Güney Asya ülkelerinde, dünya ortalamasının üstünde büyüme hızlarına ulaşmalarına paralel olarak mali piyasalar daha istikrarlı bir yapı gösterirken, Latin Amerika ülkelerinin mali piyasalarında ise daha kırılğan bir yapı gözlenmiştir.

TABLO I.2.1
NET SERMAYE HAREKETLERİ
(Milyar ABD doları)

	1999	2000	2001	2002 ⁽¹⁾
Gelişmekte Olan Ülkeler	84,9	29,4	24,9	62,4
Doğrudan Yatırımlar	164,0	158,0	172,1	151,3
Portföy	34,3	-4,3	-42,6	-3,0
Diğer	-113,4	-124,3	-104,6	-85,9
Resmi	12,2	0,2	15,4	20,6
Afrika	15,0	6,1	6,9	8,8
Doğrudan Yatırımlar	9,3	7,7	22,3	11,8
Portföy	8,2	-2,2	-9,0	-1,0
Diğer	-2,5	0,6	-6,4	-2,0
Resmi	0,7	1,7	1,3	1,0
Asya	6,8	-12,9	16,8	31,6
Doğrudan Yatırımlar	61,2	54,2	47,1	58,7
Portföy	14,4	4,3	-13,5	0,7
Diğer	-68,8	-71,4	-16,8	-27,8
Resmi	4,4	5,1	-5,7	-1,4
Orta Doğu, Türkiye ve Malta	0,2	-22,5	-48,3	-19,6
Doğrudan Yatırımlar	5,5	7,9	10,8	8,8
Portföy	-3,2	-13,7	-22,0	-9,8
Diğer	-2,1	-16,7	-37,1	-18,6
Resmi	2,1	0,4	6,6	8,8
Batı Yarım Küre	49,7	48,6	22,8	10,3
Doğrudan Yatırımlar	64,1	64,7	66,9	40,4
Portföy	11,9	4,7	-2,2	1,0
Diğer	-26,3	-20,8	-41,9	-31,1
Resmi	1,5	-3,5	21,1	15,8
AB'ye Aday Ülkeler	13,0	10,0	26,8	31,2
Doğrudan Yatırımlar	23,9	23,4	25,1	31,5
Portföy	2,9	2,6	4,2	6,1
Diğer	-13,8	-16,0	-2,5	-6,4
Resmi	3,6	-3,6	-7,9	-3,6

Kaynak: IMF "World Economic Outlook", Eylül 2002.

(1) IMF Tahmini.

Yüksek oranda dış borçlanma gereği ve kronik bütçe açıklarına sahip Latin Amerika ülkelerindeki finansal yapı, 2002 yılının ilk yarısında daha kırılgan hale gelmiştir.

Yüksek oranda dış borçlanma gereği ve kronik bütçe açıklarına sahip Latin Amerika ülkelerindeki finansal yapı, 2002 yılının ilk yarısında daha kırılgan hale gelmiştir. Özellikle Arjantin ve Brezilya'nın tahvil spreadleri (ülkelerin devlet tahvilleri getirileri ile ABD Hazine tahvil getirileri arasındaki fark) 2002 yılı boyunca yüksek düzeylerde seyretmiştir.

Tarihinin en büyük krizini yaşayan Arjantin’de finansal istikrarın 2002 yılı sonunda tekrar sağlanmaya başlandığı görülmektedir. Pezonun değer kazanmaya başlaması ve spreadlerin düşmesi bu gelişmenin en önemli sinyalleridir.

1998 yılından bu yana uyguladığı makroekonomik politikaların katkılarıyla Arjantin’deki krizin etkilerinin fazla hissedilmediği Brezilya’da Ekim 2002 tarihindeki Başkanlık seçiminin yarattığı siyasi belirsizlikler ve borç dinamikleri konusundaki endişelerin artması sonucu real değer kaybetmiştir. Brezilya’da gerçekleşecek olası bir finansal krizin dünya finans piyasalarında yaratacağı tahribat nedeniyle, IMF, Brezilya ile 30 milyar ABD dolarlık stand-by anlaşması imzalamıştır.

Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin mali piyasaları, uluslararası mali piyasalardan etkilenmelerine rağmen, görece dengeli bir yapı sergilemiştir. Tahvil spreadlerinin düşük seviyelerde seyretmesine rağmen, bu ülkelerin tümünde görülen yüksek cari açıklar, mali piyasalarda kırılgan yapının sürmesine neden olmaktadır. Avrupa Birliği tarafından Aralık 2002’de gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesinde, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Estonya, Letonya, Litvanya, Slovakya, Slovenya, Malta ve Kıbrıs’ın Mayıs 2004’te ve Bulgaristan ile Romanya’nın da müzakereleri tamamlamalarını takiben 2007 yılında tam üye yapılması kararlaştırılmıştır. Tam üyelik sürecindeki söz konusu ülkelere yönelik sermaye hareketlerinde bir artış gözlenmiştir.

III

TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ GELİŞMELER

GİRİŞ

2000 yılı Kasım ve 2001 yılı Şubat aylarında yaşanan mali krizlerin ardından “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” uygulamaya konulmuştur. Programın temel amaçları; bankacılık sektörüne ilişkin tedbirlerin süratle alınarak mali piyasalardaki belirsizliğin azaltılması, buna bağlı olarak faiz oranları ile döviz kurlarında istikrarın sağlanması, iktisadi etkinliği sağlayacak yapısal reformların gerçekleştirilmesi, makroekonomik politikaların enflasyonla mücadelede etkin bir şekilde kullanılması, sürdürülebilir büyüme ortamının temin edilmesi olarak belirtilmiştir. Bu çerçevede, kamu kesiminin artan borç yükünün sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması amacıyla maliye politikası daha da sıkılaştırılmış, para politikasında Merkez Bankası’nın kısa vadeli faiz oranları üzerindeki etkisi artırılmış ve dalgalı kur sistemine geçilmiştir.

Program ekonomideki yapısal sorunları çözmeyi amaçlamış ve bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasına öncelik vermiştir. Özellikle Şubat krizi sırasında faiz oranlarının yükselmesine ve piyasaların kilitlemesine neden olan kamu ve fon bankalarının gecelik borçlanma ihtiyaçlarının azaltılması ve bu ihtiyacın özel bankalar ve banka dışı kesim yerine Merkez Bankası tarafından karşılanması benimsenmiştir. Görev zararı alacakları ile sermaye ihtiyaçları için kamu ve fon bankalarına değişken faizli devlet iç borçlanma senedi verilmiş, Merkez Bankası bu senetlerin üçte ikisinin kesin alımını yapmış ve geri kalanı için de repo imkanı tanımıştır. Bu operasyonun kamu kesimine getirdiği ek yük, 2000 yılı sonunda yüzde 29 düzeyinde olan iç borç stokunun GSMH içerisindeki payının 2001 yılı sonunda yüzde 69,2 düzeyine çıkmasında en büyük etken olmuştur. Kamu kesiminin iç borç stokundaki bu artış, borcun sürdürülebilmesi açısından dış kaynağın sağlanmasını zorunlu hale getirmiştir.

2000 yılı Kasım ayında yaşanan krizden sonra, artan faiz oranları ve belirsizlik ortamı iç talep ve üretimin düşme eğilimine girmesine neden olmuş, 2001 yılı Şubat ayı sonunda yaşanan ikinci krizden sonra dalgalı kur rejimine geçilmesiyle birlikte bu eğilim artarak devam etmiştir. Türk lirasının değer kaybı, faiz oranlarının artması ve başta akaryakıt ve enerji olmak üzere kamu fiyatlarındaki yüksek oranlı ayarlamalar nedeniyle üretim maliyetlerinin artması sonucunda genel

fiyat seviyesi artış eğilimine girmiş ve yıl sonu tüketici fiyatları enflasyonu yüzde 68,5, toptan eşya fiyatları enflasyonu ise yüzde 88,6 düzeyinde gerçekleşmiştir. Türk lirasının hızlı değer kaybı, reel faizlerdeki yükselme ve bankacılık sisteminin kredi arzını daraltması, özellikle dayanıklı tüketim mallarına yönelik harcamalar ile sabit sermaye yatırımlarını olumsuz etkilemiş ve reel GSYİH yüzde 7,5 oranında azalmıştır. Ancak, ithalattaki hızlı daralma ve ihracat ile turizm gelirlerindeki artış nedeniyle net mal ve hizmet ihracatının büyümeye katkısı pozitif olmuş, cari işlemler dengesi ise 2001 yılı sonunda 3,4 milyar ABD doları fazla vermiştir. Bununla birlikte, enflasyon, faiz oranları ve döviz kurundaki olumsuz gelişmelere, iç borçlanma vade yapısındaki kısılmaya rağmen alınan önlemlerle kamu kesimi faiz dışı fazlasının GSMH'ye oranı öngörülen hedefin üzerinde yüzde 7 civarında gerçekleşmiştir.

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye yönelik terörist saldırının ardından iç ve dış mali piyasalarda gözlenen istikrarsızlık, bunun etkisiyle Hazine'nin ek dış finansman ihtiyacındaki artış ve enflasyonun öngörülenin üzerinde gerçekleşmesi dikkate alınarak 2002 yılı başında, "Güçlü Ekonomiye Geçiş" programı 2002-2004 yıllarını kapsayacak şekilde revize edilmiştir. Ekonominin şoklara karşı dayanıklılığının artırılması ve olası krizlere karşı kırılganlığının azaltılması temel ilkeler olarak benimsenmiştir. Bu çerçevede, dalgalı döviz kuru rejimi uygulamasına devam edileceği ve enflasyonda önemli bir düşüş sağlanması için 2003 yılı içinde enflasyon hedeflemesinin gerçekleştirilebileceği, bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasına hız kazandırılacağı ve sağlıklı bir kamu borç pozisyonu sağlanacağı taahhüt edilmiştir. Bu orta vadeli amaçlar doğrultusunda, 2002 yılında maliye politikasının GSMH'nin yüzde 6,5'i oranında kamu kesimi faiz dışı fazlası verecek şekilde uygulanacağı, para politikasının ise yüzde 35 TÜFE enflasyon hedefine uygun olarak yürütüleceği duyurulmuştur. Sıkı maliye ve para politikaları uygulamalarının öngörüldüğü bu dönemde reel GSMH artışının yüzde 3 ile sınırlı kalacağı öngörülmüş, ancak programın başarısı ve reel faiz oranlarında sağlanan gerilemeye paralel olarak ekonomik genişlemenin daha yüksek düzeylerde gerçekleşebileceği açıklanmıştır. Bu kapsamda hazırlanan yeni ekonomik program için IMF'den 16 milyar ABD doları tutarında ek dış kaynak sağlanmıştır.

2002 yılında, makroekonomik hedeflerle uyumlu bir parasal genişlemenin ötesine geçmemek ve geçilmeyeceğine ekonomik birimleri ikna etmek amacıyla parasal hedefleme politikası uygulanmıştır. Diğer bir deyişle, ileriye yönelik belirsizlikleri azaltmak ve bekleyişleri şekillendirmek amacıyla Merkez Bankası bilanço kalemi olan para tabanının artışı hedef değişken olarak belirlenmiş ve programın nominal çapası olmuştur. 2002 yılı sonunda bu büyüklüğün yıl sonu enflasyon hedefi ve büyüme hızı öngörüsü paralelinde artacağı taahhüt edilmiş ve

performans kriteri olarak takip edilmiştir. Diğer bir performans kriteri ise net uluslararası rezervler kaleminin dönemler itibarıyla belli bir alt sınırın aşığına inmeyeceğı taahhüdüdür. Parasal hedeflemeye ek olarak, Merkez Bankası nihai hedefi olan fiyat istikrarı ile tutarlı bir enflasyon hedeflemesine resmi olarak geçmeden “örtük enflasyon hedeflemesi” politikası izleyeceğini, gelecekte enflasyonun alabileceğı değerleri dikkate alarak kısa vadeli faiz oranlarında değışikliğe gidebileceğini belirtmiştir.

2002 yılı ilk dört ayında, uygulanmakta olan ekonomik programın kararlılıkla sürdürülmesi ve programın IMF tarafından ek kaynak ile desteklenmesi programa olan güveni artırmış ve iç borcun sürdürülebilirliğine ilişkin kaygıları ortadan kaldırmıştır. Bu dönemde, Türk lirası nominal olarak yüzde 8 civarında değerlenmiş, Hazine iç borçlanma faiz oranları ise 20 puan kadar gerilemiştir. Piyasalarda belirsizliklerin azalması, iyimserliği artırarak enflasyon beklentilerinin aşağıya çekilmesini sağlamıştır. Maliyet yönlü enflasyonist baskıların azalmasının yanısıra, iç talepteki yetersizliğin sürmesi de fiyat artışlarının yavaşlamasına katkıda bulunmuştur. Söz konusu ekonomik gelişmeler ışığında, Merkez Bankası gecelik faiz oranlarını kademeli olarak düşürmüş, Ocak-Nisan 2002 döneminde gecelik borçlanma faiz oranı yüzde 59’dan yüzde 48’e, borç verme faiz oranı ise yüzde 62’den yüzde 55’e gerilemiştir.

Mayıs ayı başında yaşanan olumsuz politik gelişmeler ve erken seçim olasılığının gündeme gelmesi, Avrupa Birliğı’ne (AB) katılım sürecinde önemli bir adım olan Uyum Yasaları’nın kabulü konusunda ortaya çıkan anlaşmazlıklar yılın ilk aylarında sağlanan olumlu ekonomik gelişmeyi engellemiştir. Bu dönemde, Türk lirası ve döviz piyasalarında dalgalanmalar artmış ve enflasyon oranındaki gerileme yavaşlamıştır. Ancak, seçim tarihinin belirlenmesi, AB Uyum Yasalarının kabul edilmesi ve ekonomik programın genel seçimden sonra da sürdürüleceğine ilişkin güvenin sağlanması siyasi belirsizlik algılanmasını azaltırken, seçim sonuçları da piyasalarca olumlu karşılanmıştır. Merkez Bankası, gelecek döneme ilişkin olumlu beklentilerin sürmesini ve piyasalardaki dalgalanmaların azalmasını göz önünde bulundurarak, Ağustos ve Kasım aylarında kısa vadeli faiz oranlarında tekrar indirime giderek gecelik borçlanma faiz oranını yüzde 44’e, borç verme faiz oranını ise yüzde 51’e düşürmüştür.

Siyasal belirsizliklere ve Kasım ayında yapılması zorunlu hale gelen erken seçime rağmen, yıl genelinde gözlenen mali istikrar ekonomik canlanma için elverişli bir zemin hazırlamıştır. İlk dokuz aylık döneme ilişkin veriler, 2002 yılında yaşanan ekonomik canlanmanın yıl başında öngörülen yüzde 3’lük büyüme tahmininin çok üstünde olduğunu göstermektedir. Bu dönemde reel GSMH yüzde 6,2, reel GSYİH ise yüzde 6,5 oranında artmıştır. Stok ve ihracattaki artış ile bir

önceki yıl yaşanan derin daralmanın yarattığı baz etkisi ekonominin hızlı büyüme sürecinde etkili olmuştur. 2001 yılında yaşanan ekonomik daralmaya paralel olarak işsiz sayısı yüzde 30 oranında artmış, işsizlik oranı ise yüzde 8,5 düzeyinde gerçekleşmiştir. İşgücü piyasasında ortaya çıkan olumsuz gelişmelerin 2002 yılında da hızlanarak devam etmesi ve özellikle özel sektörde ücretlerin reel olarak gerilemesi, toplam tüketim harcamalarının büyümeye katkısını sınırlamıştır. İç talep yetersizliği nedeniyle özel firmaların üretimlerini dış pazarlara yöneltmeleri mal ihracatının artmasına neden olmuştur. Diğer taraftan, özellikle yılın ikinci üç aylık döneminde Türk lirasının yabancı para birimleri karşısında değerli olması ve yıl genelinde sağlanan faiz düşüşleri, özel firmaların 2001 yılında tükenen mamul mal stoklarını yenileme maliyetini azaltarak stok yenileme amaçlı üretimlerini artırmalarını sağlamıştır. Ayrıca, hammadde stoklarının yenilenmesi, ara malı ithalatını hızlandırmıştır. Bu durum, özel firmaların gerek mamul mal ve gerekse hammadde stoklarının yükselmesini sağlamıştır. Üretimde gözlenen yüksek oranlı büyüme nedeniyle ithalat ihracattan daha yüksek oranda artmış ve dış ticaret açığı büyümüştür. Söz konusu genişleme, turizm ve bavul ticaretinde gözlenen artışla bir ölçüde telafi edilmiş ancak cari işlemler dengesi 2002 yılının ilk onbir ayında 322 milyon ABD doları açık vermiştir.

Maliye politikasına ilişkin gelişmeler, 2002 yılında kamu kesimi faiz dışı fazlasının yıl sonu hedefi olan GSMH'nin yüzde 6,5'i düzeyine ulaşamayacağını göstermektedir. Faiz dışı fazla hedefine ulaşamaması, esas olarak, harcama kalemlerinin öngörülen düzeyin üzerinde artmasından ve gelir vergisinin hedeflenenin gerisinde kalmasından kaynaklanmaktadır. Sosyal güvenlik kuruluşlarına yapılan transferler, artan ihracat gelirlerine paralel olarak vergi iadelerindeki yükselme bu artışta belirleyici olmuştur. Diğer taraftan, seçim sürecine girilmesiyle birlikte yapısal reformlardaki kısmî duraksama ve bazı harcamalardaki program dışı artış faiz dışı dengeyi olumsuz etkilemiştir.

2001 yılında toplam iç borç stokunun GSMH'ye oranı yüzde 69,2'lik seviyesinden 2002 yılında yüzde 55,2'ye gerilemiştir. Bu gelişmede, 7 Şubat 2002 tarihinde kullanılan IMF kredisi ve faiz dışı fazlanın yanında GSMH'nin öngörülenin üzerinde büyümesi etkili olmuştur. 2002 yılında borç stokunun hem borçlanma araçlarına hem de alıcılarına göre dağılımında 2001 yılına göre önemli değişiklikler olmuştur. Toplam borç stoku içerisinde nakit borç stokunun payı artarken, borçlanma araçlarına göre de sabit getirili iskontolu senetler ile döviz cinsi kağıtların payı artmıştır. Diğer taraftan 2002 yılında 2001 yılına göre borçlanma maliyeti azalırken, vadesi uzamıştır.

2002 yılı para programı çerçevesinde belirlenen dönemsel ve yıl sonu parasal limitler tutturulmuştur. Diğer taraftan Merkez Bankası, enflasyon bekleyişlerindeki

olumlu gelişmeler ışığında kısa vadeli faiz oranlarını yıl içinde altı kez indirirerek, gecelik borçlanma faiz oranı yüzde 59'dan yüzde 44'e, bir haftalık borçlanma faiz oranını ise yüzde 62'den yüzde 44'e düşürmüştür. Finansal piyasalara ilişkin önlemler çerçevesinde ise; döviz piyasasının derinliğini artırmak ve risk algılamalarını doğru bir biçimde yansıtacak fiyatlama mekanizmaları oluşturmak amacıyla Döviz Depo Piyasası'nda bankaların başka bankalardan Merkez Bankası aracılığı ile borç alma işlemleri, 2 Aralık 2002 tarihinde sona erecek şekilde tedrici olarak azaltılmıştır. Merkez Bankası'nın da katkısıyla, Türkiye Bankalar Birliği tarafından kredi ve vadeli döviz kurları da dahil diğer mali araçların fiyatlamasında önemli rol oynayacağı düşünülen Türk lirası referans faiz oranının (TRLIBOR) belirlenmesine ilişkin çalışmalar tamamlanmış ve 1 Ağustos 2002 tarihinden itibaren Türk lirası referans faiz oranları ilan edilmeye başlanmıştır. Diğer taraftan, finansal piyasaların derinleşmesine sağlayacağı katkılar göz önünde bulundurularak, 2 Eylül 2002 tarihinden itibaren Piyasa Yapıcılığı sistemi uygulamaya konulmuştur. Merkez Bankası sistemi desteklemek amacıyla piyasa yapıcısı bankalara açık piyasa işlemleri çerçevesinde sınırlı ve koşullu olarak Türk lirası likidite imkanı sağlamaktadır.

2002 yılında dar ve geniş tanımlı para arzları (M1, M2) nominal olarak yıl sonu tüketici fiyatları enflasyonu oranında artmıştır. M1 para arzının alt kalemi olan dolaşımdaki paranın yüzde 50 oranında artmış olması, M1 para arzındaki artışı belirlemiştir. M1 para arzının diğer alt kalemi olan vadesiz mevduatlar yüzde 12 oranında, M2 para arzının alt kalemi olan vadeli mevduatlardaki nominal artış ise yüzde 31 oranında gerçekleşmiştir. 2001 yılında reel olarak önemli ölçüde gerileyen kredi hacmi, 2002 yılında da reel olarak daralmıştır. Kredi arz ve talebindeki gerilemeye ek olarak, bankaların yeniden yapılandırılması programı çerçevesinde, krediler içerisinde takip edilen "donuk krediler" kaleminin "tahsili gecikmiş alacaklar" kaleminde izlenmeye başlanması, banka sayısındaki azalma ve 2002 yılı Haziran ayında TMSF kapsamına alınan bir bankanın kredi portföyünde yer alan 3,1 katrilyon Türk lirası tutarındaki kredinin geçici hesaplara aktarılması kredi hacmindeki gerilemeyi artıran temel faktörlerdir.

2002 yılı sonunda tüketici fiyatları enflasyonu yüzde 29,7, toptan eşya fiyatları enflasyonu ise yüzde 30,8 oranında gerçekleşmiştir. Bu gerçekleştirmeler, tüketici fiyatları enflasyonu için son 20 yılın, toptan eşya fiyatları enflasyonu için ise son 16 yılın en düşük rakamlarıdır. Tüketici fiyatları enflasyonu anketler tarafından ölçülen beklentilerin de altında kalmıştır. Uygulanan makroekonomik politikalar ve gerçekleştirilen yapısal reformlar programının inandırıcılığını artırmış, enflasyon beklentilerini düşürerek enflasyonla mücadeledeki kazanımda belirleyici olmuştur. Bunun yanı sıra, iç talep enflasyonu etkilemeyecek bir düzeyde kalmıştır. Nitekim, 2002 yılı ikinci çeyreğinden itibaren gözlenen canlanma daha çok stok birikimi ve ihracattaki canlanmadan kaynaklanmış, tüketim ve yatırım harcamalarındaki artış

ise sınırlı kalmıştır. Diğer taraftan, dalgalı kur rejimi uygulamasının ve iç talep yetersizliğinin kur hareketlerinin fiyatlara yansımalarının boyut ve hızını azalttığı gözlenmiştir. Bunlara ilave olarak, gıda grubu fiyat artışlarının son 15 yılın en düşük düzeyinde gerçekleşmesi enflasyon oranının hedef altında kalmasına katkıda bulunmuştur.

II.1. GENEL DENGE

Ekonominin büyüme sürecine girmesinde uygulanan ekonomik politikalara duyulan güvenin artması ve iç talep canlanmasına ilişkin iyimser beklentiler etkili olmuştur.

Türkiye Ekonomisi, 2001 yılında yaşanan ciddi daralmanın ardından 2002 yılında yeniden büyüme sürecine girmiştir. Ekonominin büyüme sürecine girmesinde uygulanan ekonomik politikalara duyulan güvenin artması ve iç talep canlanmasına ilişkin iyimser beklentiler etkili olmuştur. Ayrıca, 2002 yılında ihracatın yüksek bir oranda artması, sanayi üretimini olumlu etkilemiş ve ekonominin büyümesine katkıda bulunmuştur.

TABLO II.1.1
TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELER

	1999	2000	2001	2002
GSMH (Trilyon TL., Cari Fiy.)	78.283	125.596	176.484	271.406 ⁽¹⁾
Büyüme Hızı, GSYİH (Yüzde)	-4,7	7,4	-7,5	6,7 ⁽¹⁾
Büyüme Hızı, GSMH (Yüzde)	-6,1	6,3	-9,5	6,5 ⁽¹⁾
Nüfus ⁽²⁾ (Milyon Kişi)	63,4	64,0	65,0	66,0 ⁽³⁾
İstihdam ⁽²⁾ (Milyon Kişi)	21,2	20,6	20,4	20,4 ⁽³⁾
İhracat (Milyar ABD doları, Fob)	26,6	27,8	31,3	35,0
İthalat (Milyar ABD doları, Cif)	40,7	54,5	41,4 ⁽⁴⁾	50,8 ⁽⁴⁾
Cari İşlemler Dengesi (Milyar ABD doları)	-1,4	-9,8	3,4	-0,3 ⁽⁵⁾
Dış Borç Stoku ⁽⁶⁾ /GSMH (Yüzde)	55,4	59,4	80,0	70,6 ⁽⁷⁾
Kamu Kesimi Borçlanma Gereği/GSMH (Yüzde)	15,6	11,9	16,5	12,6
İç Borç Stoku/GSMH (Yüzde)	29,3	29,0	69,2	55,2
Toplam Kamu Borç Stoku ⁽⁸⁾ /GSMH (Yüzde)	52,0	53,2	101,3	87,8
Faiz Dışı Bütçe Fazlası/GSMH (Yüzde)	2,1	5,3	6,4	4,4
Vergi Gelirleri/GSMH (Yüzde)	21,7	21,1	22,5	22,0
Toptan Eşya Fiyat Endeksi ⁽⁹⁾	62,9	32,7	88,6	30,8
Tüketici Fiyat Endeksi ⁽⁹⁾	68,8	39,0	68,5	29,7

Kaynak: DIE, DPT, HM, TCMB.

(1) DPT tahmini.

(2) Hanehalkı İşgücü İstatistikleri.

(3) Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, yıl ortalaması.

(4) Altın dahil.

(5) Ocak-Kasım dönemi itibarıyla.

(6) Dış borç stoku verileri TL'ye dönüştürülürken ABD doları alış kuru yıl ortalaması değeri kullanılmıştır.

(7) Eylül 2002 itibarıyla.

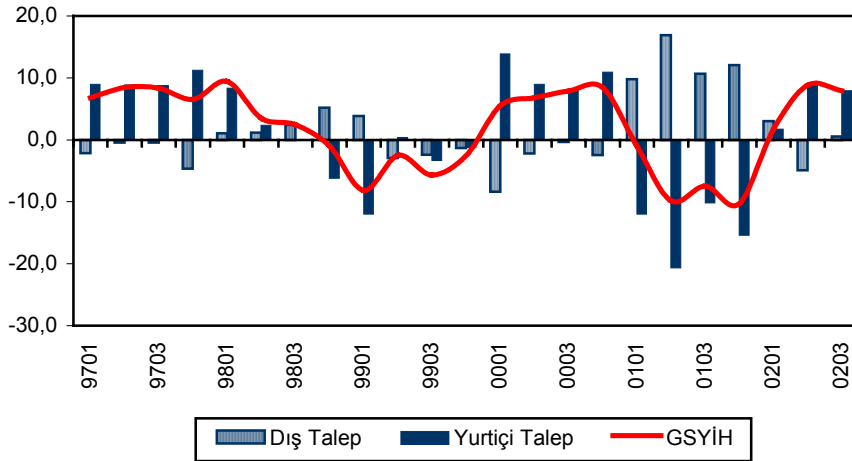
(8) Toplam kamu borç stoku, iç borç stoku ile kamunun dış borç stoku toplamından oluşmaktadır.

Kamunun kısa vadeli dış borçları hesaplamaya dahil edilmemiştir.

(9) Yıllık yüzde değişim, 1994=100.

Uygulanan ekonomik program mali piyasalarda istikrarın yeniden sağlanmasını mümkün kılmıştır. İç borcun sürdürülebilirliğine ilişkin endişelerin azalması, ekonomiye duyulan güvenin artmasını sağlamıştır. Ekonomik belirsizliklerin azalması ve ekonomiye duyulan güvenin artmasına bağlı olarak faiz oranları bir önceki yıla göre düşmüştür. Ayrıca, özel firmalar yurt dışı mali kaynaklardan daha uzun vadeli ve daha uygun koşullarda yararlanmaya başlamıştır. Yaşanan olumlu gelişmeler, ekonomik birimlerin iyimser beklentilerinin artmasını ve ekonominin beklenenden daha hızlı bir biçimde büyüme sürecine girmesini mümkün kılmıştır. Böylece, GSMH, 2002 yılının ilk dokuz aylık döneminde geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 6,2 oranında büyümüştür. Öte yandan, ekonomide meydana gelen hızlı büyümede bir önceki yıl yaşanan derin daralmanın yarattığı düşük baz da etkili olmuştur (Tablo II.1.2).

GRAFİK II.1.1
GSYİH BÜYÜMESİNE KATKILAR

Kaynak: DİE.

Ekonomide meydana gelen büyüme talep yönünden incelendiğinde, yurt içi talebin büyümeye yılın ilk dokuz aylık dönemi boyunca pozitif katkı yaptığı görülmektedir. Toplam yurt içi talep, 2002 yılının ilk dokuz aylık döneminde geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 7,2 oranında artmıştır. Toplam yurt içi talebin bir önceki yıla göre hızla yükselmesine karşın toplam nihai yurt içi talep, 2002 yılının ilk dokuz aylık döneminde geçen yılın aynı döneminde gerçekleşen seviyesinde kalmıştır. Türkiye Ekonomisi'nde 2001 yılında ciddi bir daralma yaşanmasına ve 2002 yılında ekonomi büyüme sürecine girmesine karşın toplam nihai yurt içi talebin aynı düzeyde kalması, tüketim ve sabit yatırım talebinde önemli bir

Ekonomide meydana gelen büyüme talep yönünden incelendiğinde, stok birikiminde meydana gelen artışlara bağlı olarak yurt içi talebin yılın ilk dokuz aylık dönemi boyunca büyümeye pozitif katkı yaptığı görülmektedir.

canlanmanın olmadığını göstermektedir. 2002 yılında stok birikimindeki artış, toplam yurt içi talep ve GSYİH büyümesinin ardındaki temel unsur olmuştur (Tablo II.1.3).

Türkiye Ekonomisi'nin 2001 yılında gerileme sürecine girmesi ve iç talebin daralması, özel firmaların satışlarının düşmesine ve mamul mal stoklarının artmasına neden olmuştur. Bu durum, özel firmaların üretimlerini azaltmalarına ve artan mamul mal stoklarını ihracat yaparak eritmelerine yol açmıştır. Ayrıca, sanayi üretiminin azalması ve ara malı ithalatının düşmesi özel firmaların hammadde stoklarının tükenmesine neden olmuştur. Böylece, stok değişiminin GSYİH büyümesine katkısı negatif yüzde 4 puan olarak gerçekleşmiştir.

TABLO II.1.2
GAYRİ SAFİ YURTIÇİ HASILA VE ANA SEKTÖRLERDE
YILLIK BÜYÜME⁽¹⁾
(Yüzde)

	2000	2001					2002			
		I	II	III	IV	Toplam	I	II	III	Toplam ⁽²⁾
GSMH	6,3	-3,3	-12,3	-9,1	-12,3	-9,5	0,2	9,4	7,8	6,2
GSYİH	7,4	-1,0	-9,8	-7,5	-10,3	-7,5	1,8	8,8	7,9	6,5
Tarım	3,9	5,8	-4,0	-6,0	-13,2	-6,5	-1,0	2,4	6,6	5,0
Sanayi	6,0	0,8	-10,0	-8,9	-10,7	-7,5	2,8	12,6	10,5	8,8
İmalat Sanayii	6,4	1,7	-11,0	-9,7	-12,0	-8,1	2,3	13,7	11,8	9,5
Hizmetler	7,2	-1,6	-8,1	-5,6	-7,6	-5,9	1,8	6,5	5,9	4,9
Ticaret	12,0	-2,4	-12,2	-7,5	-14,4	-9,4	3,1	11,1	9,7	8,4
İnşaat Sanayi	4,4	-4,8	-5,3	-7,8	-3,3	-5,5	-2,4	-5,9	-2,0	-3,4
Ulaş. ve Haber.	5,5	-2,6	-9,5	-5,0	-4,1	-5,3	1,2	8,0	5,1	4,8
İthalat Vergisi	28,1	-10,1	-32,1	-28,0	-28,4	-25,1	-0,4	24,6	25,6	15,9

Kaynak: DIE.

(1) 1987 Üretici Fiyatlarıyla.

(2) İlk dokuz ay.

2002 yılında özel firmaların iç talebe ilişkin iyimser beklentileri artmış ve azalan mamul mal stoklarını yenilemek amacı ile üretimlerini arttırmışlardır. Ayrıca, özel firmalar, özellikle, yılın ikinci üç aylık döneminde Türk lirasının yabancı para birimleri karşısında değerli olmasından yararlanarak hammadde stoklarını yenilemek için ara malı ithalatlarını hızlandırmışlardır. Bu durum, özel firmaların hem mamul mal hem de hammadde stoklarının yükselmesini sağlamıştır. Böylece, 2002 yılının ilk dokuz aylık döneminde ekonominin büyümesine en yüksek katkı sağlayan talep bileşeni pozitif yüzde 6,9 puan ile stok değişimi olmuştur.

Özel tüketim harcamaları, 2002 yılının ilk dokuz aylık döneminde geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 1,1 gibi düşük bir artış göstermiştir. Alt kalemler itibarıyla incelendiğinde ise aynı dönemde gıda ve dayanıklı tüketim mallarına yönelik harcamaların daha düşük oranlarda arttığı görülmektedir. Ekonominin daralma sürecine girmesi nedeniyle işgücü piyasasında ortaya çıkan olumsuz gelişmelerin 2002 yılında da sürmesinin özel tüketim harcamalarını olumsuz etkilediği düşünülmektedir. Buna karşın, özel tüketim harcamalarında gözlenen sınırlı artış eğiliminin yılın son üç aylık döneminde sürmesi ve ekonominin büyümesine katkıda bulunması beklenmektedir (Tablo II.1.3).

Ekonominin daralma sürecine girmesi nedeniyle işgücü piyasasında ortaya çıkan olumsuz gelişmelerin 2002 yılında da sürmesinin özel tüketim harcamalarını olumsuz etkilediği düşünülmektedir.

TABLO II.1.3
BAŞLICA HARCAMA GRUPLARI
(1987 Fiyatlarıyla, Yıllık Yüzde Değişim)

	2000	2001	2002			Toplam ⁽¹⁾
			I	II	III	
Tüketim Harcamaları	6,3	-9,1	-1,6	2,2	3,5	1,6
Kamu	7,1	-8,5	2,3	2,6	12,1	5,9
Özel	6,2	-9,2	-1,9	2,2	2,6	1,1
Dayanıklı Tük. Malı	27,4	-30,4	-6,9	6,4	1,9	0,2
Sabit Sermaye Yatırımı	16,9	-31,5	-24,7	-1,2	6,9	-5,7
Kamu	19,6	-22,0	-17,8	3,1	29,6	9,5
Özel	16,0	-34,9	-26,0	-2,7	-2,1	-10,5
Makina-Teçhizat	37,2	-49,6	-41,1	2,7	15,4	-11,9
İnşaat	-9,7	-8,0	-2,2	-8,8	-	-9,0
Stok Değişimi ⁽²⁾	1,1	-4,0	5,6	12,3	3,5	6,9
Mal ve Hizmet İhracatı	19,2	7,4	10,2	5,2	16,0	10,6
Mal ve Hizmet İthalatı	25,4	-24,8	2,1	20,3	19,1	13,7
Toplam Yurt İçi Talep	9,8	-18,5	-1,3	14,7	8,1	7,2
Toplam Nihai Yurt İçi Talep	8,9	-15,1	-6,7	1,4	4,2	0,0
GSYİH (Harcama)	7,3	-7,5	1,8	8,8	7,9	6,5

Kaynak: DİE.

(1) İlk dokuz ay.

(2) GSYİH büyümesine katkı, yüzde puan.

Kamu tüketim harcamaları, 2002 yılının ilk dokuz aylık döneminde geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 5,9 oranında artmış ve ekonominin büyümesine katkıda bulunmuştur. Seçim öncesi dönemde diğer cari harcamalarındaki hızlanma, kamu tüketim harcamalarının yılın üçüncü üç aylık döneminde yüksek bir oranda artmasına yol açmıştır. Kamu yatırım harcamaları ise 2002 yılının ilk üç aylık döneminde yüksek bir oranda azaldıktan sonra ikinci üç aylık dönemde artış göstermiş ve üçüncü üç aylık dönemde ise artış eğilimini hızlanarak sürdürmüştür.

Ekonominin büyümesi talep bileşenleri açısından incelendiğinde, kamu harcamalarının yılın üçüncü üç aylık döneminde stok değişmesinden sonra en yüksek katkı sağlayan talep bileşeni olduğu görülmektedir.

Özel yatırım harcamaları, 2002 yılının ilk üç aylık döneminde yüksek bir oranda azalmış, fakat özel yatırım harcamalarının gerilemesi yılın ikinci ve üçüncü üç aylık dönemlerinde yavaşlamıştır. Bu gelişmede, özel makina-teçhizat yatırımlarının yılın ikinci ve üçüncü üç aylık dönemlerinde artış göstermesi etkili olmuştur. Sanayi üretiminin 2002 yılının Mart ayından itibaren hızlı bir biçimde artması ve kapasite kullanım oranlarının yükselmesi, özel makina-teçhizat yatırımlarının artmasına yol açmıştır. Buna ek olarak, özel firmaların ekonominin gidişatına ve iç talebe ilişkin iyimser beklentileri 2002 yılının son üç aylık döneminde önemli ölçüde artmıştır. Bu doğrultuda, özel yatırım harcamalarının yılın son üç aylık döneminde artış göstermesi beklenmektedir.

TABLO II.1.4
FİYATLAR
(Yıllık Ortalama Yüzde Değişim, 1994=100)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Tüketici Fiyatları Endeksi	85,7	84,6	64,9	54,9	54,4	45,0
Toptan Eşya Fiyat Endeksi	81,8	71,8	53,1	51,4	61,6	50,1
Tarım Fiyatları Endeksi	86,9	86,8	41,8	38,0	42,3	56,4
İmalat Sanayii Fiyatları Endeksi	80,6	66,7	57,2	56,1	66,7	48,3
Çiftçinin Eline Geçen Fiyatlar Endeksi	89,5	90,7	52,2	42,6	40,9	54,3

Kaynak: DİE.

Ekonominin büyümesinde stok birikiminin ağırlıklı olması fiyatlar üzerinde talep yönlü bir baskının olmamasını sağlamıştır.

Mal ve hizmet ihracatı, 2002 yılının ilk dokuz aylık döneminde geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 10,6 oranında artarak ekonominin büyümesine katkıda bulunmuştur. Özel firmaların iç talep yetersizliği nedeniyle üretimlerini dış pazarlara yönelmeleri, mal ihracatının artmasına neden olmuştur. Mal ihracatında gerçekleşen hızlı büyüme, özel tüketim harcamalarının düşük bir oranda arttığı 2002 yılında ekonominin büyümesine önemli katkı yapmıştır. Sanayi üretiminin hızlı bir biçimde artması ve iç talepte ortaya çıkan sınırlı canlanma, başta ara malı olmak üzere ithalatın da yüksek bir oranda artmasına yol açmıştır. Böylece, mal ve hizmet ithalatı yılın ilk dokuz aylık döneminde geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 19,1 oranında artmıştır.

Ekonominin büyümesinde stok birikiminin ağırlıklı olması fiyatlar üzerinde talep yönlü bir baskının olmamasını sağlamıştır. Bu durum, 2002 yılı için

belirlenen toptan eşya ve tüketici fiyatları artış hedeflerine ulaşılmasını kolaylaştırmıştır (Tablo II.1.4).

II.1.1. Ekonominin Arz Yönü: Sektörel Gelişmeler ve İthalat

II.1.1.A. Sektörel Üretim Gelişmeleri

a. Tarım

Tarım sektörü katma değeri 2001 yılında yüzde 6,5 oranında azalış gösterdikten sonra 2002 yılının ilk dokuz aylık döneminde geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 5 oranında artış göstermiştir (Tablo II.1.5). Tarım sektörü katma değerini, 2002 yılında, çiftçilik kesimi üretim artışı, özellikle hububat ve bakliyat üretimi, olumlu etkilemiştir.

Tarım sektörü katma değeri 2002 yılının ilk dokuz aylık döneminde yüzde 5 oranında artmıştır.

TABLO II.1.5
TARIM SEKTÖRÜ KATMA DEĞERLERİ
(Yüzde Değişim, 1987 Yılı Üretici Fiyatlarına Göre)

	Dokuz Aylık		2002 ⁽¹⁾		
	2001	2002	I	II	III
Çiftçilik ve Hay. ve Tar. San. Katma Değeri	-4,6	4,7	0,8	0,4	6,2
Ormancılık Katma Değeri	-5,6	9,9	-17,3	29,4	27,9
Balıkçılık Katma Değeri	0,2	8,2	18,9	-2,4	5,8
Tarım Sektörü Katma Değeri	-4,5	5,0	-1,0	2,4	6,6

Kaynak: DİE.

(1) Geçici.

Çiftçilik ve hayvancılık sektörü katma değeri 2002 yılının ilk çeyreğinde yüzde 0,8, ikinci ve üçüncü çeyreğinde sırasıyla yüzde 0,4 ve yüzde 6,2 oranlarında artmıştır. İlk dokuz aylık dönemde ise çiftçilik ve hayvancılık sektörü toplam katma değer artışı yüzde 4,7 olarak gerçekleşmiştir.

Ormancılık sektörü katma değeri, 2002 yılının ilk dokuz aylık döneminde geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 9,9 oranında, balıkçılık sektörü katma değeri ise bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 8,2 oranında artış göstermiştir.

b. Sanayi

Sanayi sektörü katma değeri, 2001 yılı genelinde, yüzde 7,5 oranında azalışın ardından, 2002 yılının ilk dokuz aylık döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 8,8 oranında artmıştır (Tablo II.1.2). Bu dönemde, iç talepteki artışın

Sanayi katma değeri, 2002 yılının ilk dokuz aylık döneminde yüzde 8,8 artmıştır.

sınırlı kalması nedeni ile özel firmaların ihracata yönelmesi sanayi sektörü katma değerinin artmasında önemli rol oynamıştır. Alt sektörler itibarıyla incelendiğinde Ocak-Eylül döneminde madencilik sektörü katma değeri yüzde 4,5 azalırken, imalat sanayii katma değeri yüzde 9,5, elektrik-gaz-su-sektörü katma değeri ise yüzde 9,4 oranlarında artmıştır.

2002 yılında toplam sanayi üretimi yüzde 9,1, imalat sanayi üretimi ise yüzde 10,6 oranında artmıştır. İmalat sanayii, alt sektörler itibarıyla incelendiğinde tüm sektör üretimleri, özel firmaların dış pazarlara yönelmesiyle ihracatın artması sonucunda yükselmiştir (Tablo II.1.6). İmalat sanayii sektörü içinde en yüksek paya sahip olan petrol ürünleri sektöründe üretimin artması toplam sanayii üretimindeki yükselişi desteklemiştir. Petrol ürünleri sektörü dışarıda bırakıldığında, toplam sanayi üretimindeki artış 2002 yılında geçen yıla göre yüzde 9,1'den yüzde 8,7'e düşmektedir.

Taşıt araçları sanayii üretimi 2002 yılında geçen yıla göre yüzde 25 oranında artmıştır. Bu sektörde meydana gelen hızlı üretim artışında, ihracatta gözlenen yüksek performansın önemli bir payı bulunmaktadır. Ayrıca, ekonomiye duyulan güvenin artması ve mali piyasalardaki belirsizliğin azalması, özel firmaların üretime ve talebe ilişkin beklentilerini olumlu etkilemiş ve 2002 yılında geçen yılın aynı dönemine göre makina-teçhizat üretimi yüzde 21,4 oranında artmıştır. Bunun yanı sıra, aynı dönemde, gıda sektörü ve tekstil sektörü üretimi geçen yıla göre, sırasıyla, yüzde 5,5 ve yüzde 8,6 oranlarında artmıştır.

TABLO II.1.6
SANAYİ ÜRETİMİ
(Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre Yüzde Değişim)

	2000	2001	2002				
			I	II	III	Dokuz Aylık Ocak-Aralık ⁽¹⁾	
TOPLAM SANAYİ	6,0	-8,7	2,9	12,4	10,9	8,8	9,1
MADENCİLİK	-2,8	-8,1	-1,4	-12,4	-11,7	-8,8	-9,5
İMALAT SANAYİ	6,4	-9,5	2,9	14,3	12,9	10,2	10,6
Gıda	3,7	-2,3	-6,8	5,8	3,1	1,0	5,5
Tekstil	10,0	-5,0	9,4	17,6	8,5	11,9	8,6
Petrol Ürünleri	-11,4	6,1	12,1	13,4	11,9	12,5	11,4
Kimyasal Maddeler	9,0	-12,6	12,5	24,8	23,4	20,2	9,5
Ana Metal Sanayii	3,6	-4,9	-5,6	9,1	18,0	7,1	0,7
Makina-Teçhizat	6,7	-20,5	-0,4	26,9	29,0	18,5	21,4
Taşıt Araçları	47,7	-45,3	-10,7	26,5	21,7	12,2	25,0
KAMU İMALAT SANAYİ	-6,2	-0,2	2,3	7,3	8,9	6,2	-
ÖZEL İMALAT SANAYİ	9,8	-11,6	3,1	15,9	13,8	11,1	-
ENERJİ	7,3	-1,8	3,6	8,3	5,0	5,5	5,4

Kaynak: DİE, 1997 bazlı Üçer Aylık Sanayi Üretim Endeksi.

(1) DİE, 1997 bazlı Aylık Sanayi Üretim Endeksi.

2002 yılında, sanayi sektörü katma değerini ve üretimini, ekonomiye duyulan güvenin artmasına bağlı olarak faiz oranlarının geçen yıla göre azalması ve özel firmaların yurt dışı mali kaynaklardan daha uzun vadeli ve daha uygun koşullarda yararlanmaya başlaması, oldukça olumlu etkilemiştir.

c. Hizmetler

Hizmetler sektörü katma değeri, 2002 yılının ilk dokuz aylık döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 4,9 oranında artmıştır (Tablo II.1.2). Tarım ve sanayi üretimi ile ithalattaki hızlı artış, başta toptan-perakende ticaret ve ulaştırma-haberleşme sektörleri olmak üzere hizmetler sektörü katma değerinin artmasına neden olmuştur. Ticaret sektörü alt grubunda yer alan otelcilik ve lokantacılık sektörü katma değeri yılın ilk dokuz aylık döneminde yüzde 0,1 oranında azalmıştır. Bu gelişmede, geçen yılın aynı dönemine göre gelen turist sayısındaki artışa karşın turizm gelirlerinin gerileme göstermesi etkili olmuştur. Ayrıca, mali kuruluşlar sektörü katma değerinin, 2002 yılının ilk dokuz aylık döneminde, bankacılık sisteminin yeniden sermayelendirilme sürecinin devam etmesi nedeniyle, yüzde 6,8 oranında gerilemesi, hizmetler sektörü katma değerini olumsuz etkilemiştir.

Hizmetler sektörü katma değeri, 2002 yılının ilk dokuz aylık döneminde yüzde 4,9 oranında artmıştır.

İnşaat sektörü katma değeri 2002 yılının ilk dokuz aylık döneminde geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 3,4 oranında gerilemiştir. DİE tarafından yayınlanan inşaat istatistiklerine göre, konut yapı ruhsatlarının 2002 yılının ilk dokuz aylık döneminde geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 55,6 gibi yüksek bir oranda daralması, inşaat sektörü canlanmasının zaman alacağını göstermektedir.

II.1.1.B. Mal ve Hizmet İthalatı

İç talepte ortaya çıkan sınırlı canlanmaya karşın sanayi üretiminin yüksek bir oranda artması, mal ve hizmet ithalatının, 2002 yılının ilk dokuz aylık döneminde artmasına neden olmuştur. Sabit fiyatlarla toplam mal ve hizmet ithalatı, 2001 yılı Ocak-Eylül döneminde yüzde 24,5 oranında azalırken, 2002 yılının ilk dokuz ayında yüzde 13,7 oranında artmıştır (Tablo II.1.7).

Toplam mal ve hizmet ithalatı, 2002 yılının ilk dokuz ayında reel olarak yüzde 13,7 oranında artmıştır.

Ana sektörler itibarıyla toplam ithalatın yüzde 81,8'ini oluşturan imalat sanayii ithalatı 2002 yılında geçen yıla göre yüzde 25,1, tarım-ormancılık ithalatı yüzde 18,2 ve madencilik-taşocakçılığı ithalatı ise yüzde 9 oranında artmıştır. Diğer mal ve hizmet giderleri ise 2002 yılının Ocak-Kasım döneminde geçen yılın aynı dönemine göre 809 milyon ABD doları azalmıştır.

TABLO II.1.7
MAL VE HİZMET İTHALATI
(Milyar ABD doları)

	2001		2002				
	2000	2001	Ocak-Kasım	I	II	III	Ocak-Kasım
İthalat (CIF) ⁽¹⁾	54,5	40,4	37,0	10,0	12,1	13,0	44,5
Turizm Giderleri	1,7	1,7	1,7	0,4	0,6	0,6	1,8
Diğer Hizmet Giderleri ⁽²⁾	6,4	4,4	4,1	0,9	1,1	1,1	3,9
TOPLAM	62,6	46,5	42,8	11,3	13,8	14,7	50,2
Mal ve Hizmet İthalatı (%)	25,4	-24,8	-24,5 ⁽²⁾	2,1	20,3	19,1	13,7 ⁽³⁾

Kaynak: TCMB, DİE.

(1) Altın hariç.

(2) Kâr transferleri hariç.

(3) DİE, 1987 fiyatlarıyla yüzde değişim, Ocak-Eylül dönemi itibarıyla.

II.1.2. Ekonominin Talep Yönü: İç Talep ve İhracat

II.1.2.A. İç Talep: Yatırım ve Tüketim

Türkiye Ekonomisi, 2001 yılında yaşanan daralmanın ardından, 2002 yılı ile birlikte hızlı bir iyileşme göstererek yeniden büyüme sürecine girmiştir.

Türkiye Ekonomisi, 2001 yılında yaşanan daralmanın ardından, 2002 yılı ile birlikte hızlı bir iyileşme göstererek yeniden büyüme sürecine girmiştir. Döviz kurunda sağlanan istikrar ve enflasyonda gözlenen düşüş eğilimi, ekonomik birimlerin iyimser beklentilerinin hızla artmasını sağlamış ve Türkiye Ekonomisi'nin öngörülenden daha hızlı bir biçimde büyüme sürecine girmesini mümkün kılmıştır.

TABLO II.1.8
TOPLAM TÜKETİM HARCAMALARINDA GELİŞMELER
(1987 Fiyatlarıyla Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre Yüzde Değişim)

	2000	2001	2002			
			I	II	III	9 Aylık
Toplam Tüketim Harcamaları	6,3	-9,1	-1,6	2,2	3,5	1,6
Devletin Nihai Tüketim Harcamaları	7,1	-8,5	2,3	2,6	12,1	5,9
Maaş-Ücret	2,0	1,6	1,8	0,2	0,3	0,8
Diğer Cari	12,4	-18,0	3,6	5,6	28,0	13,9
Özel Nihai Tüketim Harcamaları	6,2	-9,2	-1,9	2,2	2,6	1,1
Gıda	3,2	-3,6	-1,3	-1,0	3,0	0,7
Dayanıklı Tüketim Malları	27,4	-30,4	-6,9	6,4	1,9	0,2
Yarı Day. Ve Dayanaksız Tük. Mal.	0,9	-9,0	-1,4	0,9	1,9	0,4
Enerji, Ulaştırma, Haberleşme	-2,1	0,9	-2,9	1,8	-1,8	-0,9
Hizmetler	7,6	-9,3	1,6	10,7	8,8	7,5
Konut Sahipliği	0,0	2,1	2,0	1,9	1,7	1,9

Kaynak: DİE.

Kamu tüketim harcamalarının 2002 yılında, 2001 yılında yaşanan daralmanın ardından arttığı gözlenmektedir. 2002 yılının ilk dokuz aylık döneminde, kamu tüketim harcamalarında “maaş ve ücret” kalemi yüzde 0,8 “diğer cari” harcamalar ise yüzde 13,9 oranında artış göstermiştir (Tablo II.1.8).

Özel nihai tüketim harcamaları, 2002 yılının ilk dokuz aylık döneminde yüzde 1,1 oranında artmıştır. 2001 yılında işgücü piyasasında ortaya çıkan olumsuz gelişmelerin ve reel gelirlerdeki gerilemenin 2002 yılının ilk dokuz aylık döneminde de sürmesi, özel tüketim harcamalarını sınırlandırmıştır. Özel tüketim harcamalarına alt kalemler itibarıyla bakıldığında, bu dönemde enerji-ulaştırma-haberleşme hariç diğer tüm alt kalemlerde harcamaların arttığı görülmektedir (Tablo II.1.8).

2002 yılının ilk dokuz aylık döneminde kamu sabit sermaye yatırım harcamaları yüzde 9,5 oranında artmıştır. Bunun yanısıra, 2002 yılının ilk dokuz aylık döneminde özel sabit sermaye yatırım harcamaları yüzde 10,5 oranında, özel sektör makina-teçhizat yatırımları ise yüzde 11,9 oranında gerilemiştir. Bu gerilemede, özel sektör makina-teçhizat yatırımlarının 2002 yılı ilk çeyreğinde yüksek bir oranda azalması etkili olmuştur. İnşaat yatırımları ise, 2002 yılının ilk dokuz aylık döneminde kamu sektöründe artarken, özel sektörde gerilemeye devam etmiştir (Tablo II.1.3).

II.1.2.B. Mal ve Hizmet İhracatı

Mal ve hizmet ihracatı 2001 yılının ilk dokuz aylık döneminde yüzde 7,7 artarken, 2002 yılının aynı döneminde yüzde 10,6 artmıştır (Tablo II.1.9).

Mal ve hizmet ihracatı, 2002 yılının ilk dokuz aylık döneminde reel olarak yüzde 10,6 artmıştır.

TABLO II.1.9
MAL VE HİZMET İHRACATI
(Milyar ABD doları)

	2000	2001	2001	2002			
				Ocak-Kasım	I	II	III
İhracat	27,8	31,3	28,7	7,9	8,4	9,1	32,3
Bavul Ticareti	3,0	3,0	2,8	0,9	0,9	1,1	3,7
Turizm Gelirleri	7,6	8,1	7,9	0,9	2,1	3,8	8,2
Diğer Hizmet Gelirleri ⁽¹⁾	10,8	6,4	6,0	0,9	1,1	1,2	4,1
TOPLAM	49,2	48,8	45,4	10,6	12,5	15,2	48,4
Mal ve Hizmet İhracatı (%)	19,2	7,4	7,7 ⁽²⁾	10,2	5,2	16,0	10,6 ⁽²⁾

Kaynak: TCMB, DİE.

(1) Diğer faktör gelirleri hariç.

(2) DİE, 1987 fiyatlarıyla yüzde değişim, Ocak- Eylül dönemi itibarıyla.

Dünya ticaret hacmindeki sınırlı canlanmaya rağmen, 2002 yılında Türkiye'nin ihracat artışı devam etmiştir. Özel firmaların iç talebin yetersizliği nedeniyle üretimlerini dış pazarlara yönelmeleri mal ve hizmet ihracatının artmasına katkıda bulunmuştur. 2002 yılı Kasım ayı itibarıyla, 12 aylık ortalamalara göre ihracat fiyatları yüzde 2,7 oranında gerilerken, ihracat miktar endeksi yüzde 16,8 oranında artış göstermiştir. Bu dönemde, mal ihracatındaki olumlu gelişmeye karşın, hizmet ihracat gelirlerinde diğer görünmeyen gelirlerdeki gerileme nedeniyle azalış meydana gelmiştir.

II.1.3. İstihdam

2002 yılının son üç aylık döneminde, işsizlik oranı yüzde 11,4'e yükselmiştir.

DİE Hanehalkı İşgücü Anketi (HİA) sonuçlarına göre 2001 yılının son üç aylık döneminde 19.742 bin kişi olan toplam istihdam, 2002 yılının aynı döneminde, 2001 yılında yaşanan daralmanın etkilerinin devam etmesine rağmen yüzde 4,3 oranında artmış ve 20.584 bin kişiye ulaşmıştır. Toplam istihdam düzeyi kentlerde yüzde 2,2 kırsal alanlarda ise yüzde 6,9 oranlarında artmıştır. Kırsal alanlarda istihdam düzeyinde meydana gelen artış tarım sektöründen kaynaklanmıştır. Bu dönemde, toplam istihdamın yüzde 54,6'sı kentsel, yüzde 45,4'ü ise kırsal alanlarda gerçekleşmiştir. Diğer taraftan, toplam işgücü arzı 2002 yılının son üç aylık döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 5,2 oranında artış kaydetmiştir. Böylece, 2001 yılının son üç aylık döneminde yüzde 10,6 olan işsizlik oranı, 2002 yılının aynı döneminde yüzde 11,4 gibi yüksek bir orana ulaşmıştır (Tablo II.1.10).

İstihdamda olup da iş arayanlar ya da mevcut işinde veya bir başka işte daha fazla süre çalışmaya uygun olanlar şeklinde tanımlanan eksik istihdam oranı, 2002 yılının son üç aylık döneminde yüzde 5,1 olarak gerçekleşmiştir. Böylece, eksik istihdam ile işsizlik oranının toplamından oluşan atıl işgücü oranı aynı dönemde yüzde 16,4 olmuştur. İşgücünün bir diğer önemli göstergesi olan işgücüne katılma oranı 2002 yılının son üç aylık döneminde yüzde 49,4 olarak gerçekleşmiş ve bir önceki yıldaki düzeyini 1,5 puan aşmıştır. Bir önceki yıllarla karşılaştırıldığında işgücüne katılma oranı, erkeklerde aynı kalırken kadınlarda 3 puan artmıştır. Ayrıca, eğitilmiş genç işsizlik oranı bu yılın son üç aylık döneminde yüzde 30 gibi çok yüksek bir düzeye ulaşmıştır (Tablo II.1.10).

Kentsel yerler işsizlik oranı, 2001 yılının son üç aylık döneminde yüzde 13,2 iken, bu oran 2002 yılının aynı döneminde yüzde 14,9'a yükselmiştir. Kırsal yerler işsizlik oranı ise yüzde 7'den 2002 yılının son üç aylık döneminde yüzde 6,6 düzeyine gerilemiştir. 2002 yılının son üç aylık döneminde işsiz sayısı bir önceki yılın aynı dönemine göre 301 bin kişi artarak 2.636 bin kişiye yükselmiştir. Bu

dönemde, Türkiye genelinde, işsizlerin yüzde 18,1'ini (478 bin kişi) işten çıkartılanlar, yüzde 21,2'sini (560 bin kişi) ise ilk kez iş arayanlar oluşturmaktadır.

TABLO II.1.10
İŞGÜCÜ VE İSTİHDAM
(Bin Kişi, 15+Yaş)

	2000	2001	2001	2002			
	Yıl Ort.	Yıl Ort.	IV	I	II	III	IV
15 ve Yukarı Yaştaki Nüfus	44.765	45.702	46.058	46.298	46.528	46.767	47.006
İşgücü	22.031	22.269	22.077	20.929	23.086	24.064	23.220
Kadın İşg./İşg. (Yüzde)	26,2	26,6	26,4	26,0	28,2	29,4	28,7
İşgücüne Katılma Oranı (Yüzde)	49,2	48,7	47,9	45,2	49,6	51,5	49,4
Erkek	72,9	71,7	70,8	67,1	71,5	72,9	70,7
Kadın	25,7	25,9	25,2	23,4	27,9	30,1	28,2
İstihdam	20.579	20.367	19.742	18.467	20.869	21.691	20.584
Kent (Yüzde)	54,1	53,8	55,7	57,2	53,9	53,1	54,6
Kır (Yüzde)	45,9	46,2	44,3	42,8	46,1	46,9	45,4
Kadın İst./İst. (Yüzde)	26,3	26,8	26,7	26,4	28,5	29,5	28,7
İşsiz Sayısı	1.452	1.902	2.335	2.462	2.217	2.373	2.636
İşsizlik Oranı (Yüzde)	6,6	8,5	10,6	11,8	9,6	9,9	11,4
Kent	8,8	11,5	13,2	14,7	13,5	14,0	14,9
Kır	4,0	4,8	7,0	7,5	4,5	4,6	6,6
Eksik İst./İşg. (Yüzde)	6,9	6,0	6,1	5,9	5,8	5,0	5,1
Atıl İşg. (Yüzde)	13,2	14,5	16,7	17,7	15,4	14,8	16,4
Eğitimli Genç İşsizlik Oranı	21,9	25,8	27,0	29,4	27,2	31,1	30,0

Kaynak: DİE.

İstihdamın sektörel dağılımı incelendiğinde, 2002 yılının son üç aylık döneminde tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payı yüzde 33,5 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde sanayi sektörünün payı yüzde 18,9, hizmetlerin ise yüzde 43,2 olmuştur. Bu dönemde ekonomideki canlanmayla birlikte, tarım dışı istihdam bir önceki yılın aynı dönemine göre gerek kentlerde gerekse kırsal alanlarda artmıştır (Tablo II.1.11). Kentlerde, tarım-dışı istihdam düzeyindeki artış önemli ölçüde hizmetler sektöründen kaynaklanmıştır. 2002 yılında ekonomideki büyümeyle birlikte, ticaret sektöründe yaşanan canlanma hizmetler sektörü istihdamını olumlu etkilemiş ve hizmetler sektöründe istihdam geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 4,6 oranında artmıştır. Buna karşın, inşaat sektörü istihdamı yüzde 7,5 oranında azalırken, sanayi istihdamı kent kaynaklı olarak yüzde 1,4 oranında artmıştır.

TABLO II.1.11
İSTİHDAMIN SEKTÖREL DAĞILIMI
(Bin Kişi, 15+Yaş)

	2000	2001	2001	2002			
	Yıl Ort.	Yıl Ort.	IV	I	II	III	IV
TOPLAM	20.579	20.367	19.742	18.467	20.869	21.691	20.584
Tarım	7.103	7.217	6.432	5.624	7.219	7.908	6.902
Sanayi	3.738	3.734	3.843	3.658	3.907	3.944	3.896
Hizmetler	8.425	8.343	8.511	8.414	8.761	8.760	8.902
İnşaat	1.313	1.073	955	771	982	1.079	883
KENT	11.013	10.953	11.001	10.557	11.256	11.512	11.243
Tarım	421	447	455	387	563	619	473
Sanayi	3.004	3.048	3.052	2.868	3.034	3.199	3.087
Hizmetler	6.723	6.653	6.759	6.686	6.899	6.891	6.999
İnşaat	864	805	735	616	760	803	684
KIR	9.566	9.414	8.741	7.911	9.613	10.179	9.341
Tarım	6.682	6.770	5.977	5.237	6.656	7.289	6.430
Sanayi	734	686	792	791	874	745	809
Hizmetler	1.702	1.690	1.752	1.728	1.862	1.869	1.903
İnşaat	449	268	220	155	222	276	199

Kaynak: DİE.

2002 yılının son üç aylık dönemi itibarıyla Türkiye genelinde toplam istihdamın yaklaşık yüzde 51,9'u ücretli ve yevmiyelilerden oluşmaktadır. Aynı dönemde kendi hesabına çalışanların payı yüzde 28,9, ücretsiz aile işçilerinin payı ise yüzde 19,2'dir. Bu dönemde bir önceki yılın aynı dönemi ile karşılaştırıldığında ücretsiz aile işçileri ile kendi hesabına çalışanların payı azalırken, ücretli ve yevmiyeli işçilerin payı artmıştır. Bununla birlikte 2002 yılının son üç aylık döneminde, bir önceki yılın aynı dönemine göre toplam istihdam düzeyinde gerçekleşen 842 bin kişilik artışın yüzde 81,2'si ücretli ve yevmiyeli istihdamındaki artıştan kaynaklanmaktadır.

2002 yılında imalat sanayi üretimi yeniden büyüme sürecine girmesine rağmen, sektör istihdamı kamu sektörü kaynaklı olarak azalmıştır.

İmalat sanayii üretiminde 2001 yılında yaşanan gerileme, sektör istihdamını olumsuz etkilemiş ve imalat sanayiinde üretimde çalışanlar endeksi yüzde 8,3 oranında gerilemiştir. 2002 yılında imalat sanayi üretimi yeniden büyüme sürecine girmesine rağmen, sektör istihdamı kamu sektörü kaynaklı olarak azalmış ve imalat sanayiinde üretimde çalışanlar endeksi, 2002 yılının ilk dokuz aylık döneminde geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 1 oranında gerilemiştir. Özel imalat sanayii istihdamındaki azalış yılın ikinci üç aylık döneminde yerini artışa bırakmıştır (Tablo II.1.12).

TABLO II.1.12
İMALAT SANAYİİNDE ÜRETİMDE ÇALIŞANLAR ENDEKSİ
(Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre Yüzde Değişim)

	2000	2001	2001	2002			
				Dokuz Aylık	I	II	III
İmalat Sanayii	-2,4	-8,3	-7,3	-6,7	0,2	3,4	-1,0
Kamu	-6,2	-6,5	-6,1	-11,4	-12,0	-7,5	-10,3
Özel	-1,6	-8,6	-7,4	-5,9	2,4	5,4	0,5
Gıda	2,0	-11,8	-10,6	-7,5	2,0	4,8	-0,3
Tekstil	-0,7	-7,7	-7,7	0,9	9,7	9,7	6,6
Giyim	-2,8	-4,7	-3,7	2,4	11,8	15,7	9,7
Petrol Ürünleri	-2,8	-8,2	-7,1	-24,1	-4,6	1,1	-9,8
Kimyasal Maddeler	-3,1	-8,6	-7,5	-6,3	-2,2	4,4	-1,5
Metalik Olm.Min. Mad.	-8,8	-9,4	-7,6	-8,9	0,2	1,7	-2,2
Ana Metal Sanayii	-4,6	-10,3	-8,9	-11,2	-7,9	0,5	-6,4
Makina-Teçhizat	1,6	-10,7	-8,9	-13,3	-3,3	-0,2	-5,8
Taşıt Araçları	10,1	-3,6	0,8	-14,1	-9	-3,8	-9,1

Kaynak: DIE.

II.1.4. Ücretler ve Maaşlar

2001 yılında imzalanan kamu kesimi toplu iş sözleşmeleri 2 yıllık bir süreyi kapsamaktadır. Bu çerçevede, kamu kesiminde, ele geçen net ortalama ücretlerin, 2001 yılında reel olarak yüzde 11,5, 2002 yılında ise reel olarak yüzde 10 oranında gerilediği tahmin edilmektedir. Toplu iş sözleşmesi kapsamında çalışan özel sektör çalışanlarının net ortalama ele geçen ücretleri 2001 yılında reel olarak yüzde 20,2 oranında azalmıştır (Tablo II.1.13).

Kamu kesiminde net ortalama ele geçen ücretlerin, 2002 yılında reel olarak gerilediği tahmin edilmektedir.

Hedeflenen TÜFE enflasyonu çerçevesinde, memur maaşları, 2002 yılının ilk yarısında yüzde 10, ikinci yarısında ise yüzde 5 oranlarında artırılmıştır. Ancak, gerçekleşen enflasyon oranının hedeflenen düzeyi aşması nedeniyle yılın ilk yarısı için Mayıs ayında 2,5 puanlık ek artış getirilmiştir. Ayrıca, 2002 yılının Ekim ayında brüt memur maaşlarına 100 milyon Türk lirası zam yapılmıştır. Sonuç olarak, ortalama net memur maaşının 2002 yılında reel olarak yüzde 4,9 oranında arttığı tahmin edilmektedir. Asgari ücret, 2002 yılı enflasyon hedefi dikkate alınarak, Haziran ayında 2002 yılının ikinci yarısı için yeniden belirlenmiştir. 2002 yılında ortalama net asgari ücretin reel olarak yüzde 7,2 oranında arttığı tahmin edilmektedir. Benzer şekilde, 2002 yılında tüm emekli aylıklarında reel olarak artış olduğu tahmin edilmektedir.

TABLO II.1.13
REEL ÜCRET ENDEKSLERİ
(1994=100)⁽¹⁾

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002 ⁽²⁾
Net İşçi Ücreti ⁽³⁾								
Kamu	82,9	62,2	74,1	73,1	103,9	111,0	98,3	88,5
Özel	91,7	93,4	90,6	105,9	118,2	119,5	95,4	-
Memur Net Maaşı	95,3	102,5	119,4	117,8	123,2	109,0	104,9	110,0
Yıllık Ortalama Net Asgari Ücret ⁽⁴⁾	93,3	110,6	121,2	115,3	155,0	132,7	114,0	122,2
Emekli Aylıkları ⁽⁵⁾								
Emekli Sandığı	92,0	113,0	121,0	114,0	118,0	104,0	100,0	104,1
SSK	98,0	118,0	134,0	124,0	127,0	110,0	106,7	109,0
Bağ-Kur	102,0	160,0	204,0	189,0	194,0	185,0	183,9	185,0

Kaynak: DPT.

(1) Reelleştirmelerde, DİE-TÜFE (1994=100) endeksi kullanılmıştır.

(2) Geçici. DPT tarafından verilen tahminler, gerçekleşen oniki aylık ortalama TÜFE enflasyon oranlarına göre revize edilmiştir.

(3) Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu ile Kamu İşveren Sendikasına ait veriler kullanılarak DPT tarafından hesaplanmıştır.

(4) 16 ve üstü yaş için sanayi ve hizmetler kesimi yıllık ortalama asgari ücretidir.

(5) Ortalama emekli aylığı, memur emeklileri için 3/1, işçi emeklileri için normal gösterge tablosu 1. derece 9. kademe ve Bağ-Kur emeklileri için 6.basamak esas alınmıştır.

TABLO II.1.14
İMALAT SANAYİİNDE ÜRETİMDE ÇALIŞILAN SAAT BAŞINA
REEL ÜCRETLER
(Yüzde Değişim)

	2000	2001	2001	2002			
				Dokuz Aylık	I	II	III
İmalat Sanayii	0,5	-14,6	-11,5	-15,9	-4,2	-2,9	-8,0
Kamu	15,1	-12,5	-8,0	-12,6	5,9	3,8	-1,6
Özel	-2,1	-15,2	-12,4	-15,1	-3,2	-1,3	-6,9
Gıda	-3,4	-17,6	-15,4	-6,9	0,5	1,9	-1,7
Tekstil	-7,5	-15,5	-14,7	-9,4	3,3	2,5	-1,4
Giyim	-6,1	-13,5	-9,5	-17,3	-9,4	-1,0	-9,7
Petrol Ürünleri	14,3	-19,4	-22,2	11,6	-0,2	16,5	9,4
Kimyasal Maddeler	-1,7	-16,1	-13,3	-18,0	-0,1	-4,0	-8,2
Metalik Olm.Min. Mad.	1,6	-12,5	-9,5	-24,8	-11,0	-13,4	-17,2
Ana Metal Sanayii	3,3	-13,2	-10,0	-12,7	-3,9	-6,8	-8,0
Makina-Teçhizat	5,4	-12,7	-9,4	-10,2	0,2	7,2	-1,4
Taşıt Araçları	0,2	-8,5	-5,4	-8,5	2,1	3,7	-1,1

Kaynak: DİE.

İmalat sanayiinde saat başına reel ücretler 2002 yılının ilk dokuz aylık döneminde, geçen yılın aynı dönemine göre, gerek özel, gerek kamu kesimi kaynaklı olarak yüzde 8 oranında gerilemiştir (Tablo II.1.14). Yılın ilk dokuz aylık döneminde petrol ürünleri hariç tüm sektörlerde çalışılan saat başına reel ücretlerde gerileme gözlenmiştir. Reel ücretlerdeki gerileme, iç talepteki canlanmayı sınırlandıran faktörler arasındadır. İmalat sanayii genelinde, çalışılan saat başına verimlilik, 2002 yılının ilk dokuz aylık döneminde yüzde 9,7 oranında artmıştır. Bu dönemde, özel imalat sanayiinde çalışılan saat başına verimlilik yüzde 8,4 oranında artış göstermiştir (Tablo II.1.15). İmalat sanayiinde verimliliğin yükselmesi üretim artışının istihdam artışından fazla olmasından kaynaklanmıştır. Sanayi sektöründe yaşanan olumlu gelişmelerin işgücü piyasasına yansması ile birlikte 2003 yılında iç talep canlanmasının hızlanacağı düşünülmektedir.

TABLO II.1.15
İMALAT SANAYİİNDE ÜRETİMDE ÇALIŞILAN SAAT BAŞINA
VERİMLİLİK
(Yüzde Değişim)

	2000	2001	2001	2002			
				Dokuz Aylık	I	II	III
İmalat Sanayii	7,6	1,0	1,5	9,7	11,0	8,4	9,7
Kamu	-0,6	7,8	10,2	15,5	22,3	19,9	19,1
Özel	10,0	-0,6	-0,6	8,9	9,7	6,8	8,4
Gıda	4,6	11,9	9,9	7,0	6,4	2,6	5,1
Tekstil	9,4	3,8	4,1	7,1	6,3	-0,2	4,2
Giyim	9,8	3,3	4,8	0,5	-8,7	-7,6	-5,4
Petrol Ürünleri	-12,6	0,1	-0,1	36,6	15,4	4,4	17,6
Kimyasal Maddeler	16,7	-2,3	-5,0	17,1	28,4	20,3	21,9
Metalik Olm.Min. Mad.	15,7	-1,3	1,9	-0,3	9,0	8,0	5,8
Ana Metal Sanayii	5,2	12,6	13,3	20,4	17,3	16,5	18,0
Makina-Teçhizat	6,4	-6,8	-9,7	18,9	25,7	27,1	24,0
Taşıt Araçları	23,5	-35,0	-34,1	4,0	28,2	16,5	16,5

Kaynak: DİE.

II.2. KAMU MALİYESİ VE İÇ BORÇLANMA

II.2.1. Kamu Maliyesi

2002 yılında kamu kesimi borçlanma gereğinin GSMH içindeki payının geçen yıla göre azalması beklenmektedir.

Borç stokunun istikrarlı bir yapıya kavuşturulması, faiz dışı fazlanın artırılması ve bütçe disiplininin sağlanması, 2002 yılında maliye politikasının temel hedefleri olarak belirlenmiştir. Kamu kesimi borçlanma gereğinin GSMH içindeki payının, 2002 yılında bir önceki yıla göre 3,9 puan azalarak yüzde 12,6'ya düşmesi beklenmektedir (Tablo II.2.1, Grafik II.2.1). Kamu kesimi borçlanma gereğindeki azalış, esas olarak, konsolide bütçe ve KİT'lerin finansman dengelerinin geçen yıla göre olumlu performans izlemesinden kaynaklanmıştır.

Mahalli İdareler, Sosyal Güvenlik Kuruluşları ve Döner Sermayeli Kuruluşların kapsandığı Diğer Kamu'nun borçlanma gereğinin 2002 yılında GSMH içindeki payının yüzde 0,1 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. KİT'lerin borçlanma gereğinin ise 2002 yılında GSMH'ye oranının yüzde -0,8 düzeyinde gerçekleşmesi beklenmektedir. 2001 yılında özelleştirme hariç kamu kesimi faiz dışı fazlasının GSMH'ye oranı yüzde 7,2 iken, 2002 yılında bu oranın Merkez Bankası kârından bütçeye transfer edilen 3 katrilyon Türk lirası ve faiz gelirlerindeki artış nedeniyle yüzde 7,3'e yükselmesi beklenmektedir. Uluslararası Para Fonu ile yürütülen program çerçevesinde tanımlanan toplam kamu kesimi faiz dışı fazlasının 2002 yılında yüzde 6,5 olması hedeflenmiştir. Ancak, faiz dışı harcamalarda gözlenen yükselme ve gelir vergisi tahsilatındaki düşük performans nedeniyle faiz dışı fazla hedefine ulaşılamamıştır.

TABLO II.2.1
KAMU KESİMİ BORÇLANMA GEREĞİNİN
GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILAYA ORANI⁽¹⁾
(Yüzde)

	2000	2001	Gerçekleşme Tahmini 2002
Konsolide Bütçe ⁽²⁾	10,9	17,4	14,4
KİT	2,1	0,4	-0,8
İşsizlik Sigortası Fonu	-0,3	-1,0	-1,0
Fonlar	-1,2	-0,5	0,0
Diğer Kamu ⁽³⁾	0,4	0,2	0,1
TOPLAM BORÇLANMA GEREĞİ	11,9	16,5	12,6
FAİZ VE ÖZELLEŞTİRME HARIÇ BORÇ. GEREĞİ	-4,1	-7,2	-7,3
GSMH (Trilyon TL)	125.596	176.484	271.406

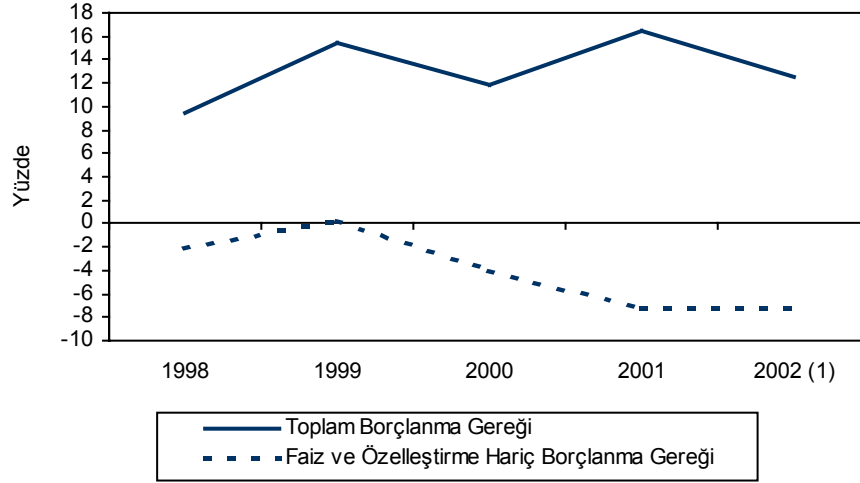
Kaynak: DPT.

(1) (-) işareti fazla anlamındadır.

(2) Bu tabloda yer alan 2001 ve 2002 yılları Konsolide Bütçe açığı, sosyal güvenlik kuruluşlarına transfer edilen ve bütçeden mahsup edilecek ödemeler hesabından karşılanan 950 trilyon Türk liralık tutar nedeniyle, Tablo II.2.2'den farklılaşmaktadır.

(3) Mahalli İdareler, Döner Sermayeli Kuruluşlar ve Sosyal Güvenlik Kuruluşlarını kapsamaktadır.

GRAFİK II.2.1
FAİZ VE ÖZELLEŞTİRME HARİÇ KAMU DENGESİ VE KAMU KESİMİ
BORÇLANMA GEREĞİ/GSMH

Kaynak: DPT.

(1) GSMH, DPT 2002 yılı tahminidir.

Konsolide bütçe açığının GSMH'ye oranının 2001 yılındaki yüzde 16,9'luk düzeyinden 2002 yılında yüzde 14,7'ye düşmesi beklenmektedir (Grafik II.2.2). Bu gelişmede esas olarak 2002 yılında faiz oranlarının geçen yıla göre daha düşük seviyelerde gerçekleşmesi ve buna bağlı olarak bütçedeki faiz yükünün geçen yıla göre daha düşük olması etkili olmuştur. Konsolide bütçe gelirlerinin GSMH'ye oranının, 2001 yılındaki yüzde 29,1'lik seviyesinden 2002 yılında yüzde 27,8'e düşmesi, faiz dışı konsolide bütçe harcamalarının da GSMH'ye oranının 2001 yılındaki yüzde 22,7'lik seviyesinden 2002 yılında yüzde 23,4'e yükselmesi beklenmektedir. Konsolide bütçe vergi gelirlerinin GSMH'ye oranının ise 2002 yılında 2001 yılındaki düzeyine göre 0,5 puan azalarak yüzde 22 olması beklenmektedir (Tablo II.2.2).

Dolaylı vergilerde etkinliği sağlamaya ve sistemi basitleştirmeye yönelik olarak 1 Ağustos 2002 tarihinden itibaren, aralarında akaryakıt tüketim vergisi, ek vergi ve taşıt alım vergisi gibi önemli vergi unsurlarının da yer aldığı 16 adet vergi, harç, fon ve pay yürürlükten kaldırılmış ve bunların yerine özel tüketim vergisi alınmaya başlanmıştır. Özel tüketim vergisine geçilmesiyle birlikte dolaylı vergilerde etkinlik ve basitlik sağlamanın yanısıra Avrupa Birliği düzenlemelerine uyum sağlanması da hedeflenmiştir.

1 Ağustos 2002 tarihi itibarıyla özel tüketim vergisi yürürlüğe girmiştir.

Özel tüketim vergisinin Ağustos ayında yürürlüğe girmesi ile birlikte, 2002 yılı Ağustos-Aralık döneminde bu vergiden toplam 6 katrilyon Türk lirası tutarında tahsilat sağlanmıştır. Bu tutarın 4,8 katrilyon Türk liralık bölümü petrol ve doğalgaz ürünleri üzerinden, 853 trilyon Türk lirası kolalı gazoz, alkollü içki ve tütün mamülleri üzerinden, 304 trilyon Türk lirası motorlu taşıt araçları üzerinden ve 77 trilyon Türk lirası da dayanıklı tüketim ve diğer mallar üzerinden alınmıştır.

2002 yılında dahilde ve ithalde alınan KDV tahsilatları olumlu performans gösteren vergi unsurları arasında yer almıştır. Ekonomik daralmaya ve 2001 yılı Şubat ayından itibaren Türk lirasının değer kaybetmesine bağlı olarak ithalatın azalması, 2001 yılında ithalde alınan KDV tahsilatını olumsuz etkilemişken, 2002 yılında üretimdeki artışa bağlı olarak ithalatın artması, ithalde alınan KDV tahsilatını olumlu etkilemiştir.

TABLO II.2.2
KONSOLİDE BÜTÇE⁽¹⁾

	Cari Fiyatlarla (Trilyon TL)			GSMH İçindeki Payları (Yüzde)		
	2000	2001	2002 (Ger. Tahmini)	2000	2001	2002 ⁽²⁾
HARCAMALAR	46.970	81.175	115.484	37,4	46,0	42,6
Faiz Dışı Harcamalar	26.530	40.113	63.614	21,1	22,7	23,4
Cari	13.590	20.400	30.513	10,8	11,6	11,2
Personel	9.979	15.212	23.160	7,9	8,6	8,5
Diğer Cari	3.611	5.188	7.353	2,9	2,9	2,7
Yatırım	2.767	4.798	6.888	2,2	2,7	2,5
Faiz Dışı Transferler	10.173	14.915	26.213	8,1	8,5	9,7
Faiz Ödemeleri	20.440	41.062	51.870	16,3	23,3	19,1
GELİRLER	33.244	51.335	75.543	26,5	29,1	27,8
Vergi Gelirleri	26.504	39.736	59.634	21,1	22,5	22,0
Vergi Dışı Normal Gelir	3.486	7.418	10.877	2,8	4,2	4,0
Özel Gelir ve Fonlar	2.949	3.571	4.020	2,3	2,0	1,5
Katma Bütçe	306	609	1.012	0,2	0,3	0,4
BÜTÇE DENGESİ	-13.726	-29.840	-39.941	-10,9	-16,9	-14,7
FAİZ DIŞI BÜTÇE DENGESİ	6.714	11.222	11.929	5,3	6,4	4,4
FAİZ ve ÖZ.DIŞI B.DENG.	6.322	9.689	11.929	5,0	5,5	4,4

Kaynak: DPT.

(1) Özel ödenek açısından düzeltilmiştir. 2001 yılında bütçeden sosyal güvenlik kuruluşlarına nakit olarak ödenen ve bütçeden mahsup edilecek ödenek hesabına kaydedilen 950 trilyon Türk lirası 2002 yılı transfer harcamalarında yer almaktadır.

(2) GSMH, DPT 2002 yılı tahminidir.

2002 yılında gelir vergisi tahsilatında gerçekleşen artışın önceki yıla göre sınırlı düzeyde kaldığı görülmektedir. Bu gelişmede esas olarak gelir vergisi stopajı etkili olmuştur. Faiz oranlarının 2002 yılında geçen yılın aynı dönemine göre düşük olmasının yanısıra maaş ve ücret artışlarının sınırlı tutulması, gelir vergisi stopajı tahsilatını olumsuz etkilemiştir.

Konsolide bütçe vergi gelirlerinin harcamaları karşılama oranı 2001 yılındaki yüzde 49'luk düzeyinden 2002 yılında yüzde 51,6'ya yükselmiştir. Ayrıca, vergi gelirlerinin faiz dışı bütçe harcamalarını karşılama oranı da 2001 yılında yüzde 99,1 iken, 2002 yılında yüzde 93,7'ye gerilemiştir (Tablo II.2.3).

TABLO II.2.3
KONSOLİDE BÜTÇE GÖSTERGELERİ
(Yüzde)

	2000	2001	(Ger.Tahmini) 2002
GELİR GÖSTERGELERİ			
Toplam Gelir / Toplam Harcama	70,8	63,2	65,4
Toplam Gelir / Faiz Dışı Bütçe Harcaması	125,3	128,0	118,8
Vergi Geliri / Toplam Gelir	79,7	77,4	78,9
Vergi Geliri / Toplam Harcama	56,4	49,0	51,6
Vergi Geliri / Faiz Dışı Bütçe Harcaması	99,9	99,1	93,7
HARCAMA GÖSTERGELERİ			
Faiz Ödemeleri / Vergi Geliri	77,1	103,3	87,0
Faiz Dışı Harcama / Toplam Harcama	56,5	49,4	55,1
Personel Harcamaları / Toplam Harcama	21,2	18,7	20,1
Yatırım Harcamaları / Toplam Harcama	5,9	5,9	6,0
Faiz Dışı Transferler / Toplam Harcama	21,7	18,4	22,7
FİNANSMAN GÖSTERGELERİ			
İç Borçlanma / GSMH ⁽¹⁾	20,1	43,9	35,3
İç Borç Anapara Ödemesi / GSMH ⁽¹⁾	13,1	30,6	28,8
İç Borç Servisi / GSMH ⁽¹⁾	28,1	51,8	46,1

Kaynak: DPT, HM.

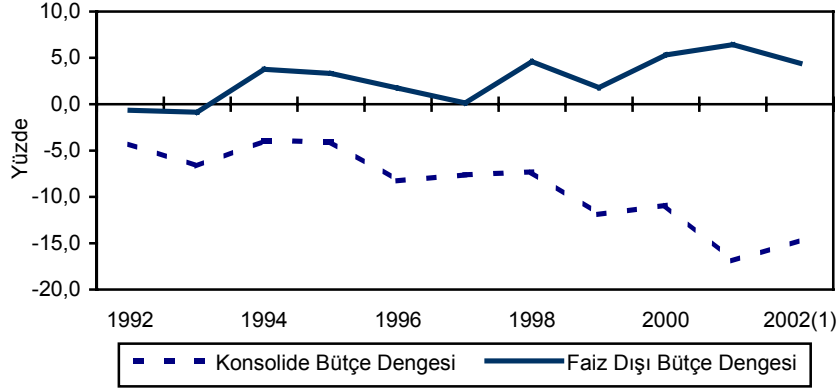
(1) GSMH, DPT 2002 yılı tahminidir.

2002 yılı Mayıs ayında, Merkez Bankası 2001 yılı dönem kârından konsolide bütçeye 3 katrilyon Türk lirası aktarılmıştır.

Konsolide bütçe harcamalarının GSMH içindeki payının, 2002 yılında bir önceki yıla göre 3,4 puan azalarak yüzde 42,6 düzeyinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Harcamalardaki azalış, büyük ölçüde iç borç faiz ödemelerinde gerçekleşen düşüştan kaynaklanmaktadır.

2002 yılında, Merkez Bankası dönem kârından konsolide bütçeye 3 katrilyon Türk lirası aktarılmıştır.

GRAFİK II.2.2
BÜTÇE DENGELERİ/GSMH

Kaynak: DPT.

(1) GSMH, DPT 2002 yılı tahminidir.

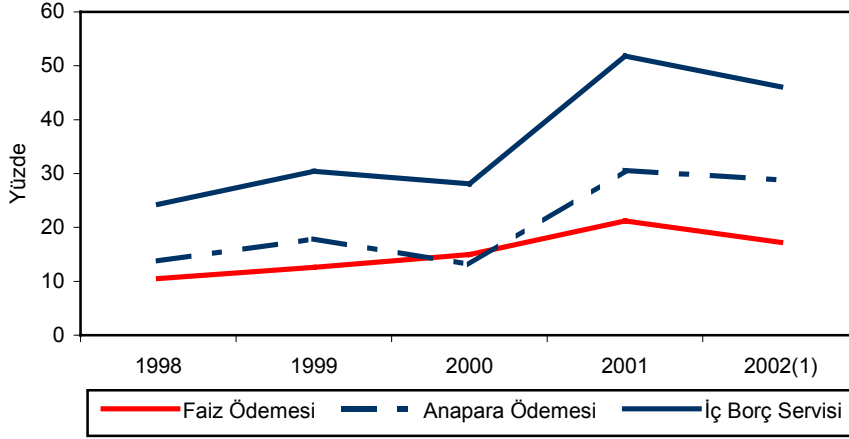
Konsolide bütçe faiz dışı harcamalarının GSMH içindeki payının, 2002 yılında bir önceki yıla göre 0,7 puan artarak yüzde 23,4 olması beklenmektedir. Bu gelişmede, sosyal güvenlik kuruluşlarına transferler ve vergi iadelerindeki artış etkili olmuştur.

2001 yılında GSMH'nin yüzde 5,5'i kadar fazla veren faiz ve özelleştirme dışı bütçe dengesinin 2002 yılında hedeflerin gerisinde kalarak yüzde 4,4 oranında fazla vermesi beklenmektedir.

2002 yılında konsolide bütçe nakit açığı 35,2 katrilyon Türk lirası olarak gerçekleşmiştir. Bu açığın finansmanında, Hazine hem dış borçlanmada hem de iç borçlanmada net kullanıcı konumunda olmuştur. Bu dönemde Hazine, 17,5 katrilyon Türk lirası tutarında net iç borç kullanımı gerçekleştirmiştir. İç borçlanmanın yapısı incelendiğinde Hazine'nin bonoda 18,4 katrilyon Türk lirası tutarında net kullanıcı, Devlet tahvilinde ise, 0,9 katrilyon Türk lirası tutarında net ödeyici konumunda olduğu görülmektedir. 2002 yılında toplam iç borç servisinin GSMH içindeki payı bir önceki yıla göre 5,7 puan azalarak yüzde 46,1 olmuştur (Grafik II.2.3).

2002 yılında Hazine, dış borçlanmada 16,6 katrilyon Türk lirası tutarında net kullanıcı olmuştur. Bu gelişmede esas olarak IMF'den sağlanan ek dış finansmanın doğrudan Hazine'ye kullanılması etkili olmuştur.

GRAFİK II.2.3
KONSOLİDE BÜTÇE İÇ BORÇ SERVİSİ/GSMH

Kaynak: DPT, HM.

(1) GSMH, DPT 2002 yılı tahminidir.

II.2.2. İç Borçlanma

Toplam iç borç stoku, 2002 yılı sonunda, 2001 yılına göre, nominal yüzde 22,7 oranında artmış ve 149,9 katrilyon Türk lirası olmuştur. TCMB portföyünde yer alan dövize endeksli senetler ile TMSF bankalarının portföyünde yer alan senetlerin erken itfasının, IMF kredilerinin bir bölümünün 7 Şubat 2002 tarihinde Hazine hesaplarına aktarılması yoluyla yapılması, iç borç stokunda görülen artışın sınırlı kalmasında etkili olmuştur. TMSF bankaları bu kaynağı TCMB'ye olan yükümlülüklerini azaltmak için kullanmışlardır. Bu gelişmeye bağlı olarak, IMF kredisinin iç borç stoku üzerinde etkisi iki şekilde ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi, iç borç stokunun ve finansman ihtiyacının azalması, diğeri ise borç stokunun borçlanma araçlarına ve alıcılara göre yapısının değişmesidir. Böylece, toplam iç borç stokunun GSMH'ye oranı, 2001 yılındaki yüzde 69,2'lik düzeyinden 2002 yılında yüzde 55,2'ye düşmüştür.

İç borç stoku 2002 yılında yüzde 22,7 oranında artarak 149,9 katrilyon Türk lirasına ulaşmıştır.

2002 yılında iç borç stokunun alıcılara göre yapısında ciddi farklılaşma ortaya çıkmıştır. Piyasanın toplam iç borç stoku içerisindeki payı 2001 yılına göre 13,2 puan artarak yüzde 47,2'ye yükselmiştir (Tablo II.2.4). 2002 yılında nakit iç borç stokunun toplam iç borç stoku içindeki payı 11,8 puan artarak yüzde 47,8'den yüzde 59,6'ya yükselmiştir. Nakit dışı iç borç stokunun toplam borç stoku içerisindeki payının azalması 7 Şubat tarihinde kullanılan IMF kredisi etkili

olmuştur. Hazine'nin iç piyasaya olan borcuna ABD doları bazında bakıldığında, bu tutarın 2001 yılı sonunda 28,9 milyar ABD doları düzeyinden, 2002 yılında 43,3 milyar ABD doları düzeyine yükseldiği gözlenmektedir. ABD doları bazında toplam iç borç stoku ise 2001 yılında 84,9 milyar ABD doları düzeyinden yüzde 8 artarak 2002 yılında 91,7 milyar ABD doları düzeyine ulaşmıştır.

TABLO II.2.4
İÇ BORÇ STOKUNUN ALICILARA GÖRE DAĞILIMI

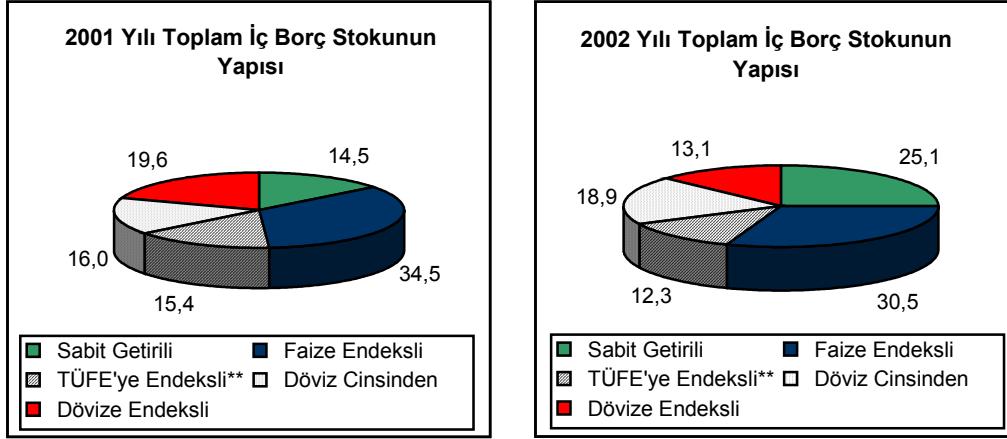
	2001		2002	
	Miktar (Katrilyon TL)	Pay (yüzde)	Miktar (Katrilyon TL)	Payı (yüzde)
Toplam İç Borç Stoku (A+B)	122,2	100,0	149,9	100,0
A.Kamu (1+2+3+4)	80,8	66,0	79,1	52,8
1.TCMB (a+b)	32,5	26,6	28,1	18,7
a.IMF	13,8	11,3	9,7	6,5
b. Bankacılık Sek. Operasyonu	18,7	15,3	18,4	12,3
2.Kamu Bankaları (i+ii)	22,7	18,6	24,3	16,2
3.TMSF Bankaları	15,1	12,4	11,0	7,3
4.Diğer Kamu	10,2	8,3	15,7	10,5
B.Piyasa	41,6	34,0	70,8	47,2

Kaynak: HM.

Toplam iç borç stoku yapısı 2002 yılında 2001 yılına göre değişmiştir.

Toplam iç borç stokunun yapısında 2002 yılında sabit faizli iskontolu ve döviz cinsi senetlerle piyasadan yapılan borçlanmadaki artışa bağlı olarak önemli değişiklikler ortaya çıkmıştır. Borç stokunun yapısının değişmesine etki eden diğer önemli bir unsur da IMF kredisinin Merkez Bankası portföyünde yer alan dövize endeksli senetlerin ödenmesinde kullanılmasıdır. Bu çerçevede, iç borçlanma senetlerinin faiz oranlarına endeksli kısmının payı 2002 yılında 2001 yılı sonuna göre 4 puan azalarak yüzde 30,5'e, TÜFE'ye endeksli kısmının payı 3,1 puan azalarak yüzde 12,3'e, dövize endeksli senetlerin payı ise 6,5 puan azalarak yüzde 13,1'e gerilerken, döviz cinsi senetlerin payı 3 puan civarında artarak yüzde 18,9'a yükselmiştir. Toplam iç borç stoku içinde sabit faizli DİBS'lerin payı ise piyasalardan yapılan borçlanmadaki yükselmeye bağlı olarak 2001 yılı sonuna göre 10,6 puan artışla yüzde 25,1 olmuştur (Grafik II.2.4, Tablo II.2.5).

GRAFİK II.2.4
İÇ BORÇ STOKUNUN BORÇLANMA ARAÇLARINA GÖRE DAĞILIMI
(Yüzde Dağılım)

Kaynak:HM.

TABLO II.2.5
İÇ BORÇ STOKUNUN YAPISI
(Katrilyon, TL)

	2000	Yüzde Dağılım	2001	Yüzde Dağılım	2002	Yüzde Dağılım
Nakit	29,6	81,2	58,3	47,8	89,3	59,6
Sabit Getirili	19,4	53,3	17,7	14,5	37,6	25,1
Değişken Faizli	9,0	24,7	11,4	9,4	17,4	11,6
Döviz Cinsinden	1,2	3,2	7,1	5,8	16,5	11,0
Döviz Endeksli	0,0	0,0	22,1	18,0	17,8	11,9
IMF Kredisi	0,0	0,0	13,8	11,3	9,7	6,5
Takas/Tap	0,0	0,0	7,7	6,3	7,7	5,2
Halka arz	0,0	0,0	0,5	0,4	0,5	0,3
Nakit Dışı	6,8	18,8	63,8	52,2	60,6	40,4
Sabit Getirili	1,0	2,8	0,0	0,0	0,0	0,0
Değişken Faizli	4,0	11,0	49,5	40,5	46,7	31,2
Faize Endeksli	4,0	11,0	30,7	25,1	28,3	18,9
TÜFE'ye Endeksli	0,0	0,0	18,8	15,4	18,4	12,3
Döviz Cinsinden	1,8	5,0	12,4	10,1	11,9	7,9
Döviz Endeksli	0,0	0,0	1,9	1,6	1,9	1,3
Toplam Stok	36,4	100,0	122,2	100,0	149,9	100,0
Sabit Getirili	20,4	56,1	17,7	14,5	37,6	25,1
Değişken Faizli	13,0	35,7	61,0	49,9	64,1	42,8
Faize Endeksli	13,0	35,7	42,1	34,5	45,7	30,5
TÜFE'ye Endeksli	0,0	0,0	18,8	15,4	18,4	12,3
Döviz Cinsinden	3,0	8,2	19,5	16,0	28,4	18,9
Döviz Endeksli	0,0	0,0	24,0	19,6	19,7	13,1

Kaynak: HM.

2002 yılında nakit iç borç stokunun vadesi 2001 yılına göre azalmıştır.

İç borç stokunun vade yapısı incelendiğinde, 2002 yılında nakit iç borç stoku ortalama vadesinin 2001 yılına göre 7,4 ay kısalarak 12,8 ay olduğu görülmektedir. 2002 yılında ihale yöntemi ile yapılan borçlanmanın ortalama vadesi 2001 yılına göre uzamıştır. Ancak, 2001 yılında gerçekleştirilen takas işlemi ve bütçenin finansmanı için kullanılan IMF kredisinin vadelerinin uzun olması 2001 yılında nakit borç stokunun ortalama vadesinin uzamasına katkıda bulunmuştur. Kamu bankalarının portföyündeki senetlerin 2002 yılı Ocak ayında yeniden yapılandırılarak, daha uzun vadeli senetlerle değiştirilmesi sonucunda, nakit dışı borç stokunun ortalama vadesi geçen yıla göre 4,5 ay uzayarak 60,4 aya yükselmiştir. Böylece, 2002 yılında iç borç stokunun ortalama vadesi geçen yıla göre 6,8 ay azalarak 32,1 ay olmuştur (Tablo II.2.6).

TABLO II.2.6
İÇ BORÇ STOKUNUN VADE YAPISI (Ay)

	2000	2001	2002
İç Borçlanmanın Ortalama Vadesi (Ay)			
Toplam Borçlanma	17,3	30,9	20,6
Nakit	15,9	18,0	11,1
İhale Yöntemi ile Borçlanma	13,8	4,7	6,7
Nakit Dışı	29,2	39,2	59,5
İç Borç Stokunun Ortalama Vadesi (Ay)			
Toplam Stok	15,5	38,9	32,1
Nakit	9,4	20,2	12,8
Nakit Dışı	41,4	55,9	60,4

Kaynak: HM.

Hazine Müsteşarlığı, her ay sonunda o ayın günlük ve yılın geri kalan ayları için aylık iç borç ödemelerini detaylı olarak kamuoyuna ilan etmiştir. Hazine geçtiğimiz yıllarda ihraç etmiş olduğu değişken faizli tahvillerin kupon faizlerinin belirlenmesi amacıyla takip eden ayda yapılacak olan 3 aylık bono ihalesinin tarih ve miktarlarını da her ay sonunda kamuoyuna duyurmuştur. Ayrıca Hazine Müsteşarlığı, borçlanma politikasında etkinliği artırmak üzere Eylül ayında piyasa yapıcılığı sistemine geçmiştir.

II.2.2.A. Nakit İç Borç Stoku

2002 yılında nakit iç borç stoku önemli oranda artmıştır.

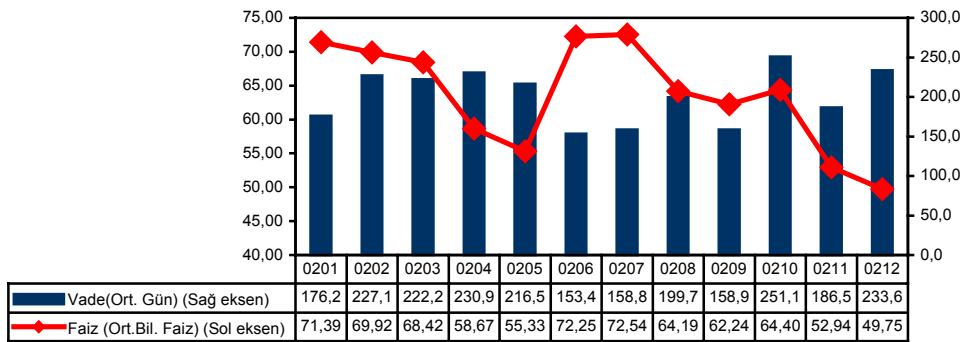
Nakit iç borç stoku 2002 yılında döviz cinsi senetler ile sabit getirili senetlerdeki artışa bağlı olarak nominal yüzde 53,2 oranında artarak 89,3 katrilyon Türk lirası olmuştur (Tablo II.2.5).

Kamu bankalarının portföyünde yer alan DİBS'ler Aralık 2001 ve Ocak 2002'de yeniden yapılandırılarak vadeleri uzatılmıştır. Buna ilave olarak, kamu

bankalarının portföyünde yer alan 23,1 katrilyon Türk liralık DİBS'nin 7,1 katrilyon Türk liralık kısmının kupon faiz ödemesi 2003 yılının ilk yarısına devredilmiştir. Nakit dışı iç borç stokuna ilişkin bu yeniden yapılandırma 2002 yılı iç borç servisine yönelik endişeleri azaltarak iç borçların sürdürülebilirliği konusunda güveni artırmıştır. Ayrıca, enflasyon oranında Şubat ayından itibaren gözlenen düşüş eğilimi, yıl sonu enflasyon hedefinin gerçekleşeceği yönündeki beklentileri güçlendirmiş, böylece piyasalarda oluşan olumlu beklentiler, iç borçlanmanın vadesinin uzamasına ve faiz oranlarının düşmesine yol açmıştır. Ancak, ortaya çıkan siyasi belirsizlik, Mayıs ayı sonundan itibaren gerçekleştirilen ihalelerde vadenin kısılmasına ve faiz oranının yükselme eğilimine girmesine neden olmuştur. Temmuz ayı başında erken genel seçim tartışmaları gündeme gelmiş ve Ağustos ayının başında erken seçim kararı alınmıştır. Kasım ayındaki erken seçim sonuçlarının piyasalarca olumlu karşılanması mali piyasalarda faiz ve kurlarda gerilemeye yol açmıştır. Bu durum borçlanma politikasını olumlu yönde etkilemiştir. Ancak, yıl sonuna doğru Amerika Birleşik Devletleri'nin olası Irak operasyonu ile ekonomi politikalarına ilişkin belirsizlik borçlanma politikasını olumsuz etkilemiştir. 2002 yılında 2001 yılına göre hem borçlanmanın maliyeti ciddi oranda azalmış hem de piyasalarda yapılan borçlanmanın vadesi önemli miktarda uzamıştır (Grafik II.2.5, Grafik II.2.7).

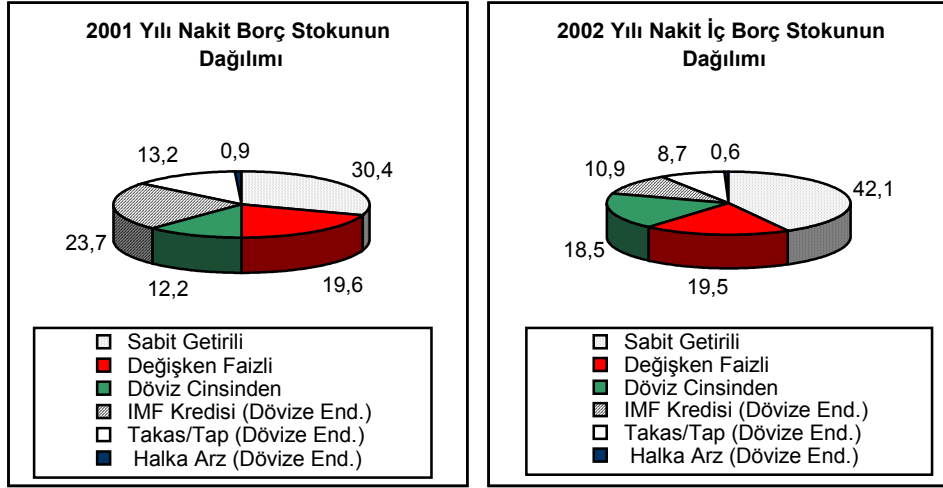
2002 yılında borçlanmanın maliyeti azalırken vadesi ise uzamıştır.

GRAFİK II.2.5
2002 YILI İHALELERİNDE ORTALAMA BORÇLANMA VADESİ VE
BİLEŞİK FAİZ ORANI

Kaynak: HM, TCMB.

GRAFİK II.2.6
NAKİT İÇ BORÇ STOKUNUN BORÇLANMA
ARAÇLARINA GÖRE DAĞILIMI
(Yüzde Dağılımı)

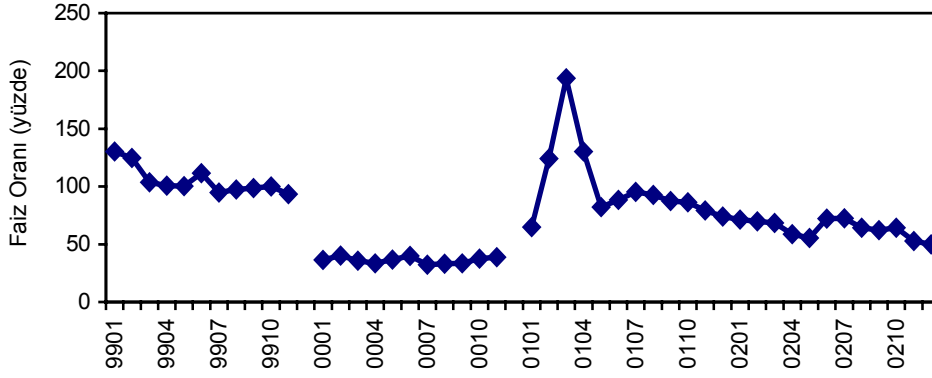

Kaynak: HM.

2002 yılında nakit iç borç stoku içinde sabit getirili ve döviz cinsi borçlanma araçlarının payı artmış, buna karşılık döviz endekli borçlanma araçlarının payı azalmıştır. 2002 yılında 2001 yılına göre sabit getirili senetlerin nakit iç borç stokundaki payı 11,7 puan artarak yüzde 42,1'e yükselmiştir. 2002 yılında döviz cinsi senetlerin payı 6,3 puan artarak yüzde 18,5'e yükselmiştir. Döviz endekli senetlerin payı ise 17,6 puan azalarak yüzde 20,1'e gerilemişken, değişken faizli senetlerin payı da yaklaşık olarak aynı kalmıştır. Bu gelişmenin arka planında piyasaların döviz cinsi ve sabit getirili senetleri tercih etmeleri ve Merkez Bankası portföyünde yer alan döviz endekli senetlerin ve TAP/halka arz yöntemi ile satılan döviz endekli senetlerin azalması etkili olmuştur (Grafik II.2.6).

Hazine Müsteşarlığı, 2002 yılı içinde halka arz, doğrudan satış ve TAP yöntemi ile iç borçlanmaya gitmiştir. Bu yöntemlerle 2002 yılında döviz cinsinden 2,3 milyar ABD doları ve 302,9 milyon euro tutarında borçlanma gerçekleştirmiştir. 5.133 trilyon Türk lirası tutarında ise TL cinsi borçlanma gerçekleştirmiştir (Tablo II.2.8). Hazine, 2002 yılında yüksek miktarda halka arz, doğrudan satış ve TAP yöntemi ile TL cinsi borçlanma gerçekleştirmiştir. Bu durumun arka planında TL cinsi borçlanma araçlarına kurumsal yatırımcı, hanehalkı ve firmaların talep göstermesi yer almaktadır.

GRAFİK II.2.7
NET SATIŞ MİKTARI İLE AĞIRLIKLANDIRILMIŞ HAZİNE
İHALELERİNDE GERÇEKLEŞEN BİLEŞİK FAİZ ORANI

Kaynak: HM, TCMB.

TABLO II.2.7
2002 YILI HAZİNE İHALELERİ

	Net Satış (Trilyon TL)	Toplam İtfa (Trilyon TL)	Faiz Oranı (Ağırlıklı Ortalama Bileşik Faiz)	Vade (Net satış ağırlıklı) (gün)
1998 (Ocak-Aralık)	14.254	14.471	122,5	215,5
1999 (Ocak-Aralık)	26.886	25.478	104,3	502,3
2000 (Ocak-Aralık)	28.053	36.918	38,2	426,8
2001(Ocak-Aralık)	38.301	41.217	99,6	146,3
2002(Ocak-Aralık)	69.808	69.700	62,7	201,2
Ocak 2002	5.472	4.764	71,3	176,2
Şubat	2.909	2.632	69,9	227,1
Mart	5.197	4.394	68,4	222,2
Nisan	7.371	6.042	58,7	230,9
Mayıs	5.758	6.861	55,3	216,5
Haziran	5.601	6.930	72,3	153,4
Temmuz	6.386	5.723	72,5	158,8
Ağustos	5.470	5.944	64,2	199,7
Eylül	4.056	5.362	62,2	158,9
Ekim	6.759	6.309	64,4	251,1
Kasım	6.241	7.447	52,9	186,5
Aralık	8.480	7.400	49,8	233,6

Kaynak: HM, TCMB.

TABLO II.2.8
2002 YILINDA DOĞRUDAN SATIŞ YÖNTEMİ İLE
GERÇEKLEŞTİRİLEN BORÇLANMA

Vade	İhraç Tarihi	İtfa Tarihi	Kupon Faiz oranı (yüzde)	Para birimi	Satış (Milyon)
2 yıl ⁽¹⁾	02.01.2002	02.01.2004	İh. End.	Trilyon, TL	1.757
182 gün	03.01.2002	12.06.2002	3,5	EURO	44,0
2 yıl ⁽¹⁾	09.01.2002	02.01.2004	İh. End.	Trilyon, TL	49,3
2 yıl ⁽¹⁾	23.01.2002	02.01.2004	İh. End.	Trilyon, TL	113,1
174 gün	14.02.2002	07.08.2002	28,0	Trilyon, TL	75,0
2 yıl ⁽¹⁾	06.03.2002	03.03.2004	İh. End.	Trilyon, TL	105,0
5 yıl ⁽²⁾	17.04.2002	11.04.2007	4,85	ABD doları	200,0
5 yıl ⁽²⁾	17.04.2002	11.04.2007	Libor+2,25	ABD doları	200,0
2 yıl ⁽¹⁾	15.05.2002	12.05.2004	İh. End.	Trilyon, TL	985,0
5 yıl ⁽²⁾	17.05.2002	11.05.2007	4,85	ABD doları	100,0
5 yıl ⁽²⁾	17.05.2002	11.05.2007	Libor+2,25	ABD doları	100,0
2 yıl	12.06.2002	09.06.2004	4,0	ABD doları	240,0
1 yıl ⁽³⁾	12.06.2002	11.06.2003	1,6	EURO	258,9
343 GÜN	26.06.2002	04.06.2003	8,01	ABD doları	236,3
2 yıl ⁽¹⁾	24.07.2002	21.07.2004	İh. End.	Trilyon, TL	235,0
383 gün	02.08.2002	20.08.2003	9,47	ABD doları	875,1
1 yıl	19.08.2002	18.08.2003	9,0	ABD doları	309,1
2 yıl ⁽¹⁾	25.09.2002	22.09.2004	İh. End.	Trilyon, TL	625,0
2 yıl ⁽¹⁾	06.11.2002	03.11.2004	İh. End.	Trilyon, TL	1.107,0
2 yıl ⁽¹⁾	04.12.2002	01.12.2004	İh. End.	Trilyon, TL	82,0

Kaynak: HM, TCMB.

(1) Yılda bir kupon ödemeli.

(2) 6 ayda bir kupon ödemeli ve dönem faizi sabit.

(3) 3 ayda bir kupon ödemeli.

II.2.2.B. Nakit Dışı İç Borç Stoku

Nakit dışı borç stoku, 2002 yılında yüzde 5 azalarak 60,6 katrilyon Türk lirasına gerilemiştir.

Nakit dışı iç borç stoku, Hazine'nin herhangi bir nakit girişi elde etmeksizin kamunun kendi içindeki yükümlülükleri karşılığı ihraç ettiği senetleri içermektedir. 2001 yılı Mayıs ayı içerisinde, bankacılık reformu çerçevesinde, kamu bankaları ve TMSF bünyesindeki bankaların mali yapılarını güçlendirmek ve piyasalardan günlük borçlanmalarını sona erdirmek amacıyla Hazine özel tertip DİBS'ler ihraç etmiştir. 2001 yılında 63,8 katrilyon Türk lirası olan nakit dışı borç stoku, 2002 yılında yüzde 5,0 azalarak 60,6 katrilyon Türk lirası seviyesine inmiştir.

Nakit dışı iç borç stokunun azalışında 7 Şubat 2002 tarihinde Hazine hesaplarına aktarılan IMF kredisinin kullanımı etkili olmuştur. Bu yolla, TCMB'nin portföyünde yer alan dövizde endeksli senetler ile TMSF kapsamındaki bankaların portföyünde yer alan senetlerin erken itfası gerçekleştirilmiştir. TMSF bankaları bu kaynağı TCMB'ye olan yükümlülüklerini azaltmak için

kullanmışlardır. Ancak, 2002 yılında orta ölçekli bir bankanın TMSF'ye devri karşılığı 2,6 katrilyon Türk liralık senet ihraç edilmiştir. Bunun dışında 2002 yılında kamunun kendi içinde bir yükümlülük ortaya çıkmaması nakit dışı iç borç stokunun azalışında etkili olmuştur.

Toplam iç borç stokunun ekonomiye göre büyüklüğünün bir göstergesi olan, toplam iç borç stoku/GSMH oranı, nakit dışı iç borç stokundaki yüksek artışa bağlı olarak 2001 yılında yüzde 69,2 seviyesine yükselmiş, ancak 2002 yılında yüzde 55,2'ye gerilemiştir. Nakit iç borç stokunun GSMH'ye oranı ise sınırlı bir azalış göstererek yüzde 33,1'den yüzde 32,9'a düşmüştür. İç borçlanmanın piyasalar üzerinde yarattığı baskıyı gösteren, toplam iç borç stokunun para arzlarına oranına bakıldığında ise, toplam iç borç stoku/M2Y oranının 2002 yılında, 2001 yılına göre 4,4 puan artarak yüzde 119,0'a yükseldiği görülmektedir (Tablo II.2.9).

Toplam iç borç stoku/GSMH oranında, 2002 yılında büyük bir azalış gerçekleşmiştir. Bu azalış nakit dışı iç borç stokundan kaynaklanmıştır.

TABLO II.2.9
TOPLAM İÇ BORÇ STOKUNUN ÇEŞİTLİ EKONOMİK VE PARASAL
BÜYÜKLÜKLERLE KARŞILAŞTIRILMASI
(Yüzde)

	1999	2000	2001	2002*
Toplam İç Borç Stoku/GSMH	29,3	29,0	69,2	55,2 ⁽¹⁾
Nakit İç Borç Stoku/GSMH	25,8	23,4	33,1	32,9 ⁽¹⁾
Toplam İç Borç Stoku /M2	104,2	117,1	258,9	251,5 ⁽²⁾
Nakit İç Borç Stoku /M2	91,8	94,6	123,7	149,8 ⁽²⁾
Toplam İç Borç Stoku /M2Y	57,1	65,0	114,6	119,0 ⁽²⁾
Nakit İç Borç Stoku /M2Y	50,3	52,5	54,8	70,9 ⁽²⁾
Toplam İç Borç Stoku /TL Pasif ⁽³⁾	66,7	65,7	206,1	196,2 ⁽³⁾
Nakit İç Borç Stoku /TL Pasif ⁽³⁾	58,8	53,1	98,5	116,9 ⁽³⁾
Toplam İç Borç Stoku /Toplam Pasif ⁽³⁾	34,1	35,0	78,8	82,7 ⁽⁴⁾
Nakit İç Borç Stoku /Toplam Pasif ⁽³⁾	30,1	28,3	37,7	49,3 ⁽⁴⁾

Kaynak: HM, TCMB.

(1) GSMH, DPT 2002 yılı için yıl sonu tahminidir.

(2) 2002 yılı sonu M2 ve M2Y rakamları geçicidir.

(3) TL ve toplam pasifler, ticari bankaların özkaynakları dışındaki pasifleridir.

(4) 2001 Ekim ayı sonundaki pasif değerleri kullanılarak hesaplanmıştır.

(*) 2002 yılı rakamları geçicidir.

II.3. ÖDEMELER DENGESİ VE DIŞ BORÇLANMA

II.3.1. Ödemeler Dengesi

2001 yılında Türk lirasının önemli ölçüde reel değer kaybına uğraması ve iç talepte gözlenen yüksek oranlı gerileme, dış ticaret açığının büyük ölçüde azalmasına ve cari işlemler dengesinin fazla vermesine neden olmuştur. Bankalar ve özel sektörün kullandıkları kredileri yenileyememeleri nedeniyle 2001 yılı genelinde büyük oranda sermaye çıkışı yaşanmıştır. Böylece 2001 yılında 3,4 milyar ABD doları cari işlemler fazlası verilmiş, 14,2 milyar ABD doları sermaye çıkışı olmuş ve rezervler 2,7 milyar ABD doları gerilemiştir.

2002 yılında sanayi üretiminde gözlenen yüksek oranlı büyüme ithalatı artırıcı yönde etki yapmıştır. Üretimdeki artışa karşın iç talepteki canlanmanın sınırlı kalması ise üretim fazlasını ihracata yönlendirmiştir.

2002 yılının başından itibaren ekonomide büyüme işaretleri gözlenmeye başlamıştır. Sanayi üretimi Mart ayından itibaren yüksek oranlı artışlar kaydetmiş, yılın ikinci yarısından itibaren ise tüketim ve yatırım talebinde sınırlı bir canlanma gözlenmiştir. Yurt içi yatırım ve tüketim talebinin oldukça kısıtlı kalması, dış talepteki olumsuzluklar ve Türk lirasındaki güçlenmeye karşın, arz fazlasının yurt dışı piyasalara yönelmesine neden olmuştur. Ancak, üretimde gözlenen yüksek oranlı büyüme nedeniyle ithalat ihracattan daha yüksek oranda artmış ve dış ticaret açığı büyümüştür. Söz konusu genişleme, turizm ve bavul ticaretinde gözlenen artışla kısmen telafi edilmiş ancak cari işlemler dengesi 2002 yılının ilk onbir ayında 322 milyon ABD doları açık vermiştir. Dış ticaret hacminin artmasıyla beraber, ithalat ve ihracatın finansmanında kullanılan uzun ve kısa vadeli ticari kredi hacminde de artış gözlenmiştir.

2002 yılında makroekonomik göstergelerin olumluya dönmeye başlaması nedeniyle yabancı yatırımcılar Türkiye'ye ait menkul kıymetlere ilgi göstermeye başlamıştır. Söz konusu dönemde, Hazine yurt dışı piyasalardan tahvil ihracı yoluyla borçlanma imkânı bulmuştur. 2002 yılının Ocak-Kasım döneminde Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası tarafından kullanılan kredilerde de önemli artış sağlanmıştır. Bu gelişmeler sonucunda, 2002 yılının ilk onbir ayında 1,8 milyar ABD doları net sermaye girişi gerçekleşmiş, resmi rezervler 6 milyar ABD doları artmıştır (Tablo II.3.1).

TABLO II.3.1
ÖDEMELER DENGESİ
(Milyon ABD doları)

	2000	2001	2002 ⁽¹⁾	2002-I	2002-II	2002-III
CARİ İŞLEMLER	-9.819	3.396	-322	-491	-845	912
İhracat (FOB)	27.775	31.340	32.267	7.888	8.398	9.109
Bavul Ticareti	2.946	3.039	3.736	919	933	1.090
İthalat (CIF) ⁽²⁾	-54.503	-40.410	-44.511	-9.949	-12.096	-13.023
DIŞ TİCARET DENGESİ	-22.375	-4.490	-6.992	-763	-2.303	-2.467
Diğ. Mal ve Hiz. Gelirleri	22.320	17.936	15.369	2.605	4.075	5.787
Turizm Gelirleri	7.636	8.090	8.222	884	2.097	3.828
Diğ. Öz. Res. Hiz. Gelir	7.861	3.553	1.635	359	454	485
Diğ. Mal ve Hiz. Giderleri	-14.989	-13.853	-11.942	-3.131	-3.380	-3.279
Faiz Ödemeleri	-6.299	-7.134	-5.799	-1.604	-1.577	-1.461
Diğ. Öz. Res. Hiz. Gider	-3.694	-2.129	-1.904	-481	-603	-538
Karşılıksız Transferler	5.225	3.803	3.255	838	766	874
İşçi Gelirleri	4.603	2.837	1.845	493	516	558
SERMAYE HAREKETLERİ	9.610	-14.198	1.832	880	153	-667
Net Hata ve Noksan	-2.788	-2.122	-1.829	-1.668	289	276
REZERVLER	2.997	12.924	319	1.279	403	-521
Resmi Rezerv (Değişim)	-354	2.694	-6.046	-1.700	-689	-2.815

Kaynak: TCMB.

(1) Ocak-Kasım dönemini kapsamaktadır. Dış ticaret verilerine göre güncellenmiştir.

(2) Altın ithalatı hariç.

II.3.2. Cari İşlemler

2002 yılında yurt içi talep gelişmeleri ve üretim artışı, dış ticaret üzerinde reel kur hareketleri ve dış ekonomik gelişmelerden daha etkili olmuştur. Sanayi üretiminin Mart ayından sonra yüksek oranlı artışlar kaydetmesi yılın ikinci çeyreğinden itibaren, özellikle üretime önemli girdi sağlayan ara malı ithalatını canlandırmıştır. Buna karşın, yurt içi yatırım ve tüketim talebinin oldukça kısıtlı kalması arz fazlasının yurt dışı piyasalara yönelmesine neden olmuştur. İhracatın esnek bir yapıya sahip olması ve yeni piyasalara kolayca kayabilmesi nedeniyle, dünya ekonomisinde gözlenen durgunluğun ihracat üzerindeki olumsuz etkisi oldukça sınırlı kalmıştır.

2002 yılında sanayi üretimindeki artış ithalatın temel belirleyicisi olmuştur.

Böylece, 2002 yılında ithalat bir önceki yıla göre yüzde 22,8 oranında, ihracat ise yüzde 12 oranında artış göstermiştir. Söz konusu dönemde dış ticaret açığı bir önceki yıla göre yüzde 56,5 oranında artarak 15,8 milyar ABD doları seviyesine yükselmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı da yüzde 69'a gerilemiştir.

2002 yılında 50,8 milyar ABD dolarına yükselen ithalat, genelde ara malı ithalatındaki artıştan etkilenmiştir. Sanayi üretimindeki gelişmelere paralel olarak ara malı ithalatı Mart ayından itibaren oldukça yüksek oranda artış göstermiş, yaz aylarında sanayi üretimindeki geçici yavaşlama ara malı ithalatına da aynı ölçüde yansımıştır. Böylece, yıl genelinde ara malı ithalatı yüzde 23,1 oranında artış kaydetmiştir.

Tüketim ve yatırım talebinin yılın ilk yarısında oldukça kısıtlı kalması nedeniyle sermaye ve tüketim malı ithalatı aynı dönemde sınırlı ölçüde yükselmiştir. 2002 yılının üçüncü çeyreğinde yatırım ve tüketim talebinin canlanmaya başlamasıyla söz konusu malların ithalat talebinde de yüksek oranlı artışlar görülmüştür. 2002 yılında sermaye malı ithalatı yüzde 20,4 tüketim malı ithalatı da yüzde 21,9 oranında büyümüştür (Tablo II.3.2).

TABLO II.3.2
İTHALAT VE İHRACATIN ANA MAL GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI
(Milyon ABD doları)

	2001	Yüzde Pay	2002	Yüzde Pay	Yüzde Değişim
Toplam İthalat (CIF)	41.399	100,0	50.832	100,0	22,8
Sermaye Malları	6.964	16,8	8.382	16,5	20,4
Ara Malları	29.971	72,4	36.903	72,6	23,1
Tüketim Malları	4.084	9,9	4.979	9,8	21,9
Diğer	380	0,9	567	1,1	49,3
Toplam İhracat	31.334	100,0	35.081	100,0	12,0
Tarım ve Ormancılık	2.234	7,1	1.999	5,7	-10,5
Balıkçılık	30	0,1	44	0,1	46,4
Madencilik ve Taşocakçılığı	349	1,1	348	1,0	-0,4
İmalat	28.695	91,6	32.656	93,1	13,8
Diğer	26	0,1	34	0,1	30,7

Kaynak: DIE.

Kara taşıtları ve bunların aksam ve parçaları ithalatı 2002 yılında yüzde 27,3 oranında artmıştır. Ancak, 2001 yılında büyük oranda gerileyen otomobil ve ticari araç ithalatı 2002 yılında da gerilemeye devam etmiştir. Otomotiv Sanayi Derneği verilerine göre, 2002 yılında toplam otomobil ve hafif ticari araç ithalatındaki gerileme yüzde 7,3 oranında gerçekleşmiştir.

Uluslararası piyasalarda, yılın ikinci yarısında gözlenen petrol fiyat artışları ham petrol ithalatını 2002 yılında yükseltici etki yapmıştır. Söz konusu dönemde, Orta Doğu'daki gerginliğin büyümesi ve ABD'nin Irak'a olası operasyonu nedeniyle yılbaşında 18,6 ABD doları olan varil fiyatı 2000 yılı sonunda yüzde 39,8 oranında yükselerek 26 ABD dolarına çıkmıştır.

TABLO II.3.3
SEÇİLMİŞ GRUPLARIN İHRACATI
(Milyon ABD doları)

	2001	2002	Yüzde Değişim	İhracat Artışına Yüzde Katkı
Toplam İhracat	31.334	35.081	12,0	12,0
Örme Giyim Eşyası	3.641	4.424	21,5	2,5
Örülmemiş Giyim Eşyası	2.639	3.229	22,3	1,9
Kara Taşıtları, Aksam ve Parçaları	2.335	3.177	36,0	2,7
Elektrikli Makine ve Cihazlar	2.260	2.842	25,8	1,9
Kazanlar Makineler Mekanik Cihazlar	1.745	2.124	21,7	1,2
Demir ve Çelik	2.070	2.104	1,6	0,1
Ara Toplam	14.691	17.900	21,8	10,2
Diğer	16.643	17.181	3,2	1,7

Kaynak: DİE.

Türkiye'nin en büyük ihracat pazarı olan OECD ülkelerinde sanayi üretimi artış hızı önemli ölçüde yavaşlamıştır. Avrupa Birliği ülkelerinde ise sanayi üretimi son aylarda gerilemektedir. Söz konusu ülke gruplarının ithalatında da sanayi üretimine benzer bir eğilim gözlenmektedir. Diğer taraftan, Türk lirası Mayıs-Ağustos döneminde geçici olarak reel değer kaybına uğramasına karşın yıl genelinde güçlenmiştir. Yurt dışı talebin sınırlı kalması ve reel kurlardaki değerlenmeye karşın, yurt içi sanayi üretimindeki yüksek oranlı artışın özellikle yılın ilk yarısında iç piyasada yeterli talep bulamaması, söz konusu üretim artışını ihracata yöneltmiştir. Böylece, 2002 yılında 35,1 milyar ABD doları ihracat gerçekleşmiştir.

İhracat mal grupları bazında incelendiğinde, tarım ürünleri ihracatının 2002 yılında bir önceki yıla göre yüzde 10,5 oranında gerilediği gözlenmiştir. Toplam ihracatın yüzde 93,1'ini oluşturan imalat sanayii ihracatı ise söz konusu dönemde yüzde 13,8 oranında büyümüştür (Tablo II.3.2).

Tekstil sektörü ihracatında 2002 yılında belirgin bir iyileşme gözlenmiştir. Bu dönemde örme giyim ile örülmemiş giyim eşyası ihracatları, sırasıyla yüzde 21,5 ve yüzde 22,3 oranında artmıştır. Kara taşıtları aksam ve parçaları ihracatı da 2001 yılında gösterdiği performansı 2002 yılında da devam ettirmiş ve bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 36 oranında büyümüştür (Tablo II.3.3). Otomotiv Sanayii Derneği verilerine göre 2002 yılında toplam otomobil ihracatı yüzde 30 oranında yükselmiştir. İç talepteki sınırlı canlanma nedeniyle ihracatın üretim içindeki payı 2001 yılındaki eğilimini devam ettirmiş ve yüzde 74 gibi yüksek bir

2002 yılında ihracat artışına en büyük katkı kara taşıtları ve bunların aksam parçalarıyla, örme ve örülmemiş giyim eşyası ihracatından gelmiştir.

oranda gerçekleşmiştir. Örme giyim, örülmemiş giyim eşyası ve kara taşıtları ihracatındaki artış toplam ihracat artışına 7,1 puan katkı yapmıştır.

TABLO II.3.4
İTHALAT VE İHRACATIN ÜLKE GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI
(Milyon ABD doları)

	2001	Yüzde Pay	2002	Yüzde Pay	Yüzde Değişim
TOPLAM İTHALAT	41.399	100,0	50.832	100,0	22,8
OECD Ülkeleri	26.007	62,8	32.567	64,1	25,2
(AB Ülkeleri)	18.280	44,2	23.124	45,5	26,5
Avrupa Ülkeleri ⁽¹⁾	5.269	12,7	6.267	12,3	18,9
Afrika Ülkeleri	2.819	6,8	2.611	5,1	-7,4
Amerika Ülkeleri	420	1,0	586	1,2	39,5
Orta Doğu Ülkeleri	3.303	8,0	3.619	7,1	9,6
Diğer Asya Ülkeleri	3.023	7,3	4.335	8,5	43,4
Diğer	256	0,6	273	0,5	6,8
TOPLAM İHRACAT	31.334	100,0	35.081	100,0	12,0
OECD Ülkeleri	20.615	65,8	22.988	65,5	11,5
(AB Ülkeleri)	16.118	51,4	18.059	51,5	12,0
Avrupa Ülkeleri ⁽¹⁾	2.658	8,5	3.371	9,6	26,8
Afrika Ülkeleri	1.521	4,9	1.648	4,7	8,4
Amerika Ülkeleri	335	1,1	227	0,6	-32,3
Orta Doğu Ülkeleri	3.582	11,4	3.445	9,8	-3,8
Diğer Asya Ülkeleri	1.514	4,8	1.846	5,3	21,9
Diğer	176	0,6	160	0,5	-8,6

Kaynak: DİE.

(1) Rusya Federasyonu, Moldova, Ukrayna ve Beyaz Rusya bu grup içinde yer almaktadır.

Euronun ABD doları karşısında değer kazanması ihracat gelirlerini olumlu etkilemiştir.

2001 yılında kötüleşen dış ticaret hadleri, 2002 yılının Ocak-Kasım döneminde de bozulmaya devam etmiştir. Bu dönemde ihracat fiyatları 2001 yılı sonuna göre yüzde 6,2 oranında yükselirken, ithalat fiyatları yüzde 9,1 oranında artış göstermiştir. Bununla birlikte, euro, 2002 yılında, ABD doları karşısında yüzde 14,4 oranında değerlenmiştir. Söz konusu parite hareketi Avrupa Birliğine olan ihracatın ABD doları karşılığını yükseltmiş ve ihracat gelirlerini olumlu etkilemiştir.

Türk lirası 2002 yılında Nisan ayına kadar önemli ölçüde reel değer kazanmıştır. Mayıs ayından itibaren siyasi belirsizliklerin artması sonucu nominal döviz kurunun yükselmesi, ancak fiyatlardaki artışın aynı düzeyde olmaması sonucunda Türk lirası reel olarak değer kaybetmeye başlamıştır. Seçim kararının açıklanmasıyla beraber belirsizliklerin azalmasına bağlı olarak Ağustos ayından itibaren Türk lirası yeniden reel olarak güçlenmeye başlamıştır. 2002 yılı sonu itibarıyla Türk lirası, yurt içi ve yurt dışı TEFE enflasyonu kullanılarak hesaplanan

reel kur endeksine göre yüzde 10,3, TÜFE enflasyonu kullanılarak hesaplanan reel kur endeksine göre ise yüzde 8,3 oranında güçlenmiştir (Tablo II.3.5).

TABLO II.3.5
REEL EFEKTİF DÖVİZ KURU ENDEKSİ⁽¹⁾

(1995 yıllık ortalama=100)

	TÜFE Bazlı Endeks ¹	TEFE Bazlı Endeks
1995	103,1	96,9
1996	101,8	100,0
1997	115,9	110,5
1998	120,9	107,8
1999	127,3	108,7
2000	147,6	118,2
2001 I	113,5	95,4
II	111,8	98,9
III	98,5	88,5
IV	116,3	107,2
2002 I	138,4	128,4
II	118,9	110,8
III	115,2	108
IV	125,9	118,2

Kaynak: TCMB, DİE ve IFS.

(1) Dönem sonu verileridir. TÜFE bazlı reel efektif döviz kuru hesaplamasında 19 ülke için (Almanya, ABD, İtalya, Fransa, İngiltere, Japonya, Hollanda, Belçika, İsviçre, Avusturya, İspanya, Kanada, Kore, İsveç, Tayvan, İran, Brezilya, Çin ve Yunanistan) IMF tarafından oluşturulan ağırlıklar kullanılmıştır. TEFE bazlı endeksin oluşturulmasında ise, Tayvan ve Çin dışında yukarıda belirtilen diğer 17 ülke ağırlıkları kullanılmıştır. Hesaplamalarda döviz kurları için aylık ortalama değerler kullanılmıştır.

TABLO II.3.6
TURİZM İSTATİSTİKLERİ

	1998	1999	2000	2001	2002
Turizm Gelirleri (Milyon ABD doları)	7.177	5.203	7.636	8.090	8.473
Ortalama Harcama (ABD doları)	808	736	764	718	656
Giden Turist Sayısı (Bin Kişi)	8.879	7.069	9.991	11.275	12.921
Gelen Turist Sayısı (Bin Kişi)	9.753	7.487	10.428	11.619	13.247
AB (Bin Kişi)	5.322	3.506	5.551	6.648	7.710
BDT (Bin Kişi)	1.311	1.052	1.383	1.430	1.659

Kaynak: TCMB, Turizm Bakanlığı.

Dış ticaret açığındaki genişlemenin, diğer cari işlem gelirlerinde gözlenen artışla kısmen telafi edilmesi nedeniyle, cari işlemler hesabı Ocak-Kasım döneminde 322 milyon ABD doları açık vermiştir. Yılın ilk onbir ayında bavul ticareti geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 32 oranında büyümüş ve cari işlem

2002 yılının ilk onbir ayında dış ticaret açığının artmasına karşın diğer cari işlem gelirlerinde gözlenen artış, cari işlemler hesabının fazla vermesine neden olmuştur.

gelirlerine büyük katkı yapmıştır. Bu dönemde turizm gelirlerindeki artış da yüzde 4,7 oranında gerçekleşmiştir. Söz konusu artışın sınırlı kalmasındaki neden, kişi sayısının yüzde 13,9 oranında artış göstermesine karşın, ortalama harcamanın yüzde 8,6 oranında gerilemesidir.

Diğer mal ve hizmet dengesi ile karşılıksız transferler ise 2001 yılındaki düşme eğilimine 2002 yılının ilk onbir ayında da devam etmiştir. Diğer özel resmi hizmet gelirleri söz konusu dönemde yüzde 50,8 oranında gerilerken diğer özel resmi hizmet giderleri yüzde 2,4 oranında azalış göstermiştir. 2002 yılının Ocak-Kasım döneminde işçi gelirleri ise 28,8 oranında daralmıştır.

II.3.3. Sermaye Hareketleri

2002 yılının Ocak-Kasım döneminde net 1,8 milyar ABD doları sermaye girişi kaydedilmiştir.

2002 yılının Ocak-Kasım döneminde net olarak 1,8 milyar ABD doları sermaye girişi kaydedilmiştir. Bu dönemde uzun vadeli sermaye hareketleri ve doğrudan yatırımlarda giriş gözlenirken, kısa vadeli sermaye hareketlerinde çıkış meydana gelmiştir.

TABLO II.3.7
SERMAYE HAREKETLERİNDEN SEÇİLMİŞ KALEMLER
(Milyon ABD doları)

	2001	Ocak-Kasım	
		2001	2002
Sermaye Hareketleri	-14.198	-12.506	1.832
Doğrudan Yatırımlar	2.769	2.760	476
Portföy Yatırımları	-4.515	-4.538	-826
Tahvil İhracı (Net)	96	-79	804
Menkul Değer (Net)	-3.823	-3.871	412
Uzun Vadeli Sermaye	-1.131	-918	2.315
Kredi Kullanımları	12.614	11.249	13.433
Kredi Ödemeleri	-14.350	-12.659	-11.696
Kredi Mektuplu DTH (Net)	605	492	578
Kısa Vadeli Sermaye	-11.321	-9.810	-133
Varlıklar (Net)	-156	372	562
Sağlanan Krediler (Net)	-9.728	-8.349	-550
Mevduatlar (Net)	-1.437	-1.833	-145

Kaynak: TCMB.

2001 yılında yaşanan finansal kriz ve dünya ekonomisindeki durgunluk nedeniyle, yurt içinde doğrudan yatırım amaçlı yabancı sermaye izinleri 2002 yılında yüzde 18,2 oranında azalarak 2,2 milyar ABD doları olmuştur. Yurt içinde yapılan doğrudan yatırım tutarı ise verilen yabancı sermaye izinlerinin büyük

ölçüde altında kalmış ve Ocak-Kasım döneminde 565 milyon ABD doları düzeyinde gerçekleşmiştir. Yurt içindeki siyasi ve ekonomik belirsizliklerin yabancı yatırımcı güvenini olumsuz etkilemesi yatırımların verilen izinlerden düşük kalmasına neden olmaktadır. Diğer taraftan, firmalar 2001 yılındaki krizden sonra gerek yurt içindeki gerekse yurt dışındaki yatırım harcamalarını önemli ölçüde azaltmıştır. Nitekim, yerleşiklerin yurt dışında yaptıkları doğrudan yatırım miktarı Ocak-Kasım döneminde önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 77,8 oranında azalarak net 89 milyon ABD doları olmuştur.

Makroekonomik göstergelerin 2002 yılında olumluya dönmesi nedeniyle yabancı yatırımcılar Türkiye'ye ait menkul kıymetlere ilgi göstermeye başlamıştır. Nitekim, yılın ilk onbir aylık döneminde Hazine tarafından yapılan tahvil ihraçlarından ötürü net 1,2 milyar ABD doları sermaye girişi olmuştur.

2002 yılının Ocak-Kasım döneminde, portföy yatırımları net 826 milyon ABD doları sermaye çıkışına yol açmıştır.

TABLO II.3.8
SERMAYE HAREKETLERİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI
(Milyon ABD doları)

	2001	Ocak-Kasım	
		2001	2002
Net Sermaye Girişi	-14.198	-12.506	1.832
Genel Hükümet	-1.878	-1.846	717
Tahvil İhracı	99	-76	1.243
Orta ve Uzun Vadeli	-977	-770	-526
Kısa Vadeli	-1.000	-1.000	0
Bankalar	-8.773	-7.419	-1.780
Tahvil İhracı	-3	-3	-439
Orta ve Uzun Vadeli	-1.024	-860	-484
Kısa Vadeli	-7.746	-6.556	-857
Özel Sektör	-1.492	-1.372	3.031
Tahvil İhracı	0	0	0
Orta ve Uzun Vadeli	266	221	2.747
Kısa Vadeli	-1.758	-1.593	284
Diğer	-2.055	-1.869	-136
Menkul Değer (Yükümlülük)	-3.823	-3.871	412
Doğrudan Yatırım (Yurt İçinde)	3.266	3.161	565
Diğer	-1.498	-1.159	-1.113

Kaynak: TCMB.

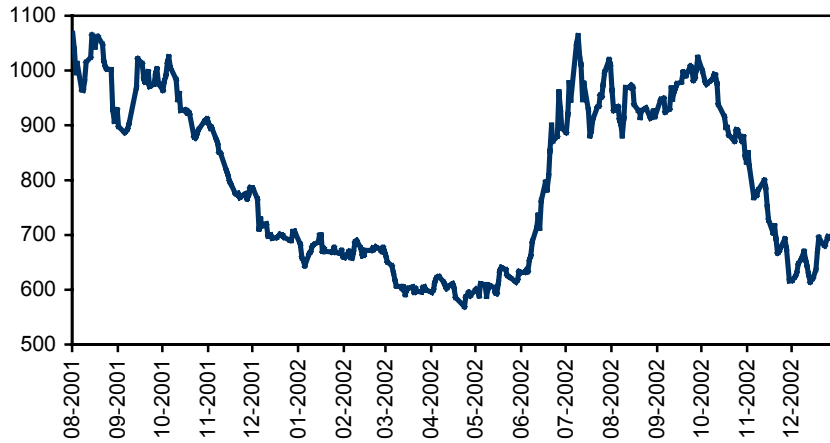
Diğer taraftan, yurt dışı piyasalarda Türkiye ekonomisine ilişkin oluşan olumlu görünüm neticesinde Türk tahvilleri 2001 yılı Kasım ayından 2002 yılı Mayıs ayna kadar uluslararası piyasalarda değer kazanmaya başlamıştır. Söz konusu olumlu gelişmelere paralel olarak Hazine bu piyasalardan Mayıs ayna kadar dört kez tahvil ihracı yoluyla borçlanma imkânı bulmuştur. Ayrıca, seçim tarihinin

belirlenmesi ve seçim sonrasına ilişkin belirsizliklerin azalmasıyla birlikte, siyasi belirsizlik sürecinde önemli ölçüde yükselmiş olan ABD/Türkiye tahvil getiri farkı (spread) Ekim ayının ikinci yarısından itibaren yeniden gerilemeye başlamıştır (Grafik I.3.1).

Hazine 2002 yılında 3,3 milyar ABD doları tutarında tahvil ihraç etmiştir.

Hazine, 2002 yılının ilk on bir aylık döneminde toplam 2,9 milyar ABD doları tutarında yeni ihraç karşılık, 1,6 milyar ABD doları tutarında tahvil geri ödemesinde bulunmuştur. Ayrıca, Aralık ayında da uluslararası piyasalardan tahvil ihraçı yoluyla 400 milyon ABD doları borçlanmıştır.

GRAFİK II.3.1
YURT DIŞI PİYASALARDA İHRAÇ EDİLMİŞ TÜRK TAHVİLLERİNİN
GETİRİ FARKI (SPREAD)
(Baz Puan)

Kaynak: JP Morgan.

Türkiye’de yerleşik kişilerin yurt dışında menkul kıymet satın almaları sonucunda on bir aylık dönemde net 2 milyar ABD doları sermaye çıkışı gözlenmiştir. Söz konusu sermaye çıkışının 1,4 milyar ABD doları tutarındaki kısmı, yerli bankaların yurt dışında menkul kıymet satın almasından kaynaklanmıştır.

Ocak-Kasım döneminde, net 2,3 milyar ABD doları tutarında uzun vadeli sermaye girişi gerçekleşmiştir. Bankacılık dışı özel sektör Ocak-Kasım döneminde toplam 10,4 milyar ABD doları uzun vadeli kredi sağlamıştır. Geri ödemeler düşüldüğünde, bankacılık dışı özel sektör bu dönemde sağladığı uzun vadeli net kredi tutarı 2,7 milyar ABD doları olmuştur.

Genel hükümet, Ocak-Kasım döneminde, 878 milyon ABD doları Dünya Bankası'ndan olmak üzere, toplam 2,1 milyar ABD doları tutarında uzun vadeli kredi kullanmıştır. Genel hükümet aynı dönemde toplam 2,6 milyar ABD doları uzun vadeli kredi geri ödemesinde bulunmuştur.

Ocak-Kasım döneminde, net 2,3 milyar ABD doları tutarında uzun vadeli sermaye girişi gerçekleşmiştir.

Yurt dışında çalışan Türk vatandaşlarının Merkez Bankası'nda açtıkları kredi mektuplu döviz tevdiat hesaplarına ilişkin faiz oranları, uluslararası faiz oranlarındaki gelişmelere paralel olarak, 2002 yılının ilk yarısında üç kez indirilmiştir. Faiz oranlarındaki düşüşün de etkisiyle yılın ilk yarısında söz konusu hesaplara kaydedilen giriş tutarı, yılın ikinci yarısındakine kıyasla daha düşük düzeyde kalmıştır. Böylelikle, Ocak-Kasım döneminde bir yıldan uzun vadeli kredi mektuplu döviz tevdiat hesapları stoku önceki yılın sonuna göre 578 milyon ABD doları artış kaydetmiştir.

2002 yılı Ocak-Kasım döneminde uzun vadeli kredi mektuplu DTH'lar 578 milyon ABD doları, kısa vadeli kredi mektuplu DTH'lar ise 708 milyon ABD doları artmıştır.

Merkez Bankası 24 Ekim 2001 tarihinde yaptığı değişiklikle süper döviz hesaplarının bir yıl vadeli olarak da açılabilmesine imkân tanımıştır. Söz konusu değişikliğin etkisi 2001 yılı Kasım ayından itibaren görülmeye başlanmıştır. Ocak-Kasım döneminde kısa vadeli kredi mektuplu döviz tevdiat hesaplarına net 708 milyon ABD doları giriş kaydedilmiştir.

Ocak-Kasım döneminde net 133 milyon ABD doları kısa vadeli sermaye çıkışı gözlenmiştir. Söz konusu dönemde bankaların yabancı bankalardaki döviz rezervlerini azaltmış olmalarından ötürü 940 milyon ABD doları tutarında giriş kaydedilmiştir.

Ocak-Kasım döneminde net 133 milyon ABD doları kısa vadeli sermaye çıkışı gözlenmiştir.

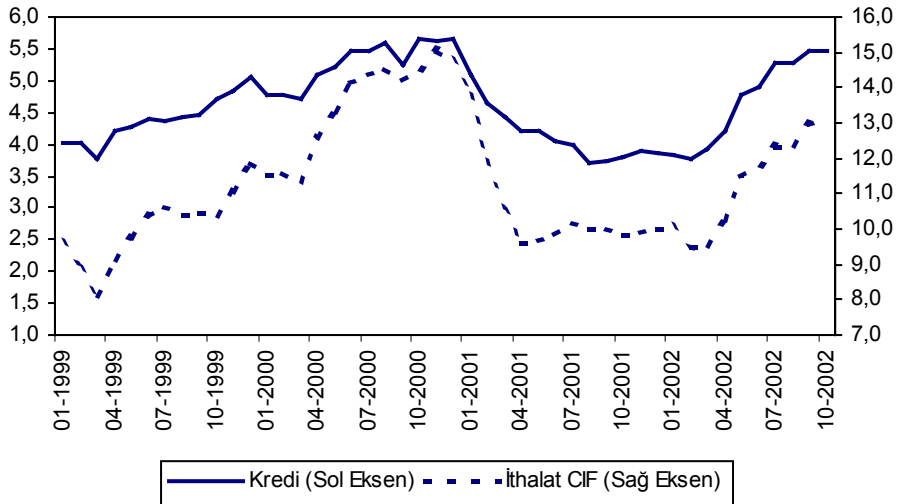
2001 yılındaki krizin de etkisiyle önceki yıllarda sağlamış olduğu sendikasyon kredilerini yenilemekte zorlanan bankacılık sektörü 2001 yılında net olarak 7,1 milyar ABD doları geri ödemede bulunmuştur. Bankalar döviz açık pozisyonlarını genişletmemek amacıyla yurt dışından kullandıkları sendikasyon kredileri tutarını 2002 yılında önemli ölçüde azaltmıştır. Ayrıca, yurt içinde gerek kurumsal gerekse bireysel kredi talebinin yeterli düzeye ulaşmaması nedeniyle bankaların kaynak ihtiyacının sınırlı düzeyde kalması da bu gelişmeyi etkilemiştir. Ocak-Kasım döneminde bankacılık sektörü net 938 milyon ABD doları kısa vadeli kredi geri ödemesinde bulunmuştur.

Ocak-Kasım döneminde bankacılık dışı özel sektörün dış ticaretin finansmanı amacıyla kullandığı kısa vadeli ticari krediler, dış ticaret hacmindeki genişlemenin de etkisiyle önceki yıla göre artmıştır (Grafik II.3.2). Söz konusu sektör bu dönemde net 933 milyon ABD doları kısa vadeli ticari kredi kullanmış, diğer

tarafından aynı dönemde net 649 milyon ABD doları kısa vadeli döviz kredisi geri ödemiştir.

Merkez Bankası Kanunu'nda yapılan değişikliklerle Merkez Bankası'nın Hazineye doğrudan kredi açması veya Hazine'nin ihraç ettiği menkul kıymetleri birincil piyasada satın alması yasaklanmıştır. Bundan ötürü, Merkez Bankası IMF kredilerinin bütçenin finansmanı amacıyla Hazineye kullanılmasına aracılık etmeyi bırakmış olup, 2002 yılı başından itibaren IMF kredileri doğrudan Hazine'nin hesabına kaydedilmeye başlanmıştır.

GRAFİK II.3.2
ÖZEL SEKTÖRÜN UZUN VE KISA VADELİ
TİCARİ KREDİ KULLANIMI İLE İTHALAT
(Üç Aylık, Milyar ABD doları)

Kaynak: TCMB.

2002 yılında net 6,4 milyar ABD doları tutarında IMF kredisi kullanılmıştır.

Bu çerçevede, IMF ile 2002 yılı başında yapılan stand-by anlaşması uyarınca, Şubat ayında 9,1 milyar ABD doları, Nisan ayında 1,1 milyar ABD doları, Temmuz ayında 1,2 milyar ABD doları ve Ağustos ayında 1,1 milyar ABD doları olmak üzere, 2002 yılında toplam 12,5 milyar ABD doları tutarında kredi Hazine hesaplarına girmiştir.

7 Şubat 2002 tarihinde, stand-by anlaşması hükümleri uyarınca, önceden alınmış ve vadeleri 2002 ve 2003 yıllarında gelecek olan toplam 6,1 milyar ABD doları karşılığı krediler Merkez Bankası'nca erken itfa edilmiştir. Böylece, Merkez Bankası'nın önceki yıllarda IMF'den almış olduğu krediler, yaklaşık 14,0 milyar

ABD dolarından, 7,8 milyar ABD dolarına gerilemiştir. Kullanılan IMF kredileri ve Nisan-Haziran dönemindeki programlı döviz alım ihalelerinde satın alınan toplam 795 milyon ABD doları döviz nedeniyle Merkez Bankası'nın döviz rezervleri 2001 yılı sonundaki 18,7 milyar ABD doları düzeyinden 2002 yılı sonunda 26,7 milyar ABD doları düzeyine yükselmiştir.

II.3.4. Dış Borçlar

2001 yılı sonunda 115,2 milyar ABD doları düzeyinde olan toplam dış borç stoku, 2002 yılı ilk dokuz ayında yüzde 10,7 oranında artarak 127,5 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Bu dönemde orta ve uzun vadeli dış borçlar yüzde 14,6 oranında artmış, kısa vadeli dış borçlar ise yüzde 13,4 oranında gerilemiştir (Tablo II.3.9).

Dış borç stoku 2002 yılının ilk dokuz ayında 2001 yılı sonuna göre yüzde 10,7 oranında artış göstermiştir .

Orta ve uzun vadeli dış borç stoku 2002 yılı Eylül ayı itibarıyla 113,4 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Bu artışta büyük bölümünü IMF tarafından serbest bırakılan kredi dilimlerinin oluşturduğu uluslararası kuruluşlara olan dış borçlardaki artış etkili olmuştur. Bu dönemde Merkez Bankası dahil kamu sektörü dış borç stoku yüzde 17,2 oranında artarken, özel sektör orta ve uzun vadeli dış borç stoku finansal olmayan kuruluşların borçlarına bağlı olarak yüzde 8,4 oranında yükselmiştir. Diğer taraftan, 2002 yılında net dış borç geri ödemesi nedeniyle ticari bankalar kısa vadeli dış borç stoklarını yüzde 28,7 oranında azaltmıştır.

TABLO II.3.9
DIŞ BORÇ STOKU VE VADE YAPISI
(Milyar ABD doları)

	1999	2000	2001	2002-I	2002-II	2002-III
Dış Borç Stoku	103,0	119,7	115,2	117,6	125,7	127,5
Kısa Vadeli Borçlar	22,9	28,3	16,2	14,5	15,3	14,1
Genel Hükümet	0,0	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0
TCMB	0,7	0,7	0,6	0,6	0,6	0,5
Ticari Bankalar	13,2	16,9	8,0	6,9	7,0	5,7
Diğer Sektörler	9,1	9,7	7,7	7,0	7,7	7,9
Orta-Uzun Vadeli Borçlar	80,1	91,4	98,9	103,1	110,4	113,4
Kamu Sektörü	42,4	48,8	46,3	55,6	59,5	61,7
TCMB	10,3	13,4	23,8	17,8	19,8	20,4
Özel Sektör	27,4	29,2	28,9	29,7	31,1	31,3
Finansal	7,5	7,6	5,5	5,6	5,6	5,3
Finansal Olmayan	19,9	21,6	23,5	24,1	25,5	26,0
Dış Borç Stoku/GSMH	55,3	59,4	80,0	79,9	79,4	76,0

Kaynak: TCMB, HM.

Dış borç stokunun döviz cinslerine göre dağılımında vade ayırımına göre farklılıklar görülmektedir. Orta ve uzun vadeli dış borç stokunun yüzde 45,8'ini ABD doları, yüzde 29,3'ünü euro cinsinden borçlanmalar oluştururken, kısa vadeli dış borç stokunun yüzde 60,3'ünü ABD doları, yüzde 35,2'sini ise euro cinsinden borçlanmalar oluşturmaktadır. Diğer taraftan Özel Çekme Hakları özellikle orta ve uzun vadeli dış borçlanmalarda önemli yer tutmaktadır.

Çapraz kur değişimlerinin etkisinden arındırıldığında dış borç stokundaki artışın 11,3 milyar ABD doları olduğu görülmektedir.

Döviz kompozisyonu ve miktarlara bağlı olarak çapraz kurlardaki değişimler dış borç stokunun ABD doları karşılığı değerini etkilemektedir. 2002 yılında euro, ABD doları karşısında yüzde 18,3 civarında değer kazanmıştır. Bunun sonucunda parite etkisi, ABD doları cinsinden hesaplanan dış borcu artırıcı yönde etki yapmıştır. ABD doları karşısındaki çapraz kur değişimleri euro dışındaki diğer döviz cinslerinde de dış borç stokunun ABD doları karşılığını artırıcı yönde geliştirmiştir. Çapraz kur değişiminin 1 milyar ABD doları tutarındaki artırıcı etkisi arındırıldığında dış borç stokundaki değişimin 11,3 milyar ABD doları artış yönünde olduğu görülmektedir (Tablo II.3.10). Çapraz kurdaki söz konusu artırıcı etki kısa vadeli dış borçlarda 669 milyon ABD doları, orta ve uzun vadeli dış borçlarda ise 335 milyon ABD dolarıdır.

TABLO II.3.10
DÖVİZ KOMPOZİSYONU İTİBARIYLA
DIŞ BORÇ STOKUNA PARİTE ETKİSİ⁽¹⁾
(Milyon ABD doları)

	2001 Dış Borç Stoku		2002 Eylül		Nominal Hareket (C-A=E)	Parite Etkisinden Arındırılmış Hareket (E-D=F)
	2001 Yıl Sonu Kuru ile (A)	2002 Eylül Sonu Kuru ile (B)	2002 Eylül Sonu Kuru ile (C)	Kur Farkı (B-A=D)		
ABD doları	58.832	58.832	60.459	0	1.627	1.627
Alman Markı	3.578	3.917	29	339	-3.549	-3.888
Euro	31.261	31.925	38.180	664	6.919	6.255
Ö. Çekme Hakları	14.106	14.020	21.420	-86	7.314	7.400
İsviçre Frangı	629	682	689	53	60	7
İngiliz Sterlini	738	757	739	19	1	-18
Japon Yeni	5.185	5.154	5.088	-31	-97	-66
Fransız Frangı	91	101	84	10	-7	-17
Hollanda Florini	34	38	15	4	-19	-23
Diğer (ABD doları)	732	763	775	31	43	12
TOPLAM	115.186	116.190	127.477	1.004	12.291	11.287

Kaynak: TCMB, HM.

(1) (A) 2001 yıl sonu dış borç stoku, 2001 yıl sonu kuru ile; (B) 2001 yıl sonu dış borç stoku, 2002 yılı Eylül ayı sonu kuru ile; (C) 2002 yılı Eylül ayı dış borç stoku, 2002 Eylül ayı sonu kuru ile; (D) 2001 yıl sonu dış borç stokunun, 2001 yıl sonu kuru ile hesaplanan tutarı ile, 2002 Eylül ayı sonu kuru ile hesaplanan tutarı arasındaki farktır; (E) 2001 yılı dış borç stoku rakamı ile 2002 Eylül ayı dış borç stoku rakamı arasındaki farktır; (F) Nominal hareket ile kur farkı arasındaki farktır.

Ülkenin borç ödeme kapasitesine ilişkin önemli bir gösterge olan ve dış borç anapara ve faiz ödemelerinin döviz gelirlerine oranı olarak hesaplanan dış borç servisi oranında 2002 yılında diğer görünmeyen gelirler ve işçi gelirlerindeki azalma ve IMF geri ödemelerindeki yükselme nedeniyle önemli oranda artış gözlenmiştir. Buna göre 2001 yılı sonunda yüzde 43,4 olan dış borç servisi oranı 2002 yılı Kasım ayı sonunda yüzde 47,2 düzeyinde gerçekleşmiştir (Tablo II.3.11).

TABLO II.3.11
DIŞ BORÇ SERVİSİ ORANI
(Milyon ABD doları)

	1999	2000	2001	Kasım 2002
Dış Borç Servisi	18.316	21.937	24.623	25.714
-Anapara ⁽¹⁾	12.866	15.638	17.489	19.915
-Faiz	5.450	6.299	7.134	5.799
Toplam Döviz Gelirleri	52.886	58.998	56.790	54.435
-İhracat ⁽²⁾	29.325	31.667	35.258	36.303
-Diğer Mal ve Hizmet Gelirleri	18.748	22.320	17.936	15.369
-Karşılıksız Transferler (Özel)	4.813	5.011	3.596	2.763
Dış Borç Servisi Oranı (%)	34,63	37,18	43,36	47,24

Kaynak: TCMB, HM.

(1) Tahvil ihracı yoluyla sağlanan krediler ve IMF geri ödemeleri dahil.

(2) Baval ticareti ve transit ticaret dahil.

Likidite durumu için önemli bir gösterge olan brüt rezervler ile kısa vadeli borçlar farkı 2002 yılının her üç çeyreğinde de yükselmiştir. Bankaların yoğun kısa vadeli dış borç geri ödemeleri gerçekleştirmesi ve Merkez Bankası döviz rezervlerinin artması, brüt rezervler ile kısa vadeli borçlar farkının artmasında belirleyici olmuştur (Tablo II.3.12).

TABLO II.3.12
BRÜT REZERVLER İLE KISA VADELİ BORÇLAR (KVB) FARKI⁽¹⁾
(Milyon ABD doları)

	1999	2000	2001	2002-I	2002-II	2002-III
Brüt Döviz Rez. - KVB	9.825	5.878	12.939	14.210	15.669	20.163
Merkez Bankası	22.491	21.519	18.197	19.767	21.667	24.593
Bankalar	-3.603	-5.893	2.395	1.475	1682	3466
Diğer Sektörler ⁽²⁾	-9.063	-9.748	-7.654	-7.031	-7.681	-7.896
Brüt Rez. ⁽³⁾ - KVB	10.836	5.884	13.791	15.243	16.703	21.195

Kaynak: TCMB.

(1) (-) işareti açığı göstermektedir.

(2) Diğer sektörlerin yurt dışı döviz mevcut ve alacaklarına ilişkin veri olmadığından tutarlar bu sektörlerin yurt dışına olan borçlarını yansıtmaktadır.

(3) Brüt rezervler, altın ve döviz rezervlerinin toplamıdır.

II.4. FİYATLAR

II.4.1. Fiyatlardaki Gelişmeler

2002 yılı sonu enflasyon oranları TÜFE'de yüzde 29,7, TEFE'de ise yüzde 30,8 olarak gerçekleşmiştir.

Ekonomik program çerçevesinde, yapısal reformlara devam edilmesi, mali disiplinin korunması ve para politikası uygulamasının fiyat istikrarı hedefi doğrultusunda kararlılıkla sürdürülmesi sonucunda, enflasyonda 2001 yılı son çeyreğinde başlayan yavaşlama eğilimi 2002 yılında da artarak devam etmiştir. 2002 yılı sonunda, Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE) yüzde 29,7, Toptan Eşya Fiyatları Endeksi (TEFE) yüzde 30,8 oranında artış göstermiş, söz konusu oranlar TÜFE'de son 20 yılın, TEFE'de ise son 16 yılın en düşük yıl sonu enflasyon oranları olmuştur (Tablo II.4.1).

TABLO II.4.1
ENFLASYON
(Yıllık Yüzde Değişim)

	ARALIK-ARALIK			
	1999	2000	2001	2002
TEFE	62,9	32,7	88,6	30,8
TEFE (Kamu)	117,7	24,7	99,7	32,4
TEFE (Özel)	48,4	35,7	84,6	30,3
TEFE (Tarım Dışı)	76,9	30,4	96,3	29,6
TÜFE	68,8	39,0	68,5	29,7
TÜFE (Dış Tic. Konu Olan)	55,3	34,6	78,1	30,1
TÜFE (Dış Tic. Konu Olmayan)	85,1	43,4	59,4	29,4
TÜFE (Mallar)	61,3	34,6	80,9	29,7
TÜFE (Hizmetler)	83,9	47,0	48,2	29,8
TÜFE (Kamu Kont. Olan Fiyatlar)	94,2	32,9	92,0	31,3
TÜFE (Kamu Kont. Olmayan Fiyatlar)	62,6	40,7	62,1	29,2
TÜFE (Day. Tüketim Malları)	57,4	38,9	67,8	45,0
TÜFE (Gıda Dışı)	76,6	39,9	65,6	31,5
TÜFE (Konut Dışı)	60,9	35,7	72,9	30,1
İhracat Fiyat Endeksi	-8,9	-1,0	-5,0	6,1 ⁽¹⁾
İthalat Fiyat Endeksi	3,1	0,2	-5,8	9,2 ⁽¹⁾

Kaynak: DİE.

(1) Kasım-Kasım

Döviz kuru artışları 2002 yılı genelinde fiyatlar üzerinde yukarı yönlü önemli bir baskı yaratmamış, döviz kuru sepeti (1 ABD doları + 0,77 euro) artışı yıl sonunda yüzde 15,8 oranında kalmıştır.

Döviz kuru artışları 2002 yılı genelinde fiyatlar üzerinde yukarı yönlü önemli bir baskı yaratmamış, döviz kuru sepeti (1 ABD doları + 0,77 euro) artışı yıl sonunda yüzde 15,8 oranında kalmıştır. Ayrıca, Mayıs-Ağustos döneminde gözlenen kur artışının enflasyona aynı oranda yansımadağı görülmüştür. Bu

gelişmede, dalgalı kur sistemine geçişle birlikte, kurdaki geçici dalgalanmaların enflasyona daha geç yansımalarının önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir.

Kriz sonrasında önemli ölçüde daralan ekonomide, 2002 yılı ilkbahar aylarından itibaren özellikle ihracat ve stok birikimi kaynaklı belirgin bir üretim artışı gözlenmiştir. Buna karşın, ekonomik program çerçevesinde uygulanan gelirler politikasının da etkisiyle, tüketim harcamalarındaki artış oldukça sınırlı kalmıştır. Tüketim ve yatırım harcamalarında 2001 yılına göre önemli bir artışın gerçekleşmemesi, iç talep yetersizliğinin 2002 yılında da fiyat artışlarını sınırlayan önemli bir unsur olduğunu göstermektedir.

Yıl içerisinde uluslararası ham petrol fiyatlarında meydana gelen artışların kamu kesimi fiyatlarını olumsuz etkilemesine rağmen, kamu kesimi fiyat ayarlamaları 2002 yılında enflasyon hedefi ile uyumlu bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Kamu kesimi fiyat artışı TEFÉ'de yüzde 32,4, TÜFE'de ise yüzde 31,3 oranında gerçekleşmiştir (Tablo II.4.1).

Kamu kesimi fiyat ayarlamalarının da 2002 yılında enflasyon hedefi ile uyumlu bir şekilde gerçekleştirildiği dikkat çekmektedir.

TABLO II.4.2
DÖNEMLER İTİBARIYLA FİYAT ARTIŞLARI
(Yüzde)

	1. Çeyrek		2. Çeyrek		3. Çeyrek		4. Çeyrek	
	2001	2002	2001	2002	2001	2002	2001	2002
TEFE	9,9	8,8	29,2	3,4	11,7	8,1	16,5	7,5
TEFE (Özel)	10,3	5,2	25,2	9,7	9,9	10,7	18,0	3,7
TEFE (Kamu)	8,6	10,2	40,6	1,1	16,2	7,1	12,8	9,1
TÜFE	8,9	4,6	20,6	7,5	10,2	9,9	15,6	4,9

Kaynak: TCMB.

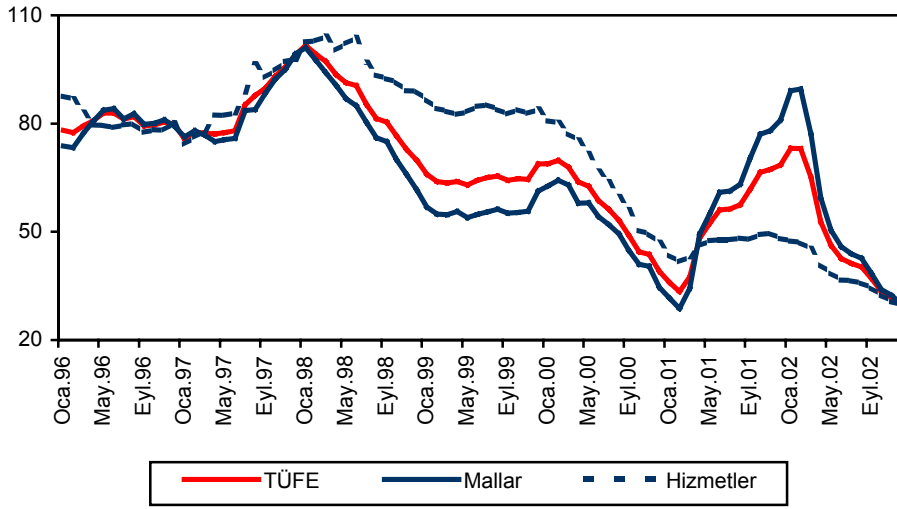
II.4.2. Tüketici Fiyatları Endeksindeki Gelişmeler

Mevsimsel faktörler ile bazı mal ve hizmetlerde 2001 yılı sonunda geçici olarak indirilen KDV oranlarının yeniden eski düzeyine çıkarılması sonucunda, TÜFE 2002 yılı Ocak ayında yüzde 5,3 oranında artış göstermiştir. Ancak, ekonomik göstergelerde meydana gelen iyileşme ve buna bağlı olarak enflasyon bekleyişlerindeki olumlu gelişmeler, yılın geri kalan bölümünde TÜFE artışının aylık ortalama yüzde 1,9 düzeyinde kalmasını sağlamıştır. Artan siyasi belirsizlik nedeniyle döviz kurlarındaki artışın Mayıs-Ağustos döneminde hızlanması ve gerçekleştirilen kamu fiyat ayarlamaları, yılın üçüncü çeyreğinde enflasyondaki düşüşün duraklamasına neden olmuş, ancak, son çeyrekte güven ortamının yeniden sağlanmasıyla enflasyon tekrar gerileme eğilimine girmiştir.

Genel olarak fiyat katılığı gözlenen dış ticarete konu olmayan mallar grubunda 2001 yılı sonunda yüzde 59,4 olan fiyat artış hızı 2002 yılı sonunda yüzde 29,4'e gerilemiştir. Bu gelişmede, büyük ölçüde iç talep koşulları belirleyici olmuştur.

TÜFE alt gruplarının nispi fiyat yapısı incelendiğinde, dış ticarete konu olan mal fiyatlarındaki düşüşün, dış ticarete konu olmayan mal fiyatlarındaki düşüşe göre daha belirgin olduğu görülmektedir. Ancak, genel olarak fiyat katılığı gözlenen dış ticarete konu olmayan mallar grubunda 2001 yılı sonunda yüzde 59,4 olan fiyat artış hızı 2002 yılı sonunda yüzde 29,4'e gerilemiştir. Bu gelişmede, büyük ölçüde iç talep koşulları belirleyici olmuştur.

GRAFİK II.4.1
MAL VE HİZMET FİYATLARI
(Yıllık Yüzde Değişim)

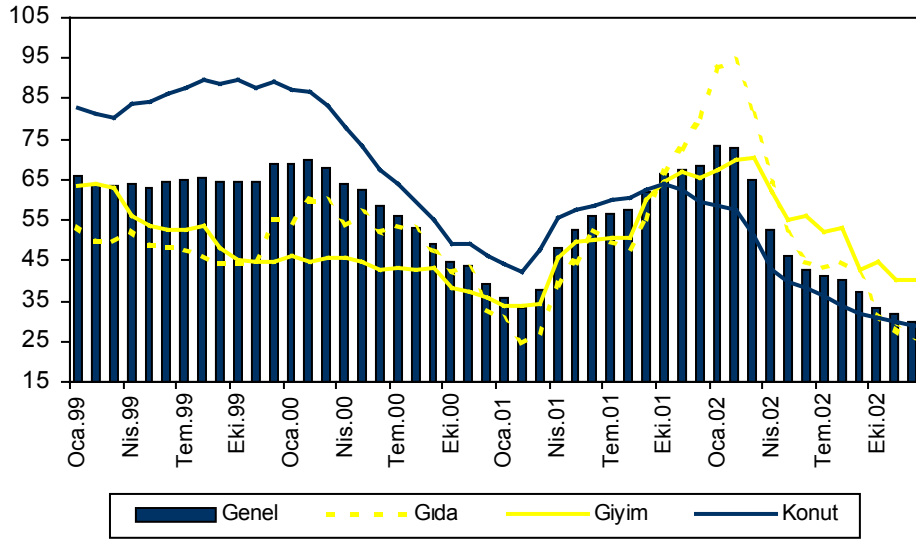

Kaynak: DİE.

Benzer şekilde 2001 yılında hizmet grubuna göre daha hızlı artan mal grubu fiyatlarındaki gerileme, 2002 yılında daha belirginleşmiştir (Grafik II.4.1). Buna karşın, kira artışlarının sınırlı kalmasının da etkisiyle hizmetler grubu fiyat artış hızının 2002 yılı sonunda yüzde 29,8'e gerilediği görülmektedir.

TÜFE alt kalemler itibarıyla incelendiğinde, gıda, içki ve tütün sektörü fiyat artışı yıllık bazda yüzde 24,7 olarak gerçekleşmiş ve bu sektör 2002 yılında en düşük fiyat artışı gösteren ikinci TÜFE alt kalemi olmuştur. Gıda alt grubunda fiyatlardaki yükseliş, Ocak ayındaki yüksek artışın ardından, yılın son çeyreğine kadar mevsimsel ortalamaların altında kalmıştır. Özellikle yılın ikinci çeyreğinde gıda fiyatlarının mevsimsellikten arındırılmış olarak da gerilediği gözlenmiştir (Grafik II.4.2). Yılın son çeyreğinde Ramazan ayı ve bayramın etkileriyle, gıda fiyatları artışı belirgin şekilde hızlanmış, ancak yıl sonunda bu alt grupta fiyat artışı yüzde 24,1 oranıyla son 15 yılın en düşük düzeyinde gerçekleşmiştir.

GRAFİK II.4.2
TÜFE VE BAŞLICA ALT KALEMLER (1999-2002)
(Yıllık Yüzde Değişim)

Kaynak: DİE.

Giyim ve ayakkabı grubu fiyatları eğitim grubundan sonra 2002 yılında en yüksek fiyat artışı gösteren alt grup olmuştur. Özellikle ihracat olanakları açısından avantajlı bir sektör olan giyim ve ayakkabı sektöründe fiyat artışlarının, iç talep yetersizliğinden görece olarak daha az etkilendiği ve bu nedenle ihracat performansının oldukça iyi olduğu 2002 yılında, TÜFE genel artışının üzerinde gerçekleştiği düşünülmektedir. Yıl sonunda giyim ve ayakkabı grubunda yıllık fiyat artışı yüzde 40,1 olmuş, TÜFE artışının 10,4 puan üzerinde kalmıştır.

Kira artışlarının yıl boyunca düşük bir seyir izlemesi, TÜFE’de ikinci en yüksek ağırlıkla temsil edilen konut grubu fiyat artışlarını sınırlayan en önemli etken olmuştur. Reel ücretlerin 2002 yılında da gerilemesi ve enflasyon beklentilerindeki iyileşme, kira grubu artışlarının yıl sonunda yüzde 29,0 oranında kalmasında etkili olmuştur. Ayrıca, kriz sonrası dönemde döviz kurundaki artışın etkisiyle, konutun elektrik, ısınma ve diğer maliyetlerindeki hızlı artışta 2002 yılında 2001 yılına oranla önemli ölçüde yavaşlamıştır. Elektrik, gaz ve diğer yakıtlar alt kaleminde fiyatlar yüzde 28,4 oranında artış göstermiş, konut grubu genelinde fiyat artışlarının yüzde 28,9 oranında kalmasına katkıda bulunmuştur (Tablo II.4.3).

Kira artışlarının yıl boyunca düşük bir seyir izlemesi TÜFE’de ikinci en yüksek ağırlıkla temsil edilen konut grubu fiyat artışlarını sınırlayan en önemli etken olmuştur.

TABLO II.4.3
TÜFE VE TEFE'YE ALT KALEMLERİN KATKILARI
(Yüzde)

	2001			2002	
	Ağırlık (A)	Yıllık Değişim (B)	Katkı (A*B)	Yıllık Değişim (B)	Katkı (A*B)
TÜFE	100	68,5	-	29,7	-
Gıda	31,1	80,2	24,9	24,7	7,7
Giyim	9,7	65,2	6,3	40,1	3,9
Konut	25,8	59,6	15,4	28,9	7,5
Ev Eşyası	9,4	72,7	6,8	25,9	2,4
Sağlık	2,8	58,4	1,6	27,5	0,8
Ulaşım	9,3	77,5	7,2	36,8	3,4
Kültür	3,0	61,7	1,9	24,5	0,7
Eğitim	1,6	52,4	0,8	53,8	0,9
Lokanta	3,1	46,2	1,4	32,3	1,0
Diğer	4,4	81,2	3,6	30,5	1,3
TEFE	100	88,6	-	30,8	-
Tarım	22,2	65,5	14,5	35,2	7,8
Madencilik	2,5	72,3	1,8	38,4	1,0
İmalat	-	-	-	29,7	-
Kamu	16,5	99,8	16,5	34,3	5,7
Özel	54,6	94,5	51,6	27,7	15,1
Enerji	4,2	115,8	4,9	24,3	1,0

Kaynak: DİE.

Yıl genelinde gerek döviz kuru gelişmelerinin fiyatlara önemli oranda baskı yapmaması gerek özel tüketim harcamalarındaki artışın oldukça sınırlı kalması ev eşyası grubunda fiyat artışlarını olumlu etkilemiştir.

Yıl genelinde gerek döviz kuru gelişmelerinin fiyatlara önemli oranda baskı yapmaması gerek özel tüketim harcamalarındaki artışın oldukça sınırlı kalması, ev eşyası grubu fiyat artışlarını sınırlandırmıştır. Ocak ayında KDV oranlarında yapılan düzenleme, Haziran-Eylül döneminde ise artan döviz kurları nedeniyle ev eşyası grubundaki fiyat artışı hızlanmıştır. Buna karşın, özellikle yılın ikinci ve dördüncü çeyreğinde fiyat artışlarının sınırlı kalması sonucunda söz konusu grupta fiyatlar, 2002 yılında yüzde 25,9 oranında artarak, TÜFE genel endeksindeki artışın altında gerçekleşmiştir.

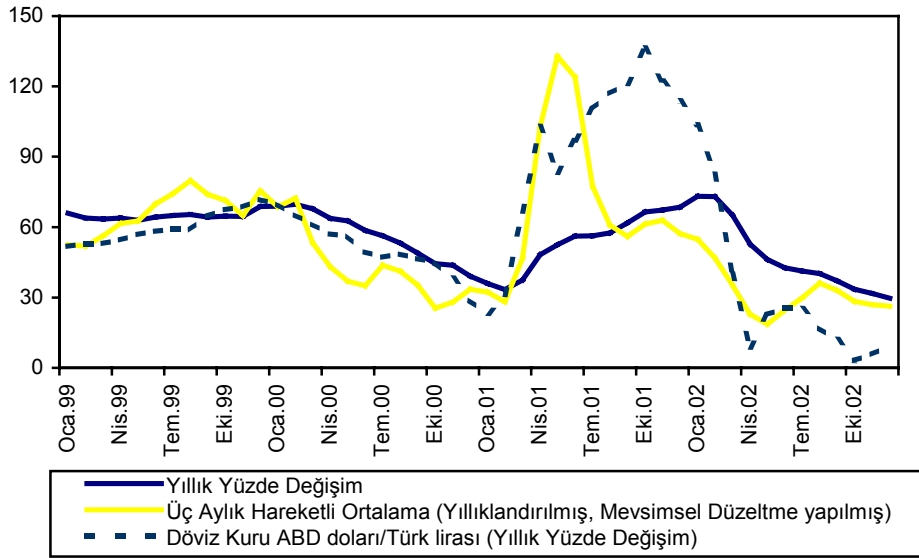
Yıl sonunda TÜFE artışının 7,1 puan üzerinde gerçekleşen ulaştırma grubu fiyat artışı, özel ulaşım araçları fiyatlarındaki artıştan olumsuz etkilenmiştir. Ocak ayında vergi düzenlemelerinin de etkisiyle yüzde 27,1 oranında artan özel ulaşım araçları fiyatları, yıl genelinde de dış talebin canlı olması nedeniyle iç talep koşullarından görece olarak daha az etkilenmiştir. Ayrıca, akaryakıt fiyat artışları ve

bu artışların ulaşım hizmetleri fiyatları üzerindeki yansımaları da, ulaştırma grubu fiyatlarındaki artışta etkili olmuştur.

Yıl sonunda yalnızca yüzde 11,1 oranında artış gösteren ilaç fiyatları, sağlık sektörü fiyat artışlarının 2002 yılında yüzde 27,5 oranında kalmasında önemli rol oynamıştır. Tıbbi hizmetler ve hastane hizmetleri fiyatları ise TÜFE artışının üzerinde artırılmış, ancak yapılan fiyat ayarlamaları yıl sonu enflasyon hedefiyle uyumlu olarak gerçekleştirilmiştir.

Eğitim sektörü fiyatları ise 2002 yılında önemli ölçüde enflasyon hedefinin üzerinde kalmış ve yüzde 53,8 oranında artmıştır.

GRAFİK II.4.3
TÜKETİCİ FİYATLARI ENDEKSİ (1999-2002)

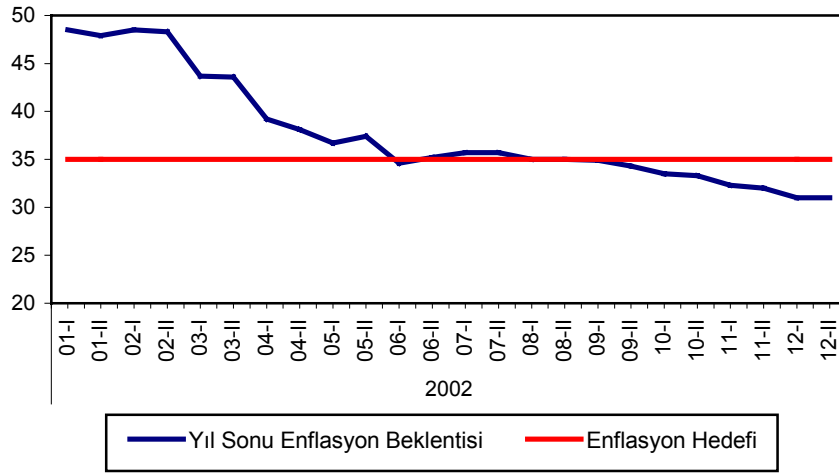

Kaynak: DIE, TCMB.

Reel ve mali kesimin çeşitli makroekonomik değişkenlere ilişkin tahmin ve beklentilerinin izlenmesi amacıyla, 2001 yılı Ağustos ayında TCMB Beklenti Anketi yayınlanmaya başlanmıştır. TCMB Beklenti Anketi verilerine göre, yıl sonu tüketici enflasyonuna ilişkin beklentiler 2002 yılı başında enflasyon hedefinin 13,3 puan üzerinde yüzde 48,3 düzeyindeydi. Takip eden dönemde, fiyat artış oranlarının oldukça düşük seviyelere gerilemesi sonucu enflasyon beklentileri düşerek Haziran ayı birinci dönem anketinde yıl sonu enflasyon hedefi olan yüzde 35'in altına gerilemiştir. Ancak, yaşanan siyasi belirsizliklerle beraber Haziran-Eylül döneminde enflasyon beklentileri yatay bir seyir izlemiştir. Eylül ayı ikinci

döneminden itibaren mali piyasalarda güven ortamının sağlanmasının etkisiyle enflasyon beklentileri yeniden gerileme eğilimine girmiş ve enflasyon beklentisi yıl sonunda hedefin 4 puan altında kalmıştır (Grafik II.4.4).

GRAFİK II.4.4
TCMB BEKLENTİ ANKETİ
(Yıl Sonu Tüketici Enflasyonu Beklentileri)

Kaynak: TCMB.

2002 yılında enflasyonun tarihsel olarak düşük seviyelere gerilediği ve yıl sonu hedefinin de altında gerçekleştiği görülmektedir.

Özetle, uygulanan ekonomik programın kredibilite kazanması sonucu 2002 yılında enflasyon beklentileri ve fiyat artış hızı önemli ölçüde yavaşlamış, enflasyon tarihsel olarak düşük seviyelere gerilemiş ve yıl sonu hedefinin de altında gerçekleşmiştir. Ayrıca, döviz kuru artışlarının önemli ölçüde yavaşlaması ve iç talep yetersizliği de enflasyondaki bu düşüşe katkıda bulunmuştur (Grafik II.4.3).

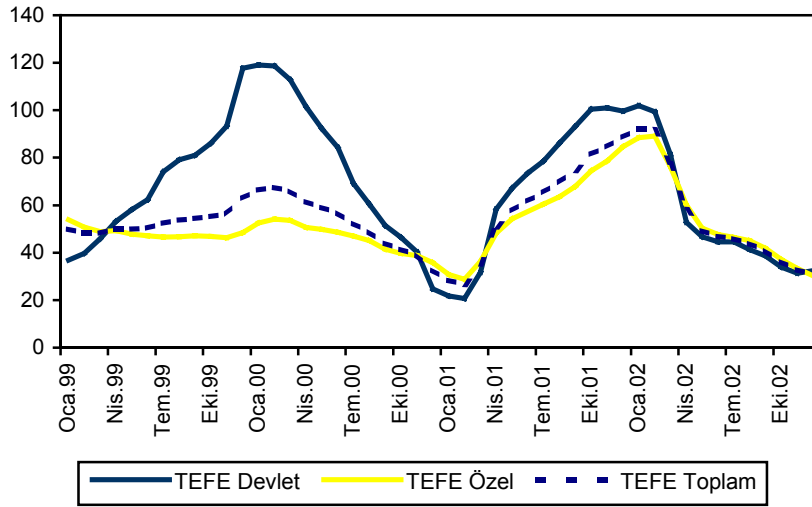
II.4.3. Toptan Eşya Fiyatlarındaki Gelişmeler

Yıl sonu itibariyle TEFE'deki artış yüzde 30,8 olarak gerçekleşmiştir.

2002 yılı genelinde TEFE aylık artış oranları mevsimsel ortalamaların oldukça gerisinde kalmıştır. Para ve maliye politikaları uygulamaları Türk lirasının güçlenmesi ve bunların beklentiler üzerindeki olumlu etkileri yıllık TEFE enflasyonunun Şubat ayından itibaren hızlı bir şekilde gerilemesini sağlamıştır. Ancak, genel seçim öncesi artan siyasi belirsizliklerin Türk lirası ve döviz kuru piyasalarında dalgalanmaya neden olması ve kamu fiyat artışlarının hızlanması sonucu enflasyondaki düşüş eğilimi Haziran-Eylül döneminde görece olarak yavaşlamıştır. Ağustos ayından itibaren mali piyasalarda görece istikrar sağlanmasıyla birlikte yılın geri kalan döneminde TEFE enflasyonundaki düşüş

eğilimi hızlanarak devam etmiştir (Grafik II.4.5). Böylece, 2001 yılı sonunda yüzde 88,6 olan TEFE artış oranı, 2002 yılı sonunda son 16 yılın en düşük yıl sonu artış oranı olan yüzde 30,8'e gerilemiştir.

GRAFİK II.4.5
TEFE (1999-2002)
(Yıllık Yüzde Değişim)

Kaynak: DİE.

Daha çok arz koşulları ve mevsimsel hareketlerin etkili olduğu tarım fiyatları, 2002 yılının ilk iki ayında mevsimsel ortalamaların üzerinde artarken, Mart ayından itibaren TEFE enflasyonundaki düşüş eğilimini en çok destekleyen alt grup olmuştur. Yaz aylarındaki olumlu tarımsal üretim koşullarına bağlı olarak, tarım fiyatları Mayıs, Haziran ve Temmuz aylarında mevsimsel ortalamaların da ötesinde gerilemiştir. Böylelikle, Ocak-Eylül döneminde tarım grubu fiyat artışı yüzde 15 oranı ile yüzde 21,7'lik genel TEFE artışının oldukça gerisinde kalmıştır. Ancak, sonbaharla birlikte yeniden yükselişe geçen tarım grubu fiyat artışı oranı, Ekim ve Aralık aylarında oldukça yüksek oranlarda gerçekleşerek, yıl sonu itibarıyla yüzde 35,2 oranına ulaşmıştır. Bu oran, yıl sonu TEFE artışının 4,4 puan üzerinde kalmaktadır.

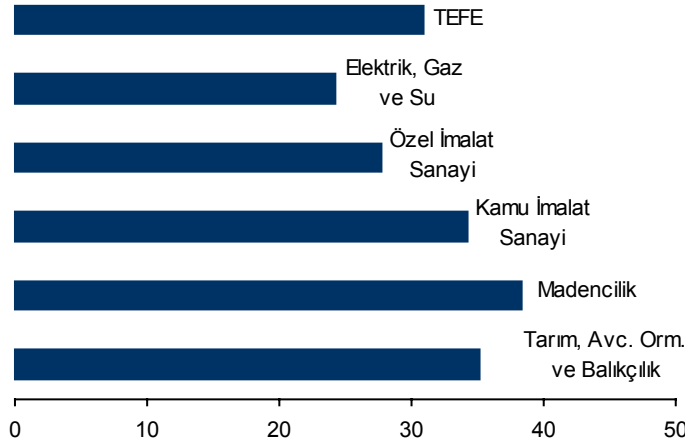
Tarım fiyatları, 2002 yılının ilk iki ayında mevsimsel ortalamaların üzerinde artarken, Mart ayından itibaren TEFE enflasyonundaki düşüş eğilimini en çok destekleyen alt grup olmuştur.

TEFE alt grupları içerisinde döviz kuru ile beklentilerdeki değişimlerden en çok etkilenen özel imalat sanayi fiyatları, Mayıs-Temmuz döneminde döviz kuru ve faiz oranlarındaki yükselmeden olumsuz etkilenmiştir. Buna bağlı olarak, Şubat ayından itibaren özel imalat sanayi yıllık fiyat artış oranında görülen düşüş eğilimi Temmuz ayında kesintiye uğramıştır. Ancak, Ağustos ayından itibaren Türk lirası

Şubat ayından itibaren özel imalat sanayi yıllık fiyat artış oranında görülen düşüş eğilimi Temmuz ayında kesintiye uğramıştır. Ancak, Ağustos ayından itibaren Türk lirası ve döviz piyasalarında görece istikrarın sağlanmasıyla özel imalat sanayi yıllık fiyat artış oranları tekrar gerileme eğilimine girmiştir.

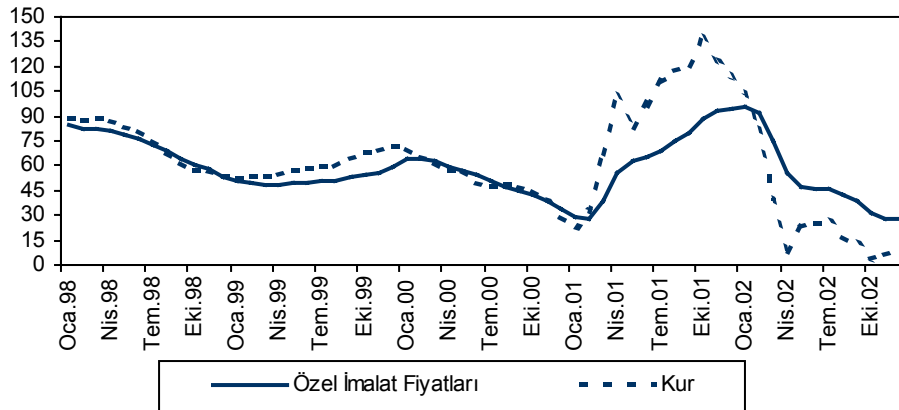
ve döviz piyasalarında görece istikrarın sağlanmasıyla özel imalat sanayi yıllık fiyat artış oranları tekrar gerileme eğilimine girmiştir. 2002 yılı genelinde zayıf iç talebin fiyatlar üzerinde aşağı doğru bir baskı oluşturması da özel imalat sanayi yıllık fiyat artış oranındaki düşüş eğilimini destekleyen önemli bir unsur olmuştur.

GRAFİK II.4.6
TEFE VE ALT KALEMLER
(Yıllık Yüzde Değişim)

Kaynak: DİE.

GRAFİK II.4.7
ÖZEL İMALAT FİYATLARI VE DOLAR KURU
(Yıllık Yüzde Değişim)

Kaynak: DİE, TCMB.

Bütün bu gelişmeler ışığında, 2001 yılı sonu itibarıyla, yüzde 94,5 olan özel imalat sanayi fiyat artış oranı, 2002 yılı sonunda yüzde 27,7 oranına gerilemiştir. Alt kalemler itibarıyla bakıldığında, özel imalat sanayi sektörü içinde en yüksek ağırlığa sahip olan gıda ve içecek imalatı fiyatlarının tarım ve gıda ürünleri üretimindeki gelişmelerden olumlu etkilenecek şekilde yüzde 23,3 ile sınırlı bir artış gösterdiği görülmektedir. Bunun yanında, yüzde 60,4 ile ana metal sanayi, yüzde 22,0 ile tekstil ürünleri imalatı ve yüzde 36,1 ile makine ve teçhizat imalatı 2002 yılı özel imalat sanayi fiyat artışı üzerinde belirleyici olmuştur.

TABLO II.4.4
TEFE VE ALT KALEMLER, 1994=100
(Yıllık Yüzde Değişim)

SEKTÖRLER	KAMU			ÖZEL			TOPLAM		
	2000	2001	2002	2000	2001	2002	2000	2001	2002
GENEL	24,7	99,7	32,4	35,7	84,6	30,3	32,7	88,6	30,8
TARIM	-	-	-	39,8	65,5	35,2	39,8	65,5	35,2
Tarım, Avcılık	-	-	-	38,5	67,6	35,3	38,5	67,6	35,3
Ormancılık	-	-	-	72,7	26,6	46,5	72,7	26,6	46,5
Balıkçılık	-	-	-	46,1	48,5	18,2	46,1	48,5	18,2
MADENCİLİK	47,9	66,7	31,7	40,1	91,6	58,5	46,1	72,3	38,4
Kömür Madenleri	32,6	101,3	26,2	40,5	101,8	68,9	34,7	101,4	38,3
Ham Petrol, Doğalgaz	68,1	26,9	47,5	74,1	34,5	36,5	68,5	27,4	46,8
Metal Cevheri	36,5	113,7	12,1	51,8	119,2	49,7	39,7	114,9	20,9
Taş Ocakçılığı	28,1	103,4	14,2	24,4	86,0	47,2	25,6	91,4	36,2
İMALAT	20,2	99,8	34,3	33,6	94,5	27,7	29,4	96,1	29,7
Gıda	26,0	82,9	50,2	29,4	92,8	23,3	28,8	91,1	27,7
Tekstil	35,6	60,9	42,5	41,5	101,0	22,0	41,2	99,2	22,7
Giyim	38,3	55,0	45,6	34,6	64,9	63,1	34,7	64,7	62,8
Deri	97,1	49,5	20,6	33,5	71,8	52,9	42,1	67,6	47,6
Kağıt	43,6	74,7	29,7	30,6	98,4	21,1	34,3	91,2	23,5
Petrol Ürünleri	17,4	106,9	37,3	20,4	120,8	33,4	18,1	110,4	36,3
Kimyasal Ürünler	40,6	76,5	23,3	34,1	103,9	14,6	35,3	98,6	16,1
Plastik ve Kauçuk	-	-	-	42,7	85,4	17,1	42,7	85,4	17,1
Metalik Olm. Madenler	30,6	100,0	10,7	35,8	100,0	21,6	35,4	100,0	20,8
Metal Ana Sanayii	29,7	104,3	16,4	38,8	86,6	60,4	34,6	94,6	39,6
Metal Eşya	0,6	55,6	8,0	26,2	81,2	26,9	26,1	81,1	26,9
Makine-Teçhizat	57,1	62,1	31,7	32,7	95,5	36,1	32,9	95,1	36,1
Elektrikli Cihazlar	34,3	78,7	24,3	33,8	79,9	21,7	33,8	79,8	21,7
Motorlu Kara Taşıtı	-	-	-	36,0	92,6	30,3	36,0	92,6	30,3
ENERJİ	37,4	115,8	24,3	-	-	-	37,4	115,8	24,3
Elektrik	35,7	122,9	18,5	-	-	-	35,7	122,9	18,5
Su	46,0	82,4	57,8	-	-	-	46,0	82,4	57,8

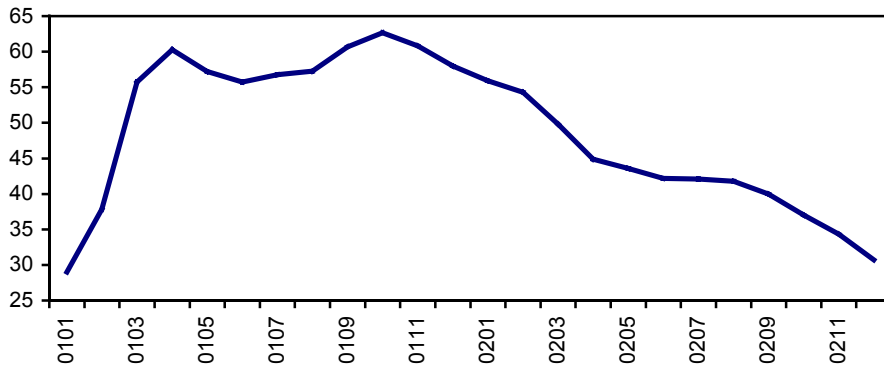
Kaynak: DİE.

2002 yılının ilk yarısında enflasyondaki düşüş eğilimini destekleyen kamu imalat sanayi fiyat artış oranları, Haziran ve Temmuz aylarında hızlanmıştır. Bu artışlar, önceki dönemlerdeki kamu fiyat ayarlamalarının ertelenmesinden kaynaklanan KİT finansman dengesindeki bozulmayı önemli ölçüde telafi etmiştir. 2002 yılının ikinci yarısında ise otomatik fiyatlandırma sistemine (OFS) bağlı olarak ayarlanan akaryakıt fiyatları dışındaki kamu fiyatları, TEFE ile uyumlu olarak artmıştır. Böylelikle, 2001 yıl sonunda yüzde 99,8 olan yıllık kamu imalat sanayi fiyat artış oranı 2002 yılı sonunda yüzde 34,3'e düşmüştür. Sektörel gelişmeler incelendiğinde, yüzde 40 ile en büyük paya sahip olan kok kömürü ve rafine petrol ürünleri alt kalemindeki yüzde 37,3'lük artışın kamu imalat sanayi fiyatları üzerinde belirleyici olduğu görülmektedir. Bu durumun oluşmasında, Mayıs-Temmuz döneminde artan döviz kurları ve olası Irak operasyonuna ilişkin gelişmeler paralelinde yükselen uluslararası ham petrol fiyatlarının akaryakıt fiyatlarına yansımaları etkili olmuştur. Petrol ürünleri sektörü yanısıra, yıl içinde kamu fiyat ayarlamalarının etkili olduğu tütün ve gıda ürünleri imalatı sektörleri fiyatları da sırasıyla yüzde 28,5 ve yüzde 50,2 oranlarında artmıştır.

Enerji fiyatları yüzde 24,3 ile TEFE içinde en düşük artış gösteren alt kalem olmuştur.

Enerji fiyatları, yüzde 24,3'lük artış oranı ile TEFE içinde en düşük artış gösteren alt kalem olmuştur. Alt kalemler itibarıyla, elektrik fiyatlarında gerçekleşen yıllık artış oranı yüzde 18,5 seviyesinde kalırken, su fiyatlarındaki artış oranı yüzde 57,8'e ulaşmıştır. Böylelikle, enerji fiyatlarındaki geçmiş yıllara kıyasla oldukça düşük olan söz konusu artış, maliyet unsuru olması nedeniyle imalat sanayi fiyatlarını olumlu yönde etkilemiştir.

GRAFİK II.4.8
TCMB İKTİSADİ YÖNELİM ANKETİ
(Gelecek Oniki Aylık Döneme İlişkin TEFE Beklentileri)

Kaynak: TCMB.

TCMB İktisadi Yönelim Anketi verilerine göre, gelecek oniki aylık döneme ilişkin TEFE beklentileri 2002 yılı Ocak ayında yüzde 55,9 olan değerinden Mayıs ayında yüzde 43,6'ya düşmüştür. Mayıs-Temmuz döneminde yaşanan belirsizlikle yatay bir seyir izleyen enflasyon beklentileri, mali piyasalarda sağlanan görece istikrarla düşüş eğilimini sürdürmüş ve gelecek oniki aylık döneme ilişkin enflasyon beklentileri Aralık ayı itibarıyla yüzde 30,7'ye gerilemiştir (Grafik II.4.8).

Sonuç olarak, endeks içerisinde en yüksek payla temsil edilen imalat sanayi fiyatları TEFE artışı üzerinde belirleyici olmuş, son aylarda yüksek artış gözlenen tarım sektörü fiyatlarının etkisi ise sınırlı kalmıştır. Yıllık bazda tüm alt kalemler içerisinde en düşük artışı kaydeden enerji fiyatları ise üretim sürecinde önemli bir maliyet unsuru olarak TEFE enflasyonunu olumlu yönde etkilemiştir.

III

PARA POLİTİKASI VE PİYASALAR

III.1. PARA POLİTİKASI

İleriye yönelik belirsizlikleri azaltmak ve beklentileri şekillendirmek amacıyla Merkez Bankası bilanço kalemi olan Para Tabanı'nın artışı hedef değişken olarak belirlenerek 2002 yılı para programının nominal çapasını oluşturmuştur. Bu çerçevede, 2002 yılı sonunda Para Tabanı'nın, yıl sonu enflasyon hedefi ve büyüme hızı öngörüsü ile tutarlı olacak şekilde, yüzde 40 oranında artacağı belirlenmiştir. Ayrıca, hedefin etkinliğini artırmak amacıyla Para Tabanı hedefi gösterge niteliğinden performans kriterine dönüştürülmüştür. Diğer bir performans kriterini ise Net Uluslararası Rezervler kaleminin dönemler itibarıyla belli bir alt sınırın aşağısına inmeyeceği taahhütü oluşturmuştur. Ayrıca, bilançonun bir diğer alt kalemi olan ve yurt içine kredi açmak suretiyle Merkez Bankası'nın ne ölçüde para yarattığını ölçen Net İç Varlıklar kalemi, gösterge niteliğinde bir büyüklük olarak izlenmiştir.

Para Tabanı'nın artışı hedef değişken olarak belirlenerek programın nominal çapasını oluşturmuştur.

Para Tabanı için dönemler itibarıyla, enflasyon hedefi ile tutarlı büyüklükler belirlenmesine ek olarak, Merkez Bankası 2002 yılında gelecek dönem enflasyonuna odaklanan bir para politikası stratejisi izlemiştir. Bu çerçevede, Merkez Bankası, parasal hedefler tutturulmasına rağmen olabilecek enflasyonist baskıların önüne geçebilmek amacıyla, enflasyonun gelecekte alabileceği değerleri dikkate alarak kısa vadeli faiz oranlarında değişikliğe gidebileceğini belirtmiş, öngörülen enflasyon doğrultusunda ek önlemler alacağını taahhüt etmiştir.

2002 yılında döviz kurlarının iktisadi temellerle uyumlu oluşması için dalgalı kur rejiminin ve döviz kuru piyasasının daha etkin çalışabilmesi için gerekli önlemler alınmıştır. Merkez Bankası'nın sadece kurlardaki aşırı dalgalanmaların önlenmesi amacıyla kurların seviyesine yönelik olmayan sınırlı müdahalelerde bulunacağı, bunun yanı sıra, döviz rezervlerini artırmak için şeffaf döviz alım ihaleleri yapacağı açıklanmıştır. Dalgalı kur rejimine geçilmesiyle birlikte, Merkez

Dalgalı kur rejimi, 2002 yılında da sürdürülmüştür.

Bankası'nın kısa vadeli faiz oranları üzerindeki kontrolü artmış ve kısa vadeli faiz oranları para politikası uygulamasının temel aracı haline gelmiştir.

2002 yılı Ocak-Nisan döneminde uygulanmakta olan ekonomik programın kararlılıkla sürdürülmesi ve programın IMF tarafından ek kaynak ile desteklenmesi programa olan güveni artırmış ve iç borcun sürdürülebilirliğine ilişkin kaygıları ortadan kaldırmıştır. Bu dönemde, Türk lirası nominal olarak yüzde 8 civarında güçlenmiş, Hazine iç borçlanma faiz oranları ise 20 puan kadar gerilemiştir. Piyasalarda belirsizliklerin azalması, geleceğe yönelik güveni olumlu yönde etkileyerek enflasyon beklentilerinin aşağıya çekilmesini sağlamıştır. Maliyet yönlü enflasyonist baskıların azalmasının yanısıra, iç talepteki yetersizliğin sürmesi de fiyat artışlarının yavaşlamasına katkıda bulunmuştur. Söz konusu ekonomik gelişmeler ışığında, Merkez Bankası gecelik faiz oranlarını kademeli olarak düşürmüş, Ocak-Nisan 2002 döneminde gecelik borçlanma faiz oranı yüzde 59'dan yüzde 48'e, borç verme faiz oranı ise yüzde 62'den yüzde 55'e gerilemiştir.

*Merkez Bankası
2002 yılı genelinde
altı kez faiz
indirimine
gitmiştir.*

Ancak, Mayıs-Ağustos aylarında yaşanan olumsuz politik gelişmeler ve erken seçim olasılığının gündeme gelmesi, Avrupa Birliği'ne (AB) katılım sürecinde önemli bir adım olan Uyum Yasaları'nın kabulü konusunda ortaya çıkan anlaşmazlıklar yılın ilk aylarında sağlanan olumlu ekonomik gelişmeyi engellemiştir. Bu dönemde, Türk lirası ve döviz piyasalarında dalgalanmalar artmış, enflasyon oranındaki gerileme yavaşlamıştır. Ağustos ayına gelindiğinde ise, seçim tarihinin belirlenmesi, AB Uyum Yasalarının kabul edilmesi ve ekonomik programın genel seçimden sonra da sürdürüleceğine ilişkin güvenin sağlanması siyasi belirsizlik algılanmasını azaltmıştır. Bu gelişmelerin enflasyon beklentilerini ve gerçekleştirmelerini olumlu etkileyeceği öngörüsüne dayalı olarak Ağustos ayı başında gecelik borçlanma faiz oranı yüzde 48'den yüzde 46'ya, borç verme faiz oranı ise yüzde 55'ten yüzde 53'e indirilmiştir.

Seçim ortamının yarattığı belirsizlik, kamu maliyesinde görülen bozulma ve bazı yapısal düzenlemelerdeki gecikmelerin enflasyonist beklentileri etkileme riski nedeniyle Ağustos ayından Kasım ayına kadar olan süre içinde kısa vadeli faiz oranlarında değişiklik yapılmamıştır. Kasım ayına gelindiğinde ise, siyasi belirsizliğin ortadan kalkmasının ve yapısal reformlar ile mali disiplinin sürdürülme olasılığının artmasının enflasyon eğilimlerini olumlu etkileyeceği öngörülmüş ve 11 Kasım 2002 tarihinde gecelik borçlanma faiz oranı yüzde 44'e, borç verme faiz oranı ise yüzde 51'e düşürülmüştür.

2002 yılı para programı çerçevesinde Merkez Bankası bilanço büyüklüklerinden performans kriteri olarak belirlenen Para Tabanı ve Net Uluslararası Rezervler ile gösterge niteliğinde belirlenen Net İç Varlıklar'a ilişkin hedeflere ulaşılmıştır (Tablo III.1.1).

Para programı çerçevesinde belirlenen dönemsel ve yıl sonu parasal hedefler tutturulmuştur.

TABLO III.1.1
PERFORMANS KRİTERLERİ, GÖSTERGE DEĞERLER VE GERÇEKLEŞMELERİ

	Para Tabanı Üst Limit (Trilyon TL)		Net İç Varlıklar Üst Limit (Trilyon TL)		Net Uluslararası Rezerv Seviyesi (Milyon Dolar)	
	Hedef ⁽¹⁾	Ger.	Hedef ⁽¹⁾	Ger.	Hedef ⁽¹⁾	Ger.
28 Şubat 2002 ⁽²⁾	8.250 ^(P)	7.823	26.100 ^(G)	24.318	-6.500 ^(P)	-4.907
30 Nisan 2002	8.900 ^(P)	8.680	27.700 ^(G)	25.197	-7.200 ^(P)	-4.926
30 Haziran 2002	9.089 ^{(P) (3)}	9.009	28.739 ^(G)	26.374	-7.800 ^(P)	-5.755
30 Eylül 2002	10.600 ^(P)	10.104	31.139 ^(G)	28.551	-8.500 ^(P)	-5.889
31 Aralık 2002	10.850 ^(P)	10.720	33.139 ^(G)	28.603	-9.700 ^(P)	-4.614

Kaynak: TCMB.

(1) Üst sınırlar, söz konusu tarihlerdeki ve bu tarihlerin her biri ile sona eren son beş iş günündeki stokların ortalaması üzerinden hesaplanacaktır.

(2) 28 Şubat 2002 tarihli performans kriteri, bayram tatilinin nakit talebi üzerindeki geçici etkisini hesaba katmak amacıyla, 11-12 Şubat ve 11-12 Mart 2002 tarihlerinin dört iş günü ortalaması üzerinden hesaplanmıştır.

(3) Pamukbank, TMSF'ye devredilmesi nedeniyle TCMB nezdinde tesis etmesi gereken 161 trilyon Türk liralık zorunlu karşılık yükümlülüğünden muaf tutulmuştur. Bu nedenle, Para Tabanı için 18 Ocak 2002 tarihli Niyet Mektubu'nda Haziran sonu için belirlenen 9.250 trilyon Türk lirası üst sınır, 9.089 Türk lirası olarak; Net İç Varlıklar için Haziran sonu için belirlenen 28.900 trilyon Türk liralık üst sınır 28.739 trilyon Türk lirası olarak düzeltilmiştir.

(P): Performans kriteri, (G): Gösterge değer.

Merkez Bankası'nın Şubat 2001 krizi sonrası kamu bankaları ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu bünyesindeki bankaların kısa vadeli likidite ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla söz konusu bankalardan satın aldığı Devlet İç Borçlanma Senetleri karşılığında piyasada önemli miktarda fazla likidite oluşmuştur. Söz konusu yapısal likidite fazlası 2002 yılı boyunca devam etmiş ve 2002 yılı sonu itibarıyla 9,6 katrilyon Türk lirası düzeyinde gerçekleşmiştir. Merkez Bankası'nın likidite yönetimi fiyat istikrarı amacı ile çelişmemek kaydıyla finansal istikrarı da gözeterek şekilde düzenlenmiş ve piyasadaki fazla likidite, Bankalararası Para Piyasası (BPP)'ndeki Türk lirası depo işlemleri ve açık piyasa işlemleri çerçevesinde İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) Repo-Ters Repo Pazarı'nda gerçekleştirilen ters repo işlemleri ile çekilmiştir.

2002 yılında, enflasyon hedeflemesi stratejisine hazırlık olarak ve modern merkez bankacılığı uygulamaları çerçevesinde, para politikası operasyonel yapısında önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Bu değişiklikler çerçevesinde, 1 Ağustos 2002 tarihinden itibaren, Merkez Bankası'nın da katkısıyla, Türkiye Bankalar Birliği tarafından Türk lirası referans faiz oranı (TRLIBOR) ilan edilmeye başlanmıştır. Referans faiz oranının belirlenmesinin kredi fiyatlamasında ve vadeli döviz fiyatları da dahil diğer mali araçların fiyatlamasında önemli rol oynayacağı düşünülmektedir. TMSF bünyesindeki bankaların pek çoğunun satılması veya kapatılması ve özel bankacılık sisteminin kuvvetlendirilmesi için atılan adımlar dikkate alınarak, Merkez Bankası, BPP ve Döviz ve Efektif Piyasaları (DEP)'nda üstlendiği aracılık fonksiyonunu 2 Aralık 2002 tarihine kadar sona erecek şekilde aşamalı olarak azaltmıştır. Bu gelişmelere ek olarak, 2 Eylül 2002 tarihinden itibaren Piyasa Yapıcılığı sistemi uygulamaya konulmuş, Merkez Bankası sistemi desteklemek amacıyla piyasa yapıcısı bankalara açık piyasa işlemleri kanalıyla sınırlı ve koşullu olarak Türk lirası likidite imkanı tanımıştır.

Kurlarda siyasi belirsizlik algılamasının artışı ile başlayan dalgalanmalarla birlikte alım ihaleleri, Temmuz ayı başında durdurulmuştur.

2002 yılının ilk yarısında gözlemlenen ters para ikamesi ve ödemeler dengesindeki olumlu gelişmeler ile oluşan piyasadaki döviz arz fazlası, düzenlenen ihaleler ile çekilmiştir. Bu operasyonlar kurların uzun dönemli eğilimine ve denge değerine yönelik olmamış ve herhangi bir kur seviyesi gözetilmemiştir. Kurlarda siyasi belirsizlik algılamasının artışı ile başlayan dalgalanmalarla birlikte döviz alım ihaleleri, Temmuz ayı başında durdurulmuştur. Yıl içerisinde sadece üç defa döviz piyasalarına müdahale yapılmış; 11 Temmuz ile 24 Aralık tarihlerinde satım yönünde, 2 Aralık tarihinde ise alım yönünde gerçekleşmiştir.

2002 yılında, TÜFE enflasyonu yüzde 35'lik yıl sonu enflasyon hedefinin altında kalmıştır.

2002 yılında, yıl sonu TÜFE enflasyonu yüzde 29,7 oranı ile, yüzde 35'lik enflasyon hedefinin altında kalmıştır. 2002 yılında, son 20 yılda görülen en düşük oranda gerçekleşen tüketici enflasyonu aynı zamanda, TCMB Beklenti Anketi yıl sonu beklentisi olan yüzde 31'in de altında gerçekleşmiştir. Uygulanan parasal ve mali politikalar ve gerçekleştirilen yapısal reformlar enflasyonla mücadeledeki kazanımda belirleyici olmuştur. Bunun yanı sıra, bazı makroekonomik gelişmeler de 2002 yılında enflasyondaki gerilemeye katkıda bulunmuştur. Öncelikle, iç talep gelişmeleri enflasyon üzerinde yukarıya doğru bir baskı yaratmamıştır. Nitekim, 2002 yılının ikinci çeyreğinden itibaren üretimde gözlenen yüksek oranlı artış daha çok stok birikimi ve ihracattaki canlanmadan kaynaklanmış, tüketim harcamalarındaki artış büyük ölçüde sınırlı kalmıştır. Diğer taraftan, dalgalı kur rejimi uygulaması ve iç talep yetersizliği, kur hareketlerinin fiyatlara yansımalarının boyut ve hızını azalttığı gözlenmiştir. Bunlara ilave olarak, gıda grubu fiyat artışlarının son 15 yılın en düşük düzeyinde gerçekleşmesi de enflasyonun hedefin altında kalmasına katkıda bulunmuştur.

III.1.1. Merkez Bankası Bilançosu

2002 yılında da Stand-by anlaşması çerçevesinde düzenlenmiş Merkez Bankası bilanço kalemleri ile ilgili performans kriterlerinin ve gösterge niteliğindeki değerlerin tespit edilmesi uygulamasına devam edilmiştir. Bilindiği gibi, 18 Ocak 2002 tarihli Niyet Mektubu'nda, Stand-by anlaşması ile belirlenen bilanço kalemlerinden Para Tabanı ve Net Uluslararası Rezervler için performans kriterleri belirlenmiş, Net İç Varlıklar için gösterge niteliğinde hedefler konmuştur. Aralık ayı sonu itibarıyla, belirlenen bu hedefler tutturulmuştur (Tablo III.1.1).

2002 yılında bilançodaki gelişmeler izlenirken, ekonomik gelişmelerin yanında bilançonun yapısında meydana gelen değişikliklerin de gözönüne alınması gerekmektedir. Bu çerçevede, ilk sırada Merkez Bankası Kanunu'nda 25 Nisan 2001 tarihinde yapılan düzenleme ile Merkez Bankası'nın menkul kıymet portföyünde ortaya çıkacak hareketlerin izlenebilmesini sağlamak amacıyla bilanço büyüklüklerinde yapılan değişiklikler gelmektedir. 2002 yılı Şubat ayı başında Hazine'nin Stand-by kredilerini kullanarak Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)'ndaki bankalara daha önce ihraç etmiş olduğu Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS)'ni erken itfa etmesi de bilanço üzerinde etkili olmuştur. Son olarak, Mayıs ayında, Merkez Bankası ve Hazine arasındaki dönem kârının aktarılmasına ilişkin protokol, zorunlu karşılık ve disponibilitate uygulamasına ilişkin yeni düzenlemeler ve Merkez Bankası finansal raporlamalarının uluslararası muhasebe standartlarına uyumu kapsamında bilançoda yapılan değişiklikler, yıl içinde bilançodaki hareketleri belirleyen belli başlı diğer unsurlar olarak göze çarpmaktadır.

Bilançonun temel büyüklüklerinin 2002 yılı içinde göstermiş olduğu değişimler şu şekilde özetlenebilir:

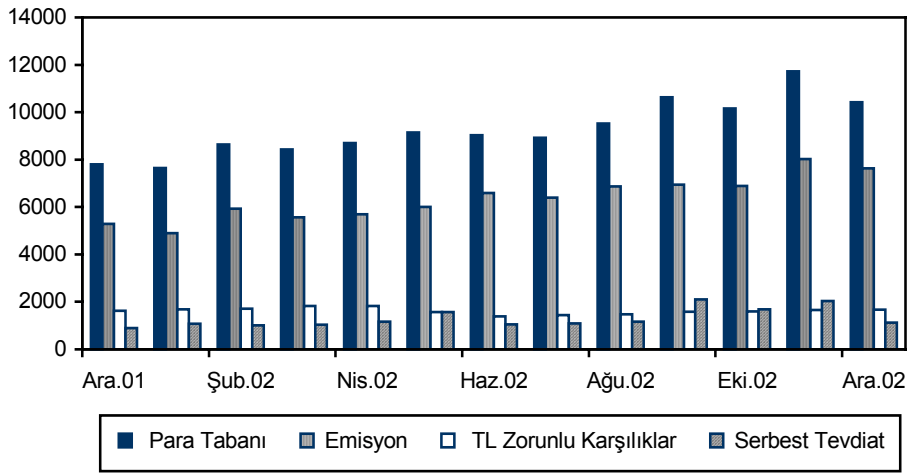
2002 yılı sonunda Merkez Bankası bilançosunun pasif tarafını oluşturan Para Tabanı bir önceki yıl sonuna göre yüzde 33,6 oranında artış göstermiştir. Para Tabanının yaklaşık yüzde 70'ini oluşturan Emisyon alt kalemi yüzde 44,5 artışla Para Tabanı artışına en fazla katkıyı sağlamıştır. Diğer alt kalemlerden, yapısı gereği dalgalı bir yapı gösteren Serbest Tevdiat alt kalemi yüzde 25,3 artış gösterirken, Zorunlu Karşılıklar kalemi yüzde 2,8 oranında artmıştır (Grafik III.1.1).

Yıl boyunca Para Tabanındaki hareketler büyük ölçüde Emisyon alt kalemindeki değişimler tarafından belirlenmiştir. Haziran ayından itibaren ise 10 Mayıs 2002 tarihli cetvellerden başlamak üzere yürürlüğe giren Zorunlu Karşılık

Yıl boyunca Para Tabanındaki hareketler büyük ölçüde Emisyon alt kalemindeki değişimler tarafından belirlenmiştir.

ve Disponibilite uygulamasına ilişkin yeni düzenlemeler de Zorunlu Karşılıklar ve Serbest Tevdiat kalemleri yoluyla Para Tabanı büyüklüğünün dalgalanması üzerinde etkili olmuştur. Mevduat ve diğer pasifler arasındaki ayrımın kaldırılması, ortalamaya esas alınan kapsamın genişletilmesi ve tesis süresinin bir haftadan iki haftaya çıkarılması şeklinde özetlenebilecek yeni uygulama, geçici likidite dengesizliklerinin, bankacılık sisteminin kendi kaynakları ile karşılanmasına daha fazla olanak sağlayarak, daha esnek bir likidite yönetimine izin vermiştir. Aynı dönemde, ekonomik aktivitede gözlenen canlanma ile birlikte para talebinin artmasına bağlı olarak Para Tabanı seviyesi yükselmiştir.

GRAFİK III.1.1
PARA TABANI VE ALT KALEMLERİ
(Trilyon TL)

Kaynak: TCMB.

Emisyon kaleminin ay ortalarında maaş ödemeleri ve dini bayram tatilleri öncesindeki nakit talebi nedeniyle bir artış gösterdiği ve söz konusu dönem sonlarında emisyon dönüşlerine bağlı olarak daraldığı bilinmektedir. Öte yandan 2002 yılı son dönemlerinde, emisyon üzerinde, özellikle yaşanan siyasi değişikliğe bağlı olarak, piyasalarda gelişen istikrar ortamının ve enflasyonun düşme trendini devam ettirmesinin etkisiyle yaşanan para talebi artışının da etkili olduğu gözlenmiştir.

Bilançonun aktif tarafını oluşturan önemli kalemlerden Net İç Varlıklardaki gelişmeler geçmeden önce, Merkez Bankası Kanunu'nda 25 Nisan 2001 tarihinde yapılan değişikliğin etkilerini belirtmekte fayda vardır. Bu değişiklik ile Merkez

Bankası'nın kamu kurum ve kuruluşlarına avans vermesi ve kredi kullandırması uygulamasına son verilirken, Kanun'un geçici 2. maddesi çerçevesinde 5 Kasım 2001 tarihinden sonra Merkez Bankası'nın Hazine'nin ihraç ettiği borçlanma araçlarını birincil piyasadan satın alamayacağı belirtilmişti. Bu nedenle, 5 Kasım tarihinden sonra Merkez Bankası'nın menkul kıymet portföyünde ortaya çıkacak hareketlerin izlenebilmesini sağlamak amacıyla, analitik bilanço kalemlerinde bir takım tanım değişiklikleri yapılmıştır. Bu çerçevede, Net İç Varlıklar hesabının alt kalemi "Kamuya Açılan Nakit Krediler" hesabı "Hazine Borçları" olarak değiştirilmiştir. Hazine Borçları hesabının altında yer alan 5 Kasım 2001 öncesi DİBS alt kalemi bu tarih öncesinde büyük ölçüde Merkez Bankası'nın bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması çerçevesinde yapmış olduğu doğrudan alımlar nedeniyle hareket göstermiştir. Bu hesap, bu tarihten sonra temel olarak ters repo işlemleri ve döviz endeksli DİBS'lere ilişkin kur farkları nedeniyle değişim göstermiştir.

Net İç Varlıklar hesabında ilk önemli gelişme, Şubat ayının ilk günlerinde yaşanmıştır. 7 Şubat 2002 tarihinde, daha önceden IMF kredisinin Hazine'ye kullandırılmasını sağlamak amacıyla alınan DİBS'lerin Hazine tarafından erken itfa edilmesi sonucunda, Net İç Varlıklar hesabı alt kalemi Hazine Borçları hesabındaki düşüşle, Net İç Varlıklar hesabında 12.130 trilyon Türk lirası tutarında bir daralma görülmüştür. İkinci önemli gelişme ise 10 Mayıs 2002 tarihinde Hazine ile Merkez Bankası arasında yapılan kâr payı aktarım protokolü çerçevesinde, Hazine Borçlarının alt kalemlerinden Menkul Değerler Cüzdanı kaleminde meydana gelen azalmadan kaynaklanmıştır. Bu protokol uyarınca Merkez Bankası'nın 2001 yılı dönem kârından Hazine'ye aktarılması gereken tutar, 10 Mayıs 2002 tarihinde, daha önce Hazine tarafından TCMB'na ihraç edilmiş bulunan DİBS'nin kupon ödemeleri ve anapara erken itfaları için kullanılmıştır. Ancak, bu işlemler sonunda TCMB bilançosunun aktifinde yer alan Menkul Değerler Cüzdanındaki azalmaya karşılık pasifte yer alan TCMB Kârı azaldığı için Net İç Varlıklar üzerindeki etki dengelenmiştir. Bu çerçevede, büyük ölçüde Merkez Bankası Kâr/Zararından oluşan Diğer kalemi mutlak değer olarak azalmış, 9 Mayıs'ta -9.216 trilyon Türk lirası değerinde iken 10 Mayıs'ta -6.756 trilyon Türk lirası olarak gerçekleşmiştir. Yılın son dönemlerindeki döviz kurlarında ve DİBS faiz oranlarında yüksek oranlı değişimler, yüksek düzeyde dalgalanmaları beraberinde getirirken, söz konusu kalemin büyüklüğü de yıl sonu itibarıyla -7.257 trilyon Türk lirası olarak gerçekleşmiştir. Yılın geri kalanında ise, Net İç Varlıklar hesabı, daha çok Hazine'nin borçlanma işlemleri, dönemsel likidite dalgalanmaları ve buna bağlı olarak TCMB'nın gerçekleştirdiği açık piyasa işlemleri ve bankalararası para piyasası işlemlerine bağlı olarak hareket etmiştir.

NİV hesabındaki önemli gelişmelerden birisi, 7 Şubat 2002 tarihinde, daha önceden IMF kredisinin Hazine'ye kullandırılmasını sağlamak amacıyla alınan DİBS'lerin Hazine tarafından erken itfa edilmesidir.

TABLO III.1.2
MERKEZ BANKASI BİLANÇOSU KALEMLERİ
(Trilyon TL)

	31.Ara.01	29.Mar.02	28.Haz.02	30.Eyl.02	31.Ara.02	31.Ara.02
	cari	sabit(*)	sabit(*)	sabit(*)	sabit(*)	cari
I- PARA TABANI (A+B+C)	7.803	8.425	9.029	10.632	10.427	10.427
A- Emisyon	5.283	5.563	6.592	6.938	7.636	7.636
B- TL Zorunlu Karşılıklar	1.626	1.824	1.389	1.585	1.672	1.672
C- Serbest Tevdiat	894	1.039	1.048	2.109	1.120	1.120
II- NET DIŞ VARLIKLAR(A+B+C)	-12.754	-2.100	-151	2.834	3.931	2.940
A- Net Uluslararası Rezervler (1-2+3)	-4.289	7.357	9.041	12.838	14.456	17.718
1- Brüt Uluslararası Rezervler	27.874	30.304	31.346	35.350	37.128	45.271
a- Altın	1.527	1.527	1.527	1.527	1.893	2.149
b- Efektif Deposu	1.556	876	1.101	651	873	1.058
c- Muhabir Hesaplar	24.791	27.900	28.513	32.967	34.158	41.813
- Cari Hesaplar	3.914	2.303	2.592	2.260	1.793	2.128
- Portföy Hesapları (TDF hariç) ⁽¹⁾	20.634	25.597	25.920	30.706	32.364	39.685
- Diğer	243	0	1	1	0	0
d- Rezerv Dilim Pozisyonu			205	205	205	251
2- Brüt Uluslararası Yükümlülükler	-32.163	-22.947	-22.305	-22.513	-22.672	-27.553
a- Döviz Alacaklıları	-26	-35	-26	-27	-23	-26
b- Akreditif Bedelleri	-419	-383	-462	-483	-538	-650
c- Kısa Vadeli Dış Krediler	-1	-1	-1	-1	0	0
d- Dresdner Hesabı (1 Yıl)	-1.072	-1.381	-1.577	-1.989	-2.085	-2.722
e- Bankalar Döviz Mevduatı ⁽²⁾	-10.353	-9.736	-9.278	-9.051	-9.064	-10.719
f- IMF	-20.293	-11.411	-10.962	-10.962	-10.962	-13.436
- Kullanımlar			-10.758	-10.758	-10.758	-13.186
- SDR Tahsisatı			-204	-204	-204	-250
3- Vadeli İşlemler (Net)	0	0	0	0	0	0
a- Swap	0	0	0	0	0	0
b- Forward İşlemleri	0	0	0	0	0	0
B- Orta Vadeli Dış Krediler (Net)	2.030	2.024	2.030	2.013	2.020	2.293
C- Diğer	-10.495	-11.481	-11.222	-12.017	-12.546	-17.070
1- Dresdner Hesabı	-14.487	-14.767	-14.847	-15.246	-15.314	-20.292
a- 2 Yıl	-10.279	-10.220	-10.045	-9.830	-9.628	-12.794
b- 3 Yıl	-4.208	-4.547	-4.802	-5.417	-5.686	-7.498
2- TDF	613	613	613	613	613	696
3- Diğer(TCMB tar.depo. hariç)	3.379	2.673	3.012	2.617	2.155	2.526
III- NET İÇ VARLIKLAR	20.556	10.525	9.180	7.799	6.497	7.487
A- Hazine borçları	32.730	30.541	27.904	28.151	29.388	31.181
a- Bankamız portföyü	32.783	30.588	28.165	28.325	29.448	31.241
aa- 5 Kasım 2001 öncesi DİBS	32.703	30.489	28.142	28.325	29.448	31.241
ab- İkincil piyasadan alınan DİBS	80	99	23	0	0	0
b- Diğer Hazine borçları	-53	-47	-260	-174	-60	-61
B- Kamu'nun TL Mevduatı	-648	-1.007	-1.043	-1.286	-272	-272
C- Döviz Olarak Takip Olunan Mevduat	-3.137	-3.099	-2.905	-6.016	-4.694	-5.460
D- Fonlar	-104	-164	-86	-101	-178	-178
E- Banka Dışı Kesimin Mevduatı	-69	-32	-24	-26	-63	-63
F- Bankacılık Sektörüne Açılan Nakit Krediler	766	762	761	762	260	263
G- Açık Piyasa İşlemleri (net)	-1.244	-6.214	-8.655	-6.779	-9.579	-9.579
H- Diğer Kalemler	-8.008	-9.941	-5.175	-5.314	-7.256	-7.256
I- Değerleme Hesabı	80	-512	-1.598	-1.592	-1.109	-1.148
J- IMF Acil Yardım Takip Hesabı (Hazine)	191	191	0	0	0	0
K- Bankalara Verilen Depolar (TCMB) ⁽³⁾	0	0	0	0	0	0
NİV(1)		10.525	9.180	7.799	6.497	
Hazine'nin IMF Yükümlülüğü(2)		13.236	15.456	18.591	18.591	
Hazine'nin 1 Yılda Kısa Vadeli Döviz Yükümlülüğü(3)		1.866	1.871	2.725	2.508	
Net İç Varlıklar(Program Tanımı)(1+2+3)		25.627	26.507	29.115	27.596	

Kaynak: TCMB.

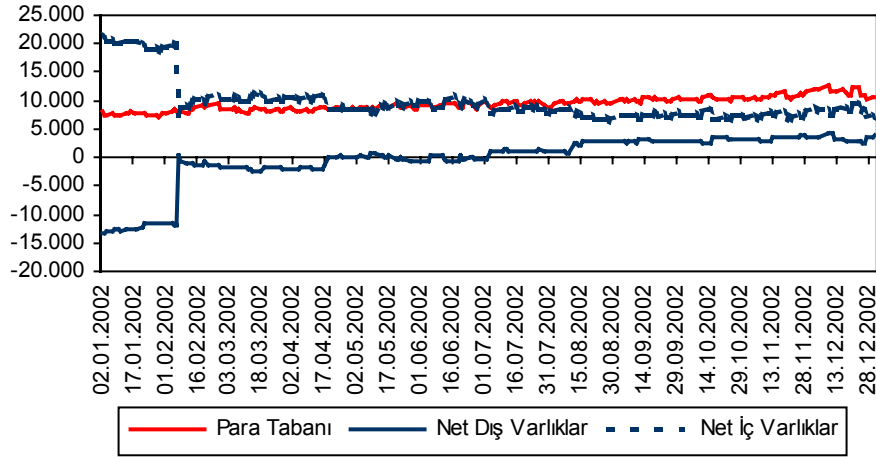
(*) 18 Ocak 2002 tarihli Stand-By Anlaşmasında belirlenen çapraz döviz kurları ve pariteleri kullanılarak hesaplanmıştır.

(1)Portföy Hesapları=Dresdner+Bankamız pozisyonları

(2) Bankalar Döviz Mevduatı=Zorunlu Karşılıklar+Serbest İmkanlar(=İki gün ihbarlı+Döviz depo)

(3) TCMB'nin taraf olarak verdiği döviz depoları Net Dış Varlıklar içerisinde çıkarılarak Net İç varlıklar büyüklüğüne dahil edilmiştir.

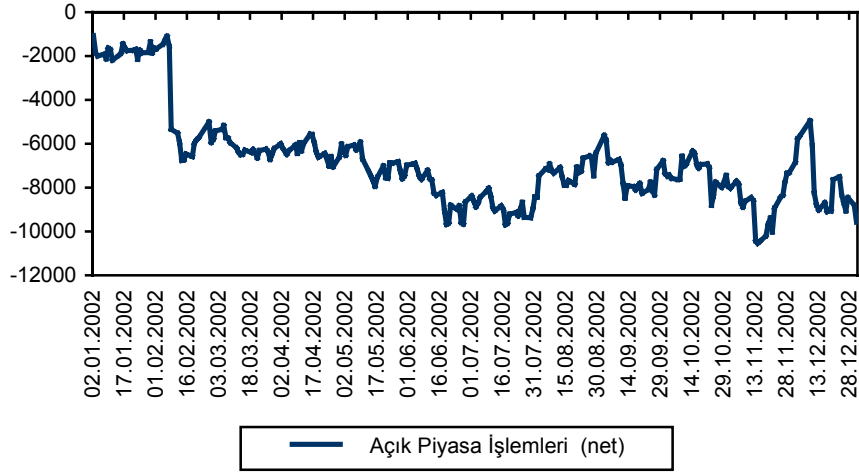
GRAFİK III.1.2
PARA TABANI, NET İÇ VARLIKLAR, NET DIŞ VARLIKLAR
(Trilyon TL)

Kaynak: TCMB.

Net İç Varlıklar alt kalemlerinden APİ (net) hesabı, Merkez Bankası'nın, 2001 yılında gerçekleştirilen kamu ve TMSF bankaları operasyonu sonrasında, piyasada oluşan fazla likiditenin çekilmesine yönelik olarak, ters repo işlemlerini ve bankalararası para piyasasında alım yönlü işlemleri yoğun olarak kullanması nedeniyle yıl boyunca en fazla hareket gösteren kalem olmuştur. Bunun dışında en önemli hareket 8 Şubat 2002'de yaşanmıştır. Bu durum, Hazine'nin, Stand-by kredilerinin bir kısmı ile TMSF bünyesindeki bankalara daha önce ihraç etmiş olduğu DİBS'leri erken itfa etmesinden kaynaklanmıştır. Söz konusu bankaların Hazine'den aldıkları likiditenin bir kısmı ile Merkez Bankası'na repo işlemlerinden kaynaklanan borçlarını ödemiş olmaları sonucu Merkez Bankası'nın repo işlemleri ile yaptığı fonlama tutarı 2.050 trilyon Türk lirasına gerilemiştir. Sonuç olarak bilançoda APİ (net) kalemi 8 Şubat 2002 tarihinde -5.347 trilyon Türk lirasına ulaşmıştır. Ağustos ayına kadar olan dönemde APİ(net) kalemi, piyasadaki fazla likiditenin çekilmesine yönelik olarak yapılan işlemlere bağlı olarak hareket etmiştir. Öte yandan Ağustos ayı başından itibaren TCMB'nin piyasadan çektiği likidite miktarında belirgin bir düşme yaşanmıştır. Kasım ayında, dini bayram tatili etkisi ve artan likidite talebi ile birlikte APİ(net) kalemi Aralık ayının ilk günlerinde yaklaşık -4.943 trilyon Türk lirası düzeyine kadar gerilemiştir. Ancak daha sonraki günlerde Hazine'nin iftasından daha az borçlanmasının da etkisiyle çekilen likidite miktarı artmıştır. Sonuç olarak, APİ(net) kalemi yıl sonunda -9.579 trilyon Türk lirası olarak gerçekleşmiştir (Grafik III.1.3).

GRAFİK III.1.3
AÇIK PİYASA İŞLEMLERİ
(Trilyon TL)

Kaynak: TCMB.

Net İç Varlıklar hesabının alt kalemi olan Döviz Olarak Takip Olunan Mevduat hesabı büyük ölçüde Hazine dış borçlanmaları ve dış borç ödemelerine bağlı olarak hareket etmiştir. En önemli çıkış 7 Şubat 2002 tarihinde daha önce alınmış olan IMF kredilerinin geri ödenmesi sırasında yaşanmıştır. Hazine'nin yıl boyunca nakit gereksinimine bağlı olarak değişen Kamu'nun Türk lirası Mevduatı alt kalemi de özellikle Temmuz ayı sonundan itibaren daha yüksek değerler almıştır.

Bilançonun aktif tarafını oluşturan ikinci kalem olan Net Dış Varlıklardaki gelişmelere geçmeden önce, 31 Mayıs 2002 tarihinde, Türkiye'nin IMF'e üyeliğinden doğan mali ilişkilerin gösterilmesi açısından, Merkez Bankası bilançosunda Net Dış Varlıklar kaleminin izlenmesi ile ilgili değişikliklerin belirtilmesinde fayda vardır. Bu düzenleme ile, Stand-by bilançosunun Net Dış Varlıklar kalemi altında, detaylı görünümün sağlanması amacıyla, Brüt Uluslararası Yükümlülükler Kalemi altındaki IMF kalemi "Kullanımlar" ve "SDR Tahsisatı" kalemlerine ayrıştırılmıştır. Benzer şekilde, Net İç Varlıkların altındaki Döviz Olarak Takip Olunan Mevduatın alt kalemi olan Hazine kalemi de "Rezerv Dilim İmkani" ve "SDR Tahsisatı Nedeniyle Hazine Yükümlülüğü" kalemlerine ayrıştırılmıştır. Ayrıca Brüt Uluslararası Rezervler kalemi altına "Rezerv Dilim

Pozisyonu” kalemi eklenmiştir. İkinci olarak, Hazine ile Merkez Bankası arasında imzalanan 6 Mayıs 2002 tarihli protokol uyarınca 21 Haziran 2002 tarihinden itibaren daha önce Merkez Bankası yükümlülüğünde gösterilen 361.500.000 SDR tutarındaki IMF acil yardım kredisi, Hazine Yükümlülüğü olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

Sabit kurlarla takip edilen Net Dış Varlıklar hesabı, 2001 yılı Aralık ayı sonunda -8.859 milyon ABD doları değerinde idi. 7 Şubat 2002 tarihinde Merkez Bankası'nın Stand-by anlaşması uyarınca, daha önce alınmış olan toplam 6,1 milyar ABD doları karşılığı kredilerin geri ödemesiyle Brüt Uluslararası Yükümlülükleri azalmış, Net Dış Varlıklar da yukarı yönlü hareket etmiştir. Net Dış Varlıklar hesabı 18 Nisan 2002 tarihinde serbest bırakılan IMF kredisi ile artıya dönmüş ve Mayıs-Temmuz dönemi hariç yıl sonuna kadar pozitif ve artan yönlü trendini sürdürmüştür.

Net Dış Varlıklar hesabı 18 Nisan 2002 tarihinde serbest bırakılan IMF kredisi ile artıya dönmüş ve Mayıs-Temmuz dönemi hariç yıl sonuna kadar pozitif ve artan yönlü trendini sürdürmüştür.

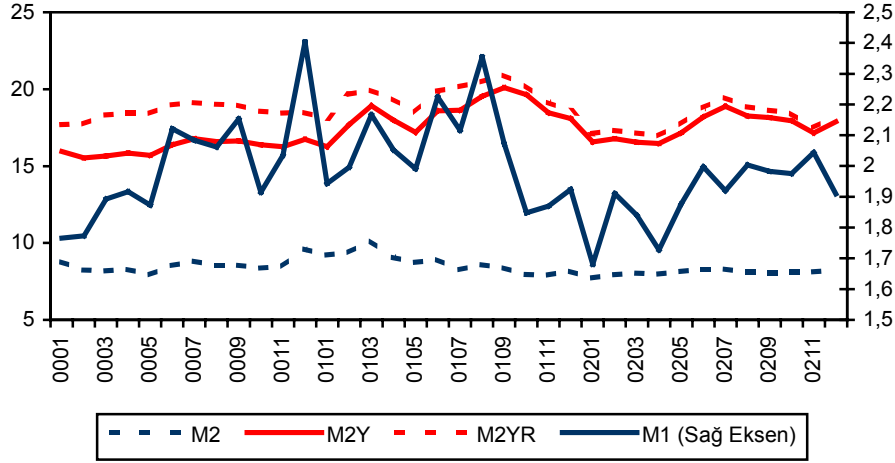
III.1.2. Para Arzları

2002 yılında dar ve geniş tanımlı para arzları, (M1 ve M2), nominal olarak yüzde 29 ve yüzde 30 oranında artmıştır. Yıl sonu TÜFE enflasyonunun da yüzde 30 seviyesinde gerçekleştiği göz önüne alındığında, para arzındaki reel değişimlerin de düşük seviyelerde kalmış olduğu gözlenmektedir. M1 para arzının alt kalemi olan dolaşımdaki paranın yüzde 50 oranında artmış olması, M1 para arzındaki artışın temel kaynağı olmuştur. M1 para arzının diğer alt kalemi olan vadesiz mevduatlar yüzde 12 oranında artmıştır. M2 para arzının alt kalemi olan vadeli mevduatlardaki nominal artış ise yüzde 31 oranında gerçekleşmiştir.

2002 yılında M1, M2 ve M2Y para arzları TÜFE enflasyon oranına yakın oranlarda artmıştır.

2001 yılı Ekim ayından itibaren 2002 yılı Mayıs ayına kadar ABD doları karşısında Türk lirasının değer kazanmasıyla, Döviz Tevdiat Hesapları'nın (DTH) Türk lirası karşılıkları düşüş eğilimine girmişken bu tarihten itibaren ortaya çıkan siyasi belirsizlik, kurlarda artışa ve DTH'nin Türk lirası karşılıklarının artmasına neden olmuştur. DTH'lerin Türk lirası karşılıkları 2002 yılında yüzde 26 oranında artarak 72 katrilyon Türk lirası seviyesine yükselirken, toplam Türk lirası mevduattaki artış ise DTH artış oranına paralel şekilde yüzde 28 olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişmenin sonucu olarak, DTH'nin toplam mevduat içerisindeki payı 2001 yılı sonunda yüzde 57,5 iken, 2002 yılı sonunda yüzde 57,2 oranında gerçekleşmiştir. ABD doları cinsinden DTH'ler 2001 yılı sonundaki 41 milyar ABD doları seviyesine göre yüzde 8,7 oranında artarak, 2002 yılı sonu itibarıyla 44 milyar ABD doları olmuştur.

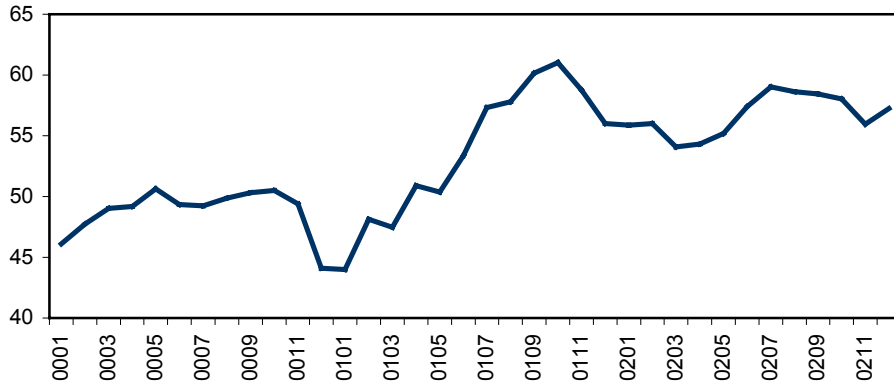
GRAFİK III.1.4
REEL PARASAL BÜYÜKLÜKLER
(Trilyon TL)

Kaynak: TCMB.

(1) TÜFE (1994=100) kullanılarak reelleştirilmiştir.

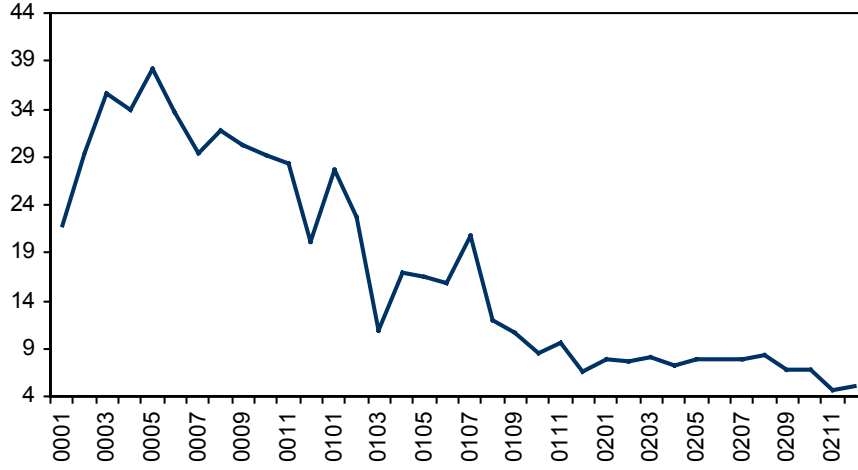
GRAFİK III.1.5
DTH/TOPLAM MEVDUAT
(Yüzde)

Kaynak: TCMB.

2002 yılında DTH'lerin Türk lirası karşılıklarının artış oranının M2 para arzının artış oranının altında kalmasının sonucu olarak M2Y para arzı, 2002 yılı sonunda geçen yıl sonuna göre nominal olarak yüzde 28 oranında artış göstermiştir.

GRAFİK III.1.6
REPO/TOPLAM TL MEVDUAT
(Yüzde)

Kaynak: TCMB.

TABLO III.1.3
TEMEL PARASAL BÜYÜKLÜKLER, KUR, FİYAT GELİŞMELERİ
(2001 Yılı Sonuna Göre Kümülatif Yüzde Değişim)

	2002											
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
M1	-8,0	6,4	3,7	-0,6	8,6	16,2	13,3	20,9	23,8	27,4	35,7	28,8
Dolaşımdaki Para	-6,2	25,2	2,4	9,9	9,2	23,3	28,4	29,7	34,4	41,4	51,8	50,1
Vadesiz Mevduat	-9,3	-8,0	4,8	-8,7	8,1	10,8	1,8	14,1	15,7	16,7	23,3	12,4
M2	-0,4	4,1	6,6	8,0	10,9	13,5	15,4	15,1	18,9	22,9	26,8	30,2
Vadeli Mevduat	2,0	3,4	7,5	10,7	11,7	12,7	16,0	13,4	17,4	21,5	24,1	30,7
M2Y	-3,6	-0,6	-0,8	0,7	5,5	12,6	18,5	17,1	20,4	23,1	21,0	28,2
DTH (TL. karş.)	-6,3	-4,5	-6,9	-5,3	1,0	11,8	21,1	18,7	21,7	23,2	16,2	26,4
DTH (ABD doları)	-0,6	-1,1	-1,3	-0,7	0,3	0,7	2,1	3,2	4,1	4,0	6,7	8,7
REPO	18,1	17,4	31,9	16,0	30,8	32,5	34,5	43,4	21,2	23,1	-11,8	-1,2
Dolar Kuru	-6,4	-4,5	-7,0	-5,8	-1,4	11,8	17,1	13,4	15,0	16,1	7,7	13,2
Euro Kuru	-7,0	-5,5	-8,2	-4,3	4,7	20,7	32,7	26,3	27,5	28,1	21,1	33,7
TÜFE (1994=100)	5,3	7,2	8,4	10,7	11,3	12,0	13,6	16,1	20,1	24,0	27,7	29,7

Kaynak: TCMB.

Bankaların müşterilerle yaptıkları repo hacmindeki düşüş eğilimi 2002 yılında da devam etmiştir.

M2Y para arzına bankaların müşterileriyle yaptıkları repo işlemlerinin de eklenmesiyle ulaşılan M2YR para arzı ise 2001 yılında yüzde 27 oranında artmıştır. Şubat 2001 Krizi sonrasında kamu bankalarının ve TMSF bünyesindeki bankaların kısa vadeli finansman ihtiyaçlarının azaltılmasının ve 2001 yılı Ağustos ayında repo işlemlerinden alınan stopaj vergisinin yükseltilmesinin etkileriyle repo işlemlerinde hızlı bir gerileme yaşanmıştır. Repo hacmindeki düşüş eğilimi 2002 yılında da devam etmiştir. Bankaların kısa vadeli finansman ihtiyacının azalması sonucu, sene sonunda toplam repo hacminin Türk lirası cinsinden mevduata oranı da, 2001 yılı sonuna göre 1,5 puan kadar azalarak yüzde 5,1 olarak gerçekleşmiştir.

Rezerv para çarpanının düşüş eğilimi 2002 yılında da devam etmiştir.

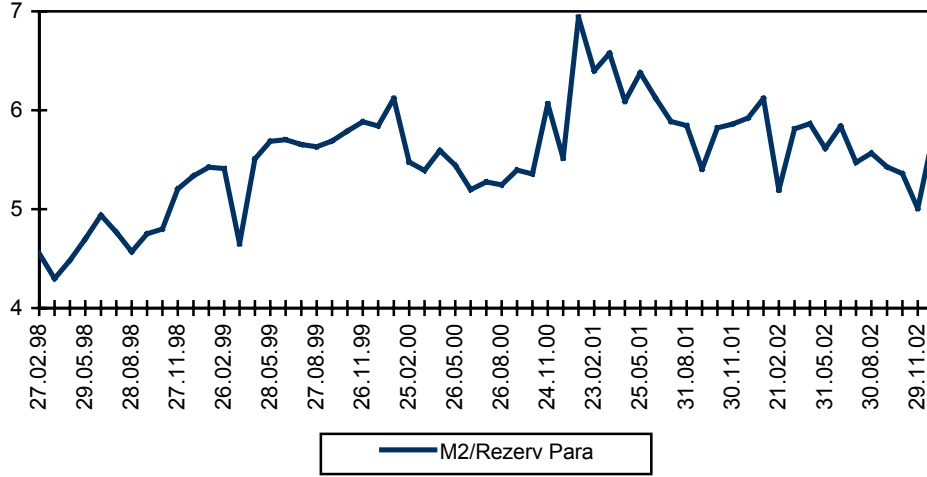
M2 para arzının rezerv paraya oranı şeklinde tanımlanan rezerv para çarpanı, 2001 yılında girdiği düşüş eğilimini 2002 yılında da devam ettirmiştir. Rezerv para büyüklüğü içerisinde önemli bir yere sahip olan emisyonun artması rezerv paradaki artışın, dolayısı ile çarpandaki düşüşün temel sebebidir. 2002 yılı Şubat ve Kasım ayı sonlarında bayram tatili dolayısıyla emisyonda gözlenen geçici artış çarpanın da geçici olarak gerilemesinin nedeni olmuştur. 2002 yılının sonunda emisyon ve bankaların serbest tevdiatındaki daralmayla birlikte çarpan tekrar yükselmiş ve 5,7 dolayında gerçekleşmiştir (Grafik II.1.7).

TABLO III.1.4
PARASAL GÖSTERGELER
(Trilyon TL)

	Aralık 1999	Aralık 2000	Aralık 2001	Mart 2002	Haziran 2002	Eylül 2002	Aralık 2002
M1	4.931	8.210	11.073	11.486	12.871	13.707	14.259
Dolaşımdaki Para	2.003	3.215	4.801	4.915	5.922	6.451	7.209
Vadesiz Mevduat	2.928	4.995	6.272	6.571	6.950	7.255	7.050
M2	22.596	32.813	46.986	50.104	53.345	55.882	61.195
Vadeli Mevduat	17.665	24.603	35.913	38.618	40.473	42.176	46.936
M2Y	40.119	57.167	104.133	103.335	117.240	125.409	133.450
DTH	17.523	24.355	57.147	53.230	63.896	69.526	72.255
M2YR	44.199	63.145	106.931	107.024	120.947	128.800	136.213
REPO	4.080	5.977	2.798	3.690	3.707	3.391	2.763
Dolar Kuru	538.196	669.967	1.433.199	1.332.489	1.602.733	1.648.260	1.622.282
Euro Kuru	542.609	618.561	1.265.229	1.161.931	1.527.066	1.613.482	1.691.403
TÜFE (1994=100)	1.980	3.416	5.756	6.242	6.445	6.913	7.469

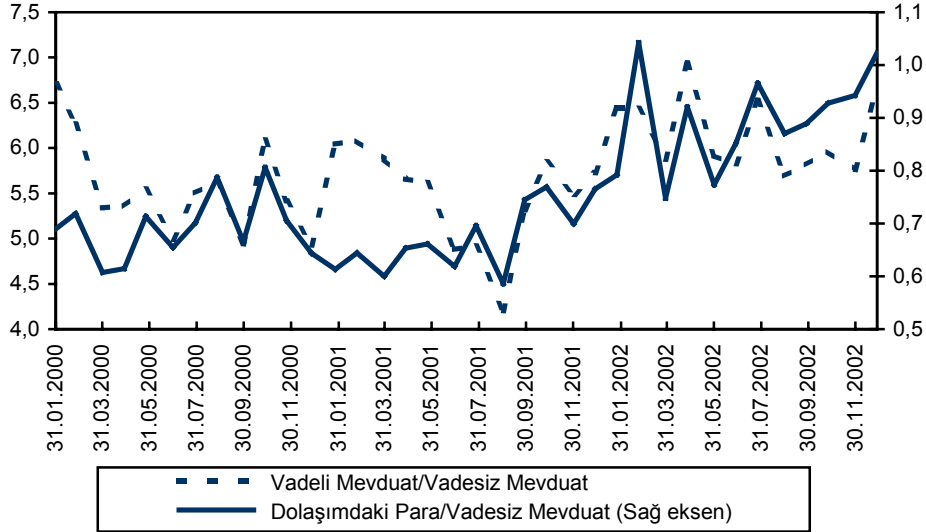
Kaynak: TCMB.

GRAFİK III.1.7
PARA ÇARPANI
(Yüzde)

Kaynak: TCMB.

GRAFİK III.1.8
REZERV PARA ÇARPANININ BİLEŞENLERİ
(Yüzde)

Kaynak: TCMB.

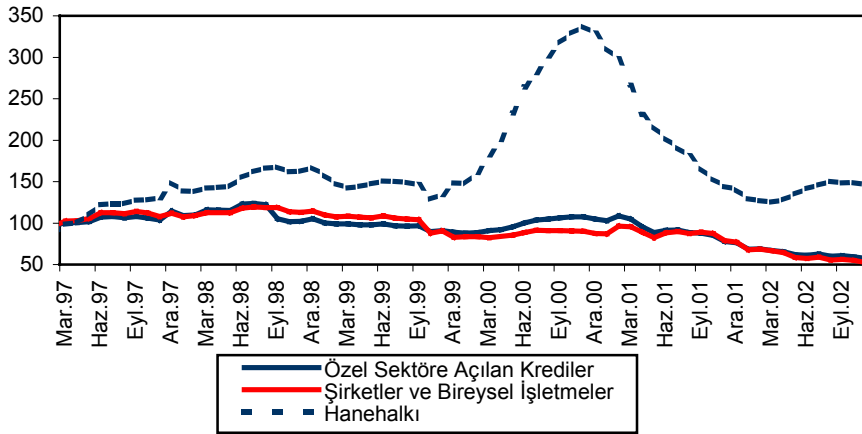
III.1.3. Kredi Gelişmeleri

2001 yılında reel olarak önemli ölçüde gerileyen kredi hacmi, bu eğilimini 2002 yılında devam ettirmiştir.

2001 yılında reel olarak önemli ölçüde gerileyen kredi hacmi, 2002 yılında da reel olarak daralmıştır. Kredi arz ve talebindeki gerilemeye ek olarak, bankaların yeniden yapılandırılması programı çerçevesinde, krediler içerisinde takip edilen “donuk krediler” kaleminin “tahsili gecikmiş alacaklar” kaleminde izlenmeye başlanması, banka sayısındaki azalma ve 2002 yılı Haziran ayında TMSF kapsamına alınan bir bankanın kredi portföyünde yeralan 3,1 katrilyon Türk lirası tutarın geçici hesaplara aktarılması kredi hacmindeki gerilemeyi arttıran faktörler olmuştur.

Mevduat bankalarıyla birlikte Kalkınma ve Yatırım Bankaları (KYB) kredilerinin kurumsal sektörlere göre dağılımına baktığımızda, 2001 yılında yaşanan krizden sonra hızla düşen hane halkı kredilerinin, 2002 yılında reel bazda yüzde 4 oranında arttığı gözlenmektedir. Buna karşılık şirketlere ve bireysel işletmelere kullandırılan kredilerin 2002 yılında reel bazda yüzde 32 oranında daraldığı görülmektedir (Grafik III.1.9).

GRAFİK III.1.9
REEL KREDİ ENDEKSİ⁽¹⁾ 1996=100

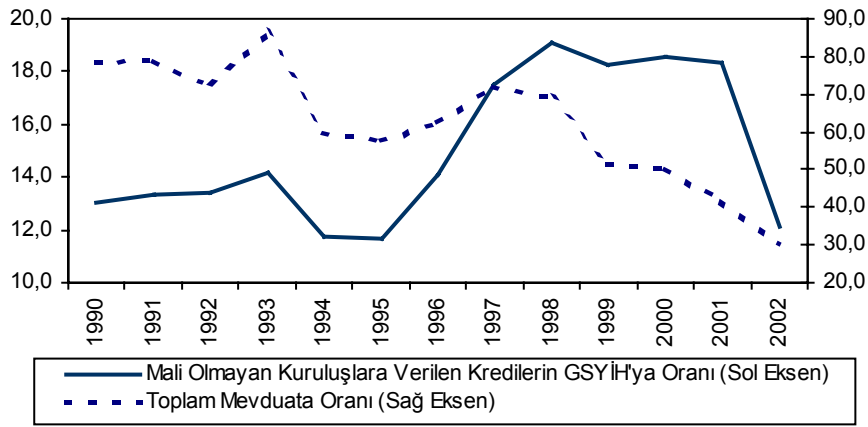
Kaynak: TCMB.

(1) TÜFE ile hesaplanmıştır.

2002 yılında Mevduat Bankaları ve KYB kredilerinin GSYİH ve Toplam Mevduat'a oranı da 2001 yılına göre önemli ölçüde gerilemiştir. Bu gerilemenin temel kaynağı, özellikle Mevduat Bankalarının mali olmayan kamu girişimleri ve özel sektöre verilen kredilerindeki daralmadır. Bankaların kredi arzı konusundaki

tutumları için gösterge sayılabilecek “Krediler / Mevduat Hacmi” rasyosu 2002 yılı sonunda yüzde 30 olarak gerçekleşmiştir (Grafik III.1.10).

GRAFİK III.1.10
MEVDUAT ve KYB KREDİLERİNİN
GSYİH'YA VE MEVDUATA ORANI
(Yüzde)

Kaynak: TCMB.

TABLO III.1.5
KREDİLERDEKİ GELİŞMELER
(Trilyon TL)

	2000	2001	2002			
	Aralık	Aralık	Mart	Haziran	Eylül	Aralık
TL Krediler ⁽¹⁾	17,264	17,544	18,130	15,941	15,977	17,409
YP Krediler ⁽¹⁾	8,425	13,705	12,780	14,669	14,341	14,436
Toplam Krediler ⁽¹⁾	25,689	31,249	30,911	30,610	30,318	31,845
Mevduat Bankaları ⁽²⁾						
Ticari Krediler	20,997	27,437	26,949	26,726	26,318	27,896
İhtisas Kredileri	4,692	3,812	3,962	3,884	4,000	3,949
Banka Türlerinin toplam içindeki payları						
Kamu Mevduat Bankaları	32.8	23.6	23.9	25.5	23.2	22.8
Özel Mevduat Bankaları	63.9	72.2	72.2	69.8	70.6	70.4
Yabancı Mevduat Bankaları	3.4	4.1	3.9	4.8	6.2	6.8

Kaynak: TCMB.

(1) Mevduat ve KYB'nın Yurt içinde Mali Olmayan Kesime Verdikleri Kredilerdir.

(2) Mevduat Bankalarının yurt içine verdikleri TL ve YP kredilerin toplamına göre.

III.2. MERKEZ BANKASI İŞLEMLERİ

2002 yılında, enflasyon hedefine ulaşılması yolunda belli başlı politika aracı olan kısa vadeli faiz oranları etkin şekilde kullanılmıştır.

Merkez Bankası para politikası, temel hedef olan fiyat istikrarı çerçevesinde oluşturulmuştur. 18 Ocak 2002 tarihli niyet mektubu ile Uluslararası Para Fonu ile yapılan ve 2002-2004 dönemini kapsayan yeni Stand-by anlaşması önceki dönemlerde olduğu gibi, Merkez Bankası bilanço kalemleri üzerine belirli sınırlamalar getirmiştir. Bu çerçevede, 2002 yılı para politikası uygulaması ve Merkez Bankası işlemleri enflasyon hedefi ve büyüme öngörüsü ile uyumlu bilanço hedeflerini sağlamaya yönelik olmuş, diğer yandan enflasyon hedefine ulaşılması yolunda belli başlı politika aracı olan kısa vadeli faiz oranları etkin şekilde kullanılmıştır. Bu doğrultuda, 2002 yılında Merkez Bankası faiz oranları Açık Piyasa İşlemleri (APİ) ve Bankalararası Para Piyasası'nda (BPP) aynı vadeler için eşit olarak belirlenmiştir. Kısa vadeli faiz oranları çeşitli makroekonomik değişkenlerin gelecek dönem enflasyonu üzerine etkilerinin kapsamlı şekilde göz önüne alınması ile belirlenmiştir. Dalgalı kur rejimi uygulamasına 2002 yılında devam edilmiş, ekonomik programın kararlı ve tutarlı uygulamaları sonucunda dalgalı kur rejiminin işleyişi giderek daha sağlıklı bir yapıya kavuşmuştur.

Piyasadaki Türk lirası likidite fazlalığının sterilize edilmesinde APİ çerçevesindeki ters repo işlemleri ile BPP'de gerçekleştirilen alım yönlü işlemler eşgüdüm içerisinde yürütülmüştür.

2001 yılı içerisinde gerçekleştirilen kamu bankaları ile TMSF bünyesindeki bankaların likidite ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik Bankacılık Operasyonu ve Hazine'nin Uluslararası Para Fonu kredilerini Türk lirası ödemelerde kullanması sonucu oluşan likidite fazlalığı, 2002 yılı içerisinde Merkez Bankası işlemleri üzerinde belirleyici olmuştur. Bu çerçevede, 2002 yılında da 2001 yılında olduğu gibi piyasadaki Türk lirası likidite fazlalığının sterilize edilmesinde APİ çerçevesindeki ters repo işlemleri ile BPP'de gerçekleştirilen alım yönlü işlemler eşgüdüm içerisinde yürütülerek, enflasyonist bir parasal genişlemenin önüne geçilmiştir. Diğer yandan, Merkez Bankası 2002 yılı Şubat ayına kadar olan dönemde TMSF bünyesindeki bankaların, Nisan ayına kadar olan dönemde ise kamu bankalarının kısa vadeli likidite ihtiyaçlarını sağlamaya devam etmiştir. Büyük ölçüde Hazine'nin Bankacılık Operasyonu çerçevesinde bu bankalara verdiği DİBS'leri erken itfa etmesine bağlı olarak bu bankaların kısa vadeli likidite durumlarındaki iyileşme, söz konusu bankalara yapılan fonlamanın 2002 yılı Nisan ayı itibarıyla son bulmasını beraberinde getirmiştir.

2002 yılı değerlendirildiğinde, Merkez Bankası'nın piyasadan çektiği likidite dönemler itibarıyla önemli ölçüde dalgalanma göstermiştir. Çekilen likidite miktarı 2002 yılında 4,9 katrilyon ile 10,5 katrilyon Türk lirası arasında değişmiş ve 2002 yılında ortalama 7,6 katrilyon Türk lirası olmuştur. Çekilen likidite miktarının dalgalanmasında özellikle yılın son dönemlerinde artış gözlenmiştir. Aralık ayında likidite talebinin dinî tatil dönemi nedeniyle artmasına bağlı olarak çekilen likidite

yıl içindeki en düşük düzeyine gerilemiştir. Merkez Bankası'nın piyasadaki fazla likiditeyi çekmesinde değerlendirmeye aldığı önemli bir değişken Hazine'nin iç piyasalardan borçlanma durumu olmuştur. Bu çerçevede, Hazine'nin Merkez Bankası nezdindeki mevduatında artış olan dönemlerde piyasadaki fazla likiditenin azalmasına bağlı olarak Merkez Bankası tarafından piyasadan çekilen likidite miktarında bir azalış gözlenmiştir. Yıl sonu itibarıyla, APİ ve BPP'deki işlemler çerçevesinde piyasadan çekilen likidite miktarı 9,6 katrilyon Türk lirası olmuştur.

Merkez Bankası, finansal piyasalarda istikrarın sağlanması ve piyasaların daha etkin işlemesi amacıyla yönelik olarak bazı düzenlemelere gitmiştir. Bu doğrultuda, Merkez Bankası BPP ve Döviz ve Efektif Piyasaları'nda (DEP) üstlendiği aracılık faaliyetlerini 2 Aralık 2002 tarihinde sona erecek şekilde aşamalı olarak azaltmıştır. Bunun yanı sıra, nihai kredi mercii işlevi çerçevesinde 2002 yılı Temmuz ayından itibaren geç likidite penceresi uygulaması ile bankalara limitsiz olarak teminat karşılığında likidite olanağı sağlanmıştır. Ayrıca, Piyasa Yapıcılığı sisteminin etkinleştirilmesine yönelik olarak, piyasa yapıcısı bankalara repo ve doğrudan alım işlemleri ile ek fonlama olanağı tanınmıştır.

Merkez Bankası, finansal piyasalarda istikrarın sağlanması ve piyasaların daha etkin işlemesi amacıyla yönelik olarak bazı düzenlemelere gitmiştir.

TABLO III.2.1
FAİZ ORANLARI
(Ağırlıklı Ortalama Bileşik Faiz Oranları, Yüzde)

2002	İMKB Tahvil ve Bono Piyasası	İMKB Tahvil ve Bono Piyasası	Hazine İhaleleri	BPP (O/N)
	Kesin Alım-Satım Pazarı	Repo-Ters Repo Pazarı (O/N)		
Ocak	68,3	80,2	71,4	80,3
Şubat	68,7	79,6	69,9	79,1
Mart	64,4	74,1	68,4	72,8
Nisan	56,6	67,3	58,7	67,0
Mayıs	56,8	61,5	55,3	61,6
Haziran	65,5	61,4	72,2	61,6
Temmuz	69,6	61,5	72,5	61,6
Ağustos	62,7	58,5	64,2	58,6
Eylül	65,8	58,3	62,2	58,4
Ekim	63,4	58,3	64,4	58,4
Kasım	53,4	56,0	52,9	56,1
Aralık	51,5	55,2	49,8	55,2

Kaynak: TCMB, İMKB.

III.2.1. Açık Piyasa İşlemleri

2002 yılının Nisan ayına kadar olan dönemde, Merkez Bankası açık piyasa işlemleri aracılığıyla kamu bankalarının ve TMSF bünyesindeki bankaların kısa

vadeli likidite ihtiyaçlarını repo işlemleri ile karşılamıştır. Diğer yandan yıl boyunca piyasadaki Türk lirası likidite fazlalığının sterilize edilmesinde BPP’de gerçekleştirilen alım yönlü işlemlerin yanı sıra açık piyasa işlemleri çerçevesinde İMKB Repo-Ters Repo Pazarı’nda yapılan ters repo işlemleri kullanılmıştır.

2002 yılı Şubat ayında API çerçevesinde TMSF bünyesindeki bankaların repo işlemleri yoluyla fonlanması son bulmuştur.

Bilindiği üzere, 2001 yılında kamu bankaları ve TMSF bünyesindeki bankaların çok yüksek düzeylerdeki kısa vadeli borçlanma gereksinimleri Merkez Bankası tarafından karşılanmıştır. 2001 yılı Bankacılık Operasyonu ile kamu bankalarına ve TMSF bünyesindeki bankalara Hazine tarafından mali yapılarının güçlendirilmesi amacıyla verilen DİBS’lerin 14 katrilyon Türk liralık bölümünün Merkez Bankası tarafından doğrudan alımı, söz konusu bankaların likidite sorunlarını önemli ölçüde gidermişse de geriye kalan borçlanma ihtiyaçlarının API çerçevesinde gerçekleştirilen repo işlemleri ile karşılanmasına devam edilmiştir. 2002 yılının ilk dönemlerinde Merkez Bankası ağırlıklı olarak API çerçevesinde kotasyon yöntemi ile gerçekleştirilen 1 haftalık vadedeki repo işlemleri yoluyla kamu bankalarını ve TMSF bünyesindeki bankaları fonlamaya devam etmiştir. 18 Ocak 2002 tarihli niyet mektubu ile Uluslararası Para Fonu ile yapılan 2002-2004 dönemini kapsayan yeni Stand-by düzenlemesi çerçevesinde, sağlanan kredilerin 9,1 milyar ABD dolarlık ilk dilimi 7 Şubat 2002 tarihinde Hazine hesaplarına girmiştir. Sağlanan kredinin 3,5 milyar ABD dolarlık bölümü, Hazine tarafından TMSF bünyesindeki bankalara Bankacılık Operasyonu çerçevesinde verilen DİBS’lerin erken itfasında kullanılmıştır. Söz konusu bankalar, elde ettikleri likiditenin 2,8 milyar ABD dolarlık bölümü ile Merkez Bankası’na repo işlemlerinden kaynaklanan toplam 3,7 katrilyon Türk lirası olan borçlarını ödemişlerdir. Böylece, API çerçevesinde TMSF bünyesindeki bankaların repo işlemleri yoluyla fonlanması son bulmuş, kamu bankalarına yapılan ve 8 Şubat tarihi itibarıyla 2,1 katrilyon Türk lirası düzeyinde olan fonlamaya ise devam edilmiştir.

8 Şubat 2002 sonrası dönemde, kamu bankalarının likidite durumlarındaki iyileşmeye bağlı olarak söz konusu bankalara repo işlemleri yoluyla yapılan fonlama giderek azalan bir eğilim göstermiştir. 2002 yılı içerisinde API çerçevesinde yapılan son repo işlemleri olan sırasıyla 110 ve 190 trilyon Türk lirası tutarındaki 12 Nisan tarihli 5 günlük ve 16 Nisan tarihli gecelik işlemlerin geri ödemeleri kamu bankaları tarafından 17 Nisan tarihinde yapılmıştır. Böylece, bu tarih itibarıyla kamu bankalarının ve TMSF bünyesindeki bankaların API çerçevesinde repo işlemleri yoluyla fonlanması uygulaması sona ermiş, 2002 yılının geriye kalan döneminde repo işlemi yapılmamıştır.

İMKB Tahvil ve Bono Piyasası Repo-Ters Repo Pazarı'nda kotasyon yöntemiyle gerçekleştirilen ters repo işlemleri Bankacılık Operasyonu ile birlikte piyasada ortaya çıkan Türk lirası likidite fazlalığının çekilmesinde 2002 yılı boyunca aktif olarak kullanılmaya devam edilmiştir. Ters repo işlemleri gecelik ve bir haftalık vadelerde gerçekleştirilmiş, özellikle yılın ikinci yarısında daha belirgin olmak üzere ağırlık gecelik işlemlerde olmuştur. Ters repo işlemlerinin piyasadandan çekilen likidite toplamı içerisindeki payı 2002 yılı boyunca yüzde 7 ile yüzde 43 arasında değişmiş, özellikle Ağustos ayı sonrası dönemde önemli ölçüde dalgalanma göstermiştir. Söz konusu oran 2002 yılında ortalama olarak yaklaşık yüzde 26 seviyesinde kalmış, BPP'de gerçekleştirilen alım yönlü işlemler likidite fazlalığının sterilize edilmesinde daha ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Ters repo işlemleri ile piyasadandan çekilen likidite rakamsal olarak yıl boyunca 511 trilyon Türk lirası – 4,4 katrilyon Türk lirası aralığında hareket etmiş, ortalama olarak ise 2 katrilyon Türk lirası düzeyinde gerçekleşmiştir. 2002 yılının son iş günü itibarıyla ters repo işlemleri 2,1 katrilyon Türk lirası düzeyinde gerçekleşmiş, 9,6 katrilyon olan toplam tutarın yüzde 22'sini oluşturmuştur.

İMKB Tahvil ve Bono Piyasası Repo-Ters Repo Pazarı'nda kotasyon yöntemiyle gerçekleştirilen ters repo işlemleri Türk lirası likidite fazlalığının çekilmesinde 2002 yılı boyunca aktif olarak kullanılmaya devam edilmiştir.

TABLO III.2.2
AÇIK PİYASA İŞLEMLERİ

	Doğrudan	Erken	Ters	Ters	Repo		Net Etki
	Alım	İtfa ve Kupon	Repo	Repo	Repo	Dönüş	(7) ⁽¹⁾
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	
Ocak	-	45,4	12.077,0	11.551,7	24.745,0	24.874,7	-700,4
Şubat	-	0,2	10.033,5	10.081,2	11.356,7	15.825,2	-4.421,0
Mart	-	2,5	14.063,0	15.043,0	3.837,7	4.890,1	-75,0
Nisan	-	0,5	15.455,5	15.355,6	771,0	1.080,1	-409,5
Mayıs	-	30,5	26.740,0	26.568,8	-	-	-201,7
Haziran	-	-	36.598,0	35.519,2	-	-	-1.078,8
Temmuz	-	566,1	47.313,5	47.739,7	-	-	-140,0
Ağustos	-	12,0	34.582,0	35.440,2	-	-	846,2
Eylül	-	689,0	50.230,5	50.573,9	-	-	-345,6
Ekim	-	-	39.220,5	37.907,8	-	-	-1.312,7
Kasım	-	-	60.342,0	61.211,6	-	-	869,6
Aralık	-	1.030,3	50.329,0	49.954,7	-	-	-1.404,6
TOPLAM	-	2.376,5	396.984,5	396.947,2	40.710,4	46.670,0	-8.373,4

Kaynak: TCMB.

(1) (7)=(1) - (2) - (3) + (4) + (5) - (6).

2002 yılı boyunca Merkez Bankası doğrudan alım işlemi gerçekleştirilmemiştir. 2002 yılı Nisan ayı sonrası dönemde ise, kamu bankalarının ve TMSF

*2002 yılı boyunca
Merkez Bankası
doğrudan alım
işlemi
gerçekleştirmemiş-
tir.*

bünyesindeki bankaların fonlama ihtiyacının sona ermesine bağlı olarak repo işlemi gerçekleştirilmemiştir. 2002 yılında açık piyasa işlemlerinin piyasaya net etkisi 8,4 katrilyon Türk lirası likidite çekilmesi yönünde olmuştur. 2002 yılı içerisinde kamu bankaları ve TMSF bünyesindeki bankalarla yapılan repo işlemlerinin dönüşleri, fonlama tutarının yaklaşık 6 katrilyon Türk lirası üzerinde kalmış, bu da açık piyasa işlemleri ile piyasadan çekilen 8,4 katrilyon Türk lirasının önemli bir bölümünü oluşturmuştur.

2002 yılının son iş günü itibarıyla APİ portföyünün Türk lirası değeri 19,7 katrilyon olmuştur. 2002 yılı sonu itibarıyla 2,1 katrilyon Türk liralık DİBS'in ters repoya bağlı olması sonucunda kullanılabilir portföy değeri ise 17,7 katrilyon Türk lirası olmuştur. 2002 yılı içerisinde Hazine tarafından Merkez Bankası'na Temmuz, Eylül ve Aralık aylarında sırasıyla 554,1 trilyon Türk lirası, 689 trilyon Türk lirası ve 1.030,3 trilyon Türk lirası tutarlarında nakit kupon ödemesi yapılmıştır. Diğer yandan, Mayıs ayı içerisinde Merkez Bankası'nın 2001 yılı kârından Hazine'ye aktarılması gereken tutar, Hazine'nin Merkez Bankası'na kupon itfaları ve bazı DİBS'lerin erken itfaları ile mahsuplaştırılmış ve Hazine'ye 2001 yılı kârından nakit aktarım yapılmamıştır.

Kamu borçlanmasında istikrar sağlanması ve ikincil DİBS piyasasının derinleştirilmesi amacıyla Piyasa Yapıcılığı Sistemi Eylül 2002'den itibaren tekrar yürürlüğe konulmuştur. Merkez Bankası, finansal istikrarı artırabilmek için piyasa yapıcısı bankalara ek likidite olanağı tanımıştır. Yapılan düzenlemelerle, piyasa yapıcısı bankalar 22 Temmuz 2002 tarihinden sonra Hazine Müsteşarlığı ihraçlarından alacakları ve itfa edilmemiş Türk lirası cinsi kıymetlerin yüzde 10'u kadar likiditeyi Merkez Bankası'ndan repo işlemleri yoluyla sağlayabilme olanağına sahip olmuşlardır. Aynı zamanda, bu uygulama çerçevesinde söz konusu bankalar repo yapabilecekleri miktarın yarısı tutarında Merkez Bankası'na doğrudan satış da yapabilme imkanına kavuşmuşlardır. Bir günde gerçekleştirilebilecek toplam DİBS alım miktarı piyasa yapıcısı bankalara tanınan ve yüzde 10'luk toplam likidite imkanının yarısı olan toplam DİBS satış imkanının en fazla yüzde 20'si ile sınırlandırılmıştır. Merkez Bankası, piyasa yapıcısı bankalara sağlanan repo imkanının faiz oranının kendi borç verme ve borç alma faizlerinin ortalamasından yüksek olmamasına dikkat edeceğini ilan etmiştir. Söz konusu faizler 2 Eylül 2002 tarihinde yüzde 49 olarak belirlenmiş, 11 Kasım tarihli faiz indirimiyle de yüzde 47 olarak belirlenmiştir. 2002 yılında piyasadaki mevcut fazla likidite koşullarında, piyasa yapıcısı bankalar bu ek likidite olanağını kullanmamışlardır.

TABLO III.2.3
APİ REPO-TERS REPO ORTALAMA FAİZ ORANLARI
(Yüzde)

2002	REPO		TERS REPO	
	BASİT	BİLEŞİK	BASİT	BİLEŞİK
Ocak	62,00	85,21	60,20	82,24
Şubat	61,29	83,96	59,75	81,35
Mart	57,52	77,32	55,43	73,86
Nisan	52,89	69,38	52,04	68,10
Mayıs	-	-	48,05	61,61
Haziran	-	-	48,03	61,57
Temmuz	-	-	48,08	61,65
Ağustos	-	-	46,11	58,51
Eylül	-	-	46,00	58,34
Ekim	-	-	46,00	58,34
Kasım	-	-	44,53	56,03
Aralık	-	-	44,00	55,21

Kaynak: TCMB.

III.2.2. Bankalararası Para Piyasası İşlemleri

2002 yılında piyasada sürekli olarak Türk lirası likidite fazlalığı bulunması nedeniyle, 2001 yılında kullanılmaya başlanan APİ çerçevesindeki ters repo işlemlerine ve BPP'deki alım yönlü işlemlere devam edilmiştir. Yıl içinde Merkez Bankası'nın bu piyasa kanalıyla çektiği likidite miktarı, toplam çekilen likiditenin yüzde 57'si ile yüzde 93'ü arasında değişmiş, ortalama yüzde 74 olmuştur.

Yıl içinde Merkez Bankası'nın BPP kanalıyla çektiği likidite miktarı, toplam çekilen likiditenin yüzde 57'si ile yüzde 93'ü arasında değişmiş, ortalama yüzde 74 olmuştur.

Merkez Bankası, Ocak-Mart döneminde BPP'de yaptığı işlemleri sadece gecelik vade ve 1 haftalık vadede gerçekleştirmiştir. Bu dönemde, yıl genelinde olduğu gibi işlemler çok büyük oranda alım yönlü olmuşsa da, Ocak ve Mart aylarında açıklanan faiz oranlarında gecelik satım yönlü işlemler de gerçekleşmiştir. 2002 yılı Nisan ayından itibaren ise, gecelik ve 1 haftalık işlemlere ek olarak, Merkez Bankası BPP'de 4 hafta vadeli Türk lirası depo alım ihaleleri düzenlemeye başlamış ve zaman içinde bu ihaleler sterilizasyon işlemlerinde daha etkin kullanılmaya başlanmıştır. 2002 yılı Eylül ayından itibaren ise Merkez Bankası'nın nihai kredi mercii işlevine uygun olarak bankalara geç likidite penceresi imkanı sağlanmış, ve miktarları sınırlı kalmakla birlikte Ekim ve Kasım aylarında Merkez Bankası geç likidite penceresinde alım yönlü işlem gerçekleştirmiştir.

Merkez Bankası, Nisan 2002'den itibaren 4 hafta vadeli TL depo alım ihaleleri düzenlemeye başlamıştır.

Merkez Bankası, Nisan 2002'den itibaren 4 hafta vadeli Türk lirası depo alım ihaleleri düzenlemeye başlamıştır. Bu ihalelerde Merkez Bankası, alınacak maksimum miktarı basın duyuruları ile ay başlarında açıklamış; faizler ise gelen teklifler ile belirlenmiştir. Nisan-Mayıs döneminde ihaleler haftada bir gün düzenlenmekte iken, Haziran-Aralık döneminde ihale günü sayısı haftada iki güne çıkarılmıştır. Nisan ayında bir ihalede en çok alınacak miktar 100 trilyon Türk lirası iken, Mayıs ayında bu miktar 250 trilyon Türk lirasına yükselmiştir. Haziran ayında Merkez Bankası bir ihalede en fazla 175 trilyon Türk lirası borçlanabilirken, Temmuz-Aralık döneminde bu miktar 200 trilyon Türk lirasına yükselmiştir. 4 hafta vadeli Türk lirası depo alım ihalelerin miktarının ve bir hafta içindeki ihale sayısının artmasına paralel şekilde, Nisan-Temmuz döneminde bu yöntemle çekilen likidite miktarı artış göstermiş, Ağustos-Kasım döneminde ise bu ihalelerle çekilen likidite miktarı, ihalelere gelen teklifin en fazla borçlanılabilecek miktarın altında kaldığı durumlar dışında genel olarak aynı kalmıştır.

TABLO III.2.4
BANKALARARASI PARA PİYASASI'NDA
MERKEZ BANKASI'NIN İŞLEMLERİ
(Trilyon TL)

	O/N Alış Tutar	O/N Satış Tutar	Geç Likidite		4 Hafta Depo Alım İhalesi Tutar	Toplam Net Alış ⁽¹⁾
			Penceresi Alış Tutar	1 Hafta Alış Tutar		
2002						
Ocak	10.235,7	1,8	-	25.317,0	-	35.550,9
Şubat	6.854,3	-	-	22.993,7	-	29.847,9
Mart	9.089,3	29,5	-	20.086,7	-	29.146,5
Nisan	10.939,2	0,7	-	17.734,5	399,3	29.072,3
Mayıs	17.691,8	-	-	18.028,8	1.248,9	36.969,5
Haziran	14.791,4	-	-	18.085,9	1.398,2	34.275,5
Temmuz	15.212,1	-	-	18.549,5	1.796,9	35.558,4
Ağustos	19.003,8	-	-	12.290,5	1.597,9	32.892,1
Eylül	24.198,9	-	-	10.851,3	1.528,9	36.579,0
Ekim	25.398,6	-	6,3	12.157,7	1.780,2	39.342,7
Kasım	26.293,0	52,4	20,4	12.430,6	1.798,1	40.489,7
Aralık	29.801,7	1,1	-	10.726,7	1.198,5	41.725,8
TOPLAM	209.509,4	85,3	26,7	199.252,5	12.746,7	421.450,0

Kaynak: TCMB.

(1) Net alışlar, toplam alışlardan satışlar düşülerek bulunmuştur.

İhalelerle çekilen likiditenin vadesinin uzaması, para politikası uygulamasında daha esnek bir yapıyı beraberinde getirmiştir.

Düzenlenen ihalelerle birlikte çekilen toplam likiditenin vadesinin uzaması, para politikası uygulamasında daha esnek bir yapıyı beraberinde getirmiştir. 4 hafta vadeli depo alım ihaleleri düzenli şekilde Aralık ayı başına kadar sürdürülmüştür. Bu dönemde ise dinî bayram nedeniyle likidite talebi olması göz önünde

bulundurularak ihale gerçekleştirilmemiş; ancak bayram dönemi sonrasında ihaleler devam etmiştir. 4 hafta vadeli Türk lirası depo alım ihalesi yoluyla çekilen likiditenin payı BPP’de çekilen likiditenin 9 Aralık tarihinde yüzde 36’sına kadar çıkmıştır. Aralık ayı sonu itibarıyla Merkez Bankası’nın BPP’deki işlemleri ile çektiği 7,5 katrilyon Türk lirasının yüzde 16’sı, 4 hafta vadeli Türk lirası depo alım ihaleleri yoluyla çekilmiştir.

Merkez Bankası’nın taraf olduğu BPP işlemlerinin büyüklüğü 2002 yılında toplam 421,6 katrilyon Türk lirasına ulaşmıştır. Bu işlemlerin yüzde 49,7’sini gecelik alım yönlü işlemler, 47,3’ünü 1 hafta vadeli alım yönlü işlemler, yüzde 3’ünü 4 hafta vadeli Türk lirası depo alım ihalesi ve kalanını ise gecelik satım yönlü işlemler ile geç likidite penceresi çerçevesindeki alım yönlü işlemler oluşturmuştur.

Piyasada fiyatların daha sağlıklı belirlenmesi ve risklerin piyasa katılımcıları tarafından üstlenilmesi amacıyla, Merkez Bankası, BPP’nin kurulduğu zamandan beri üstlendiği aracılık faaliyetini 2002 yılında kademeli bir şekilde kaldırmıştır. Temmuz 2002’de başlanan bu uygulama sonucunda, 2 Aralık 2002 tarihinde bankaların Merkez Bankası aracılığıyla diğer bankalardan borç alabilme limitleri sıfırlanmıştır. Bu işlemler bankaların likidite imkanlarını etkilememiş, sadece piyasadaki katılımcı risklerinin Merkez Bankası tarafından üstlenilmemesini sağlamıştır. Merkez Bankası nihai kredi mercii görevi amacıyla uygun olarak Temmuz 2002’den itibaren BPP’de geç likidite penceresi uygulamasına başlamıştır. Bu imkan ile bankalar BPP’nin bankaların kendi aralarında işlem yapabilecekleri sürenin sona ermesinden sonra 16:00-16:30 arasında, Merkez Bankası’nın ilan ettiği faiz oranlarından teminatları karşılığında borçlanma limiti olmaksızın borçlanabilme ve borç verebilme imkanına sahip olmuştur. Geç likidite penceresi çerçevesinde Merkez Bankası’nın ilan ettiği gecelik borç verme faiz oranı, gün içinde ilan ettiği gecelik faiz oranının 10 puan üzerinde belirlenmiştir. Bankalar geç likidite penceresi çerçevesinde Merkez Bankası’nın açıkladığı borç alma oranından Ekim ve Kasım aylarında çok sınırlı miktarlarda Merkez Bankası ile işlem yapmışlardır. Bu olanak çerçevesinde borçlanma imkanı ise, piyasalarda Türk lirası likiditenin fazla olmasına bağlı olarak kullanılmamıştır.

*Merkez Bankası,
BPP’nin kurulduğu
zamandan beri
üstlendiği aracılık
faaliyetini 2002
yılında kademeli
bir şekilde
kaldırmıştır.*

Merkez Bankası, 2002 yılında uyguladığı örtük enflasyon hedeflemesi stratejisi doğrultusunda kısa vadeli faiz oranlarını etkin şekilde kullanmış ve 2002 yılında toplam altı kez faiz indiriminde bulunmuştur. Bu değişikliklerle, BPP’deki faiz oranları API çerçevesindeki işlemlere paralel olarak indirilmiştir. 2002 yılı başında, BPP’de yüzde 59 olan gecelik alım kotasyonu basit faizi, yıl sonunda yüzde 44’e, yüzde 62 olan 1 haftalık alım kotasyonu basit faizi de yüzde 44’e

*Merkez Bankası,
2002 yılında
toplam altı kez faiz
indiriminde
bulunmuştur.*

inmiştir. 2002 yılı başında yüzde 62 olan gecelik satış kotasyonu basit faizi ise yıl sonunda yüzde 51'e inmiştir.

TABLO III.2.5
BANKALARARASI PARA PİYASASI'NDA
ORTALAMA BASİT FAİZLER

2002	Toplam		Merkez Bankası İşlemleri		
	O/N	1 Hafta	O/N	1 Hafta	4 Hafta
Ocak	59,00	62,00	59,00	62,00	
Şubat	58,30	61,01	58,21	61,03	
Mart	54,73	56,79	54,61	56,82	
Nisan	51,31	52,68	51,32	52,67	51,66
Mayıs	48,00	49,00	48,00	49,00	49,16
Haziran	48,00	49,00	48,00	49,00	51,34
Temmuz	48,03	49,00	48,00	49,00	52,26
Ağustos	46,16	46,37	46,14	46,37	47,84
Eylül	46,00	46,00	46,00	46,00	48,26
Ekim	46,00	46,00	46,00	46,00	48,69
Kasım	44,53	44,61	44,51	44,61	45,57
Aralık	44,00	44,00	44,00	44,00	44,62

Kaynak: TCMB.

Merkez Bankası'nın BPP'deki yaptığı işlemlerin toplam BPP işlemlerinin çok önemli bir kısmını oluşturması, BPP'de yapılan Merkez Bankası'nın taraf olmadığı diğer işlemler faizlerinin de büyük ölçüde Merkez Bankası'nın faizlerine paralel gelişme göstermesine neden olmuştur (Tablo II.2.5). BPP'nin toplam işlem hacmi 2002 yılında 435,3 katrilyon düzeyinde gerçekleşmiş ve bu işlemlerin yüzde 96,9'una Merkez Bankası taraf olmuştur. BPP'de gerçekleşen işlemlerin yüzde 49,8'sini gecelik, yüzde 47,3'ünü 1 haftalık, yüzde 2,9'unu 4 haftalık (Türk lirası depo alım ihalesi), kalan yüzde 0,02'sini ise geç likidite penceresindeki işlemler ve 1 ay vadeli işlemler oluşturmaktadır.

BPP'de 2001 yılı sonunda işlem yetkisine sahip banka sayısı 62 iken, bu sayı 2002 yılı sonunda banka devir, tasfiye ve birleşmeleri sonucunda 55'e inmiştir. 1999 yılında bankacılık sisteminde gün içinde oluşan acil fon ihtiyaçlarının karşılanabilmesi ve ödemeler sistemindeki aksamaların giderilmesi amacıyla uygulamaya konulan Gün İçi Limit (GİL) uygulaması ile bankalara 2002 yılında toplam 2,1 katrilyon Türk lirası borçlanma imkanı sağlanmıştır.

TABLO III.2.6
BANKALARARASI PARA PİYASASI⁽¹⁾
(Trilyon TL)

2002	O/N	LON	1 Hafta	4 Hafta	1 Aylık	Toplam
Ocak	11.248,5	-	26.831,6	-	-	38.080,0
Şubat	7.924,0	-	24.238,5	-	-	32.162,4
Mart	9.653,1	-	20.901,1	-	-	30.554,1
Nisan	10.956,3	-	18.492,1	399,3	-	29.847,7
Mayıs	18.026,2	-	18.817,9	1.248,9	-	38.093,0
Haziran	15.297,6	-	18.548,4	1.398,2	-	35.244,2
Temmuz	17.536,0	-	18.733,4	1.796,9	-	38.066,2
Ağustos	19.647,9	-	12.564,2	1.597,9	-	33.809,9
Eylül	24.475,7	-	10.978,3	1.528,9	-	36.982,8
Ekim	25.730,4	6,3	12.207,2	1.780,2	-	39.724,0
Kasım	26.386,5	20,4	12.723,6	1.798,1	45,5	40.974,1
Aralık	29.802,8	-	10.726,7	1.198,5	-	41.728,0
Toplam	216.684,7	26,7	205.762,6	12.746,7	45,5	435.266,2

Kaynak: TCMB.

(1) İşlem hacmi rakamları tek taraflıdır.

III.2.3. Döviz ve Efektif İşlemleri

2002 yılında, döviz ve efektif piyasalarında toplam 69,8 milyar ABD doları karşılığı işlem yapılmış, bunun yüzde 85,2'si döviz depo piyasasında, yüzde 8,3'ü döviz efektif piyasasında ve yüzde 4,6'sı da Türk lirası-döviz piyasasında gerçekleşmiştir (Tablo II.2.7).

2002 yılında, döviz ve efektif piyasalarında toplam 69,8 milyar ABD doları karşılığı işlem yapılmıştır.

TABLO III.2.7
2002 YILINDA DÖVİZ ve EFEKTİF PİYASALARI İŞLEM HACİMLERİ
(Milyon ABD doları)

	ABD doları cinsinden işlemler	Diğer yabancı para cinsinden işlemler	Toplam	Toplam işlemlerdeki payı (yüzde)
TL Döviz	3.153,5	46,7	3.200,1	4,58
TL Efektif	239,2	52,8	292,0	0,42
Döviz Efektif	3727,6	2.056,3	5.783,9	8,28
Döviz Döviz	-	770,7	770,7	1,10
Efektif Efektif	79,3	203,9	283,2	0,41
Döviz Depo	52.528,0	6.993,7	59.521,7	85,21
Toplam	59.727,6	10.124,1	69.851,6	100,00

Kaynak: TCMB.

2002 yılında dalgali kur rejim uygulamasına devam edilmiştir.

Merkez Bankası, 2002 yılında 2001 yılı Şubat ayında uygulamaya konulan dalgali kur rejimi uygulamasına devam etmiştir. Merkez Bankası'nın döviz kuruna ilişkin herhangi bir hedefi ve taahhüdünün olmadığı bu rejim çerçevesinde, döviz kuru seviyesi piyasalarda arz ve talebe bağlı olarak belirlenmiştir. Merkez Bankası sadece kısa dönemli aşırı dalgalanmalarda müdahale edebileceğini ve bu müdahalelerin de kurların uzun dönem değerini etkilemeyeceğini açıklamıştır. Nitekim, Merkez Bankası, belirli bir kur hedefi olmadığını, aşağı ve yukarı yönlü dalgalanmalara aynı şekilde tepki verebileceğini 2002 yılında sınırlı miktarlarla gerçekleştirdiği üç müdahalesiyle göstermiştir.

Merkez Bankası gösterge kurunu belirlemeye ilişkin prosedürü 1 Nisan 2002 tarihinde değiştirmiştir. Dalgali kur rejiminin uygulanmaya başlamasından sonra, Merkez Bankası gösterge kurunu piyasalarda saat 15:30 itibarıyla ABD doları karşılığında Türk lirası kotasyon veren bankaların alış-satış ortalamalarının ortalamasını alarak belirlemeye başlamış, diğer döviz kurlarının gösterge değerlerini de çapraz paritelerle belirlemiştir. 1 Nisan 2002 tarihinden itibaren ise gösterge alış kurların belirlenmesinde saat 10:30'dan 15:30'a kadar olan altı ölçümün (10:30, 11:30, 12:30, 13:30, 14:30 ve 15:30) aritmetik ortalaması esas alınmaya başlanmıştır. Bu saatlerdeki ölçümler o sırada ABD doları karşılığı Türk lirası kotasyon veren bankaların alış satış ortalamalarının ortalamalarıdır. Diğer gösterge kurlarda, yine ölçüm yapılan saatlerde tespit edilen çapraz paritelerin ortalamaları alınarak belirlenmektedir.

2002 yılı Nisan ayı başından itibaren döviz alım ihalesi uygulamasına başlanmıştır.

Merkez Bankası 2002 yılı ilk çeyreğinde döviz piyasalarında istikrarın sağlanmış olmasını, o dönemde ters para ikamesine ilişkin gözlenen güçlü sinyalleri ve güçlü bir döviz rezervi pozisyonunun Merkez Bankası politikalarına ve ekonomik programa ilişkin güveni artıracak göz önünde bulundurarak, Nisan ayı başından itibaren döviz alım ihalesi uygulamasına başlamıştır. Bu uygulama herhangi bir döviz kuru veya rezerv seviyesi hedefi içermemiştir.

Bu ihalelerde çoklu fiyat yöntemi uygulanmış ve ihalede işlem gerçekleştirilebilecek en yüksek fiyat seviyesi kamuoyuna duyurulan esaslar çerçevesinde her ihale öncesi açıklanmıştır. Nisan ayı başından Haziran ayı sonuna kadar ABD piyasalarının tatil olduğu iş günleri ve yarım iş günleri dışında her iş gününde ihale açılmıştır. Nisan ayındaki ihalelerde maksimum alım tutarı 20 milyon ABD dolarıyla sınırlandırılmış ve açılan ihalede az teklif gelmesi nedeniyle alımı yapılamayan miktar diğer ihalelerde alınmamıştır. Mayıs ve Haziran aylarında bu uygulamaya devam edilmiş, ancak yetersiz teklif nedeniyle alınamayan tutarın sonraki günlere devretmesi ve bir günde maksimum 40 milyon

ABD doları alınabilmesine ilişkin ek düzenlemeler yapılmıştır. Bunun yanı sıra Haziran ayında, Mayıs ayında alımı yapılamayan miktarın alınmayacağı açıklanmıştır.

Döviz alım ihaleleriyle Nisan ayında 280 milyon ABD doları, Mayıs ayında 242 milyon ABD doları ve Haziran ayında 273 milyon ABD doları alınmıştır. Merkez Bankası, Haziran ayı sonunda piyasalarda yaşanan gelişmeleri, döviz piyasası işlem hacminde zaman zaman gözlenen daralma ve buna bağlı olarak döviz fiyatlarının sağlıklı şekilde oluşmasını ve ters para ikamesi sürecinde geçici olduğu düşünülen duraklamayı göz önüne alarak, Temmuz ayı başından itibaren programlı döviz alım ihalelerine geçici bir süre için ara vermiş, 2002 yılının kalan döneminde de döviz alım ihaleleri yapılmamıştır.

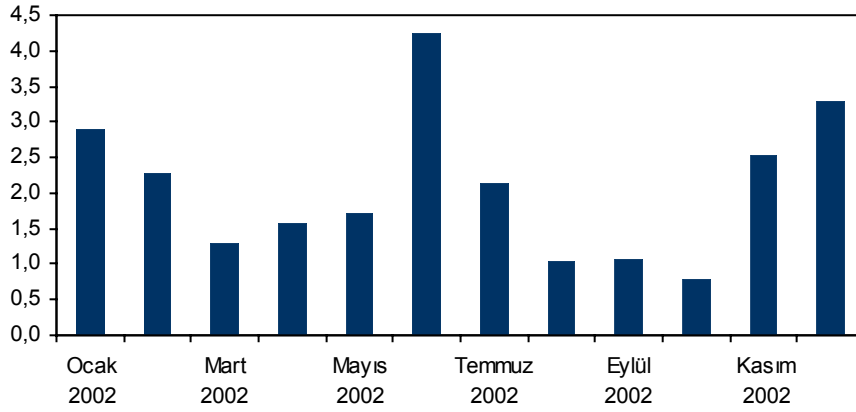
Merkez Bankası 2 Ocak 2002 tarihinde Döviz ve Efektif Piyasaları'ndaki aracılık faaliyetine aşamalı olarak son vereceğini açıklamıştır. Bu uygulamayla, işlem risklerinin piyasa katılımcıları tarafından üstlenilmesi piyasalarda risk algılamalarının tam olarak yansıtıldığı fiyatların oluşması hedeflenmiştir. Bu çerçevede, Merkez Bankası Döviz ve Efektif Piyasaları'nda Türk lirası Depo Karşılığı Döviz Depo Piyasası ve Türk lirası Karşılığı Vadeli Döviz Alım-Satım Piyasası'nda 1 Mart'ta, Türk lirası Karşılığı Efektif Alım-Satım Piyasası'nda 1 Temmuz'da, Türk lirası Karşılığı Döviz Alım-Satım Piyasası'nda 2 Eylül 2002'de olmak üzere aracılık faaliyetine son vermiştir. Döviz Depoları Piyasası'nda da 1 Temmuz- 2 Aralık döneminde bankaların Merkez Bankası aracılığıyla diğer bankalardan borç alabilme limiti aşamalı olarak sıfırlanmıştır. Kamu bankaları ise söz konusu uygulamanın dışında tutulmuştur.

2002 yılında Merkez Bankası'nın Döviz ve Efektif Piyasaları'ndaki aracılık faaliyeti aşamalı olarak son bulmuştur.

2002 yılında sıkı para ve iddialı faiz dışı fazla hedefleri içeren maliye politikalarına dayalı ekonomik program izlenmeye çalışılırken, talep yetersizliğinin de hüküm sürmesi güçlü cari işlemler dengesini beraberinde getirmiştir. Bunun yanı sıra, özellikle uluslararası kuruluşlardan sağlanan dış finansal destek ödemeler dengesindeki güçlü durumu destekleyici nitelikte olmuştur. Bu şartlar altında Türk lirası cinsinden varlıklara olan talep artmış ve 2001 yılının son dönemlerinde başlayan Türk lirasının güçlenmesi eğilimi, 2002 yılının ilk dört ayında da devam etmiştir. Yine bu dönemde döviz kurundaki dalgalanma görece olarak azalmıştır (Grafik III.2.1, 2). Mayıs ayı başlarından itibaren genellikle siyasi belirsizliklere bağlı olarak ve makroekonomik temellerle bağdaşmayan bir şekilde döviz kurunda bir yükselme ve dalgalanma yaşanmıştır. Temmuz ayı sonuna kadar süren bu dönemde, Merkez Bankası döviz kurundaki dalgalanmanın aşırı olduğu düşüncesiyle 11 Temmuz'da, piyasalara sınırlı bir müdahalede bulunmuştur.

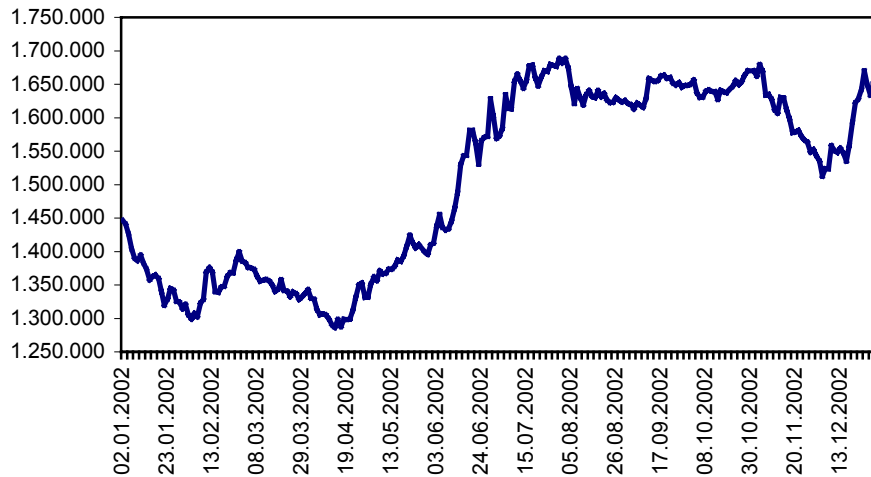
Kamuoyuna açık bir şekilde duyurulduğu üzere, Merkez Bankası bu müdahaleyle herhangi bir kur seviyesi hedeflememiş, sadece döviz piyasalarında işlem hacminin sınırlı bir düzeyde gerçekleştiği bir ortamda dalgalanmanın azaltılması amacıyla müdahalede bulunmuştur.

GRAFİK III.2.1
DÖVİZ KURUNDAKİ OYNAKLIK
(ABD doları, Değişim Katsayısı, Yüzde)

Kaynak: TCMB.

GRAFİK III.2.2
DÖVİZ KURU
(ABD doları)

Kaynak: TCMB.

Ağustos ayında piyasalarda görelî istikrarın sağlanması döviz kurunda da dalgalanmaların azalmasına neden olmuştur. Eylül ayı içerisinde de kurlarda dalgalanma gözlenmişse de; bu sınırlı düzeyde kalmış ve Ekim ayından itibaren piyasalar tekrar istikrar kazanmıştır. Seçim sonrasında Türk lirasında güçlenme eğilimi gözlenmiştir. Özellikle bayram öncesi dönemde Türk lirası likidite ihtiyacı nedeniyle aşağı yönlü önemli ölçüde dalgalanma gözlenmiş ve Merkez Bankası 2 Aralık tarihinde piyasalara alım yönlü müdahalede bulunmuştur. Merkez Bankası'nın kamuoyuna duyurduğu gibi bu müdahalede de herhangi bir kur seviyesi amaçlanmamıştır. Aralık ayı sonlarına doğru iç ve dış gelişmeler sonucunda Türk lirasında yukarı yönlü aşırı dalgalanmalar gözlenmiş ve Merkez Bankası piyasalara satış yönlü müdahalede bulunmuştur. 2002 yılında ABD doları 2002 yılında Türk lirasına karşı yüzde 13,8 oranında değerlendirirken, euro da aynı dönemde euro/ABD doları paritesinin euro lehine gelişmesi sonucu Türk lirasına karşı yüzde 31,8 oranında değer kazanmıştır.

IV

MALİ PİYASALAR

IV.1. BANKACILIK SEKTÖRÜ

IV.1.1. Bankacılık Sektöründeki Gelişmeler

Genel Değerlendirme

Türk bankacılık sektöründe, toplam banka sayısı 2001 yılı sonunda 61 iken, 2002 yılı sonunda 54'e gerilemiştir. Bankaların gruplara göre dağılımı incelendiğinde, mevduat bankalarının sayısının 46'dan 40'a, kalkınma ve yatırım bankaların sayısının ise 15'den 14'e gerilediği görülmektedir. Mevduat bankaları, 3 kamu bankası, 20 özel banka, 15 yabancı banka (4 Türkiye'de kurulmuş yabancı banka ve 11 Türkiye'de şube açmış yabancı banka) ve 2'de Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) kapsamında bulunan bankadan oluşmaktadır. 2002 yılında TMSF kapsamında bulunan 5 banka devir, satış ve tasfiye yoluyla çözüme kavuşturulmuştur. Sitebank, Ocak ayında Novabank'a satılırken, EGS Bank TMSF bünyesinde geçiş bankası olan Bayındırbank'a devredilmiştir. T. Ticaret Bankası Ağustos ayında tasfiye olmuş, Toprakbank Eylül ayında Bayındırbank'a devredilmiştir. Milli Aydın Bankası (Tarişbank) ise Aralık ayında Denizbank'a satılmıştır.

Bankacılık krizinin yanısıra, ekonomik daralmadan olumsuz etkilenen firmaların da mali yapılarını güçlendirmek amacıyla, 31 Ocak 2002 tarihinde 4743 sayılı "Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla, mali sektöre olan borçların yeniden yapılandırılması ve varlık yönetim şirketi kurulmasına olanak sağlanmış ve bankalar kanununa eklenen geçici 4. madde ile özel sermayeli ticari bankalara sermaye desteği yapılması öngörülmüştür. 4389 sayılı Bankalar Kanunu'na eklenen geçici 4. madde ile bankacılık sektöründeki sorunlu aktiflerin çözüme kavuşturulması ve özel bankaların sermaye yapılarının güçlendirilmesi amaçlanmıştır. "Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programı"

çerçevesinde yapılan üç aşamalı denetim sonuçlarına göre sermaye yeterlilik rasyosu sıfırın altında olan Pamukbank, 18 Haziran 2002 tarihinde TMSF'ye devredilmiştir. Pamukbank'ın, Aralık 2001 itibarıyla dönem zararı 4 katrilyon Türk lirası olup, yüzde 8 asgari sermaye yeterliliğine erişmek için gereken kaynak ihtiyacı 2,9 katrilyon Türk lirası olarak hesaplanmıştır. 22 Kasım 2002 tarihinde, Danıştay, satış süreci başlatılan Pamukbank hakkında devir ve satış sürecinin durdurulmasına karar vermiştir. 24 Ocak 2003 tarihinde ortaklık hakları ile yönetim ve denetimi eski sahiplerine devredilen Pamukbank, banka temsilcileri ve BDDK yetkilileri arasında yapılan görüşmeler sonucunda 3 Şubat 2003 tarihinde tekrar TMSF kapsamına alınmıştır.

“Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programı” çerçevesinde, toplam 27 bankanın bilançosu üç aşamalı denetimden geçmiş, TMSF'ye devredilen Milli Aydın Bankası ve Pamukbank dışındaki 25 bankanın sermaye ihtiyacı 2001 yılı sonu itibarıyla 1,3 katrilyon Türk lirası olarak belirlenmiştir. Ancak, 2002 yılının ilk altı aylık döneminde yaşanan olumlu gelişmeler sonucu, bankaların sermaye ihtiyacı 21 Haziran itibarıyla 224 trilyon Türk lirasına düşmüştür. 2002 yılının ilk altı aylık döneminde, bankaların sahipleri tarafından yapılan nakit sermaye destekleri, sorunlu kredilerden yapılan tahsilatlar, bilanço içi pozisyon açıklarının azalması sonucu piyasa riskinin düşmesi ve faiz oranlarındaki düşüşlerin menkul değerler cüzdanını olumlu yönde etkilemesi nedeniyle sermaye ihtiyaçları azalmıştır. “Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programı” çerçevesinde, sermaye açığı tespit edilen Vakıflar Bankası'na TMSF Ağustos ayında 213,3 trilyon Türk lirası sermaye benzeri kredi tahsis etmiş, Şekerbank ise Eylül ayında gerekli sermaye artırımında bulunmuştur.

Bankaların sorunlu aktiflerini çözüme kavuşturabilmek amacıyla, 31 Ocak 2002 tarihinde İstanbul yaklaşımı olarak bilinen 4743 sayılı “Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Kanun” yürürlüğe konmuştur. Bu Mali Kanun'un amacı, Türkiye'de faaliyette bulunan mali kurumlardan kredi kullanıp finansal darboğaz yaşayan reel sektör firmalarının; finansal yeniden yapılandırma çerçevesinde belirlenecek süre ve koşullarla, vadeleri uzatmak, krediyi yenilemek, ilave yeni kredi vermek, anapara ve/veya faiz indirmek, faizden vazgeçmek ve kredileri kısmen veya tamamen iştirake çevirmek gibi yöntemlerle mali kesime olan geri ödeme yükümlülüklerini yerine getirebilmelerine ve katma değer yaratmaya devam etmelerine imkan verilmesinin sağlanmasıdır. “İstanbul yaklaşımı” çerçevesinde, 2002 yılı Kasım ayı itibarıyla 176 firma başvuruda bulunurken, bunlardan 29 firmaya ait 407 milyon ABD doları tutarındaki borç yeniden yapılandırılmıştır.

Ayrıca, “Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Kanun” ile, bankaların tahsili gecikmiş alacaklarını çözüme kavuşturmak ve donmuş aktiflerin tahsilini kolaylaştırmak amacıyla vergi kolaylıkları da getirilerek varlık yönetim şirketlerinin kurulmasına olanak tanınmıştır. Bankaların bir iştirakleri şeklinde kurulabilecek varlık yönetim şirketleri, şirketlerin bankalara olan borçlarının ödenmesi konusunda anlaşma yapma görevini üstlenmektedir. Varlık yönetimindeki temel amaç, bankaların alacaklarının hızlı bir şekilde tahsil edilmesi ve bu tahsilattan yüksek dönüş oranı sağlanmasıdır.

Bankalar, 2002 yılı Temmuz ayından itibaren Enflasyon muhasebesi uygulamasına geçmişlerdir. Mukayese yapılabilmesi amacıyla, bankaların 2001 yılı Aralık ayı bilançoları da enflasyon muhasebesi uygulaması çerçevesinde düzenlenmiştir.

Bankacılık sektörünün personel ve şube sayısı, 2002 yılında kamu ve TMSF bankalarının operasyonel yeniden yapılandırmasının devam etmesi nedeniyle gerilemiştir (Tablo IV.1.1). 2002 yılı Ekim ayında bankaların personel sayısı 2001 yılı sonuna göre 140.290’dan 124.894’e gerilerken, şube sayısı da 6.949’dan 6.213’e düşmüştür.

TABLO IV.1.1
BANKA GRUPLARININ SEKTÖR PAYLARI
(Yüzde)

	Toplam Aktifler	MDC+ BMD ⁽¹⁾	Krediler	Takip. Alacaklar	Mevduat	Personel ⁽²⁾	Şube ⁽²⁾
Aralık 2001 İtibariyle							
Kamu B.	31,2	48,2	19,8	34,9	33,7	56.149	2.718
Özel B.	57,3	42,7	66,5	53,4	60,9	63.721	3.516
TMSF B.	3,9	6,4	1,4	7,9	3,4	10.469	489
Yabancı.B.	3,0	2,0	3,5	0,6	2,0	4.307	212
K.Y.B.	4,6	0,7	8,8	3,2	0,0	5.644	14
Sektör Toplamı	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-	-
(Katrilyon TL)	173,4	60,0	38,0	12,8	110,4	140.290	6.949
Kasım 2002 İtibariyle							
Kamu B.	33,1	46,0	17,6	33,5	36,8	42.045	2.091
Özel B.	54,5	44,5	66,9	48,5	56,6	65.495	3.579
TMSF B.	5,0	6,6	2,5	16,2	4,5	7.355	334
Yabancı.B.	3,0	1,8	4,4	0,6	2,1	4.836	198
K.Y.B.	4,3	1,1	8,5	1,1	0,0	5.163	11
Sektör Toplamı	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-	-
(Katrilyon TL)	201,1	81,9	42,0	13,8	128,8	124.894	6.213

Kaynak: TCMB.

(1) Menkul değerler cüzdanı ve bağlı menkul değerler.

(2) Ekim ayı itibarıyla, Personel kişi, şube adet.

IV.1.2. Bankacılık Sektörü Bilançosu ile İlgili Gelişmeler

Bankacılık sektörünün toplam aktifleri 2002 yılının Kasım ayında 2001 yılı sonuna göre reel bazda yüzde 9 oranında gerileyerek 201 katrilyon Türk lirası olarak gerçekleşmiştir. Ancak, Aralık 2001’de 10,7 katrilyon Türk lirası olan repo ve ters repo işlemlerinin Şubat 2002’den itibaren bilanço içinde izlenmeye başlandığı dikkate alındığında, toplam aktiflerin Aralık 2001-Kasım 2002 döneminde daha fazla daralmış olduğu ortaya çıkmaktadır.

2002 yılının Kasım ayında bankacılık sektörünün bilanço büyüklüğü 130,3 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir.

ABD doları cinsinden bakıldığında ise 2002 yılının ilk onbir aylık döneminde Türk lirasının ABD dolarına karşı reel olarak değer kazanmasından dolayı, toplam aktiflerin yüzde 8 oranında artarak 120,4 milyar ABD dolarından 130,3 milyar ABD dolarına yükseldiği görülmektedir (Tablo IV.1.2).

TABLO IV.1.2
BANKA GRUPLARI VE PAYLARI-TOPLAM AKTİF

	Aralık 2001		Kasım 2002	
	Milyar ABD doları	Pay (%)	Milyar ABD doları	Pay (%)
Toplam	120,4	100,0	130,3	100,0
Kamu Bankaları	37,6	31,2	43,1	33,1
Özel Bankalar	69,0	57,3	71,0	54,5
TMSF Bankaları	4,7	3,9	6,5	5,0
Yabancı Bankalar	3,6	3,0	3,9	3,0
Kalk. ve Yat. Bnk.	5,5	4,6	5,6	4,3

Kaynak: TCMB.

2002 yılının Kasım ayında kamu bankaları ve TMSF kapsamında bulunan bankaların toplam aktifler içerisindeki payı bir önceki yıl sonuna göre artmıştır. Kamu bankalarının payındaki artışın en önemli nedeni sermaye ihtiyacı olan bir kamu bankasına yapılan sermaye desteği nedeniyle, kamu bankalarının devlet iç borçlanma senetleri stokundaki artıştır. TMSF bankalarının payındaki artış ve özel bankaların payındaki azalış ise temel olarak Haziran 2002’de bir bankanın TMSF bünyesine alınmasından kaynaklanmıştır.

2002 yılının ilk onbir aylık döneminde, konsolide bankacılık sektörü bilançosundaki gelişmelere reel bazda bakıldığında, Türk lirası aktiflerin yüzde 3 oranında, yabancı para aktiflerin de yüzde 17 oranında gerilediği görülmektedir. Konsolide bilançonun Türk lirası pasif kalemleri ise reel bazda yüzde 3 oranında artmış, yabancı para pasif kalemler ise yüzde 19 oranında daralmıştır. Yabancı para

pasif kalemlerin yabancı para aktif kalemlerden daha fazla daralması bankacılık sektörünün bilanço içi yabancı para açık pozisyonunu daraltmıştır (Grafik IV.1.8).

TABLO IV.1.3
BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN SEÇİLMİŞ BİLANÇO KALEMLERİ
(Trilyon TL)

	Aralık 2001					Kasım 2002				
	K.B.	Ö.B.	Y.B.	F.B.	Toplam	K.B.	Ö.B.	Y.B.	F.B.	Toplam
AKTİF TOPLAMI	54,122	99,299	5,237	6,731	173,356	66,529	109,661	6,063	10,094	201,067
Türk lirası	35,387	48,222	2,525	4,418	94,044	45,682	55,244	3,004	8,345	116,710
YP	18,735	51,076	2,712	2,313	79,312	20,847	54,417	3,059	1,748	84,356
1. Bankalardan Alacakl.	5,096	10,478	989	906	19,885	4,103	7,283	840	698	15,001
2. Topl. Menkul Değer. (Net) ⁽¹⁾	28,921	25,613	1,186	3,866	59,991	37,656	36,455	1,482	5,389	81,873
Türk lirası	19,946	13,751	621	2,783	37,361	25,457	19,938	703	5,290	51,872
YP	8,974	11,861	565	1,083	22,629	12,199	16,518	778	99	30,001
3. Krediler	7,510	25,264	1,324	534	37,990	7,385	28,127	1,870	1,070	42,021
Türk lirası	5,706	10,620	564	373	18,537	5,770	10,166	746	503	18,600
YP	1,804	14,644	761	161	19,453	1,615	17,961	1,124	568	23,421
4. Takipteki Al. (Brüt)	4,469	6,838	78	1,010	12,798	4,615	6,696	90	2,240	13,793
5. Faiz ve Gelir T.R.	3,877	5,708	282	272	10,359	5,975	6,418	210	488	13,525
6. İştirakler ve Bağ. O.(Net)	663	5,693	33	27	6,559	870	6,252	95	421	7,822
7. Diğer Aktifler	1,027	1,815	262	538	3,799	1,411	1,996	184	732	4,453
PASİF TOPLAMI	54,122	99,299	5,237	6,731	173,356	66,529	109,661	6,063	10,094	201,067
Türk lirası	34,156	34,999	2,049	2,660	77,572	44,814	44,207	2,704	5,175	101,531
YP	19,966	64,300	3,188	4,071	95,783	21,715	65,454	3,358	4,918	99,536
1. Mevduat	37,258	67,185	2,244	3,715	110,401	47,389	72,840	2,735	5,799	128,764
Türk lirası	23,411	19,601	365	1,555	44,932	31,313	21,716	501	2,630	56,160
YP	13,846	47,584	1,879	2,160	65,469	16,076	51,125	2,234	3,170	72,604
2. Bankalara Borçlar	2,381	15,620	1,298	2,029	23,844	2,018	12,747	1,476	1,453	20,502
3. Faiz ve Gider Rees.	855	1,421	152	146	2,677	1,032	1,593	148	133	2,974
4. Özkaynaklar	4,776	10,649	1,181	-25	18,324	6,439	13,997	1,398	-952	23,796
Ödenmiş Sermaye	3,692	5,062	517	634	11,717	3,692	5,266	558	993	12,899
Yedek Akçeler	7,476	12,883	1,163	8,307	33,781	10,688	12,685	1,329	18,651	48,868
Dönem K/Z	-1,600	-3,281	29	-5,464	-10,529	877	1,421	75	-2,465	524
Geçmiş Dön. K/Z	-4,810	-6,040	-529	-3,657	-18,898	-8,836	-6,331	-586	-18,342	-39,761
Seçilmiş Bilanço Dışı Kal.										
1. Gayrinakdi Kred. Ve Yükl.	5,487	27,238	1,384	1,876	37,377	5,773	29,927	1,614	3,595	42,462
2. Tahhütler	6,683	30,577	7,387	6,030	51,558	3,424	37,261	5,479	172	48,344

Kaynak: TCMB.

K.B.: kamu bankaları, Ö.B.: özel bankalar, Y.B.: yabancı bankalar, F.B.: TMSF bünyesindeki bankalar.

Not: Enflasyon muhasebesi sistemine göre düzeltilmiş verilerdir. Aralık 2001 dönemi verisi Muhasebe Uygulama Yönetmeliği kapsamındaki düzenlemeler nedeniyle geçicidir.

⁽¹⁾ Toplam menkul değerler, Aralık 2001'de menkul değerler cüzdanı ve bağlı menkul değerler kalemlerinin toplamından, Kasım 2002'de ise alım-satım amaçlı, satılmaya hazır ve vadeye kadar elde tutulacak menkul değerlerin toplamından oluşmaktadır.

Bankacılık sektörünün aktifleri içerisinde en çok artan kalem toplam menkul değerler olmuştur⁽¹⁾ (Tablo IV.1.3). Bankaların toplam menkul değer portföyündeki bu artış, kamu bankalarına ve TMSF kapsamındaki bankalara sermaye yapılarının güçlendirilmesi ve açık pozisyonlarının kapatılması amacıyla Hazine tarafından devlet iç borçlanma senedi verilmesinden ve 2002 yılının Şubat ayından itibaren repo işlemlerine tabi menkul değerlerin bilanço içinde ve önce bağlı menkul değerler kalemi altında, 2002 yılının Ekim ayından bu yana da niteliğine göre hem “alım-satım amaçlı ve satılmaya hazır menkul değerler” hem de “vadeye kadar elde tutulacak menkul değerler” kalemi altında gösterilmeye başlanmasından kaynaklanmıştır.

Konsolide banka bilançosunun aktif tarafında bankalardan alacaklar, krediler ve takipteki alacaklar kalemleri reel olarak daralmıştır. Bankalar, mali yapılarının 2000 ve 2001 yıllarındaki krizlerden olumsuz etkilenmesi, kredi geri dönüşlerinde ortaya çıkan sorunlar ve kredi talebindeki düşüşe bağlı olarak kredi hacmini daraltmışlardır. İç talep ve bireylerin reel gelir düzeylerindeki gerileme kredi talebini daraltan diğer faktörlerdir. Bankaların yeniden yapılandırma programı ile canlı krediler içinde izlenen donuk kredilerinin tahsili gecikmiş alacaklar kalemine transfer edilmesi ve banka sayısındaki gerileme kredi hacmindeki düşüşü artırmakta ve kredilerin geçmiş dönem verileriyle kıyaslanmasını zorlaştırmaktadır. Takipteki alacaklar kalemi TMSF kapsamındaki bankaların takipteki alacaklarının tahsilat dairesine devredilmesi ve özel bankaların kredi açmak konusunda daha ihtiyatlı davranmaları sonucunda daralmaktadır. Bankalardan alacaklar kaleminin reel olarak gerilemesinin nedeni bankaların kısa vadeli finansman ihtiyaçlarındaki azalmadır.

Bankaların konsolide bilançosunun pasif tarafındaki en önemli artış kamu bankalarına ve TMSF kapsamındaki bankalara yapılan sermaye desteği nedeniyle yedek akçeler kaleminde gözlenmiştir. Bu sayede kamu bankalarının özkaynakları reel olarak yüzde 6 oranında artmıştır. Pasif taraftaki düşüşler ise yabancı para mevduat ve bankalara borçlar kalemlerinde görülmüştür. Türk lirası cinsinden yabancı para mevduatlardaki düşüş, bankaların döviz tevdiat hesaplarına uyguladıkları faiz oranlarını 2002 yılında önceki yıllara oranla çok fazla düşürmelerinden (Grafik IV.1.6) ve Türk lirasının değer kazanmasından, bankalara borçlar kalemi ise bankaların yurt dışından kullandıkları kredilerin daralmasından kaynaklanmıştır. Döviz tevdiat hesaplarının ve bankaların yurt dışından

⁽¹⁾ Ekim 2002’de, Tek Düzen Hesap Planındaki değişiklik nedeniyle menkul değerler cüzdanı kalemi “alım-satım amaçlı ve satılmaya hazır menkul değerler” ve bağlı menkul değerler kalemi “vadeye kadar elde tutulacak menkul değerler” olarak yeniden adlandırılmış ve bu iki kalem yeni sıfatlarına uyum sağlayacak şekilde içerik olarak da değiştirilmiştir. Dolayısıyla Ekim 2002 ve sonrasındaki verilerin geçmiş dönem verileriyle karşılaştırılmasında toplam menkul değerler kullanılmıştır.

kullandıkları kredilerin azalması bankaların açık pozisyonlarını azaltıcı etki yapmaktadır.

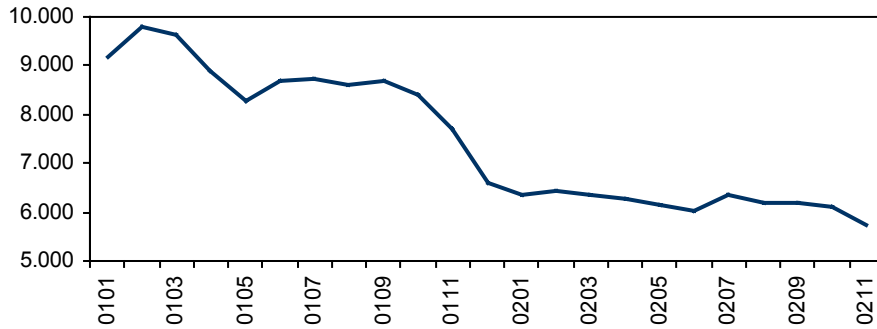
Konsolide bilanço dışı işlemlerden olan “taahhütler” kalemi, alt kalemi olan repo ve ters repo işlemlerinin Şubat 2002’den itibaren bilanço içine alınmasından ve türev finansal araçlardaki reel gerilemeden dolayı, 2002 yılının ilk onbir aylık döneminde reel olarak yüzde 26 oranında daralmıştır. Bu dönemde taahhütler kaleminin alt kalemi olan türev finansal araçlar reel olarak yüzde 47 oranında, gayrinakdi kredi ve yükümlülükler ise yüzde 11 oranında daralmıştır.

IV.1.2.A. Krediler

2002 yılının ilk onbir aylık döneminde toplam krediler reel bazda yüzde 13 oranında daralmıştır (Grafik IV.1.1). Kredi arz ve talebindeki gerilemenin yanı sıra, bankaların yeniden yapılandırma programı ile canlı krediler içinde izlenen donuk kredilerinin tahsili gecikmiş alacaklar kalemine transfer edilmesi ve banka sayısındaki gerileme de, kredi hacmindeki düşüşü artıran faktörlerdir.

Kredi hacmi, 2002 yılının ilk onbir aylık döneminde reel bazda yüzde 13 oranında daralmıştır.

GRAFİK IV.1.1
KREDİ HACMİ
(Sabit Fiyatlarla, Milyar TL)⁽¹⁾

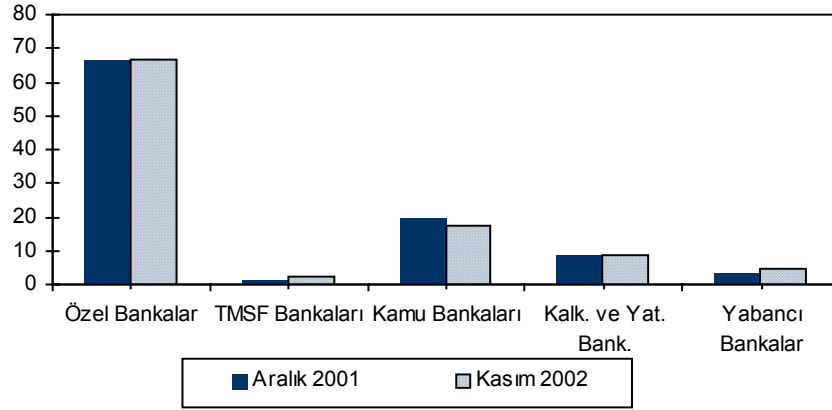
Kaynak: TCMB.

(1) TÜFE 1994=100 endeksi ile sabit fiyatlara çevrilmiştir.

Bu dönemde, kredi hacmindeki en yüksek daralma kamu bankalarında gözlenmiştir (Grafik IV.1.2). Kamu bankalarının kullandırmış olduğu krediler reel bazda yüzde 23 oranında daralmıştır. Kamu bankalarının kredi portföyündeki daralma, yeni ihtisas kredisi açılmasının sınırlandırılması ve kullanılacak kredilere uygulanacak faiz oranının devlet iç borçlanma senedi faiz oranına endekslenmesinden kaynaklanmıştır. TMSF kapsamında bulunan bankaların kredi hacmi Pamukbank’ın TMSF kapsamına alınması ile reel olarak yüzde 57 oranında

artarken, özel bankaların kredi hacmi aynı nedenle yüzde 13 oranında daralmıştır. Yabancı bankaların kredi hacmi ise yüzde 11 oranında artmıştır.

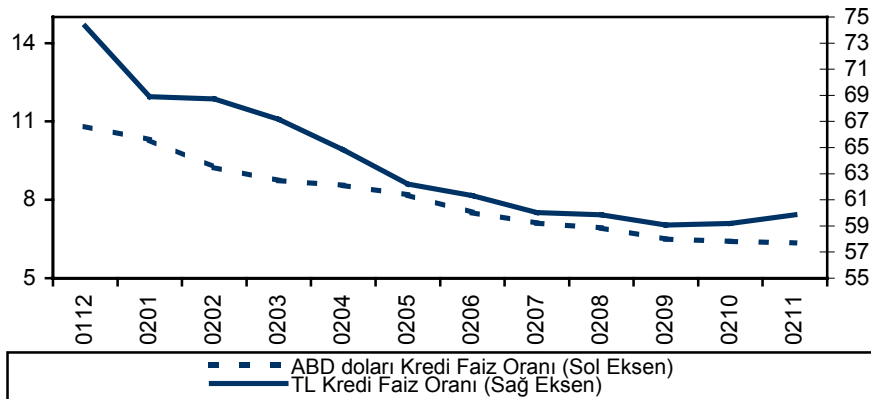
GRAFİK IV.1.2
KREDİLERİN BANKA GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI
(Yüzde)

Kaynak: TCMB.

Aralık 2001'den Kasım 2002'ye kadar geçen dönemde, yabancı para cinsinden kredilerin toplam krediler içindeki payı yüzde 51'den yüzde 56'ya çıkmıştır. Bu dönemde, Türk lirası cinsinden krediler yüzde reel bazda yüzde 18, yabancı para cinsinden krediler ise yüzde 6 oranında daralmıştır. Yabancı para cinsinden krediler ABD doları olarak ise yüzde 12 oranında artmıştır.

GRAFİK IV.1.3
KREDİ FAİZ ORANLARI
(Yüzde)

Kaynak: TCMB.

2002 yılının ilk onbir aylık döneminde kredi faiz oranları düşüş eğilimini devam ettirmiştir (Grafik IV.1.3).

Temerrüde uğradıktan sonra, 90 gün ödeme yapılmayan kredilerin muhasebeleştirildiği takipteki kredi hacmi, 2002 yılının ilk onbir aylık döneminde reel olarak yüzde 16 oranında daralarak 14 katrilyon Türk lirası olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde, takipteki kredilerin toplam krediler içindeki payı ise düzeltilmiş bilanço verilerine göre yüzde 33,7'den yüzde 32,8'e düşmüştür.

Takipteki kredilerdeki düşüş kamu bankaları ve özel bankaların takipteki kredilerindeki daralmadan kaynaklanmıştır. TMSF kapsamında bulunan bankalar hariç takipteki kredilerin toplam kredilere oranı ise aynı dönemde yüzde 31,5'ten yüzde 28,2'ye düşmüştür. 2002 yılının Kasım ayında kamu bankaları, özel bankalar, yabancı bankalar ve TMSF kapsamında bulunan bankaların takipteki kredilerinin toplam kredilerine oranı sırasıyla, yüzde 62, yüzde 24, yüzde 5 ve yüzde 209 olarak gerçekleşmiştir.

IV.1.2.B. Bankaların Menkul Değer Portföyü

2002 yılının ilk onbir aylık döneminde bankacılık sektörünün toplam menkul değerleri reel olarak yüzde 7 oranında artmıştır. Bu dönemde, yabancı para ve Türk lirası cinsinden toplam menkul değerler reel olarak yüzde 4 ve yüzde 9 oranında yükselmiştir (Tablo IV.1.4).

Menkul değerler toplamının banka bilançoları içindeki payı artmaya devam etmiştir.

TABLO IV.1.4
BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TOPLAM MENKUL DEĞERLERİ
(Trilyon TL)

Aralık 2001 ⁽¹⁾	Kamu	Özel	Yabancı	TMSF	Toplam
Toplam Menkul Değerler	28,921	25,613	1,186	3,866	59,991
Türk Lirası	19,946	13,751	621	2,783	37,361
YP	8,974	11,861	565	1,083	22,630
Kasım 2002	Kamu	Özel	Yabancı	TMSF	Toplam
Toplam Menkul Değerler	37,656	36,455	1,482	5,389	81,873
Türk Lirası	25,457	19,938	703	5,290	51,872
YP	12,199	16,518	778	99	30,002
Alım-Sat. A. ve Satıl. H. Men. Değ.	5,538	23,232	601	4,020	33,802
Türk Lirası	1,297	9,632	335	4,006	15,432
YP	4,241	13,601	265	14	18,370
Vadeye Kadar Elde Tut. Men. Değ.	32,118	13,223	881	1,369	48,071
Türk Lirası	24,160	10,306	368	1,284	36,440
YP	7,958	2,917	513	85	11,632

Kaynak: TCMB.

⁽¹⁾ Menkul değerlerin alım-satım amaçlı, satılmaya hazır ve vadeye kadar elde tutulacak menkul değerler şeklindeki ayrımı Aralık 2001 itibarıyla mevcut olmadığından, ilgili tarihte bu ayrıma yer verilememiştir.

Bankacılık sektörünün toplam menkul değerleri 2002 yılında kamu bankalarına ve TMSF kapsamında bulunan bankalara sermaye yapılarının güçlendirilmesi ve açık pozisyonların kapatılması amacıyla devlet iç borçlanma senetleri verilmesi nedeniyle artmıştır. Tüm banka gruplarının menkul değerleri ise repo işlemlerine tabi menkul kıymetlerin Şubat 2002’de bilanço içine dahil edilmesi nedeniyle büyümüştür. Kasım 2002’de alım satım amaçlı ve satılmaya hazır menkul değerlerin toplam menkul değer portföyü içindeki payı yüzde 41 olarak gerçekleşmiştir.

IV.1.2.C. Mevduat

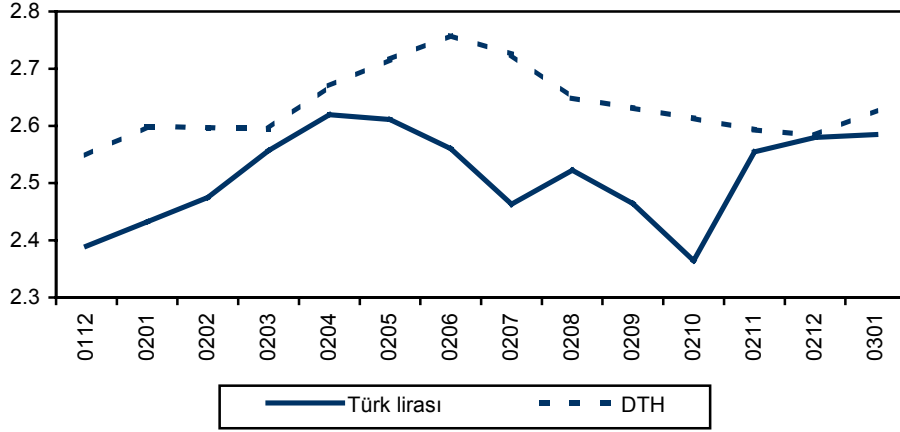
*Türk lirası
cinsinden yabancı
para mevduat
yüzde 13 oranında
daralmıştır.*

Toplam mevduat, 2002 yılının Kasım ayında 2001 yılının sonuna göre özellikle yabancı para mevduatların Türk lirası karşılığındaki gerileme nedeniyle reel bazda yüzde 9 oranında daralmıştır. Bu dönemde, Türk lirası mevduat reel bazda yüzde 2 oranında, Türk lirası cinsinden yabancı para mevduat ise yüzde 13 oranında daralmıştır. Yabancı para mevduatlar ABD doları cinsinden ise yüzde 3 oranında artmış ve 47 milyar ABD dolarına yükselmiştir.

2002 yılının ilk onbir aylık döneminde, TMSF kapsamında bulunan bankaların mevduatı reel olarak yüzde 22 oranında artarken, özel bankaların ve yabancı bankaların mevduatı reel olarak yüzde 15 ve yüzde 5 oranında daralmıştır. Bu dönemde, kamu bankalarının mevduatı ise önemli oranda değişmemiştir. Özel bankaların mevduatlarındaki azalma ve TMSF bankalarının mevduatlarındaki artış, temel olarak Haziran ayında TMSF kapsamına alınan orta ölçekli bankadan kaynaklanmaktadır. Ayrıca, bankacılık sektörünü yeniden yapılandırma programı kapsamında yapılan üç aşamalı denetim sonuçlarına göre özel bankaların bilançolarında bilinenden çok daha yüksek miktarda tahsili gecikmiş alacak bulunduğu anlaşılmış ve orta ölçekli bir bankanın TMSF’ye devredilmesinin yarattığı güven bunalımı tasarrufçunun kamu bankalarını tercih etmesine neden olmuştur.

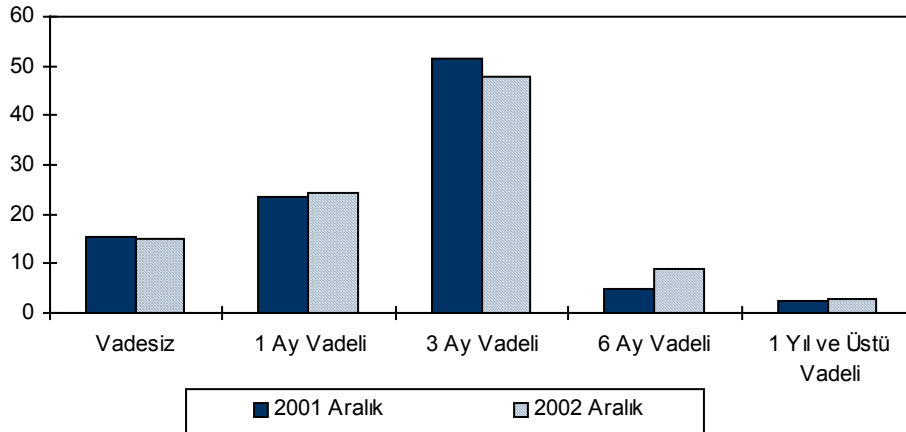
2002 yılının ilk yarısında Türk lirası mevduat ve DTH’in ortalama vadesi artış eğiliminde olmuş, ilerleyen aylarda ise seçim öncesi dönemde oluşan siyasi belirsizlikler ortalama vadeyi kısaltmıştır (Grafik IV.1.4). 2002 yılının Kasım ayındaki seçimler sonrasında oluşan olumlu havanın etkisiyle Türk lirası mevduatın ortalama vadesi tekrar uzamıştır. Aralık 2001-Aralık 2002 döneminde, Türk lirası mevduatın ortalama vadesi 2,4 aydan 2,6 aya, DTH’in ortalama vadesi de 2,5 aydan 2,6 aya çıkmıştır. 2001 yılında olduğu gibi, yoğunlaşma 2002 yılında da 3 ay vadeli mevduatta gerçekleşmiştir (Grafik IV.1.5).

GRAFİK IV.1.4
MEVDUATIN ORTALAMA VADESİ
(Ay Bazında)

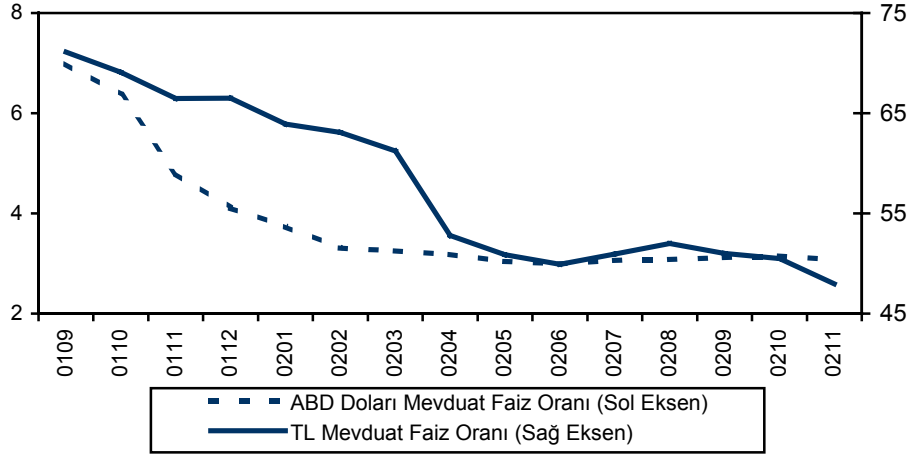
Kaynak: TCMB.

GRAFİK IV.1.5
MEVDUATIN VADELERE GÖRE DAĞILIMI
(Yüzde)

Kaynak: TCMB.

GRAFİK IV.1.6
MEVDUAT FAİZ ORANLARI
(Yüzde)

Kaynak: TCMB.

IV.1.2.D. Özkaynaklar

Enflasyon muhasebesine göre düzeltilmiş verilere göre, 2001 yılı sonunda 18,3 katrilyon Türk lirası olan bankacılık sektörünün toplam özkaynağı, 2002 yılının Kasım ayında 23,8 katrilyon Türk lirasına yükselmiştir. Bu dönemde, kamu bankalarının özkaynakları 4,8 katrilyon Türk lirasından 6,4 katrilyon Türk lirasına; özel bankaların özkaynakları 10,6 katrilyon Türk lirasından 14 katrilyon Türk lirasına, yabancı bankaların özkaynakları ise 1,2 katrilyon Türk lirasından 1,4 katrilyon Türk lirasına yükselmiştir. Kamu bankalarının özkaynaklarındaki artışın en önemli nedeni bu bankalara yapılan sermaye desteğidir. Özel bankaların özkaynaklarındaki artış 2001 yılında krizin etkisiyle önemli miktarda zarar eden bu bankaların 2002 yılının ilk onbir aylık döneminde kâr etmelerinden kaynaklanmıştır. TMSF kapsamındaki bankaların özkaynakları ise Haziran 2002’de yeni bir bankanın devralınması nedeniyle Aralık 2001-Kasım 2002 döneminde –25 trilyon Türk lirasından –952 trilyon Türk lirasına gerilemiştir.

Kamu bankalarının ve TMSF kapsamındaki bankaların yedek akçeler kalemi, Hazine tarafından sermaye desteği amacıyla verilen devlet iç borçlanma senetleri nedeniyle artmıştır. Aralık 2001-Kasım 2002 arasında, kamu bankalarının yedek akçeleri 7,5 katrilyon Türk lirasından 10,7 katrilyon Türk lirasına, TMSF kapsamındaki bankaların yedek akçeleri ise 8,3 katrilyon Türk lirasından 18,7 katrilyon Türk lirasına yükselmiştir.

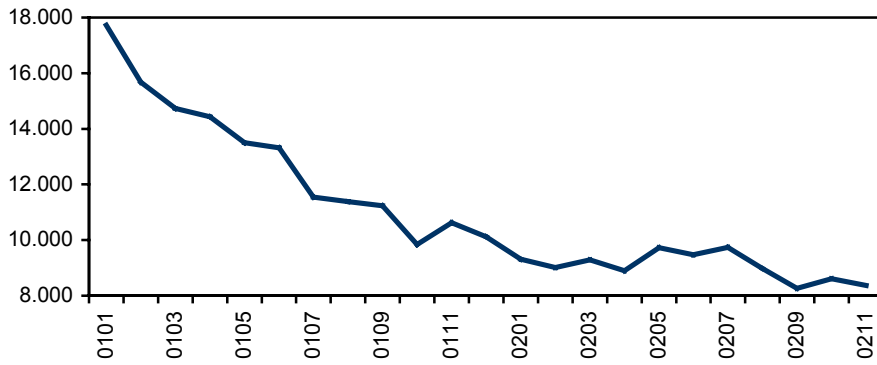
Bankacılık sektörünün özkaynakları artmıştır.

IV.1.2.E. Bankalara Borçlar

“Bankalara borçlar” kalemi, ağırlıklı olarak bankaların yurt dışından sağlamış oldukları kredilerden oluşmaktadır. Bankaların yurt dışından sağladığı krediler, 2001 yılı sonunda 10,1 milyar ABD doları iken, 2002 yılının Kasım ayında 8,4 milyar ABD dolarına gerilemiştir (Grafik IV.1.7). 2000 yılı Kasım ve 2001 yılı Şubat aylarında yaşanan krizler, banka kredilerindeki daralma, özel sektör firmalarının yurt dışından direkt kredi kullanmayı tercih etmeleri bankaların yurt dışından kullanmış olduğu kredilerin daralmasına yol açmıştır.

Bankaların yurt dışından sağlamış oldukları krediler daralmaya devam etmiştir.

GRAFİK IV.1.7
BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN YURT DIŞINDAN KULLANDIĞI KREDİLER
(Milyon ABD doları)

Kaynak: TCMB.

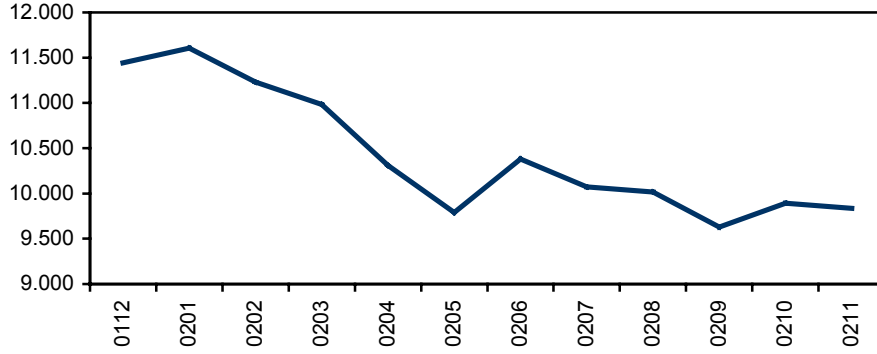
Bu dönemde, kamu bankaları, özel bankalar, TMSF kapsamındaki bankalar ve yabancı bankaların “bankalara borçlar” kalemi reel bazda yüzde 34, yüzde 36, yüzde 44 ve yüzde 11 oranında daralmıştır.

IV.1.2.F. Yabancı Para Pozisyon Açığı

Bilanço içi verilerine göre dövizde endeksli kalemler hariç tutularak hesaplanan yabancı para pasif ve yabancı para aktif kalemleri arasındaki fark, 2002 yılının Haziran ayında bir bankanın TMSF kapsamına alınması nedeniyle artış göstermesine rağmen 2002 yılının ilk onbir aylık döneminde 1,8 milyar ABD doları gerileyerek, 9,8 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir (Grafik IV.1.8). 2002 yılının Kasım ayı itibarıyla kamu bankaları, özel bankalar, TMSF kapsamındaki bankalar ve yabancı bankaların bilanço içi açık pozisyonları sırasıyla, 562 milyon ABD doları, 7.151 milyon ABD doları, 2.054 milyon ABD doları ve 194 milyon ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde kalkınma ve yatırım bankalarının ise 127 milyon ABD doları pozisyon fazlası mevcuttur.

Bankacılık sektörünün yabancı para pozisyon açığı 2002 yılının ilk onbir aylık döneminde daralmıştır.

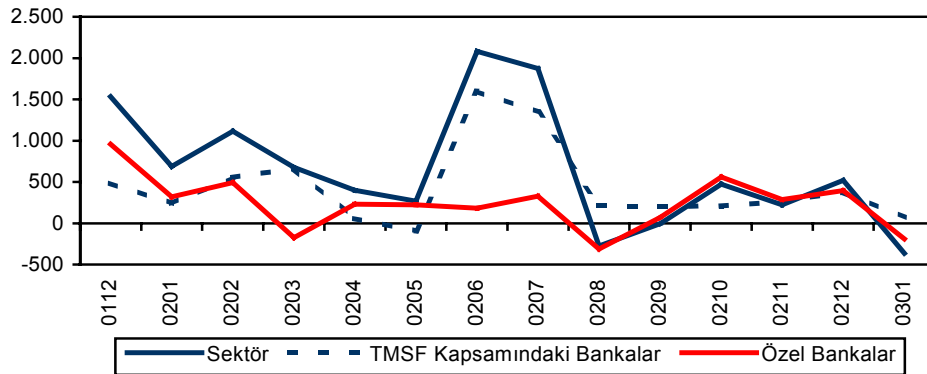
GRAFİK IV.1.8
BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN BİLANÇO İÇİ YABANCI PARA POZİSYONU
YABANCI PARA PASİF-AKTİF FARKI
(Milyon ABD doları)

Kaynak: TCMB.

Bankacılık sektörünün bilanço dışı işlemlerini ve döviz endeksli kalemlerini de dikkate alan yabancı para net genel pozisyonu ise 2001 yılı sonunda 1,5 milyar ABD doları, 2002 yılı sonu geçici verilerine göre ise 517 milyon ABD doları açık vermiştir (Grafik IV.1.9). 2002 yılının sonunda kamu bankaları 196 milyon ABD doları yabancı para net genel pozisyon fazlasına sahipken, özel bankalar, TMSF kapsamındaki bankalar ve yabancı bankaların, sırasıyla 395 milyon ABD doları, 375 milyon ABD doları ve 10 milyon ABD doları açığı vardır. Ocak 2003'te ise kamu bankaları 229, özel bankalar ise 190 milyon ABD doları döviz pozisyon fazlası vermiştir.

GRAFİK IV.1.9
BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN YABANCI PARA NET GENEL POZİSYONU
(Milyon ABD doları)

Pozitif değerler açık pozisyonu, negatif değerler ise pozisyon fazlasını göstermektedir.

Kaynak: TCMB.

IV.1.3. Bankacılık Sektörünün Gelir-Gider Yapısındaki Gelişmeler

2001 yılında 10,6 katrilyon Türk lirası zarar eden bankacılık sektörü, 2002 yılı Eylül ayında 336 trilyon Türk lirası zarar etmiştir (Tablo IV.1.5). ABD doları cinsinden bakıldığında, bankacılık sektörü 2001 yılı Aralık ayında 7,3 milyar ABD doları zarar ederken, 2002 yılı Eylül ayındaki zararı 203 milyon ABD doları olmuştur. 2002 yılı Eylül ayında, TMSF kapsamındaki bankalar hariç diğer banka grupları kâr etmişlerdir. Kamu bankaları, özel bankalar, yabancı bankalar ve kalkınma ve yatırım bankaları sırasıyla 560 trilyon Türk lirası, 582 trilyon Türk lirası, 70 trilyon Türk lirası ve 470 trilyon Türk lirası kâr ederken, TMSF kapsamındaki bankalar 2 katrilyon Türk lirası zarar etmişlerdir. 2002 yılı Eylül ayında bir önceki yıl sonuna göre bankacılık sektörünün net zararındaki gerileme, temel olarak kambiyo zararlarındaki gerilemeden kaynaklanmıştır.

Bankacılık sektörü, 2002 yılı ilk dokuz aylık döneminde 336 trilyon Türk lirası zarar etmiştir.

TABLO IV.1.5
BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN KONSOLİDE GELİR-GİDER TABLOSU
SEÇİLMİŞ KALEMLER
(Trilyon TL)

	Aralık 2001			Eylül 2002		
	TP	YP	Toplam	TP	YP	Toplam
1.FAİZ GELİRLERİ :	54.705	6.708	61.414	29.753	3.940	33.693
Kredilerden Alınan Faizler	13.394	3.515	16.910	5.684	1.579	7.262
Bankalardan Alınan Faizler	4.362	1.015	5.378	595	501	1.096
Bankalararası Para Piy.İşl.Alınan Faizler	2.770	409	3.180	2.571	55	2.626
D.İ.B.S.'lerden Alınan Faizler	18.301	1.120	19.151	16.640	1.348	17.988
Diğer Faiz ve Faiz Benzeri Gelirler	13.687	156	13.844	782	79	861
2.FAİZ GİDERLERİ :	34.013	7.125	41.140	20.874	2.567	23.441
Mevduata Verilen Faizler	26.672	4.330	31.002	17.144	1.612	18.756
Bankalara Verilen Faizler	5.776	2.161	7.937	1.245	721	1.966
Bankalararası Para Piy.İşl.Verilen Faizler	740	282	1.023	163	66	230
NET FAİZ GELİRİ (GİDERİ)	20.692	-416	20.275	8.879	1.372	10.251
Takipteki Alacaklar Özel Provizyonu	6.723	1.160	7.882	2.779	200	2.979
Krediler Genel Provizyonu	613	12	625	90	61	152
PRO.SONRASI NET FAİZ GEL.(GİD.)	13.355	-1.588	11.767	6.009	1.112	7.121
3.FAİZ DIŞI GELİRLER :	5.117	697	5.815	4.052	618	4.670
Bankacılık Hizmetleri Gelirleri	1.917	186	2.104	1.494	148	1.641
4.FAİZ DIŞI GİDERLER :	10.823	552	11.375	8.077	309	8.386
Personel Giderleri	3.081	26	3.108	2.489	22	2.511
Diğer Faiz Dışı Giderler	3.498	117	3.616	3.333	91	3.424
5.DİĞER FAİZ DIŞI GEL.(GİD.)	-5.092	-10.666	-15.758	-475	-2.560	-3.035
Sermaye Piy. İşl. Kârları (Zar.) (Net)	-1116	146	-970	1.459	159	1.618
Kambiyo Kârları (Zararları) (Net)	0	-10.812	-10.812	0	-2.720	-2.720
VERGİ ÖNCESİ KÂR (ZARAR)	2.557	-12.109	-9.552	1.509	-1.139	370
Vergi Provizyonu	976	0	976	706	0	706
DÖNEM NET KÂRI (ZARARI)	1.580	-12.109	-10.528	803	-1.139	-336

Kaynak: TCMB.

Kamu bankaları 2001 yılında 1,6 katrilyon Türk lirası zarar ederken, 2002 yılı Eylül ayında 560 trilyon Türk lirası kâr etmişlerdir. Kamu bankalarının Hazine adına kullandırmış olduğu özel görev hesabı gelirlerinin muhasebeleştirildiği diğer aktifler kaleminden elde ettiği gelirler 2002 yılında hemen hemen sıfırlanırken, menkul kıymetlerden elde edilen faiz gelirleri artmıştır. Diğer taraftan, kısa vadeli finansman ihtiyaçlarının azalması sonucu, mevduata verilen faizler ve bankalara verilen faizler kalemi düşmüştür. Ayrıca, 2002 yılında kamu bankalarının sermaye piyasası işlem zararlarının da sıfırlanması sonucu, kamu bankaları 2002 yılı Eylül ayında kâr etmişlerdir.

Özel bankalar 2001 yılında 3,3 katrilyon Türk lirası zarar ederken, 2002 yılı Eylül ayında 582 trilyon Türk lirası kâr etmişlerdir. Kamu bankalarının kısa vadeli finansman ihtiyaçlarının azalmasıyla, bankalardan alınan faiz gelirleri kalemindeki gerilemeye bağlı olarak özel bankaların net faiz gelirleri düşmüştür. Diğer taraftan, 2001 yılında 8,2 katrilyon Türk lirası olan kambiyo zararlarının 2002 yılı Eylül ayında 2 katrilyon Türk lirası'ya gerilemesi sonucu özel bankalar kâr etmişlerdir.

2001 yılında TMSF kapsamındaki bankaların 5,5 katrilyon Türk lirası olan dönem zararı, 2002 yılı Eylül ayında 2 katrilyon Türk lirasına gerilemiştir. TMSF kapsamındaki bankaların dönem zararındaki gerileme, temel olarak takipteki alacaklar özel provizyonundaki ve kambiyo zararlarındaki gerilemeden kaynaklanmıştır. 2001 yılında yabancı bankalar ile kalkınma ve yatırım bankalarının kârları sırasıyla 28 trilyon Türk lirası ve -213 trilyon Türk lirası iken, 2002 yılı Eylül ayında 70 trilyon Türk lirası ve 470 trilyon Türk lirası olarak gerçekleşmiştir.

IV.1.4. Yasal ve İdari Düzenlemeler

12 Mayıs 2001 tarihli 4672 sayılı Yasa ile Bankalar Kanununda yapılan değişikliklerle, 1 Ocak 2002'den itibaren vadeli işlem, opsiyon sözleşmeleri ve benzeri diğer türev ürünler kredi tanımına dahil edilmiştir.

Repo ve ters repo işlemlerinin muhasebeleştirilmesi esaslarının, uluslararası düzenlemelere uyumlu hale getirilmesi ve bankaların risk yapılarının daha sağlıklı bir şekilde izlenebilmesi için Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi'nde 1 Şubat 2002 tarihinden geçerli olmak üzere 13 Aralık 2001 ve 31 Ocak 2002 tarihlerinde yapılan ilave ve değişiklikler ile repo ve ters repo işlemlerinin bilanço içinde muhasebeleştirilmesi uygulamasına geçilmiştir.

31 Ocak 2002 tarih ve 24657 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Bankaların Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik“ ile uluslararası düzenlemelere uyum sağlamak amacıyla, özkaynak tanımı değiştirilerek, genel kredi karşılığının netleştirme yapılmaksızın katkı sermayeye ilave edilmesi hükmü getirilmiş ve sermayeden indirilecek değerlere tüm mali kurumlara yapılan sermaye katılımları dahil edilmiştir.

31 Ocak 2002 tarih ve 24657 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik” ile sermaye yeterliliğine ilişkin ilave düzenlemeler getiren yönetmelik yürürlükten kaldırılmıştır. Bu Yönetmelikle, bankaların sermaye yeterliliği standart oranlarının Haziran 2002 ’den itibaren her yıl Mart, Haziran, Eylül ve Aralık aylarında yayımlanacağına ilişkin hüküm ilave edilmiştir. Ayrıca BDDK tarafından, bankaların iç denetim ve risk yönetimi sistemlerinin yeterliliğini de dikkate alarak, her bir banka veya banka grubu için belirtilen asgari sermaye yeterlilik oranının üzerinde bir oran tesis edebileceği hükmü getirilmiş, bankaların pozisyonlara özgü risklerinin ölçülmesi ve bu tür pozisyonlardan kaynaklanabilecek risklere ilişkin sermaye yükümlülüklerinin hesaplanmasında kullanılacak esas ve usuller belirlenmiştir. Söz konusu Yönetmelikle, bankaların özkaynaklarının hızlı kur ve fiyat hareketleri nedeniyle aşınmasını önlemek amacıyla “yapısal pozisyon” tanımı getirilmiştir. Yapısal pozisyonların sermaye yeterliliği rasyosu hesabında dikkate alınmasına ilişkin usul ve esaslar 8 Mayıs 2002 tarihinde yayımlanmıştır.

Aynı tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan “Yabancı Para Net Genel Pozisyon/Özkaynak Standart Oranının Bankalarca Konsolide ve Konsolide Olmayan Bazda Hesaplanmasına ve Uygulanmasına İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelik” ile Yabancı Para Net Genel Pozisyon/Sermaye Tabanı standart rasyosunun konsolide ve konsolide olmayan bazda hesaplanmasına ilişkin tebliğler 1 Şubat 2002 tarihinden itibaren yürürlükten kaldırılmıştır. Bu düzenlemeye paralel olarak, pozisyon aşımaları, 15 Şubat 2002 tarih ve 24672 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 2002/1 sayılı Umumi Disponibilite Hakkında Bankamız Tebliği ile 1 Şubat 2002 tarihinden itibaren disponibilite yükümlülükleri arasından çıkarılmıştır.

31 Ocak 2002 tarihinde, kredi karşılıklarına ilişkin yönetmelikte değişiklik yapılmış ve uygulamaya ilişkin hususlar hakkında bir genelge yayımlanmıştır. Söz konusu genelge ile krediler ve diğer alacakların sınıflandırılması, karşılık ayrılmasına ilişkin esaslar, teminata ilişkin esaslar ile mevduat kabul etmeyen bankaların yönetmelik hükümleri karşısındaki durumları konularına açıklık

getirilmiştir. Yönetmelikte yapılan değişikliklerle kredi ve diğer alacakların yeniden yapılandırılması hakkındaki mevcut uygulama gözden geçirilerek mali sektöre olan borçların ilave kredi sağlamak suretiyle yenilenmesi veya yeniden itfa planına bağlanmasına ilişkin düzenlemelerin etkinliğini artırıcı esneklikler sağlanmıştır.

31 Ocak 2002 tarihinde 4743 sayılı yasa ile yapılan değişiklikle, bankaların kredi karşılıklarını Bankalar Kanunu hükümlerine uyumlu hale getirmek için tanınmış olan dört yıllık geçiş süresi kaldırılmıştır.

31 Ocak 2002 tarihinde “Bağımsız Denetim Yapacak Kuruluşların Yetkilendirilmesi ve Yetkilerinin Geçici veya Sürekli Olarak Kaldırılması Hakkında Yönetmelik” ile Banka ve özel finans kurumlarının hazırlayacakları mali tabloları onaylayacak olan bağımsız denetim kuruluşlarına ilişkin esaslar düzenlenmiştir. Bu Yönetmeliğin Geçici 2’nci maddesi 29 Mart 2002 tarihinde yayımlanan yönetmelik ile kaldırılmıştır.

31 Ocak 2002 tarihinde “Bağımsız Denetim İlkelerine İlişkin Yönetmelik” yayımlanarak bağımsız denetim yapılırken uyulacak ilke ve esaslar uluslararası denetim standartları ile uyumlu hale getirilmiştir.

1 Şubat 2002 tarih ve 24658 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 4743 sayılı Kanun ile değişik “4389 sayılı Bankalar Kanununun Geçici 4. Maddesi Uyarınca Yapılacak Özel Bağımsız Denetimin Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik” ile bankaların 31 Aralık 2001 bilanço tarihi itibarıyla düzenlenen mali tablolar esas alınarak denetlenmesine ve düzenlenen bağımsız denetim raporlarının bağımsız denetim ilke ve esaslarına uygunluk bakımından Kurumca belirlenecek ikinci bir bağımsız denetim kuruluşu tarafından incelenmesine ilişkin esas ve usuller belirlenmiştir. Bu Yönetmeliğin enflasyon muhasebesi ile ilgili maddeleri ve diğer bazı maddelerinde 2 Mart 2002, kuruluşça yapılacak denetimin kapsamı hakkındaki maddesinde ise 29 Mart 2002 tarihinde değişiklik yapılmıştır.

1 Şubat 2002 tarihli “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programının Uygulama Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik” ile yeniden yapılandırma programı kapsamında yapılacak sermaye desteği programına ilişkin işlemlere açıklık getirilmiştir.

7 Mart 2002 tarihli “Mevduat ve Kredi İşlemlerine Uygulanacak Faiz Oranları ile Sağlanacak Diğer Menfaatler Hakkında” Bakanlar Kurulu Kararı ile bankaların kredi işlemleri ve mevduat kabulünde uygulayabilecekleri azami faiz oranları ile

sağlayacakları menfaatlere ilişkin esas ve şartlar, faiz oranlarının bildirim şekli ve zorunluluğu ile faiz oranlarının değiştirilmesi ile ilgili düzenlemeler belirlenmiştir. Bunun üzerine 27 Mart 2002’de Bankamızca Bakanlar Kurulu Kararı tarihinden itibaren geçerli olmak üzere “Mevduat ve Kredi İşlemlerinde Uygulanacak Faiz Oranları ile Sağlanacak Diğer Menfaatler Hakkında Tebliğ” yayımlanarak Kararın uygulanmasına ilişkin esas ve şartlar açıklanmıştır.

Bankamız Kanunu’nun 4/I-1 ve 40/III-b maddelerine istinaden, mevduatın vade ve türleri Bankamız politikaları açısından günün şartlarına göre gözden geçirilmiş ve Mevduatın Vade ve Türleri ile Katılma Hesaplarının Vadeleri Hakkında 2002/1 sayılı Tebliğ 29 Mart 2002 tarih, 24710 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak aynı gün yürürlüğe girmiştir.

7 Mart 2002 tarihinde, 20 Eylül 2001 tarihinde yayımlanan özel finans kurumlarının kuruluş ve faaliyetlerine ilişkin esas ve usulleri düzenleyen “Özel Finans Kurumlarının Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik”te geçen özkaynak ve konsolide özkaynak tanımları ile diğer bazı maddeler değiştirilmiştir.

27 Mart 2002 tarihinde, birinci bağımsız denetim raporlarının bağımsız denetim ilke ve esaslarına uygunluk bakımından ikinci bir bağımsız denetim kuruluşu tarafından incelenmesi ve ikinci bağımsız denetim kuruluşlarının Kurumca tespitine ilişkin esas ve usullerin belirlenmesi amacıyla, “4389 Sayılı Bankalar Kanununun Geçici 4 üncü Maddesi Uyarınca Yapılacak İkinci Bağımsız Denetimin Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik” yayımlanmıştır. Bu Yönetmeliğin ikinci kuruluşun belirlenmesine ilişkin 5 inci maddesi, 29 Mart 2002 tarihinde değiştirilmiştir.

29 Mart 2002 tarih ve 24710 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 2002/1 sıra No.lu Zorunlu Karşılıklar Hakkında Tebliğ’le 10 Mayıs 2002 tarihli zorunlu karşılık cetvelinden başlamak üzere, mevduat bankalarının yanı sıra özel finans kurumları (ÖFK) ile kalkınma ve yatırım bankaları (daha önce muaf olan iki özel sermayeli kalkınma ve yatırım bankası dahil) da zorunlu karşılık kapsamına alınmıştır. Böylece, bankaların mevduatına ek olarak, daha önce blokaja tabi olan ÖFK’ların cari ve katılma hesaplarında biriken fonlar ile mevduat, kalkınma ve yatırım bankaları ve ÖFK’ların diğer yükümlülükleri de zorunlu karşılık kapsamına alınmıştır. Önceki zorunlu karşılık, dispoabilite ve blokaj uygulamalarının nakit kısımlarına ilişkin yasal karşılık oranları aynen korunmuş olup, yeni zorunlu karşılık uygulamasına göre zorunlu karşılık oranları; Türk lirası yükümlülüklerde yüzde 6, yabancı para yükümlülüklerde yüzde 11’dir. Türk lirası ve Yabancı Para zorunlu karşılık oranlarının 3’er puanlık kısımlarının, serbest hesaplarda 14 günlük

ortalama olarak tesis edilmesine imkan sağlanarak, bankalara ve özel finans kurumlarına zorunlu karşılıkların bir kısmını günlük likidite gereksinimleri için kullanma imkanı getirilmiştir.

Söz konusu Tebliğ ile, bankaların aracılık maliyetlerinin azaltılmasına katkı sağlamak amacıyla Türk lirası mevduat için tesis edilen zorunlu karşılıklar yanında yabancı para yükümlülükler için tesis edilen zorunlu karşılıklara da faiz ödenmesi öngörülmüştür. Bu çerçevede, 8 Ağustos 2001 tarihinden geçerli olarak 7 Eylül 2001 tarihinde yüzde 40 olarak belirlenmiş olan Türk lirası zorunlu karşılık faiz oranı, 24 Mayıs 2002 tarihinden geçerli olarak yüzde 22'ye düşürülmüş, yabancı para zorunlu karşılıklara ise bankaların, Bankamızda serbest olarak buldukları 2 gün ihbarlı döviz tevdiat hesapları (DTH) ile aynı oranda faiz ödenmesi kararlaştırılmıştır. Türk lirası zorunlu karşılıklara ödenen faiz oranı 9 Temmuz 2002 tarihinden geçerli olarak yüzde 25'e yükseltilmiştir.

29 Mart 2002 tarih, 24710 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2002/2 sıra No.lu Umumi Disponibilite Hakkında Tebliğ ile daha önce muaf olan iki özel sermayeli kalkınma ve yatırım bankası da disponibilite kapsamına alınmıştır. Umumi disponibilite oranları 2 puan azaltılarak, Türk lirası yükümlülükler için yüzde 4, yabancı para yükümlülükler için yüzde 1 olarak belirlenmiştir. Daha önce disponibilite yükümlülüğünün 2 puanlık kısmına sayılan bankaların kasa mevcurları disponibil değerler arasından çıkarılmıştır. 24 Mayıs 2002 tarihinden itibaren yalnız Devlet İç Borçlanma Senetleri disponibil değer olarak kabul edilmekte olup, disponibil değerlerin hesaplanmasında Bankamız nezdindeki depoların bakiyelerinin 14 günlük ortalaması esas alınmaya başlanmıştır.

11 Nisan 2002 tarihinde "Finansal Yeniden Yapılandırma Çerçeve Anlaşmalarının Onaylanması, Kabulü ve Uygulanmasına İlişkin Genel Şartlar Hakkındaki Yönetmelik yayımlanmıştır.

13 Haziran 2002 tarihinde yayımlanan Yönetmelik ile "Finansal Yeniden Yapılandırma Çerçeve Anlaşmalarının Onaylanması, Kabulü ve Uygulanmasına İlişkin Genel Şartlar Hakkında Yönetmelik" in 9 uncu maddesi değiştirilerek, finansal yeniden yapılanma kapsamına alınarak borçlularıyla finansal yeniden yapılandırma sözleşmesi imzalanan krediler için ayrılacak karşılıklar ve bunların sınıflandırma esas ve usulleri belirlenmiştir.

20 Haziran 2002 tarihinde mevduat kabulüne yetkili özel sermayeli bankaların 1 Şubat 2002 tarihi ile 1 Temmuz 2002 tarihi arasında düzenleyecekleri ara dönem mali tablolarının düzenlenmesine ve yayımlanmasına ilişkin esas ve usullerin

belirlendiği “Mevduat Kabulüne Yetkili Özel Sermayeli Bankaların Ara Dönem Mali Tablolarının Düzenlenmesine ve Yayınlanmasına İlişkin Yönetmelik” yayımlanmıştır.

22 Haziran 2002 tarih ve 24793 sayılı (1.Mükerrer) Resmi Gazete’de, 1 Ekim 2002 tarihinden itibaren yürürlüğe girmek üzere, Muhasebe Uygulama Yönetmeliği Hakkında Tebliğler ile “Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ” yayımlanmıştır.

9 Temmuz 2002 tarihli “Bankaların Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” ile yurt dışı kıyı bankacılığı faaliyetlerinin yapısının ve ana kuruluş ile bağlantılarının denetlenebilmesi sağlanmıştır. Ayrıca 23 Ekim 2002 tarihli Yönetmelik ile de ilgili Yönetmelik’te bazı değişiklikler yapılarak uygulamanın kolaylaştırılması sağlanmıştır.

1 Ekim 2002 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan “Varlık Yönetim Şirketlerinin Kuruluş ve Faaliyet Esasları Hakkında Yönetmelik” ile kurulacak olan varlık yönetim şirketlerinin taşınması gereken şartlar, kurucuların ve yöneticilerin nitelikleri ile şirketlerin faaliyet alanları ve kurulacak şirketlerin denetimi ve bilgi vermesine ilişkin usul ve esaslar belirlenmiştir.

23 Ekim 2002 tarih ve 24915 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Muhasebe Uygulama Yönetmeliği’nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” ile, 1 Temmuz 2002 tarihinden geçerli olmak üzere, bankalarca hazırlanacak konsolide ve konsolide olmayan mali tabloların ilgili mercilere gönderilmesi ve yayımlanmasına ilişkin süreler belirlenmiştir.

I-M sayılı Bankamız Genelgesi’nin “Döviz Pozisyon Yönetimine İlişkin Oranlar” başlıklı 7/A maddesi, 14 Kasım 2002 tarih, 24936 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 2002/5 sayılı Genelge ile değiştirilerek, bankalar ve özel finans kurumlarının nezdlerinde bulundurabilecekleri döviz varlıklarını, döviz yükümlülüklerini ve doğacak riskleri de göz önüne alarak yürürlükteki ilgili diğer mevzuat çerçevesinde serbestçe belirleyebilecekleri hüküm altına alınmıştır. Ancak, bu düzenleme, Yabancı Para Net Genel Pozisyon/Özkaynak Standart Oranının halen yürürlükte olması, kur risklerinin de “Bankaların Sermaye Yeterliliği’nin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik” ile piyasa riski içinde hesaba katıldığı dikkate alınarak yapılmış olup, Bankamızın ülkenin döviz rezervlerini yönetme ve Türk lirasının değerini korumaya ilişkin görevleri çerçevesinde, banka ve özel finans kurumlarının açık pozisyonları konusundaki

duyarlılığı devam ettiğinden, bankalar ve özel finans kurumlarından DPO'ya ilişkin raporlamalarını Bankamıza göndermeye devam etmeleri istenmiştir.

31 Aralık 2002 tarih ve 24980 sayılı Resmi Gazete'de, 1 Ekim 2002 tarihinden itibaren yürürlüğe girmek üzere yayımlanan tebliğlerle; 1, 2, 4, 7, 11, 12, 14 ve 17 sayılı Muhasebe Uygulama Yönetmeliklerine İlişkin Tebliğler'de değişiklik yapılmıştır. Aynı Resmi Gazete'de "Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ" de yayımlanmıştır.

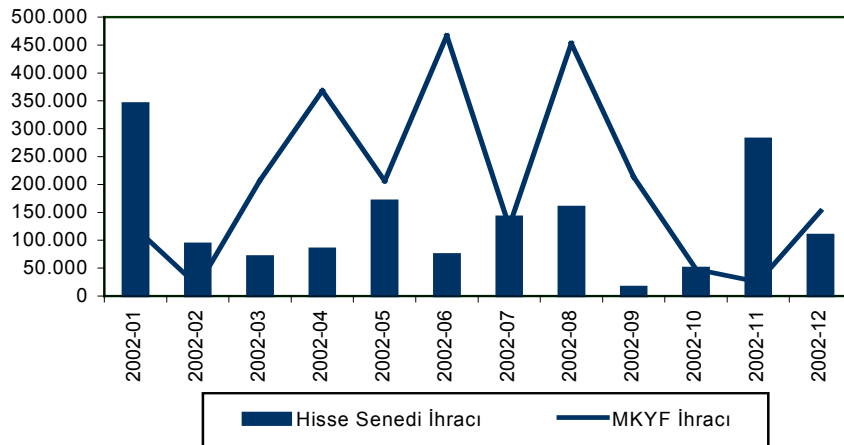
IV.2. MENKUL KIYMET PİYASALARI

2002 yılı Ocak-Aralık döneminde menkul kıymet ihraçları, yüzde 26,8 oranında azalarak 4,2 katrilyon Türk lirası tutarında gerçekleşmiştir.

2002 yılı Ocak-Aralık döneminde Sermaye Piyasası Kurulu kaydına alınan menkul kıymet ihraçları, 2001 yılı aynı dönemine göre piyasa fiyatlarıyla yüzde 26,8 oranında azalarak 4,2 katrilyon Türk lirası tutarında gerçekleşmiştir (Grafik IV.2.1).

2002 yılı Aralık ayı itibarıyla, Kurul kaydına alınan hisse senedi ve menkul kıymet yatırım fonu (MKYF) toplam değeri sırasıyla 1,6 ve 2,4 katrilyon Türk lirası olarak gerçekleşmiştir. Yıl içinde hisse senetlerin ihraçlarının en yoğun olduğu aylar Ocak ve Kasım ayları iken, menkul kıymet yatırım fonu ihraçlarının en yoğun olduğu aylar Haziran ve Ağustos ayları olmuştur.

GRAFİK IV.2.1
2002 YILINDA SPK KAYDINA ALINAN HİSSE SENEDİ VE
MENKUL KIYMET YATIRIM FONU İHRAÇLARI
(Milyar TL)

Kaynak: SPK.

IV.2.1. Birincil Piyasalar

IV.2.1.A. Kamu Kesimi

2002 yılı Aralık ayı itibarıyla kamu kesiminin toplam menkul kıymet stoku, 2001 yılı sonuna göre yüzde 22,7 oranında artarak 149,9 katrilyon Türk lirasına ulaşmıştır. Borç stokunun vade yapısı incelendiğinde, vadesi 1 yıl ve daha fazla olan devlet tahvillerinin payının toplam borç stoku içindeki payı yüzde 75,3, vadesi 1 yıldan az olan hazine bonolarının payı ise yüzde 24,7 olmuştur (Tablo IV.2.1). Kamu kesimi menkul kıymetleri içerisinde bulunan devlet tahvillerinin yüzde 53,7'si kamu ve fon bankalarının mali yapılarının güçlendirilmesi çerçevesinde ihraç edilen ve ayrıca Merkez Bankası'na olan yükümlülükler karşılığında verilen senetlerden oluşan nakit dışı kağıtlardır. Nakit dışı kağıtların toplam kamu kesimi menkul kıymet stoku içerisindeki payı yüzde 40,4'tür.

TABLO IV.2.1
KAMU VE ÖZEL KESİM MENKUL KIYMET STOK TUTARLARI
(Trilyon TL)

	Kamu Kesimi		Devlet Tahvili	Hazine Bonosu	Özel Kesim		Toplam Menkul Kıymet Stoku
	Menkul Kıymet Stoku	Pay ⁽¹⁾			Menkul Kıymet Stoku	Pay ⁽¹⁾	
Ara.01	122 157	92.1	102 128	20 029	10 516	7.9	132 673
Oca.02	128 141	92.4	107 865	20 275	10 609	7.6	138 750
Şub.02	118 045	91.5	98 035	20 010	10 948	8.5	128 993
Mar.02	120 299	91.6	98 880	21 419	11 058	8.4	131 357
Nis.02	123 290	91.7	100 495	22 796	11 101	8.3	134 391
May.02	122 778	91.2	98 174	24 604	11 875	8.8	134 654
Haz.02	126 830	91.3	98 819	28 011	12 100	8.7	138 930
Tem.02	130 376	91.4	97 404	32 972	12 231	8.6	142 606
Ağu.02	137 093	92.0	102 311	34 782	11 926	8.0	149 019
Eyl.02	140 291	92.0	105 401	34 889	12 141	8.0	152 432
Eki.02	144 185	92.1	108 248	35 936	12 393	7.9	156 577
Kas.02	145 296	91.9	110 078	35 218	12 770	8.1	158 066
Ara.02	149 870	91.9	112 850	37 020	13 177	8.1	163 047

Kaynak: SPK.

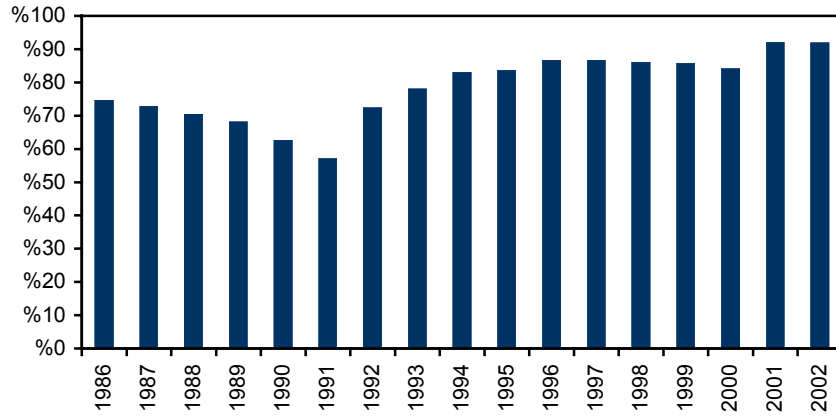
(1) Toplam menkul kıymet stoku içindeki payını göstermektedir.

Kamu kesimi menkul kıymet stokundaki artışın en önemli belirleyicisi hazine bonosu stokunda görülen yüksek oranlı büyüme olmuştur. 2002 yılı Aralık ayı itibarıyla hazine bonosu stokundaki artış, 2001 yılı sonuna göre yüzde 84,8 olmuştur. Buna karşılık, devlet tahvilleri stokundaki büyüme oranı, hazine bonosu stoku büyümesinin altında kalmış ve yüzde 10,5 oranında gerçekleşmiştir.

Kamu kesimi menkul kıymet stokundaki artışın en önemli belirleyicisi hazine bonosu stokunda görülen yüksek oranlı büyüme olmuştur.

Kamu kesimi menkul kıymet stokunun ekonominin toplam menkul kıymet stoku içindeki ağırlığı devam etmektedir. 2001 Aralık ayında bu oran yüzde 92,1 iken, 2002 yılı sonunda yüzde 91,9 olmuştur (Grafik IV.2.2).

GRAFİK IV.2.2
KAMU KESİMİ MENKUL KIYMET STOKUNUN TOPLAM
MENKUL KIYMET STOKU İÇİNDEKİ PAYI
(Yüzde)

Kaynak: SPK

IV.2.1.B. Özelleştirme

2002 yılında, Özelleştirme İdaresi tarafından 260,1 milyon ABD doları özelleştirme geliri elde edilmiştir. 1986-2002 yılları arasında ise elde edilen toplam tahsilat 7,2 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. 2002 yılında gerçekleştirilen özelleştirme işlemlerinden doğan tahsilatın büyük bir bölümü POAŞ'ın halka arz işlemlerinden kaynaklanmıştır (Tablo IV.2.2).

TABLO IV.2.2
1986-2002 DÖNEMİ ÖZELLEŞTİRME İŞLEMLERİ TAHSİLATI
(Milyon ABD doları)

	1986-2000	2001	2002	TOPLAM
Blok Satış	3 419.0	4.6	-	3 423.6
Tesis/Varlık Satışı	458.5	55.4	7.0	520.9
Halka Arz	1 467.7	-	127.3	1 595.0
Uluslararası Kurumsal Arz	965.7	-	38.3	1 004.0
İMKB'de Satış	526.2	-	70.8	597.0
Yarım Kalmış Tesis Satışı	3.6	-	-	3.6
Bedelli Devirler	35.2	0.1	16.7	52.0
TOPLAM	6 875.9	60.1	260.1	7 196.1

Kaynak: OİB.

IV.2.1.C. Özel Kesim

Tamamını hisse senetlerinin oluşturduğu özel kesim menkul kıymet stokları, 2002 yılı Aralık ayı itibarıyla 2001 yılı sonuna göre yüzde 25,3 oranında artarak, 13,2 katrilyon Türk lirası düzeyine ulaşmıştır. Özel kesim menkul kıymet stoklarının ekonominin toplam menkul kıymet stokuna oranı 2002 yıl sonu itibarıyla yüzde 8,1 oranında gerçekleşmiştir (Tablo IV.2.1). Özel kesim menkul kıymet stokunun bu derece düşük düzeyde kalması, Türkiye’de mali piyasaların derinleşmemiş olduğunu göstermektedir. Ayrıca, kamu kesimi borçlanma gereğindeki yüksekliğin 2002 yılında da devam etmesi, özel kesimin mali piyasalardan dışlanması etkisi yaratarak, bu sektörün finansman olanaklarını daraltmaya devam etmiştir.

Özel kesim menkul kıymet stoklarının ekonominin toplam menkul kıymet stokuna oranı 2002 yıl sonu itibarıyla yüzde 8,1 oranında gerçekleşmiştir

Yatırım Fonları, Yatırım Ortaklıkları, Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları

2002 yılı Aralık ayı itibarıyla, A tipi yatırım fonunun toplam portföy değeri 2001 yılı sonuna göre yüzde 23,5 oranında azalarak 435 trilyon Türk lirasına düşerken, B tipi yatırım fonunun toplam portföy değeri ise yüzde 113 oranında artarak 8,9 katrilyon Türk lirasına ulaşmıştır. A ve B tipi yatırım fonlarının toplam portföy değeri, B tipi fonlarının toplam içindeki ağırlığının etkisi ile yüzde 96,5 oranında artarak 9,3 katrilyon Türk lirası seviyesinde gerçekleşmiştir (Tablo IV.2.3).

TABLO IV.2.3
2001 VE 2002 YILI YATIRIM FONLARININ PORTFÖY DAĞILIMI
(Yüzde)

	A Tipi		B Tipi		A ve B Tipi	
	2001	2002	2001	2002	2001	2002
Devlet Tahvili	6.12	3.83	8.53	9.25	8.24	9.00
Yab.Devlet Tahvili	-	-	0.12	0.06	0.10	0.06
Hazine Bonosu	9.66	9.28	26.74	41.79	24.70	40.28
Yab.Hazine Bonosu	-	-	0.06	0.04	-	0.04
Ters Repo	22.44	32.37	64.50	48.81	59.47	48.04
Repo	-	-	-	-	-	-
Hisse Senedi	61.77	54.46	0.05	0.03	7.43	2.56
Yab.Hisse Senedi	0.01	0.07	-	-	0.01	-
Diğer	-	-	0.07	0.02	0.06	0.02
Toplam	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
Toplam Fon Port. Değeri (Trilyon TL)	568.7	434.8	4 187.0	8 911.8	4 755.8	9.346.7

Kaynak: SPK.

Yatırım fonlarının portföy dağılımı incelendiğinde, A tipi yatırım fonunda hisse senedi ve ters reponun ağırlığının toplam portföy içindeki payının yüzde 86,8 olduğu görülmektedir. B tipi yatırım fonunda ise ağırlık hazine bonosu ve ters repodadır. Hazine bonosu ve ters reponun B tipi yatırım fonu içindeki ağırlıkları sırasıyla yüzde 41,8 ve yüzde 48,8'dir. Özellikle hazine bonosunun ağırlığı 2001 yılı Aralık ayına göre 15 puan artarken, ters reponun ağırlığı 15,7 puan düşmüştür. Hisse senedinin A tipi fonda ağırlıklı olmasının en önemli sebebi, A tipi yatırım fonunun mevzuat gereği minimum yüzde 25 oranında Türk şirketlerinin hisse senetlerinden oluşması zorunluluğudur. B tipi fonlarda böyle bir zorunluluk bulunmamaktadır.

“Likit fon” toplam portföy değeri, B tipi yatırım fonu toplam portföy değerinin yüzde 83’ünü oluşturmaktadır.

B tipi fonlar türleri itibarıyla incelendiğinde, “likit fon”ların büyük bir ağırlığa sahip olduğu görülmektedir. Vadesine 90 günden az kalmış sermaye piyasası araçlarından oluşan “likit fon” toplam portföy değeri, B tipi yatırım fonu toplam portföy değerinin yüzde 83’ünü oluşturmaktadır. Bu durum, ekonomide kısa vadeli likit yatırım araçlarına olan talebi göstermektedir.

Hisse senedi ve kamu kağıtlarının ağırlıkta olduğu yatırım ortaklıkları toplam portföyü 2002 yılı Aralık ayı itibarıyla 2001 yıl sonuna göre yüzde 7 oranında artarak 139 trilyon Türk lirasına ulaşırken, gayri menkul yatırım ortaklıkları toplam portföyü yine aynı dönemde yüzde 12 oranında artarak 1 katrilyon Türk lirası düzeyinde gerçekleşmiştir.

IV.2.2. İkincil Piyasalar

İkincil piyasada toplam işlem hacmi, 2002 yılı Aralık ayı itibarıyla 2001 yılı, sonuna göre yüzde 63 oranında gerileyerek 374 katrilyon Türk lirasına inmiştir. İkincil piyasa işlem hacminde 2002 yılında görülen büyük daralmada belirleyici faktör, ikincil piyasada işlem gören kamu kağıtlarında meydana gelen yüzde 72 oranındaki azalma olmuştur (Tablo IV.2.4).

2002 yılında kamu kağıtlarının aksine, ikincil piyasada işlem gören özel sektör menkul kıymetleri yüzde 14 oranında artmıştır. 2002 yılında hisse senedi dışında hiçbir özel sektör menkul kıymet yatırım aracı ikincil piyasada işlem görmemiştir. Bu gelişmeler sonucunda, kamu menkul kıymetlerinin ikincil piyasada işlem gören toplam menkul kıymetler içindeki payı yüzde 72'ye düşmüştür. 2001 yılı Aralık ayı için aynı oran yüzde 91 seviyesinde gerçekleşmiştir.

TABLO IV.2.4
KAMU MENKUL KIYMETLERİ İKİNCİL PİYASA İŞLEM HACMİ
(Trilyon TL)

	Devlet Tahvili		Hazine Bonosu		Toplam	
	2001	2002	2001	2002	2001	2002
Ocak	75 794	14 727	16 025	7 157	91 820	21 884
Şubat	67 806	11 676	51 176	4 825	118 982	16 501
Mart	57 434	11 346	26 404	5 443	83 837	16 789
Nisan	43 289	12 957	18 091	8 429	61 380	21 386
Mayıs	151 362	16 033	25 514	6 695	176 875	22 728
Haziran	99 500	15 370	12 471	5 628	111 972	20 998
Temmuz	31 843	16 080	10 969	7 833	42 812	23 913
Ağustos	50 471	26 809	15 595	11 327	66 066	38 136
Eylül	31 526	8 696	9 550	12 610	41 076	21 306
Ekim	33 603	8 277	12 671	15 457	46 274	23 734
Kasım	36 580	6 697	11 561	11 484	48 141	18 180
Aralık	18 118	14 124	7 114	8 512	25 232	22 636
Toplam	697 326	162 792	217 141	105 399	914 467	268 191
Ortalama	58 110.5	13 566.0	18 095.1	8 783.3	76 205.6	22 349.3
Standart Sapma	37 117.0	5 226.2	11 973.9	3 273.0	43 169.0	5 562.6
Değişim Katsayısı ⁽¹⁾	0.639	0.385	0.662	0.373	0.566	0.249
Oynaklık ⁽²⁾	0.290	0.129	0.305	0.122	0.243	0.058

Kaynak: SPK.

(1) Değişim Katsayısı = Standart Sapma / Ortalama.

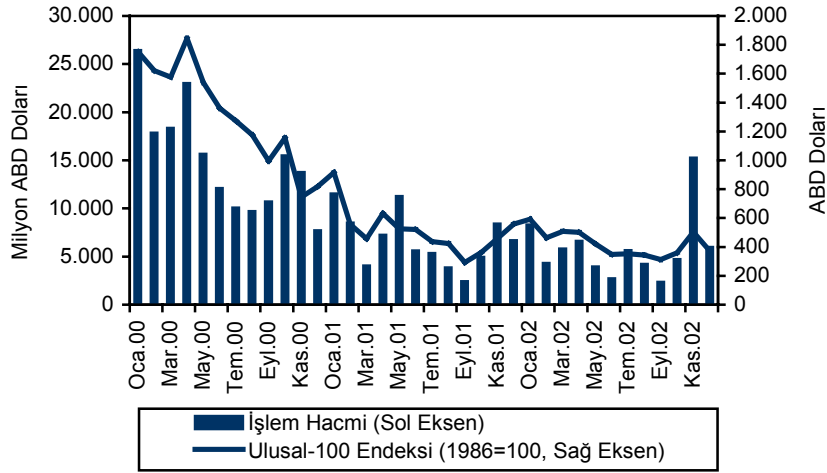
(2) Oynaklık = $1 - (\text{Ortalama}^2 / (\text{Ortalama}^2 + \text{Standart Sapma}^2))$.

IV.2.2.A. Hisse Senedi Piyasası

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Hisse Senetleri Piyasası'nda, 2002 yılında ortak satış yoluyla 2 adet, diğerleri sermaye arttırımı yoluyla olmak üzere toplam 4 adet birincil halka arz gerçekleşmiştir. Ayrıca 2002 yılında 3 adet ikincil halka arz gerçekleştirilmiştir. 2002 yılı Ocak-Aralık döneminde 119 aracı kurum Hisse Senedi Piyasası'nda faaliyette bulunurken, 9 aracı kurum Borsa üyeliğinden çıkarılmıştır.

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Hisse Senetleri Piyasası'nda, 2002 yılı Aralık ayı itibarıyla toplam işlem hacmi 69,9 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmiştir. Söz konusu piyasada 2001 yılında kaydedilen toplam işlem hacmi 79,9 milyar ABD doları iken, 2000 yılında bu rakam 181 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmiştir. ABD doları bazında toplam işlem hacmi 2002 yılında bir önceki yıla göre yüzde 12,5 oranında azalmıştır. Yıl içinde en çok işlem yapılan ay Kasım, en düşük işlem yapılan ay ise Eylül ayı olmuştur (Grafik IV.2.3).

GRAFİK IV.2.3
İMKB HİSSE SENETLERİ PİYASASI
AYLIK İŞLEM HACMİ VE ULUSAL-100 ENDEKSİ

Kaynak: İMKB

Konjktürel iniş çıkışlara rağmen 2000 yılı Nisan ayından bu yana azalma eğiliminde olan Ulusal-100 endeksi, 2002 yılında durağan bir seyir izlemiştir.

Ulusal-100 endeksi ABD doları bazında incelendiğinde, genel olarak işlem hacmine paralel bir seyir izlemiştir. Konjktürel iniş çıkışlara rağmen 2000 yılı Nisan ayından bu yana azalma eğiliminde olan Ulusal-100 endeksi, 2002 yılında durağan bir seyir izlemiştir. Özellikle yaz aylarında siyasi belirsizlik ortamında

düşüş eğilimi yaşayan endeks, Kasım ayındaki seçim sonrasında yükselmiş, ancak yılın son ayında ABD tarafından Irak'a yapılacak olan operasyon olasılığının yükselmesi ile beraber tekrar düşmüştür. Yılın son ayında gerçekleşmiş olan bu düşüşle beraber, 2002 yıl sonu itibarıyla, Ulusal-100 endeksi 2001 yılı sonuna göre yüzde 33,3 oranında azalmıştır.

TABLO IV.2.5
İMKB HİSSE SENETLERİ PİYASASI
YABANCI BANKA/ARACI KURUM VEYA ŞAHİS NAM
VE HESABINA GERÇEKLEŞTİRİLEN İŞLEMLER
(Milyon ABD doları)

	Alış	Satış	Net
Oca.01	990.3	736.1	254.1
Şub.01	828.8	854.2	-25.4
Mar.01	261.3	349.4	-88.1
Nis.01	636.5	403.6	232.9
May.01	729.0	781.6	-52.6
Haz.01	440.0	450.9	-10.9
Tem.01	376.0	504.2	-128.2
Ağu.01	329.3	252.2	77.0
Eyl.01	231.0	193.1	37.8
Eki.01	395.3	325.0	70.2
Kas.01	628.2	588.2	40.0
Ara.01	478.0	376.4	101.6
Toplam	6 323.6	5 815.0	508.6
Oca.02	683.1	700.9	-17.8
Şub.02	431.3	434.1	-2.8
Mar.02	580.8	493.5	87.4
Nis.02	633.6	536.0	97.6
May.02	392.7	389.5	3.2
Haz.02	286.3	336.9	-50.6
Tem.02	612.7	548.5	64.2
Ağu.02	355.9	431.4	-75.5
Eyl.02	250.0	259.9	-9.9
Eki.02	552.7	496.7	56.0
Kas.02	1 141.3	1 388.7	-247.4
Ara.02	506.7	426.1	80.6
Toplam	6 427.0	6 442.0	-14.9

Kaynak: İMKB.

2001 yılında, mali piyasalarda yaşanan olumsuzluklar nedeniyle bir önceki yıla göre yüzde 64 oranında daralan yabancı yatırımcıların Hisse Senetleri Piyasası'ndaki işlem hacmi, 2002 yılında yabancı yatırımcılardaki çekingenliğin devam etmesi sebebiyle durağan bir seyir izlemiş ve bir önceki yıla göre yüzde 6 oranında büyümüştür. 2000 yılında yabancı banka ve aracı kurum veya şahıs nam

ve hesabına 15,1 milyar ABD doları seviyesinde alış işlemi gerçekleştirilirken, 2001 ve 2002 yıllarında bu rakam sırasıyla 6,3 milyar ABD doları, ve 6,4 milyar ABD doları olmuştur. Aynı şekilde 2000 yılında 18,3 milyar ABD doları olan satış işlemi, 2001 yılında 5,8, 2002 yılında ise 6,4 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmiştir. 2000 yılında net satıcı, 2001 yılında ise net alıcı pozisyonunda olan yabancı yatırımcılar, 2002 yılında küçük çaplı da olsa net satıcı durumuna gelmişlerdir (Tablo IV.2.5).

Türk lirası bazında incelendiğinde, 2002 yılı boyunca dalgalı bir trend izleyen Ulusal-100 endeksi yıl sonu kapanış değerleri itibarıyla, 2001 yılı sonuna göre yüzde 25 oranında azalmıştır. Bu azalışta, 2002 yılı Aralık ayında endekste görülen hızlı düşüşün önemli etkisi olmuştur.

Yıl sonu kapanış fiyatları itibarıyla, önceki yılın kapanış fiyatlarına göre, sınai endeks yüzde 13,4, mali endeks ise yüzde 29,2 oranında azalmıştır. Yıl boyunca yaşanan gelişmelere en fazla duyarlı olan endeks mali endeks olmuştur. Özellikle Mayıs ve Haziran aylarında yaşanan siyasi gerginlikler anında mali endekste etkisini gösterirken, sınai endeksinin bu gelişmelerden fazla etkilenmediği gözlenmiştir.

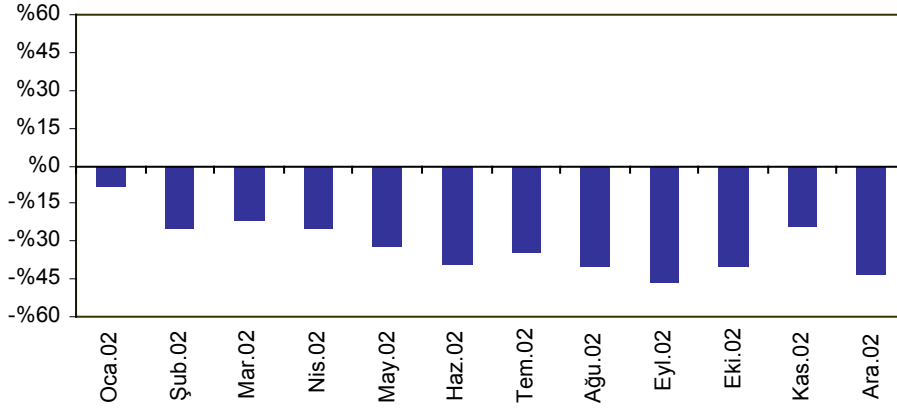
TABLO IV.2.6
İMKB HİSSE SENETLERİ PİYASASI FİYAT ENDEKSLERİNİN KAPANIŞ
DEĞERLERİ VE AYLIK YÜZDE DEĞİŞMELER
(2002 Yılı)

	Ulusal-100		Sınai		Mali	
	Endeks ⁽¹⁾	Aylık Yüzde Değişim	Endeks ⁽¹⁾	Aylık Yüzde Değişim	Endeks ⁽¹⁾	Aylık Yüzde Değişim
Ocak	13 252	-3.9	11 096	-2.8	17 791	-2.4
Şubat	11 056	-16.6	9 446	-14.9	14 838	-16.6
Mart	11 679	5.6	9 427	-0.2	16 371	10.3
Nisan	11 442	-2.0	9 372	-0.6	16 009	-2.2
Mayıs	10 414	-9.0	8 765	-6.5	14 489	-9.5
Haziran	9 380	-9.9	8 851	1.0	12 066	-16.7
Temmuz	10 236	9.1	9 884	11.7	12 282	1.8
Ağustos	9 547	-6.7	9 387	-5.0	11 391	-7.3
Eylül	8 842	-7.4	8 532	-9.1	10 651	-6.5
Ekim	10 252	15.9	9 848	15.4	12 438	16.8
Kasım	13 300	29.7	12 520	27.1	16 910	36.0
Aralık	10 370	-22.0	9 889	-21.0	12 902	-23.7

Kaynak: İMKB.

(1) TL bazlı (1986=1).

GRAFİK IV.2.4
ULUSAL-100 GETİRİ ENDEKSİ
(Kümülatif Reel Getiri⁽¹⁾)

Kaynak: İMKB, TCMB.

(1) 1994 bazlı tüketici fiyat endeksiyle reelleştirilmiştir.

Ulusal Pazar'da işlem gören 100 şirketin hisse senetleri yıl boyunca kümülatif olarak reel bazda zarar etmiştir. Özellikle Eylül ayında yüzde 45 azalan reel getiriler, Kasım ayında biraz toparlanma eğilimi göstermesine rağmen, 2002 yılı Aralık ayı itibarıyla, 2001 yıl sonuna göre yüzde 43,5 oranında azalmıştır (Grafik IV.2.4).

Ulusal Pazar'da işlem gören 100 şirketin hisse senetleri yıl boyunca kümülatif olarak reel bazda zarar etmiştir.

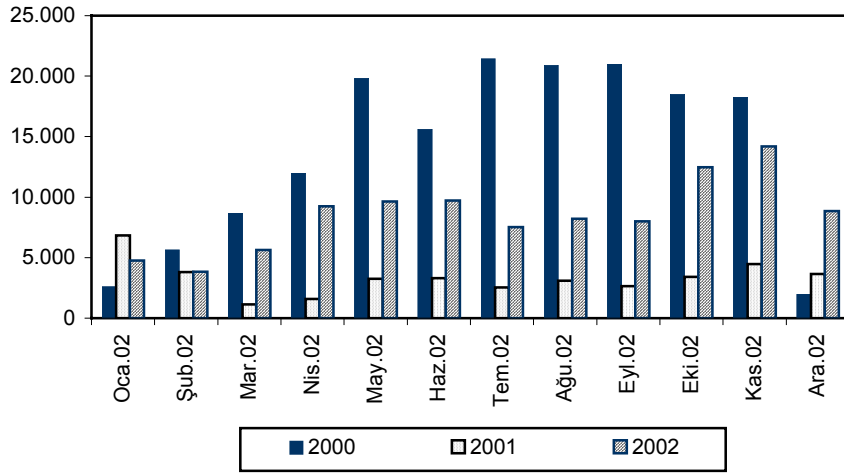
IV.2.2.B. Tahvil ve Bono Piyasası

İMKB Kesin Alım Satım Pazarı

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, Tahvil ve Bono Piyasası altında faaliyet gösteren Kesin Alım Satım Pazarı'nda, 2002 yılı aylık toplam işlem hacimlerinin Ocak ayı dışında geri kalan aylarda 2001 yılının üzerinde seyrettiği gözlenmiştir (Grafik IV.2.5).

2002 yılı sonu itibarıyla, Kesin Alım Satım Pazarı'nda toplam işlem hacmi, 2001 yılına göre yüzde 156,9 oranında artarak 102,1 katrilyon Türk lirası seviyesinde gerçekleşmiştir. Ancak, 2002 yılı toplam işlem hacmi, 166,3 katrilyon Türk lirası olan 2000 yılı toplam işlem hacminin oldukça gerisinde kalmıştır. ABD doları bazında, 2002 yılı toplam işlem hacmi 2000 yılına göre yüzde 74,4 oranında azalmıştır.

GRAFİK IV.2.5
İMKB TAHVİL VE BONO PİYASASI
KESİN ALIM-SATIM PAZARI AYLIK İŞLEM HACMI
(Trilyon Türk lirası)

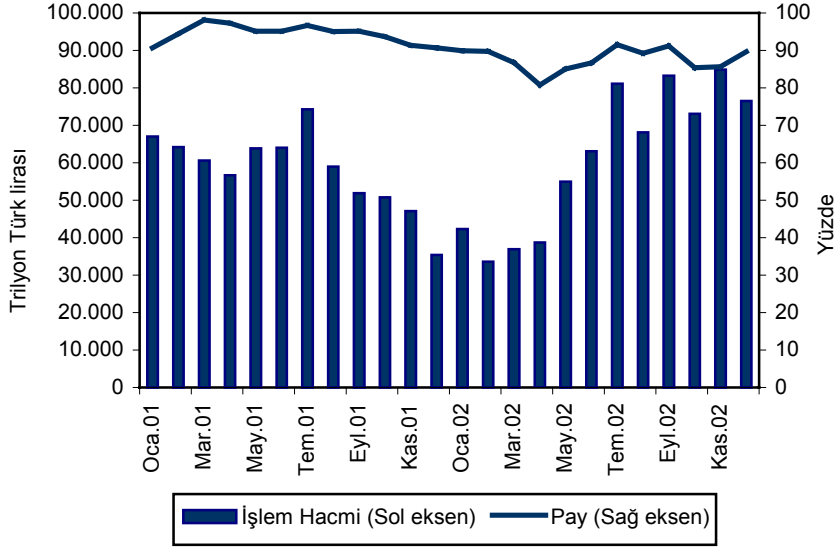
Kaynak: İMKB.

İMKB Repo-Ters Repo Pazarı

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, Tahvil ve Bono Piyasası altında faaliyet gösteren bir diğer pazar olan Repo-Ters Repo Pazarı'nda işlem hacmi, 2002 yılında bir önceki yıla göre yüzde 5,8 oranında artarak 736,4 katrilyon Türk lirası seviyesine ulaşmıştır. ABD doları bazında bakıldığında ise aynı dönemde yüzde 23,4 oranında bir azalış kaydetmiştir.

Aylar itibarıyla incelendiğinde, söz konusu işlem hacminin 2002 yılında artan eğilimli ve dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. Yıl içinde en yüksek işlem hacmi Kasım ve Eylül aylarında gözlenmiştir. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Tahvil ve Bono Piyasası'ndaki toplam işlem hacminin büyük bir çoğunluğunu oluşturan Repo-Ters Repo Pazarı işlemlerinin oranı, 2002 yılının ilk çeyreğinde hafif bir düşüş göstermesine rağmen, yılın geri kalanında ağırlığını arttırarak 2002 yıl sonunda yüzde 90 seviyesine yükselmiştir (Grafik IV.2.6).

GRAFİK IV.2.6
İMKB TAHVİL VE BONO PİYASASI
REPO-TERS REPO PAZARI İŞLEM HACMİ VE PAYI

Kaynak: İMKB.

IV.2.2.C. Uluslararası Tahvil ve Bono Piyasası

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, Uluslararası Pazar altında faaliyet gösteren Uluslararası Tahvil ve Bono Piyasası'nda 2002 yılında 1 adet euro ve 3 adet ABD doları cinsinden olmak üzere toplam 4 adet tahvil ihraç edilmiştir.

2001 yılı ile karşılaştırıldığında, 2002 yılında ihraç edilen tahvillerin ortalama vadesi artarken, ortalama maliyeti düşmüştür. 2002 yılı içerisinde ABD doları cinsinden ihraç edilen tahvillerin toplam tutarı, 2,4 milyar ABD doları, ortalama vadesi 89 ay, ortalama maliyeti ise yüzde 10,8 oranında gerçekleşirken, euro cinsinden ihraç edilen tahvilin tutarı 750 milyon euro, vadesi 60 ay, maliyeti ise yüzde 9,75 olmuştur. 2001 yılında ihraç edilen euro cinsinden ihraç edilen tahvillerin toplam tutarı 1,6 milyar euro, ortalama vadesi 38 ay ortalama maliyeti ise yüzde 9,625 iken, ABD doları cinsinden ihraç edilen tahvilin toplam tutarı 1 milyar ABD doları, vadesi 60 ay, ortalama maliyeti ise yüzde 11,375 olarak gerçekleşmiştir (Tablo IV.2.7).

2001 yılı ile karşılaştırıldığında 2002 yılında ihraç edilen tahvillerin ortalama vadesi artarken, ortalama maliyeti düşmüştür.

TABLO IV.2.7
İMKB'DE 1999-2002 YILLARI ARASINDA İŞLEM GÖRMEYE BAŞLAYAN
TÜRKİYE CUMHURİYETİ ULUSLARARASI TAHVİLLERİ

Tahvil Tanımı	İmza Tarihi	Tutar	Vade (ay)	Faiz (yıllık %)
130108USD2TR10.5F	07.Kas.02	750 000 000 USD	60	10.500
080507EUR1TR9.75F	07.May.02	750 000 000 EUR	60	9.750
190308USD2TR9.87F	12.Mar.02	600 000 000 USD	72	9.875
230112USD2TR11.5F	15.Oca.02	1 000 000 000 USD	120	11.500
271106USD2TR11.37F	19.Kas.01	1,000,000,000 USD	60	11.375
070205EUR1TR11F	05.Kas.01	800,000,000 EUR	39	11.000
160204EUR1TR8.25F	12.Şub.01	750,000,000 EUR	36	8.250
150130USD2TR11.87F	10.Oca.00	1 500 000 000 USD	360	11.875
150610USD2TR11.75F	08.Haz.00	1 500 000 000 USD	120	11.750
090210EUR1TR9.25F	08.Şub.00	1 000 000 000 EUR	120	9.250
140405EUR1TR7.75	12.Nis.00	600 000 000 EUR	60	7.750
130603EUR4TR2.00FR	09.Haz.00	500 000 000 EUR	36	Euribor+%2
221007EUR1TR8.12F	25.Tem.00	733 000 000 EUR	84	8.125
180303JPY2TR3.50F	21.Şub.00	35 000 000 000 JPY	36	3.500
140704JPY2TR3.25F	16.Haz.00	55 000 000 000 JPY	48	3.250
271103JPY2TR3.00F	06.Kas.00	50 000 000 000 JPY	36	3.000
150609USD2TR12.37F	18.Haz.99	1,250,000,000 USD	120	12.375
051104USD2TR11.87F	29.Eki.99	500,000,000 USD	60	11.875
150304EUR1TR9.50F	12.Mar.99	1 000 000 000 EUR	60	9.500
250805EUR1TR9.62F	23.Ağu.99	400 000 000 EUR	72	9.625
301106EUR1TR9.62F	29.Kas.99	750 000 000 EUR	84	9.625
171202EUR1TR7.75F	15.Ara.99	600,000,000 EUR	36	7.750
170203DEM1TR9.25F	15.Şub.99	850,000,000 DM	48	9.250

Kaynak: İMKB.

YÖNETİM, PERSONEL VE İDARİ İŞLER

V.1. BANKA MECLİSİ

26 Nisan 2002 tarihinde yapılmış olan Bankamız Hissedarlar Genel Kurulu Olağan toplantısında, Banka Meclisi'ndeki görev süreleri 30 Nisan 2002 tarihi bitiminde sona eren Banka Meclisi Üyelerinden Zehra Nevbahar ŞAHİN tekrar, Aytekin Tece'den boşalan Banka Meclisi Üyeliğine Denetleme Kurulu (D) Sınıfı Üyesi Doğan SEVİM, 1 Mayıs 2002 tarihinden itibaren 30 Nisan 2005 tarihi bitimine kadar 3 yıl görev yapmak üzere seçilmişlerdir.

V.2. PARA POLİTİKASI KURULU

Para Politikası Kurulu Üyesi Doç.Dr. Güven SAK, 2002 yılında görevini sürdürmüştür.

V.3. YÖNETİM KOMİTESİ

Bankamız Başkan Yardımcılarından Aydın ESEN, görev süresinin sona erdiği 30 Mayıs 2002 tarihinden itibaren emekliye ayrılmıştır.

Bankamız Başkan (Guvernör) Yardımcılıklarına;

Görev süresi 30.05.2002 tarihi bitiminde sona eren Başkan (Guvernör) Yardımcısı Hasan Şükrü BİNAY, 7 Haziran 2002 tarih ve 2002/2909 sayılı kararla yeniden,

Aydın ESEN'den açılan Başkan (Guvernör) Yardımcılığına Bankamız Londra Temsilcisi Sedef AYALP, 7 Haziran 2002 tarih ve 2002/2910 sayılı kararla,

atanmışlardır.

V.4. DENETLEME KURULU

26 Nisan 2002 tarihinde yapılmış olan Hissedarlar Genel Kurulu Olağan toplantısında, Denetleme Kurulundaki görev süreleri 30 Nisan 2002 tarihi bitiminde sona eren; (A) Sınıfı Üyesi Necdet Kaya SEZER (A) Sınıfı Hissedarınca yeniden, (B-C) Sınıfı Üyesi İbrahim Gani DURU'dan açılan üyeliğe Yaşar Emin TAYLAN (B-C) Sınıfı Hissedarlarınca, 1 Mayıs 2002 tarihinden geçerli olmak üzere, 30 Nisan 2004 tarihi bitimine kadar 2 yıl görev yapmak üzere Denetleme Kurulu Üyeliklerine seçilmişlerdir.

Bankamız Denetleme Kurulu Üyesi iken Banka Meclisi Üyeliğine seçilmiş bulunan Doğan SEVİM'den açılan (D) Sınıfı Üyeliğine, Türk Ticaret Kanunu'nun 351. maddesi gereğince, boşalan Üyenin süresini doldurmak ve 1 Mayıs 2002 tarihinden geçerli olmak üzere Ayce OVALIOĞLU seçilmiştir.

V.5. KADRO VE PERSONEL DURUMU

Merkez Bankası'nın personel kadro sayısı 2002 yılı sonu itibarıyla 5949 olarak tespit edilmiş ve personel kadrolarının faaliyet dönemi sonu itibarıyla doluluk oranı yüzde 91,16 olmuştur. Yıl sonu itibarıyla fiili personel mevcudu 2001 yılına göre 36 kişi azalarak 5423'e düşmüştür. Banknot Matbaası Genel Müdürlüğü'nde ise 2002 yılı sonu itibarıyla 7 kişi işçi olarak çalışmaktadır.

Bu faaliyet dönemi içinde emeklilik, istifa, nakil ve ölüm gibi sebeplerle 192 personel ayrılmış, buna karşılık birimlerdeki iş durumunun gerektirdiği zorunluluklar nedeniyle, Uzman, Uzman Yardımcısı, Araştırmacı, Bilgisayar Uzman Yardımcısı, Memur, Sayıcı-Operatör, Koruma ve Güvenlik Memuru ve Destek Hizmet Görevlisi gibi elemanlar olmak üzere toplam 142 personel alınmıştır. Ayrıca, çeşitli nedenlerle Bankamızdan ayrılan 14 mensubumuz da tekrar göreve başlamışlardır.

Merkez Bankası'ndaki personel mevcudunun yüzde 70,92'sini genel idare hizmetleri, yüzde 12,85'ini yardımcı hizmetler sınıfı, yüzde 16,23'ünü destek hizmetleri personeli (sağlık, teknik, avukatlık grubu ve sözleşmeli elemanlar) oluşturmaktadır.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın finansal ve operasyonel her türlü etkinliğini denetlemek, geliştirmek, iyileştirmek, güvence ve danışmanlık hizmeti vermek, Bankanın iç denetim etkinliklerini uluslararası denetim standartları ve en başarılı denetim uygulamaları paralelinde geliştirmek üzere "İç Denetim Genel

Müdürlüğü” adı altında yeni bir birim kurulmuş ve yönetmeliği yürürlüğe girerek faaliyete geçmiştir. Adıgeçen Birim, Bankamızın etkinliklerinde karşı karşıya olduğu her türlü risklerin tanımlanması, değerlendirilmesi, azaltılması ile iç kontrol etkinliklerinin güçlendirilmesi amacıyla iç denetim etkinliklerini yeniden yapılandıracaktır.

Kontrol Kurulu Başkanlığı Bankamız bünyesinden çıkarılmıştır. Bununla birlikte geçici bir süre için halen İç Denetim Genel Müdürlüğünün yönetiminde devam etmekte olan iç kontrol faaliyetleri etkinlik açısından yeniden değerlendirilmekte olup 2003 yılı sonuna kadar tekrar düzenlenerek güçlendirilecek ve etkinliği artırılacaktır.

Ayrıca, Genel Sekreterlik yeniden yapılandırılmış ve adı İletişim Genel Müdürlüğü olarak değiştirilmiştir.

V.6. EĞİTİM FAALİYETLERİ

2002 yılında düzenlenen Banka içi ve Banka dışı eğitim etkinliklerinden Merkez Bankası ve diğer kurumlardan toplam 3386 kişi yararlanmıştır.

2002 yılında Banka içi eğitim programları kapsamında, Bankacılık–Merkez Bankacılığı Eğitimi, Meslek Eğitimi, Yönetim Eğitimi, Genel Amaçlı Eğitim, Bilgisayar Eğitimi ve Birimlere Özgü Programlar çerçevesinde düzenlenen 113 konferans, seminer, kurs ve panellere toplam 2957 kişinin katılımı sağlanmıştır.

2002 yılında Banka dışı eğitim programları çerçevesinde yer alan Yurt İçi Kısa Süreli Eğitim Programlarına 182, yurt içi lisansüstü (master/doktora) programlarına ise 35 kişi gönderilmiştir. Yurt Dışı Kısa Süreli Eğitim Programlarına 160, Bundesbank eğitim programlarına 33 kişi olmak üzere 193 Banka personeli yurt dışına gönderilmiştir. Ayrıca yurt dışı lisansüstü eğitim için İngiltere ve ABD’ye 19 elemanımız gönderilmiştir. Böylece, Banka dışı (yurt içi ve yurt dışı) eğitim programlarına katılan personel sayısı toplam 429’a ulaşmıştır.

Ayrıca, Banka dışı kurum ve kuruluşlar (Üniversiteler, Bankalar, Türkiye Bankalar Birliği, çeşitli kamu kurum ve kuruluşları vb.) tarafından Banka’nın görev alanına giren konularda düzenlenen 48 programda 70 Banka elemanı, öğretim elemanı veya konuşmacı olarak görevlendirilmiştir.

2002 yılında toplam 819 üniversite öğrencisine ilgili birimlerimizde staj olanağı tanınmıştır.

V.7. TEKNİK DONANIM ÇALIŞMALARI

İdare Merkezi ve Şubelerde bilişim teknolojilerinin etkin ve yaygın kullanımını sağlamaya yönelik çalışmalara 2002 yılında da devam edilmiştir. Yurt içinde ve yurt dışında ortaya çıkan gelişmeler yakından izlenerek gerek donanım ve yazılım, gerekse yöntem ve stratejilerde yaşanan yenilikler yorumlanarak uygun bulunanlar Banka'ya kazandırılmıştır.

Kendi alanında ülkemizde ilk ve halen tek örnek olma özelliğini taşıyan Olağanüstü Durum Yönetim Merkezi tüm unsurları ile bu dönemde devreye alınmıştır. Banka'nın gerçek zamanlı ve birebir yedekli çalışan kritik bilgi işlem sistemleri de 365 gün 24 saat esasına uygun olarak kesintisiz hizmet sunmaktadır.

Banka bünyesine yönelik bilişim hizmetlerinin yanısıra, EFT ve EMKT gibi ödeme sistemleri başta olmak üzere bankacılık ve finans sektörüne, eDevlet, eTürkiye yaklaşımları ve internet teknolojileri ile diğer Kurum ve Kuruluşlara ve vatandaşlara sunulan hizmetlerde etkinliği artırmaya yönelik arayışlara devam edilmiş, bilinçlenme ve tanıtım faaliyetlerine hız verilirken daha verimli ve yüksek teknoloji temelli uygulamaların devreye alınmasında son aşamaya gelinmiştir.

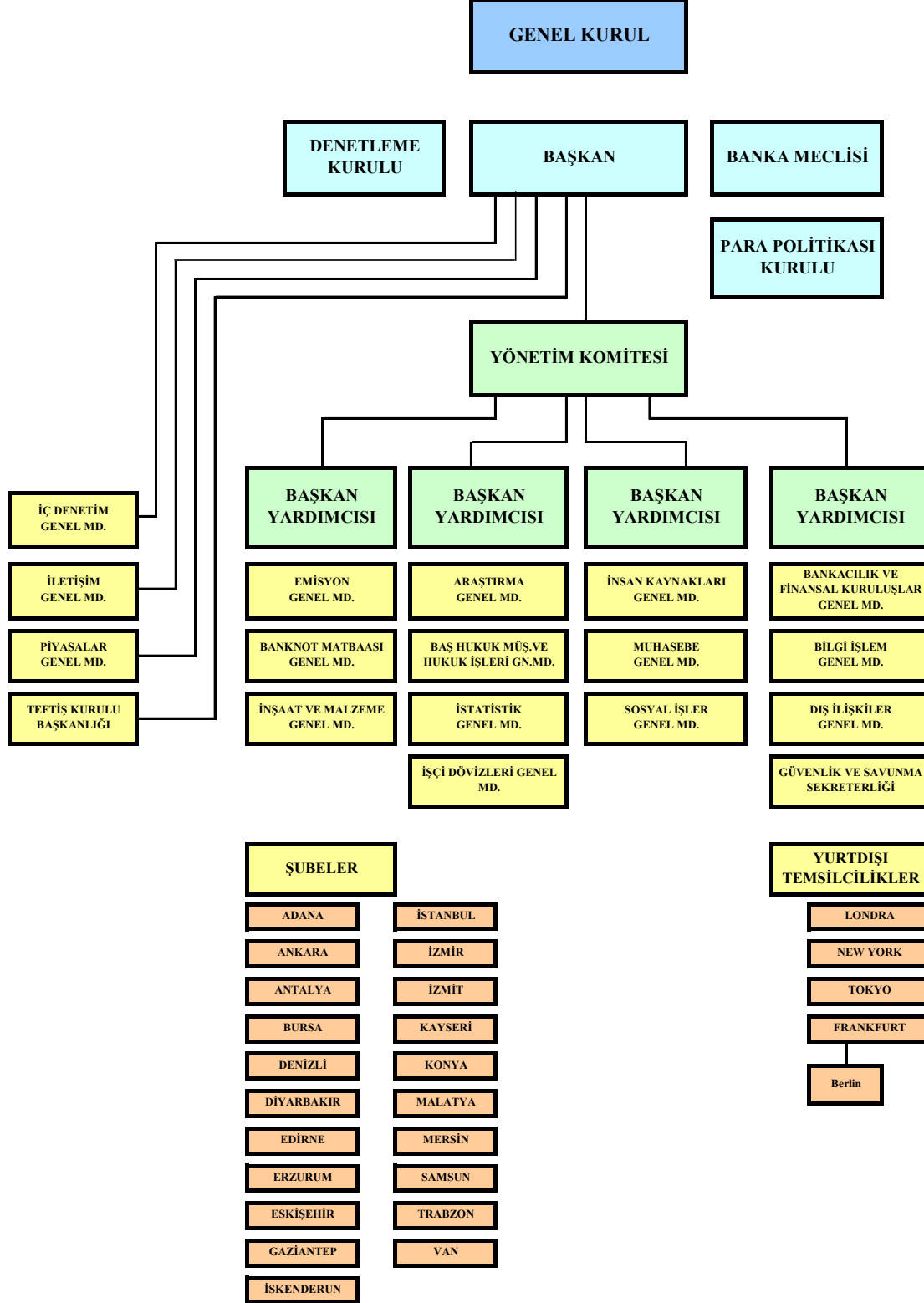
EFT ve EMKT gibi ödeme sistemleri alanında hem ulusal hem de uluslararası düzeyde etkinlikler düzenlenmiş, BIS – Bank for International Settlement ve CPSS – Committee on Payment and Settlement Systems gibi kuruluşlarla işbirliğimiz çerçevesinde çeşitli ülkelerle teknik ve idari bilgi birikimleri paylaşılmıştır. Ülkemizde elektronik ödeme sistemleri kullanımının hızla tabana yayılmasına da bağlı olarak ortaya çıkan talepler ve ihtiyaçlar karşılanmaya devam edilmiştir.

V.8. İNŞAAT VE ONARIM ÇALIŞMALARI

İdare Merkezi ve Şubelerde muhtelif bakım-onarım, teknik işletim faaliyetleri ile İdare Merkezi laboratuvar teşkili ve çevre güvenlik önlemleri ile ilgili çalışmalar yapılmıştır.

Banknot Matbaası Genel Müdürlüğü ve İzmir Özdere Naim Talu Eğitim ve Dinlenme Sitesinde iyileştirme çalışmalarına devam edilmiş olup 1. ve 2. derece deprem bölgelerindeki binalarımızın deprem etüdüleri ile İstanbul'daki binalarımızın depreme karşı takviye projelerinin hazırlanması çalışmaları tamamlanmıştır.

**TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI
ÖRGÜT ŞEMASI**

VI

MERKEZ BANKASI BİLANÇOSU

VI.1. BİLANÇO AÇIKLAMASI

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın 2002 yılı faaliyetlerinin sonucunda ortaya çıkan bilançosundaki ana hesaplar aşağıda sunulmaktadır. Karşılaştırma yapılabilmesi amacıyla 2002 yılında bilanço kalemlerinde yapılan düzenlemeler 31.12.2001 Bilanço kalemlerine de yansıtılmıştır.

Aktif	2001 (Milyon TL)	2002 (Milyon TL)
1. Altın Mevcudu	1.527.125.937	2.149.366.567
2. Döviz Borçluları	27.045.763.084	43.816.006.381
3. Madeni Para	1.803.254	8.606.795
4. Dahildeki Muhabirler	3.767.448.102	2.689.095.121
5. Menkul Değerler Cüzdanı	38.831.212.077	28.848.908.521
6. İç Krediler	766.269.605	262.804.388
7. Açık Piyasa İşlemleri	7.014.591.180	2.071.599.997
8. Dış Krediler	263.219.118	251.626.078
9. İştirakler	5.712.623	7.819.173
10. Gayrimenkuller ve Demirbaşlar	100.112.184	155.632.025
11. Takipteki Alacaklar (Net)		
A- Takipteki Alacaklar	1.777.871.061	2.054.166.530
B- Takipteki Alacaklar Karşılığı (-)	-1.777.871.061	-2.054.166.530
12. SDR Tahsisatı Nedeniyle Hazine Yükümlülüğü		249.887.118
13. Değerleme Hesabı		
14. Faiz ve Gelir Reeskontları	107.894.392	27.166.626
15. Muvakkat Borçlular	1.527.073.630	190.892.239
16. Diğer Aktifler	31.966.927	216.449.755
Aktif Toplamı TL	80.990.192.112	80.945.860.785
Nazım Hesaplar	243.218.468.931	278.985.992.013
1. Tedavüldeki Banknotlar	5.282.659.962	7.635.621.892
2. Hazine'nin Alacakları	56.495.953	357.920.523
3. Döviz Alacaklıları	101.030.536	106.881.372
4. Mevduat	45.553.233.167	55.714.056.295
5. Açık Piyasa İşlemleri	12.630.260.330	9.579.837.313
6. Dış Krediler	11.301.346	13.088.703
7. İthalat Akreditif Bedelleri, Teminat ve Depozitolar	418.769.447	653.217.592
8. Ödenecek Senet ve Havaletler	32.231.490	9.865.303
9. SDR Tahsisatı		249.887.118
10. Sermaye	25.000	25.000
11. İhtiyat Akçesi	652.992.536	2.600.556.142
12. Karşılıklar	1.620.154.309	79.566.879
13. Değerleme Hesabı	7.110.726.048	1.146.601.172
14. Faiz ve Gider Reeskontları	1.944.744.166	2.654.680.312
15. Muvakkat Alacaklıları	56.942.186	77.426.900
16. Diğer Pasifler	364.157.414	35.312.421
17. Kâr	5.154.468.222	31.315.848
Pasif Toplamı TL	80.990.192.112	80.945.860.785
Nazım Hesaplar	243.218.468.931	278.985.992.013

**2002 YILINDA
BİLANÇO KALEMLERİNDE YAPILAN DÜZENLEMELER**

1. Merkez Bankası Finansal Raporlamalarının Uluslararası Muhasebe Standartları'na uyumu kapsamında, 31 Mayıs 2002 tarihinden itibaren;

- Körfez krizi nedeniyle Irak'tan tahsil edilemeyen alacaklarımız için ayrılan ve pasifte "Karşılıklar" kaleminde izlenen şüpheli alacak karşılıkları, aktifte yer alan "Takipteki Alacaklar" kalemi içinde netleştirici kalem olarak gösterilmeye,
- Merkez Bankası alacak ve yükümlülükleri üzerinden hesaplanarak aktifte "Diğer Aktifler", pasifte "Diğer Pasifler" kaleminde izlenen gelir ve gider reeskontları, bilançonun
Aktifinde; "**XIV.Faiz ve Gelir Reeskontları**"
Pasifinde; "**XIV.Faiz ve Gider Reeskontları**"
kalemlerinde izlenmeye,
- TMSF' ye kullandırılan 750 trilyon liralık dövize endeksli kredi, endekslenmiş olduğu döviz tutarı esas alınmak suretiyle ay sonlarında değerlendirilmeye ve değerlendirme farkı "Değerleme Hesabı" ile karşılıklı çalışmak üzere "Diğer Aktifler" veya "Diğer Pasifler" kaleminde izlenmeye,
- Uluslararası Para Fonu(IMF) tarafından rezerv desteği amacıyla Merkez Bankası hesaplarına aktarılan kaynakların, TL/SDR kurundaki değişimler nedeniyle oluşacak kur farkları, "Değerleme Hesabı"na aktarılmak veya aynı hesaptan karşılanmak suretiyle, pasifte "Uluslararası Kuruluşlar Mevduatı" kaleminde izlenen IMF'nin Türk lirası hesaplarına ay sonları itibarıyla yansıtılmaya,

başlanmıştır.

2. Türkiye'nin IMF'ye üyeliğinden doğan mali ilişkilerin bilançoda gösterilmesi açısından 31 Mayıs 2002 tarihinden itibaren;

- Ülke kotasının altın ve yabancı para olarak ödenen kısmını oluşturan 112.775.000 SDR'lık rezerv dilimi pozisyonu aktifte "Rezerv Dilimi Pozisyonu", pasifte "Hazine Rezerv Dilimi İmkânı",
- IMF tarafından ülkemize tahsis edilmiş ve Hazine Müsteşarlığı tarafından kullanılmış olan 112.307.000 SDR'lık tahsisat aktifte "SDR Tahsisatı Nedeniyle Hazine Yükümlülüğü", pasifte "SDR Tahsisatı" ,

kalemlerinde izlenmeye başlanmıştır.

3. Zorunlu Karşılıklar Hakkında 2002/1 ve Umumi Disponibilite Hakkında 2002/2 sayılı Tebliğler ile, umumi disponibilitenin serbest tevdiat olarak bulundurulmuş kısmı "Zorunlu Karşılıklar" adı altında birleştirilmiş ve Özel Finans Kurumlarının blokaj uygulaması da bu sisteme dahil edilmiş olduğundan; Özel Finans Kurumlarının serbest tevdiat ve zorunlu karşılıkları, 24 Mayıs 2002 tarihinden itibaren pasifte "Bankacılık Sektörü" içerisinde gösterilmeye başlanmıştır.

AKTİF HESAPLAR :

1. Altın Mevcudu

Yıl sonu bakiyesi 119.332.048,78 safi gram karşılığı 2.149.366.567 milyon lira olan altın mevcudu, uluslararası standartta olan ve uluslararası standartta olmayan altınlardan oluşmaktadır. Altınlar 31.12.2002 tarihinde Londra Borsasında kote edilen 1 ons altın fiyatı 342,75 ABD doları kullanılarak hesaplanan 1 safi gram = 18.011.645,5624 TL üzerinden değerlendirilmiştir.

	Safi Gram	(Milyon TL)
Uluslararası Standartta Olanlar	116.103.752,76	2.091.219.643
Uluslararası Standartta Olmayanlar	<u>3.228.296,02</u>	<u>58.146.924</u>
Toplam	<u>119.332.048,78</u>	<u>2.149.366.567</u>

116.103.752,76 safi gram karşılığı 2.091.219.643 milyon lira olan uluslararası standartta olan altınlar 2002 yılı içinde, Türk lirasının ABD doları karşısında değer kaybetmesinden hasıl olan 605.407.123 milyon liralık lehte kur farkı kadar artış göstermiştir.

Tamamı Merkez Bankası'na ait uluslararası standarttaki altının 33.670.645,06 safi gramı İdare Merkezi kasalarında, 82.433.107,70 safi gramı ise yurt dışı muhabirler nezdinde muhafaza edilmektedir.

345.574,68 safi gramı Hazine'ye ait olmak üzere 3.228.296,02 safi gram karşılığı 58.146.924 milyon lira olan uluslararası standartta olmayan altınlar, yıl içinde Türk lirasının ABD doları karşısında değer kaybetmesinden hasıl olan 16.833.508 milyon liralık lehte kur farkı kadar artış göstermiştir.

2. Döviz Borçluları

Konvertibl ve konvertibl olmayan döviz cinsleri üzerinden hariçteki muhabirler nezdinde açılan hesaplar, IMF nezdindeki Rezerv Dilimi pozisyonu ile Merkez Bankası şubeleri kasalarında bulunan efektifleri içeren ve yıl sonundaki döviz ve efektif alış kurlarından bakiyesi 43.816.006.381 milyon lira olan bu kalemin, 43.815.572.588 milyon lirası konvertibl, 433.792 milyon lirası ise konvertibl olmayan dövizlerden oluşmaktadır.

A) Konvertibl:

42.507.676.468 milyon lirası hariçteki muhabirler nezdindeki konvertibl dövizlerden, 250.928.435 milyon lirası Rezerv Dilimi Pozisyonundan ve 1.056.967.685 milyon lirası Merkez Bankası Şubeleri kasalarındaki efektif mevcutlarından oluşmaktadır.

B) Konvertibl Olmayan:

İkili anlaşmalar gereğince anlaşma ABD doları üzerinden ve Merkez Bankası nezdinde açılan 10.741 milyon liralık muhabir hesapları ile şube kasalarındaki konvertibl olmayan 423.051 milyon liralık efektif mevcudunu ifade etmektedir.

3. Madeni Para

Bu kalem Merkez Bankası kasalarında mevcut madeni paraları göstermekte olup yıl sonu bakiyesi 8.606.795 milyon liradır.

4. Dahildeki Muhabirler

Yıl sonu bakiyesi 2.689.095.121 milyon lira olan bu hesabın; 0.9 milyon lirası Türk parası cinsinden dahili muhabirlik anlaşması gereğince T.C. Ziraat Bankası'nda açılan muhabir hesabı, 2.689.095.120 milyon lirası ise Döviz ve Efektif piyasalarında yapılan döviz depo işlemleridir.

5. Menkul Değerler Cüzdanı

2001 yılında Kamu ve fon bankalarından kesin alışı yapılan ve Ekim ayında uzun vadeli menkul kıymetlerle değiştirilen DİBS'ler ile Hazine'den alınan dövize endeksli tahvillerden oluşan bu kalem, 2001 yıl sonunda, repo yoluyla alınmış 5.424.700 milyar liralık kıymet nedeniyle 38.831.212 milyar lira bakiye gösterirken, 2002 yılında 350.937 milyar liralık nominal değerli menkul kıymet itfası ile 2001 yılı karının dağıtım sonrası Hazine'ye devredilecek tutarın nakit ödenmeyerek 2006 vadeli kıymetlerden 2.525.204 milyar liralık kısmının erken itfası yoluyla mahsup edilmesi, 7 Şubat 2002 tarihinde IMF'ye geri ödemesi yapılan Ek Rezerv Kolaylığının 2001 yılında Hazine'ye aktarılması için alınan 2.959 milyon SDR' lik kıymet ile kar dağıtım sonrası devredilecek tutarın mahsubu çerçevesinde 272 milyon SDR'lik menkul kıymetin erken itfası sonucu 2002 yıl sonu itibarıyla 28.848.909 milyar lira bakiye göstermektedir.

Merkez Bankasının portföyündeki TL menkul kıymetler (ters repo ile satılanlar dahil) 31.12.2002 tarihindeki rayiç bedelleri ve dövizde endeksli kıymetler 31.12.2002 tarihine isabet eden getirileri ilave edilmek suretiyle değerlendirilmiştir.

Merkez Bankası'nın bankalarla yaptığı geri alım vaadiyle satım işlemleri nedeniyle; Menkul Değerler Cüzdanındaki hareketin, Bilançonun aktifinde yer alan Açık Piyasa İşlemleri "Röpor Borçluları" "Menkul" kalemindeki menkul değerler ile birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir.

6. İç Krediler

Bankacılık Sektörü ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na kullanılan kredileri içeren bu kalemin yıl sonu bakiyesi 262.804.388 milyon liranın 12.804.388 milyon liralık kısmı yabancı para, 250.000.000 milyon liralık kısmı Türk lirasından oluşmaktadır.

Bankamızca, Hazine Müsteşarlığı'nca döviz cinsinden ihraç edilen yılda bir faiz ödemeli özel tertip devlet tahvilinin teminata alınması karşılığında, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na kullanılan toplam 750 trilyon liralık avans kredisinin 2002 yılında vadesi gelen 500 trilyon liralık kısmı tahsil edilmiştir.

	Milyon TL
A) Bankacılık Sektörü	12.804.388
a) Reeskont Kredileri	12.804.388
b) 1211 S.K. 40/1-c Kapsamında Kullanılan Krediler	-
c) Diğer	-
B) TMSF'na Kullanılan Krediler	250.000.000
TOPLAM	262.804.388

7. Açık Piyasa İşlemleri

Yıl sonu bakiyesi geçen yıla göre 4.942.991.183 milyon lira azalış ile 2.071.599.997 milyon lira olan bu kalem; Bankaların Merkez Bankası'na olan Menkul Değer Röpor işlemlerinden 2.070.499.997 milyon liralık menkul kıymet borçları ile bankalararası para piyasası işlemlerinden 1.100.000 milyon liralık borçlarını göstermektedir.

8. Dış Krediler

Sudan Merkez Bankası ile Merkez Bankası arasında imzalanan Bankacılık Anlaşması uyarınca, Rusya Fedarasyonu'na Toprak Mahsulleri Ofisi'nce yapılan buğday ihracatı karşılığında Vnesheconombank tarafından düzenlenen ve Merkez Bankası'nca satın alınan senetler karşılığında ve 31 Aralık 1990 tarihinde sona erdirilen Merkez Bankası ve Arnavutluk Merkez Bankası arasındaki Bankacılık Düzenlemesi kapsamında tahsil edilemeyen alacaklar nedeniyle kullanılan krediler, imzalanan erteleme anlaşmaları çerçevesinde tahsil edilmekte olup, 2001 yıl sonunda 182.846.034 ABD doları olan kredi alacağı 2002 yıl sonunda 153.946.726,55 ABD doları karşılığı 251.626.078 milyon lira olmuştur.

9. İştirakler

Yıl sonu itibariyle bakiyesi 7.819.173 milyon lira olup, 1211 sayılı Merkez Bankası Kanunu'nun 3. maddesi gereğince Merkez Bankası'nın, Bank For International Settlements Basle'deki 5.000.000 altın karşılığı İsviçre frangı ile Society For Worldwide Interbank Financial Telecommunication (SWIFT)'deki 9.543,90 EURO'luk iştirakini göstermektedir. Bu iştirakler 1 altın İsviçre frangı=1.560.583 lira ve 1 EURO=1.703.477 lira üzerinden değerlendirilmiştir.

10. Gayrimenkuller ve Demirbaşlar

Bu kalem, Merkez Bankası'nın sahip olduğu bina, arsa ve demirbaşlardan oluşmaktadır.

Arsalar hariç yeniden değerlemeye tabi tutulan gayrimenkullerin yeniden değerlendirilmiş bedelleri toplamı 156.530.293 milyon liradan, binalar için maliyet bedelleri üzerinden ayrılan amortismanlar ile her yıl yeniden değerlemeye tabi tutulan birikmiş amortismanlar toplamı 11.451.423 milyon liranın düşülmesinden sonra gayrimenkullerin net değeri 145.078.870 milyon lira olup, 90.991.253 milyon liraya sigortalıdır.

1990 yılından bu yana yeniden değerlemeye tabi tutulmayan demirbaşların daha önceki yıllarda yapılan yeniden değerlendirme dahil tutarı 28.786.952 milyon liradan, birikmiş amortisman tutarı 18.233.796 milyon lira düşüldükten sonra kalan net değeri 10.553.155 milyon lira olup, 17.991.240 milyon liraya sigortalıdır.

11. Takipteki Alacaklar

Irak Merkez Bankası'ndan 1.164.180.050,89 ABD doları kredi alacağımız karşılığı 1.902.853.457 milyon lira ile Irak Bekhme Barajı projesi kapsamında Enka İnşaat ve Sanayii AŞ. den satın alınan senetler karşılığı kullanılan 92.574.475,48 ABD doları karşılığı 151.313.073 milyon lira ve bu alacaklar için ayrılan toplam 2.054.166.530 milyon lira karşılığın netleştirildiği bu kalem yıl sonu itibarıyla bakiye göstermemektedir.

12. SDR Tahsisatı Nedeniyle Hazine Yükümlülüğü

IMF tarafından ülkemize tahsis edilmiş ve Hazine Müsteşarlığı'nca kullanılmış 112.307.000 SDR karşılığı 249.887.118 milyon lira tutarındaki Hazine yükümlülüğünü göstermekte olup, pasifte "SDR Tahsisatı" kalemi ile karşılıklı olarak gösterilmektedir.

13. Değerleme Hesabı

T.C. Merkez Bankası Kanunu'nun 61. maddesinin 25.04.2001 tarih, 4651 sayılı Kanun ile değiştirilen şekli ile bilançonun aktif ve pasifindeki altın ve dövizlerin yeniden değerlendirilmesi sonucu oluşan gerçekleşmemiş giderlerin takip edildiği hesap olup, 2002 yıl sonu itibarıyla oluşan lehte kur farkı pasifte izlendiğinden bakiye göstermemektedir.

14. Faiz ve Gelir Reeskontları

31.12.2002 tarihinde tahakkuk eden faiz ve gelir reeskontlarının bakiyesi 27.166.626 milyon liradır.

15. Muvakkat Borçlular

Yıl sonu bakiyesi 190.892.239 milyon lira olan bu hesabın 181.761.117 milyon lirası Türk parası, 9.131.122 milyon lirası ise yabancı para cinsinden olan alacakları göstermekte olup, Türk parası cinsinden alacakların dökümü aşağıda gösterilmiştir.

	Milyon TL
-Avans ve Depozitolar	825.096
-Ödenecek Kurumlar vergisinden mahsup edilecek geçici vergi,gelir vergisi ve fon payı	176.270.605
- Diğer	4.665.416
TOPLAM	181.761.117

16. Diğer Aktifler

Yıl sonu bakiyesi 216.449.755 milyon lira olan bu hesabın, 198.380.144 milyon lirası Türk parası, 18.069.611 milyon lirası ise yabancı para cinsinden alacaklarımızı göstermektedir.

PASİF HESAPLAR:

1. Tedavüldeki Banknotlar

2001 yıl sonu bakiyesi 5.282.659.962 milyon lira olan ve Merkez Bankası Kanunu'nun 36. maddesi ile verilen yetkiye dayanılarak tedavüle çıkarılan banknotlar, 2.352.961.930 milyon lira artış göstererek yıl sonunda 7.635.621.892 milyon liraya ulaşmıştır.

2. Hazine'nin Alacakları

A- Altın :

345.574,68 safi gram karşılığı, 6.224.369 milyon liralık Hazine'nin altın alacağındaki geçen yıla göre 1.801.952 milyon liralık artış 2002 yılı içinde Türk lirasının ABD doları karşısında değer kaybetmesi nedeniyle ortaya çıkan lehte kur farkından ileri gelmiştir.

B- Rezerv Dilimi İmkânı :

Türkiye olarak IMF nezdinde, ülke kotası olan 964 milyon SDR'nin altın ve yabancı para olarak ödenen kısmı dolayısıyla, Hazine'nin 112.775.000 SDR tutarında Rezerv Dilimi İmkânı bulunmaktadır. Aktifte "Döviz Borçluları" kaleminde "Rezerv Dilimi Pozisyonu" ile karşılıklı gösterilmekte olup, bu kalemin yıl sonu bakiyesi 250.928.435 milyon liradır.

C- Diğer :

Hazine'nin çeşitli işlemlerinden doğan alacak ve borçlarının netleştirilmiş tutarı olup 100.767.720 milyon liralık alacak bakiyesi göstermektedir.

3. Döviz Alacaklıları

Hariçteki muhabirlere olan, konvertibl dövizlerden 24.638.502 milyon lira, konvertibl olmayan dövizlerden 82.242.870 milyon lira olmak üzere toplam 106.881.372 milyon liralık Merkez Bankası borcunu göstermektedir.

A- Konvertibl:

Geçen yıla göre 3.955.459 milyon lira azalış göstererek, 24.638.502 milyon lira olan Konvertibl Döviz Alacaklıları, Hariçteki Muhabir Hesapları ile yurt dışı bankaların Merkez Bankası nezdindeki hesaplarından oluşmaktadır.

B- Konvertibl Olmayan:

İkili anlaşmalar gereğince anlaşma doları üzerinden açılan nostro hesaplar 50.316.806,27 Anlaşma doları karşılığı 82.242.870 milyon liradır.

4. Mevduat

Yıl sonunda 55.714.056.295 milyon lira bakiye gösteren hesabın Türk lirası ve yabancı para olarak dökümü aşağıda gösterilmiştir.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

	TürkParası (Milyon TL)	Yabancı Para (Milyon TL)
A) Kamu Sektörü:	<u>334.394.472</u>	<u>3.893.760.827</u>
a) Hazine, Genel ve Katma Bütçeli İdareler	272.060.691	3.871.755.857
i) Hazine Hesapları	51.743.248	2.545.441.716
ii) Genel Bütçeli İdareler	77.534.562	1.326.314.141
iii) Katma Bütçeli İdareler	142.782.881	
b) Kamu İktisadi Kuruluşları	324.918	-
c) İktisadi Devlet Teşekkülleri	8.598	22.004.970
d) Diğer	62.000.265	-
B) Bankacılık Sektörü:	<u>2.791.824.356</u>	<u>10.719.474.791</u>
a) Yurt İçindeki Bankalar	1.119.031.760	3.274.658.553
b) Yurt Dışındaki Bankalar	809.244	-
c) Zorunlu Karşılıklar (TCMB Kanunu Madde 40)	1.671.841.000	7.444.816.238
i) Nakit	1.671.841.000	7.444.816.238
ii) Altın (Safi gram)	-	-
d) Diğer (Valörlü İşlemler)	142.352	-
C) Muhtelif	<u>807.444</u>	<u>23.259.402.503</u>
a) Kredi Mektuplu Döviz Tevdiat Hesabı	-	23.041.336.124
b) Diğer	807.444	218.066.379
D) Uluslararası Kuruluşlar	<u>13.186.412.238</u>	-
E) Fonlar	<u>178.058.803</u>	<u>1.349.920.861</u>
a) Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu	1.676.442	7.837.486
b) Diğer	176.382.361	1.342.083.375
Genel Toplam	<u>16.491.497.313</u>	<u>39.222.558.982</u>

5. Açık Piyasa İşlemleri

Yıl sonu bakiyesi 9.579.837.313 milyon lira olan bu kalem, Merkez Bankası'nın bankalara menkul değer işlemlerinden doğan 2.075.937.313 milyon lira nakit borcu ile Bankalararası Para Piyasası işlemlerinden 7.503.900.000 milyon lira borcunu göstermektedir.

6. Dış Krediler

Garantisiz Ticari Borçları içeren bu kalemin, yıl sonu bakiyesi 13.088.703 milyon liradır.

7. İthalat Akreditif Bedelleri, Teminat ve Depozitolar

İthalat Yönetmelikleri gereğince Merkez Bankası'na yatırılan mal bedelleri ve teminatlar ile döviz satışı yapılmış akreditif işlemlerinin Türk lirası karşılıklarını içeren bu hesabın yıl sonu bakiyesi 653.217.592 milyon lira olup bu tutarın,

653.213.469 milyon lirası döviz satışı yapılmış ithalat akreditif işlemlerini, 4.122 milyon lirası ise Merkez Bankası'na yatırılan mal bedelleri ve teminatları göstermektedir.

8. Ödenecek Senet ve Havaleler

Yıl sonu bakiyesi 9.865.303 milyon lira olan bu hesabın 500 milyon lirası Türk parası, 9.864.475 milyon lirası konvertibl, 328 milyon lirası ise konvertibl olmayan dövizler üzerinden Merkez Bankası Şubelerince lehdarlarına ödenecek havale bedellerini göstermektedir.

9. SDR Tahsisatı

IMF tarafından ülkemize tahsis edilmiş ve Hazine Müsteşarlığı'na kullanılmış 112.307.000 SDR karşılığı 249.887.118 milyon liralık IMF'e olan yükümlülüğü göstermekte olup, aktifte "SDR Tahsisatı Nedeniyle Hazine Yükümlülüğü" kalemiyle karşılıklı olarak gösterilmektedir.

10. Sermaye

25 milyar Türk lirası olan Merkez Bankası sermayesi, 1211 Sayılı Kanun'un 5. maddesi gereğince her biri 100.000 lira itibari kıymette, 250.000 hissedenden ibaret olup, hisse senetlerinin sınıflarına göre dökümü aşağıda yapılmıştır.

Sınıfı	Adedi	Toplam İçindeki yüzdesi	(Milyon TL) TL Tutarı
A	136.800	54,72	13.680
B	64.049	25,62	6.405
C	625	0,25	62
D (*)	48.526	19,41	4.853
	250.000	100.00	25.000

(*) Medeni Kanun uyarınca Hazine'ye intikal eden 38 adet hisse D sınıfında izlenmektedir.

11. İhtiyat Akçesi

Yıl sonu bakiyesi 2.600.556.142 milyon lira olan bu kalem, 1211 sayılı Merkez Bankası Kanunu'nun 59. ve 60. maddeleri gereğince ayrılmış bulunan

İhtiyat Akçeleri ile 2791 ve 3094 sayılı Kanunlar gereği meydana gelen Yeniden Değerleme Fonlarını içermektedir.

	Milyon TL
A. Adi İhtiyat Akçesi (1211 S.K. Madde 60)	1.757.820.871
B. Fevkalade İhtiyat Akçesi (1211 S.K. Madde 60)	703.153.250
C. Hususi İhtiyat Akçesi (1211 S.K. Madde 59)	68.147
D. Değer Artış Fonu (2791 ve 3094 S. Kanunlar)	139.423.203
E. Maliyet Artış Fonu (49 Seri No.lu K.V. Genel Teb.)	90.671
TOPLAM	2.600.556.142

12. Karşılıklar

Yıl sonu bakiyesi 79.566.879 milyon lira olan bu kalem, 1211 sayılı Merkez Bankası Kanunu'nun 59. maddesi gereğince; gayri safi kardan, Merkez Bankasına özgü işlemler dolayısıyla meydana gelebilecek riskleri karşılamak üzere ayrılmış olan karşılıkları, yıl içinde ayrılan kıymet yollaması dahili sigorta karşılıklarını, 2001 yılından başlamak üzere Merkez Bankası mensupları için ayrılan emekli ikramiye ve kıdem tazminatı karşılıkları ve dönem karı üzerinden ödenecek Kurumlar Vergisi ve fon payı için ayrılan vergi karşılıklarını göstermektedir.

	Milyon TL
A. Emekli ikramiye ve kıdem tazminatı karşılıkları	31.944.460
B. Vergi Karşılıkları	29.301.189
C. Diğer Karşılıklar	18.321.230
TOPLAM	79.566.879

13. Değerleme Hesabı

2002 yıl sonunda, Merkez Bankası bilançosunun aktif ve pasifindeki altın, döviz ve efektiflerin yeniden değerlendirilmesi sonucu oluşan lehte kur farkı 1.146.601.172 milyon liradır.

14. Faiz ve Gider Reeskontları

31.12.2002 tarihi itibarıyla faiz ve gider reeskontları 2.654.680.312 milyon lira olup, büyük bir kısmını Kredi Mektuplu Döviz Tevdiat hesaplarına ilişkin faiz reeskontları oluşturmaktadır.

15. Muvakkat Alacaklılar

Yıl sonu bakiyesi 77.426.900 milyon lira olan bu hesabın 1.054.842 milyon lirası Türk parası, 76.372.058 milyon lirası da yabancı para cinsinden Merkez Bankası borçlarını göstermektedir.

16. Diğer Pasifler

3.579.233 milyon lirası Türk parası ve 31.733.189 milyon lirası yabancı para cinsinden olmak üzere Merkez Bankası'nın yıl sonu itibarıyla toplam 35.312.422 milyon liralık borçlarını göstermektedir.

VI.2. 2002 YILI KÂRI VE DAĞITIMI

2001 yılında Şubat krizini takiben piyasanın repo işlemleri yoluyla fonlanması, gerçekleştirilen bankacılık operasyonu çerçevesinde Kamu ve Fon Bankalarının gecelik borçlanma ihtiyaçlarının ortadan kaldırılması için Hazine tarafından söz konusu Bankalara verilen DİBS'lerin Merkez Bankası tarafından kesin alım işlemine tabi tutulması Merkez Bankası'nın 2001 yılını 6.764.813.830 milyon lira kâr ile kapatması sonucunu getirmiştir. Kârın dağıtılması sonucu Hazine'ye aktarılması gereken 3.001.972.873 milyon liranın parasallaşmaya yol açmaması için imzalanan protokol gereğince daha önce Hazine tarafından ihraç edilmiş DİBS'lerin kupon ödemeleri ve anapara erken itfaları için kullanılmıştır.

2002 yılında ise bankacılık operasyonu sonrasında piyasada ortaya çıkan fazla likiditenin çekilmesinde ters repo işlemlerinin ve Bankalararası Para Piyasası'nda alım yönlü işlemlerin kullanılması sonucu açık piyasa işlemleri karları yüzde 77 oranında azalırken, BPP işlemleri nedeniyle ödenen faizler yüzde 63 oranında artmıştır.

Menkul değerler cüzdanındaki kıymetlerle ilgili olarak gerçekleştirilen erken itfalar ve kıymetlerin kupon faizlerinin endeksli olduğu TÜFE'nin düşmesinin yanı sıra uluslararası finansal kuruluşlarca çıkarılmış menkul kıymetlerin faiz oranlarındaki düşüşün etkisiyle, borsa rayıcı ile değerlendirilen menkul kıymetlerin değerlendirme farkı gelirlerinin yüzde 84 azalması, 2002 yılı faiz gelirlerinin yüzde 19 oranında düşmesinde etken olmuştur.

4651 sayılı Kanunla değişen Merkez Bankası Kanunu'nun 61. maddesi çerçevesinde, 2001 yılında itfa edilen dövizde endeksli menkul kıymetlere ilişkin olarak oluşan değerlendirme farkı 689.075.339 milyon lira gerçekleşmiş kur farkı gelirleri olarak kaydedilmiştir.

Gider kalemleri içinde önemli bir paya sahip olan KMDT hesaplarına ödenen faizler kurlarda meydana gelen artışa rağmen faiz oranlarının düşürülmesi sonucu 2002 yılında bir önceki yıla göre yüzde 6 oranında azalmıştır.

Gider kalemleri bazında, Bankanın operasyonel aktiviteleri için son iki yılda yapılan cari harcamaların 1994 fiyatlarıyla reel dağılımı aşağıdaki gibidir.

	Milyon TL		
	01-02		
Reel (1994 fiyatlarıyla)	2001	2002	% Değişim
I-Personel Giderleri	2.934.230	3.239.579	10
II-Diğer Giderler	489.496	736.328	50
III-Banknot Tabı Giderleri	519.281	563.418	8
TOPLAM	3.943.007	4.539.325	15

Personel giderleri, aylıkların yanısıra eğitim ve sosyal güvenlik giderleri gibi diğer giderleri de kapsamaktadır.

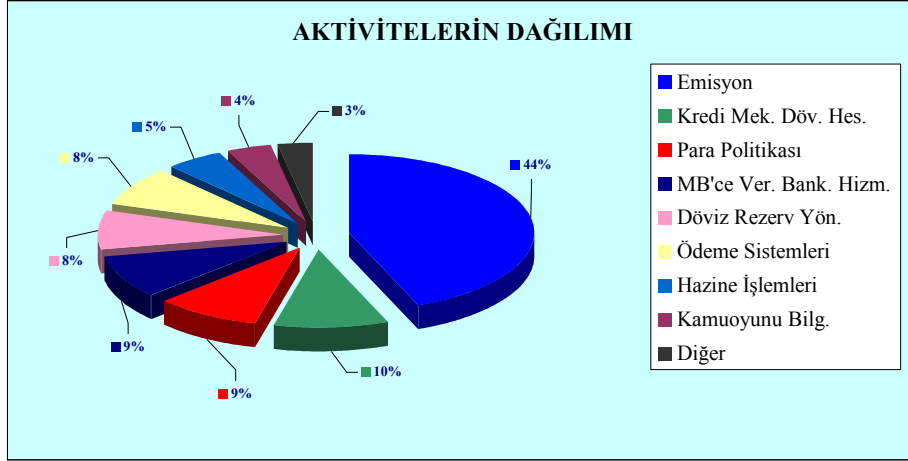
2001'e kadar giderek azalan personel giderlerine ilişkin giderler ile diğer giderlerde 2002 yılında bir artış gözlenmektedir.

- ✓ **Personel giderlerindeki artış**, daha az sayıda ancak daha donanımlı eleman istihdam edilmesi politikası çerçevesinde 1991 yılında 8101 olan ve 2002 sonunda %33 azalarak 5423 kişiye inen personel sayısındaki azalışa paralel olarak personel giderlerinin de reel anlamda %20 azalmasına karşın, Merkez Bankası'nın çalışanlarına karşı toplam emekli ikramiyesi ve kıdem tazminatı yükümlülüğünün bilançoda gösterilmesini teminen, uluslararası muhasebe standartları çerçevesinde 2001 yılından başlamak üzere, bilanço tarihinde, tüm çalışanların hizmet süreleri esas alınmak suretiyle hesaplanarak ayrılan emekli ikramiyesi ve kıdem tazminatı karşılıklarından kaynaklanmaktadır.
- ✓ **Diğer giderlerdeki artış**, bankanın efektif sevkیاتlarının, her türlü riske karşı gerekli önlemlerin alınarak güven içerisinde yapılmasını teminen 2002 yılında yurtiçi efektif sevkیاتında harici sigorta uygulamasına başlanması ve Euro'nun tedavüle çıkması nedeniyle Avrupa Para Birliğine üye ülkelerin paralarının dönüşümü için yapılan harcamalardan kaynaklanmaktadır.

Diğer harcama kalemlerinde ise önemli bir değişim görülmemektedir.

Merkez Bankası, Kanunu ile kendisine verilen emisyon, para politikasının belirlenmesi, fiyat istikrarının sağlanması ve ülkenin döviz rezerv yönetimi gibi temel görevleri yerine getirmek ve teknolojik gelişmelerin de gerisinde kalmamak üzere gerek cari gerekse yatırım harcamalarında azami tasarrufa da özen göstererek bütçesini hazırlamaktadır.

Merkez Bankasının 2002 yılı bütçe harcamalarının dağılımına bakıldığında, temel fonksiyonlarından emisyonun yüzde 44, para politikasının yüzde 9, Merkez Bankası'nca verilen bankacılık hizmetlerinin yüzde 9, döviz rezerv yönetiminin yüzde 8'lik paya sahip olduğu görülmektedir.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

Bu gelişmeler paralelinde Merkez Bankası'nın 2002 yılı Bilanço kârı 60.617.037 milyon lira olarak gerçekleşmiştir.

KÂR ve ZARAR HESABI (Milyon TL)	31.12.2001 BİLANÇO	31.12.2002 BİLANÇO	31.12.2001- DEĞİŞİM	31.12.2002 DEĞİŞİM %
I- FAİZ GELİRLERİ	7.890.953.442	6.385.249.096	-1.505.704.345	-19
1- Kredilerden alınan faizler	447.967.799	427.772.051	-20.195.748	-5
2- Hariçteki Muhabir Hesaplarından alınan faizler	1.068.862.773	1.045.635.140	-23.227.633	-2
3- Açık Piyasa İşlemlerinden alınan faizler	4.489.683.150	4.548.797.857	59.114.706	1
4- Alınan diğer faizler	67.142.645	71.963.774	4.821.129	7
5- TL ve döviz menkul kıymetler değerlemesi	1.817.297.074	291.080.274	-1.526.216.800	-84
II- FAİZ DIŞI GELİRLER	7.355.641.915	2.579.911.157	-4.775.730.759	-65
6- Açık piyasa işlemleri kârları	6.960.621.447	1.625.229.324	-5.335.392.123	-77
7- Komisyon ve hizmet gelirleri	24.572.244	18.117.466	-6.454.778	-26
8- Altın ve kambiyo kârları	370.448.225	247.489.028	-122.959.197	-33
9- Gerçekleşmiş kur farkı gelirleri		689.075.339	689.075.339	100
III- İŞTİRAK GELİRLERİ	2.919.532	4.034.811	1.115.279	38
GELİRLER TOPLAMI.....	15.249.514.889	8.969.195.064	-6.280.319.825	-41
IV-FAİZ GİDERLERİ	5.121.052.281	6.619.150.311	1.498.098.030	29
1- KMDT hesaplarına ödenen faizler	2.116.900.188	1.986.287.624	-130.612.564	-6
2- Hariçteki muhabir hesaplarına ödenen faizler	807.444	418.266	-389.178	-48
3- IMF faiz ödemeleri	728.295.924	529.588.294	-198.707.630	-27
4- Bankalara ödenen mevduat faizleri	249.265.996	846.133.900	596.867.904	239
5- BPP işlemlerine ödenen faizler	1.805.943.086	2.935.201.717	1.129.258.631	63
6- TL ve döviz menkul kıymetler değerlemesi	219.839.643	321.520.510	101.680.867	46
V- FAİZ DIŞI GİDERLER	3.181.856.439	1.986.037.415	-1.195.819.025	-38
7- Hariçteki muhabirlere ödenen faiz dışı giderler	207.234.975	147.817.576	-59.417.399	-29
8- Açık piyasa işlemleri zararları	1.712.219.715	974.551.711	-737.668.004	-43
9- Komisyon giderleri	126.725.645	61.291.065	-65.434.580	-52
10- Çeşitli fonlara iştirak hisseleri	34.742.140	334.365.157	299.623.017	862
11- Altın ve kambiyo zararları	106.545.757	16.593.095	-89.952.662	-84
12- Gerçekleşmiş kur farkı giderleri		162.391.697	162.391.697	100
13- Amortismanlar	4.386.701	5.362.979	976.277	22
14- Karşılıklar	990.001.505	283.664.134	-706.337.371	-71
VI- GENEL GİDERLER	181.792.339	303.390.301	121.597.962	67
1- Personel giderleri	135.282.684	216.520.481	81.237.797	60
2- Diğer giderler	46.509.655	86.869.820	40.360.165	87
GİDERLER TOPLAMI.....	8.484.701.059	8.908.578.027	423.876.968	5
VERGİ ÖNCESİ KÂR	6.764.813.830	60.617.037	-6.704.196.793	-99
VERGİ KARŞILIĞI	1.610.345.607	29.301.189	-1.581.044.418	-98
NET KÂR	5.154.468.223	31.315.848	-5.123.152.375	-99

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

Merkez Bankası'nın 2002 yılı Bilanço kârı 60.617.037 milyon liranın 1211 sayılı Merkez Bankası Kanunu'nun 60. maddesi gereğince aşağıdaki gibi dağıtılması öngörülmektedir.

	Milyon TL	Milyon TL
2002 Yılı Safi Kârı		60.617.037
1. İhtiyat Akçeleri		<u>16.972.620</u>
Adi İhtiyat	12.123.407	
Fevkalade İhtiyat	4.849.213	
2. Hissedarlara		<u>2.505</u>
İlk Kâr Hissesi	1.500	
İkinci Kâr Hissesi	1.500	
Gelir Vergisi st. ve Fon Payı	- 495	
3. Memurlara temettü	2.120.000	<u>2.120.000</u>
4. Vergiler ve Fon Payı		<u>29.301.189</u>
Kurumlar Vergisi	26.636.995	
Gelir Vergisi	450	
Fon Payı	2.663.744	
Kalan		<u>12.220.723</u>

Bu dağıtıma göre 2002 yılı kârından hissedarlara düşen 3.000.000.000 liranın 250.000 hisseye bölünmesi sonucunda her hisseye brüt 12.000 lira düşmektedir.

Bu raporu Merkez Bankası Genel Kurulu'na sunarken, hissedarlara dağıtılacak kâr hisseleri ile Banka mensuplarına ödenecek temettünün 8 Nisan 2003 tarihinden itibaren ödenmeye başlanmasını onayınıza sunmaktayız. Son olarak, başarılı çalışmalarını nedeniyle bütün Merkez Bankası mensuplarına takdirlerimizi bildirmeyi görev sayarız.

BİLANÇO
KÂR VE ZARAR
HESABI

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI BİLANÇOSU
31.12.2002 tarihinde sona eren 71. hesap devresi

	TÜRK LİRASI HESAP TUTARI TL	YABANCI PARA HESAP TUTARI TL	TÜRK LİRASI HESAP TOPLAMI TL	YABANCI PARA HESAP TOPLAMI TL	GENEL TOPLAM TL
A K T İ F					
I- Altın Mevcudu					
A- Uluslararası St. Olan (Safi Gr.).....116.103.752,76				2.091.219.643.180.000	
B- Uluslararası St. Olmayan(Safi Gr.) 3.228.296,02			58.146.923.670.000		2.149.366.566.850.000
II- Döviz Borçluları					
A- Konvertibl					
a- Efektif Deposu.....		1.056.967.685.470.000			
b- Muhabir Hesapları.....		42.507.676.467.870.000		43.815.572.588.240.000	
c- Rezerv Dilimi Pozisyonu.....		250.928.434.900.000			
B- Konvertibl Olmayan					
a- Efektif Deposu.....		423.050.890.000			
b- Muhabir Hesapları.....		10.741.380.000		433.792.270.000	43.816.006.380.510.000
III- Madeni Para			8.606.795.460.000		8.606.795.460.000
IV- Dahildeki Muhabirler			898.133	2.689.095.120.000.000	2.689.095.120.898.133
V- Menkul Değerler Cüzdamı					
A- Devlet İç Borçlanma Senetleri					
a- Kuponlu.....	19.107.417.894.968.937	9.741.490.625.900.000	19.107.417.894.968.937	9.741.490.625.900.000	
b- Kuponuz.....					
B- Diğer.....					28.848.908.520.868.937
VI- İç Krediler					
A- Bankacılık Sektörü					
a- Reeskont Kredileri		12.804.388.470.000			
b- 1211 S.K. 40/1-c kap.Kul.Krediler				12.804.388.470.000	
c- Diğer					
B. TMSF'na Kullandırılan Krediler			250.000.000.000.000		262.804.388.470.000
VII- Açık Piyasa İşlemleri					
A- Rapor Borçluları.....					
a. Nakit					
i- Döviz.....					
ii- Menkul Değer.....					
b- Menkul.....	2.070.499.996.830.000		2.070.499.996.830.000		
B- Diğer.....			1.100.000.000.000		2.071.599.996.830.000
VIII- Dış Krediler				251.626.078.490.000	251.626.078.490.000
IX- İştirakler				7.819.172.810.000	7.819.172.810.000
X- Gayrimenkuller ve Demirbaşlar					
A- Gayrimenkuller					
Amortismanlar(-)	156.530.293.321.781				
	-11.451.422.976.838		145.078.870.344.943		
B- Demirbaşlar					
Amortismanlar(-)	28.786.951.567.458				
	-18.233.796.457.743		10.553.155.109.715		155.632.025.454.658
XI- Takipteki Alacaklar					
A- Takipteki Alacaklar				2.054.166.530.090.000	
B- Takipteki Alacaklar Karşılığı (-)			-2.054.166.530.090.000		
XII- SDR Tahsisatı Nedeniyle Hazine Yükümlülüğü				249.887.118.050.000	249.887.118.050.000
XIII- Değerleme Hesabı					
XIV- Faiz ve Gelir Reeskontları			27.166.626.043.333		27.166.626.043.333
XV- Muvakkat Borçlular			181.761.116.685.530	9.131.122.680.000	190.892.239.365.530
XVI- Diğer Aktifler			198.380.143.477.707	18.069.611.460.000	216.449.754.937.707
T O P L A M.....			20.004.544.993.398.298	60.941.315.791.640.000	80.945.860.785.038.298
NAZIM HESAPLAR					278.985.992.012.819.836

Binalar : 90.991.252.720.000 Liraya sigortalıdır.
Demirbaşlar : 17.991.239.682.450 Liraya sigortalıdır.

Reeskont ve avans işlemlerinde uygulanan iskonto ve faiz oranları:
Vadelerine en çok 3 ay kalan senetler karşılığında yapılacak :
-Reeskont işlemlerinde..... % 55.00
-Avans İşlemlerinde..... % 64.00

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI BİLANÇOSU
31.12.2002 tarihinde sona eren 71. hesap devresi

P A S İ F	TÜRK LİRASI HESAP TUTARI TL.	YABANCI PARA HESAP TUTARI TL.	TÜRK LİRASI HESAP TOPLAMI TL.	YABANCI PARA HESAP TOPLAMI TL.	GENEL TOPLAM TL.
I. Tedavüldeki Banknotlar			7.635.621.891.872.500		7.635.621.891.872.500
II. Hazine'nin Alacakları			6.224.368.650.000	250.928.434.900.000	357.920.523.494.135
A. Altın (Safi Gr.)	345.574,68			24.352.240.000	
B. Rezerv Diliği İmkânı					
C. Diğer (Net)			100.743.367.704.135		
III. Döviz Alacakları				24.638.501.740.000	106.881.371.900.000
A. Konvertibl.....				82.242.870.160.000	
B. Konvertibl olmayan					
IV. Mevduat					
A. Kamu Sektörü					
a. Hazine Genel ve Katma Bütçeli İdareler	272.060.690.764.877	3.871.755.856.740.000			
b. Kamu İkt. Kuruluşları	324.917.786.966				
c. İktisadi Dev. Teşekkülleri	8.597.584.888	22.004.970.380.000			
d. Diğer (Belediyeler ve Özel İdareler)	62.000.265.352.976		334.394.471.489.707	3.893.760.827.120.000	
B. Bankacılık Sektörü					
a. Yurtiçindeki Bankalar	1.119.031.760.463.593	3.274.658.552.640.000			
b. Yurtdışındaki Bankalar	809.243.890.155				
c. Zorunlu Karşılıklar (1211 S.K. Md. 40)..	1.671.841.000.000.000	7.444.816.237.810.000			
i. Nakit					
ii. Altın (Safi Gr.)					
d. Diğer (Valörlü işlemler)	142.352.170.000		2.791.824.356.523.748	10.719.474.790.450.000	
C. Muhtelif					
a. K.M.D. Tevdiatı		23.041.336.124.460.000			
b. Diğer.....	807.444.333.521	218.066.378.970.000	807.444.333.521	23.259.402.503.430.000	
D. Uluslararası Kuruluşlar			13.186.412.237.660.681		
E. Fonlar					
a. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu	1.676.441.728.782	7.837.485.970.000			
b. Diğer	176.382.361.229.018	1.342.083.374.830.000	178.058.802.957.800	1.349.920.860.800.000	55.714.056.294.765.457
V. Açık Piyasa İşlemleri					
A. Röpor Alacakları					
a. Nakit					
i. Döviz					
ii. Menkul Değer.....	2.075.937.312.890.000		2.075.937.312.890.000		
b. Menkul					
B. Diğer			7.503.900.000.000.000		9.579.837.312.890.000
VI. Dış Krediler					
A. Kısa Vadeli.....				13.088.702.850.000	13.088.702.850.000
B. Orta ve Uzun Vadeli.....					
VII. İthalat Akreditif Bedelleri, Teminat ve Depozitolar					
A. Döviz Satış Yapılmış Akreditif Bedelleri				653.213.469.380.000	
B. Mal Bedeli ve Teminatlar			4.122.305.396		653.217.591.685.396
VIII. Ödenecek Senet ve Havaletler			500.240.000	9.864.802.780.000	9.865.303.020.000
IX. SDR Tahsisatı				249.887.118.040.000	249.887.118.040.000
X. Sermaye			25.000.000.000		25.000.000.000
XI. İhtiyat Akçesi					
A. Adi ve Fevkalade			2.460.974.121.582.900		
B. Hususi (Bank. Kan. Md.59)			68.146.636.985		
C. Değer Artış Fonu (2791 ve 3094 S.Kan.).....			139.423.202.677.763		
D. Maliyet Artış Fonu.....			90.671.228.069		
XII. Karşılıklar					
A. Emekli İkr. Ve Kıd. Tzm. Kar.....			31.944.460.234.141		
B. Vergi Karşılıkları.....			29.301.188.950.000		
C. Diğer Karşılıklar.....			18.321.230.214.100		79.566.879.398.241
XIII. Değerleme Hesabı			1.146.601.171.688.720		1.146.601.171.688.720
XIV. Faiz ve Gider Reeskontları			2.654.680.311.802.143		2.654.680.311.802.143
XV. Muvakkat Alacaklılar			1.054.842.001.146	76.372.057.750.000	77.426.899.751.146
XVI. Diğer Pasifler			3.579.232.581.248	31.733.188.740.000	35.312.421.321.248
XVII. Kar			31.315.848.433.595		31.315.848.433.595
TOPLAM.....			40.331.308.304.658.298	40.614.552.480.380.000	80.945.860.785.038.298
NAZIM HESAPLAR					278.985.992.012.819.836

ZARARLAR VE GİDERLER

	Türk Lirası (milyon)
Faiz Giderleri	6.619.150.311
Faiz Dışı Giderler	1.986.037.415
Personel Giderleri	216.520.481
Diğer Giderler	86.869.820
Kâr	60.617.037
TOPLAM	8.969.195.064

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

MERKEZ BANKASI'nın
Kâr ve Zarar Hesabı

KÂRLAR

	Türk Lirası	
Faiz Gelirleri	6.385.249.096	
Faiz Dışı Gelirler	2.579.911.157	
İştirakimiz Gelirleri	4.034.811	
TOPLAM	8.969.195.064	

MERKEZ BANKASI'NDA DENETİM

Bir anonim şirket olan Merkez Bankası bünyesinde bulunan bazı organlar tarafından denetlenmektedir. Kanun'un 24. maddesi gereğince *Denetleme Kurulu* Banka'nın tüm işlem ve hesaplarını denetlemekte ve hazırlanan rapor Genel Kurul'a sunulmaktadır. Denetleme Kurulu, denetim sırasında görüşlerini yazılı olarak Banka Meclisi'ne bildirdiği gibi, bir kopyasını da Başbakanlığa vermektedir.

Kanun'un 15. maddesi uyarınca *Genel Kurul*, Banka Meclisi'nce verilen yıllık raporu ve Denetleme Kurulu raporunu incelemek, Banka'nın bilanço, kar ve zarar hesabını incelemek ve karara bağlamak, Banka Meclisi ve Denetleme Kurulu'nu ibra etmek suretiyle Banka'yı denetlemektedir.

Diğer bir iç denetim mekanizması olarak Banka içinde *Teftiş Kurulu* tarafından da Banka işlemleri sürekli olarak denetlenmektedir. Bunun yanı sıra, Merkez Bankası'nın çalışmalarını ve politikalarını belirtilen amaçlara uygun bir şekilde yürüttüğünün piyasa katılımcıları ve kamuoyunca inanılır hale gelmesinde geriye dönük hesap kontrollerine dayanan soruşturma temelli klasik teftiş anlayışının yetersiz kaldığı ve yerini risklerin önceden belirlenerek tedbir alınmasına imkan tanıyan risk temelli proaktif denetim anlayışına bıraktığı görülmektedir. Dünyada önde gelen merkez bankalarında da iç denetim faaliyeti, kurumların risk yönetimi ve iç kontrol mekanizmalarını geliştirmeye yönelik bir güvence ve danışmanlık hizmeti olarak hızla yeniden yapılandırılmaktadır. Bu çerçevede, Merkez Bankası'ndaki iç denetim fonksiyonunun uluslararası alanda öngörülen standartlar ve uygulamalar paralelinde yeniden yapılandırılması kapsamında, Banka'nın faaliyetlerini geliştirmek, değer katmak ve hedeflerine ulaşmasına yardımcı olmak amacıyla, risk yönetimi, iç kontrol ve yönetim tarzı süreçlerinin geliştirilmesinde sistematik yöntemler kullanarak Banka yönetimine güvence sağlamak ve danışmanlık yapmak üzere *İç Denetim Genel Müdürlüğü* kurulmuş bulunmaktadır.

Banka'nın anonim şirket yapısında Genel Kurul'ca yapılan denetimin olağan ve olağanüstü toplantılarla sınırlı olması nedeniyle ve Banka'nın görevleri gereği Hazine ile olan yakın işbirliği dikkate alınarak Banka'nın en büyük hissedarı olan Hazine'ye *Başbakanlık* aracılığı ile özel bir denetim yetkisi verilmiştir. Başbakan, bu denetim yetkisini Başbakanlık Teftiş Kurulu Başkanlığı aracılığı ile yürütmektedir.

İç denetime ilave olarak, Banka'nın mali tablolarının, kendi personeli olmayan ve Banka'yla herhangi bir organik bağı bulunmayan bağımsız denetim kuruluşlarınca denetlenmesi (Merkez Bankası Kanunu, madde 42) öngörülmüştür. Bağımsız dış denetim, merkez bankacılığı standartlarını yükseltmenin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan bir çok ülke merkez bankasının yanı sıra Avrupa Merkez Bankası sistemi içindeki merkez bankalarının mali tablolarının yürürlükteki mali ve hukuki düzenlemeler ile muhasebe standartlarına uygunluğunun uluslararası denetim standartları çerçevesinde çalışan ve uluslararası tecrübeye sahip bağımsız dış denetim kuruluşlarınca denetlenmesi güven ve istikrarın sağlanmasında temel bir koşul olarak görülmektedir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın yıllık bilançosu ve gelir tablosunun yürürlükteki mevzuata ve uluslararası muhasebe standartlarına uygunluğu da 2000 yılından bu yana denetlenmekte ve onaylanmaktadır. Bağımsız denetim raporları Bankamızın internet sayfasından kamuoyuna duyurulmakta ve Yıllık Rapor içinde yayımlanmaktadır.

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI A.Ş.
2002
YETMİŞBİRİNCİ HESAP YILINA AİT
DENETLEME KURULU RAPORU

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın 2002 Yılı Hesap Dönemi faaliyet ve sonuçları ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde Kurulumuzca incelenmiştir.

1. İdare Merkezi ve Şubelerde yapılan denetleme ve sayımlarda; yedek ve servis kasalarında bulunan nakit, altın, efektif ve kıymetli evrakın muhasebe ve mevcutlar defterlerindeki kayıtlarına uygun bulunduğu, bu kıymetlerin talimata göre muhafaza edilerek idare edildiği,

2. Banka hesaplarıyla ilgili defterlerin incelenmesinde; düzenli olarak mevzuata uygun tutulduğu, Banka işlemlerinde Bankamız Kanunu ve Ana Sözleşmesi Hükümlerine aykırı bir duruma rastlanmadığı, Banka'ca doğrudan ve dolaylı olarak açılan iç kredilerin öngörülen limitler dahilinde işlem gördüğü,

3. 31 Aralık 2002 tarihi itibarıyla düzenlenmiş bulunan "Bilanço" ile "Kâr ve Zarar Hesabının", Kanunda öngörülmüş bulunan değerlendirme ölçülerine göre tam olarak doğru bilgi verecek şekilde muhasebe kurallarına göre düzenlendiği, finansal nitelikte işlemlerin kaydedilmesinde, sınıflandırılmasında, özetlenmesinde ve mali tabloların genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine ve standartlarına bağlı kalınarak, çeşitli açılardan ve ayrı maksatlarla değerlendirmelere olanak sağlayacak gerçeklik, açıklık ve şeffaflıkta olduğu,

4. Sâfi kâr dağıtım tablosunun; 1211 sayılı Merkez Bankası Kanunu'nun 60. maddesine uygun olarak hazırlandığı,

5. Hukuki sorumlulukla ilgili olarak Banka'ca açılan davanın sonuçlanmamış olduğu Kurulumuzca tespit olunmuştur.

Sonuç olarak; düzenlenmesinde esas ve usul yönünden Banka Meclisi ile mutabık bulunduğumuz Bilanço ile Kâr ve Zarar Tablosu'nu Sayın Genel Kurul'un onayına saygılarımızla arz ederiz.

Denetleme Kurulu Üyesi
Mustafa Saim UYSAL

Denetleme Kurulu Üyesi
Necdet Kaya SEZER

Denetleme Kurulu Üyesi
Y.Emin TAYLAN

Denetleme Kurulu Üyesi
Ayce OVALIOĞLU

BAĞIMSIZ DENETİM RAPORLARI

Türkiye Cumhuriyet
Merkez Bankası A.Ş.'ne
Ankara

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI A.Ş.

1 Ocak 2002 – 31 Aralık 2002 Hesap Dönemine Ait Bağımsız Denetim Raporu

1. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası A.Ş.'nin ("Banka") 31 Aralık 2002 tarihi itibariyle düzenlenmiş bilançosunu ve 1 Ocak 2002 – 31 Aralık 2002 dönemine ait kar ve zarar tablosunu denetlemiş bulunuyoruz. Bu mali tablolar Banka yönetiminin sorumluluğundadır. Bizim sorumluluğumuz yaptığımız denetim çalışmalarına dayanarak görüş bildirmektir.
2. Denetim çalışmalarımız, Uluslararası Denetim Standartları'na uygun olarak yapılmıştır. Bu standartlar, denetimin mali tablolarda önemli bir yanlışlığın olup olmadığı konusunda makul bir güvenceyi sağlamak üzere planlanmasını ve yapılmasını gerektirmektedir. Denetim çalışmaları, mali tablolardaki tutarlara ve açıklamalara baz olan kanıtların örnekleme yöntemiyle incelenmesini içerir. Denetim çalışmaları, aynı zamanda, uygulanan muhasebe ilkelerinin ve yönetim tarafından yapılan önemli muhasebe tahminlerinin ve genel olarak, mali tabloların sunumunun değerlendirilmesini de içerir. Denetimimizin, beyan ettiğimiz görüşümüze makul bir temel oluşturduğu kanısındayız.
3. Görüşümüze göre, ekli mali tablolar Banka'nın 31 Aralık 2002 tarihi itibariyle mali durumunu ve aynı tarihte sona eren yıla ait faaliyet sonucunu, tarihi maliyet esasına göre, Türkiye'de uygulanan mevzuata ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu'na uygun olarak arzetmektedir.

4. Görüşümüzü etkilememekle birlikte aşağıdaki hususu belirtmek isteriz:

Banka, son üç yıllık kümülatif enflasyon oranının % 227 olarak gerçekleştiği yüksek enflasyonlu bir ekonomide faaliyet göstermektedir. Türkiye’de geçerli mevzuat ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu gereği Banka, kayıtlarını tarihi maliyet esasına göre tutmaktadır. Bu itibarla, aktifteki ve pasifteki parasal olmayan kalemlerin enflasyona göre endekslenmesi için ekli mali tablolarda herhangi bir düzeltme yapılmamıştır. Enflasyon muhasebesi düzeltmeleri Uluslararası Muhasebe Standartları’na göre hazırlanan ayrı bir raporda uygulanmıştır.

DRT DENETİM REVİZYON TASDİK
YEMİNLİ MALİ MÜŞAVİRLİK A.Ş.

Member Firm of **DELOITTE TOUCHE TOHMATSU**

Derya Özalp

Ankara, 3 Mart 2003

Türkiye Cumhuriyet
Merkez Bankası A.Ş.'ne
Ankara

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI A.Ş.

BAĞIMSIZ DENETİM RAPORU

1. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası A.Ş.'nin ("Banka") 31 Aralık 2002 ve 2001 tarihli bilançoları ile aynı tarihte sona eren yıllara ait gelir, özsermaye ve nakit akım tablolarını denetlemiş bulunuyoruz. Söz konusu mali tablolar 31 Aralık 2002 tarihi itibarıyla Türk Lirasının satın alma gücüyle ifade edilmiştir. Hazırlanan mali tablolardan Banka yönetimi sorumludur. Bizim sorumluluğumuz, yaptığımız denetime dayanarak bu mali tablolar üzerinde görüş bildirmektir.
2. Denetimlerimiz Uluslararası Denetim Standartları'na uygun olarak yapılmıştır. Bu standartlar, denetimin mali tablolarda önemli bir yanlışlığın olup olmadığı konusunda makul bir güvenceyi sağlamak üzere planlanmasını ve yapılmasını gerektirmektedir. Denetim, mali tablolardaki tutarlara ve açıklamalara baz olan kanıtların, incelenmesini içerir. Denetim, aynı zamanda, uygulanan muhasebe ilkelerinin ve yönetim tarafından yapılan önemli muhasebe tahminlerinin ve genel olarak, mali tabloların sunumunun değerlendirilmesini de içerir. Denetimlerimizin, beyan ettiğimiz görüşümüze makul bir baz teşkil ettiği kanısındayız.
3. Görüşümüze göre, yukarıda bahsedilen mali tablolar Banka'nın 31 Aralık 2002 ve 2001 tarihleri itibarıyla mali durumunu ve aynı tarihlerde sona eren yıllara ait faaliyet sonuçlarını ve nakit akımlarını, Uluslararası Muhasebe Standartları'na uygun olarak arzetmektedir.

DRT DENETİM REVİZYON TASDİK
YEMİNLİ MALİ MÜŞAVİRLİK A.Ş.

Member Firm of **DELOITTE TOUCHE TOHMATSU**

Derya ÖZALP

Ankara, 6 Mart 2003

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI A.Ş.

**31 ARALIK 2002 VE 2001
TARİHLERİ İTİBARIYLA BİLANÇO**

(Tutarlar, Türk parasının 31 Aralık 2002'deki satın alma gücü ile Milyar TL olarak ifade edilmiştir (not 2)).

<u>AKTİFLER</u>	<u>Not</u>	2002	2001	ABD Doları	ABD Doları
		<u>Milyar TL</u>	<u>Milyar TL</u>	<u>Çevrimi</u> 2002 Milyon ABD Doları	<u>Çevrimi</u> 2001 Milyon ABD Doları
Nakit değerler ve bankalar	4	1,997,124	3,187,897	1,222	1,950
Altın rezervleri	5	2,149,367	1,998,090	1,315	1,222
Bankalar ve finansal kuruluşlarla bakiyeler	6	4,584,625	9,823,077	2,804	6,010
Ticari amaçlı menkul kıymetler	7	70,606,732	80,174,902	43,198	49,051
Hazine'den alacaklar	20	-	230,346	-	141
Krediler (net)	8	712,269	2,299,556	436	1,407
Satışa hazır iştirakler	9	7,819	7,475	5	5
Sabit kıymetler (net)	10	132,536	148,439	81	91
Muhtelif alacaklar ve diğer aktifler		199,424	85,822	122	53
AKTİF TOPLAMI		80,389,896	97,955,604	49,183	59,930

İlişikteki notlar bu tabloların tamamlayıcı parçasıdır.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI A.Ş.

**31 ARALIK 2002 VE 2001
TARİHLERİ İTİBARIYLA BİLANÇO**

(Tutarlar, Türk parasının 31 Aralık 2002'deki satın alma gücü ile Milyar TL olarak ifade edilmiştir (not 2)).

<u>PASİFLER</u>	Not	2002	2001	ABD Doları Çevrimi	ABD Doları Çevrimi
		<u>Milyar TL</u>	<u>Milyar TL</u>	2002 Milyon <u>ABD Doları</u>	2001 Milyon <u>ABD Doları</u>
Tedavüldeki banknotlar	11	7,635,622	6,911,828	4,672	4,229
Hazine'ye borçlar	20	106,993	-	65	-
Bankalara ve diğer finansal kuruluşlara borçlar	12	21,385,301	25,326,805	13,084	15,495
İşçi dövizleri mevduatı	13	25,347,507	22,691,554	15,508	13,883
Kamu sektörü mevduatı		4,228,155	3,532,214	2,586	2,160
Diğer kuruluşlar mevduatı		1,746,853	1,650,348	1,069	1,010
Repo taahhütlerinden borçlar		2,075,937	1,384,889	1,270	847
Uluslararası Para Fonu'na borçlar	14	13,266,836	27,038,849	8,117	16,543
Kurumlar vergisi karşılığı	18	-	460,876	-	282
Karşılıklar	15	42,019	23,839	26	15
Muhtelif borçlar ve diğer yükümlülükler		791,023	766,324	484	469
Ertelenmiş vergi yükümlülüğü (net)	18	356,767	181,926	218	111
TOPLAM YÜKÜMLÜLÜKLER		76,983,013	89,969,452	47,099	55,044
ÖZKAYNAKLAR					
Sermaye	16	35,645	35,645	22	22
Yedekler		5,759,205	3,280,904	3,523	2,007
Birikmiş karlar/(zararlar)		(2,387,967)	4,669,603	(1,461)	2,857
ÖZKAYNAK TOPLAMI		3,406,883	7,986,152	2,084	4,886
PASİF TOPLAMI		80,389,896	97,955,604	49,183	59,930
TAAHHÜTLER VE YÜKÜMLÜLÜKLER	21	153,420,231	146,003,324	93,864	89,326

İlişikteki notlar bu tabloların tamamlayıcı parçasıdır.

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI A.Ş.

**31 ARALIK 2002 VE 2001 TARİHLERİ İTİBARIYLA SONA
EREN HESAP DÖNEMİNE AİT GELİR TABLOSU**

(Tutarlar, Türk parasının 31 Aralık 2002'deki satın alma gücü ile Milyar TL olarak ifade edilmiştir (not 2)).

		2002	2001	ABD Doları Çevrimi 2002 Milyon ABD Doları	ABD Doları Çevrimi 2001 Milyon ABD Doları
	Not	Milyar TL	Milyar TL		
FAİZ GELİRLERİ					
Bankalardaki plasmanlardan alınan faizler		1,268,780	2,497,638	776	1,528
Menkul kıymetlerden alınan faizler		5,302,032	8,955,826	3,244	5,479
Kredilerden alınan faizler		76,151	208,508	47	128
Diğer faiz gelirleri		81,981	142,661	50	87
		<u>6,728,944</u>	<u>11,804,633</u>	<u>4,117</u>	<u>7,222</u>
FAİZ GİDERLERİ					
İşçi dövizlerine verilen faizler		(2,217,755)	(3,461,866)	(1,357)	(2,118)
Bankalara verilen faizler		(4,768,135)	(4,441,312)	(2,917)	(2,717)
Diğer mevduata verilen faizler		(135,324)	(39,931)	(83)	(24)
		<u>(7,121,214)</u>	<u>(7,943,109)</u>	<u>(4,357)</u>	<u>(4,859)</u>
NET FAİZ GELİRİ/(GİDERİ)		<u>(392,270)</u>	<u>3,861,524</u>	<u>(240)</u>	<u>2,363</u>
FAİZ DIŞI GELİRLER					
Açık piyasa işlemlerinden alınan faizler		1,884,690	12,336,454	1,153	7,548
Kur farkı gelirleri (net)		1,672,355	-	1,023	-
Komisyon ve hizmet gelirleri		27,673	39,556	17	24
Alınan temettüleri		4,544	5,111	3	3
		<u>3,589,262</u>	<u>12,381,121</u>	<u>2,196</u>	<u>7,575</u>
FAİZ DIŞI GİDERLER					
Açık piyasa işlemlerine verilen faizler		(1,121,162)	(3,119,083)	(686)	(1,908)
Kur farkı giderleri (net)		-	(579,982)	-	(355)
Komisyon gideri		(244,537)	(521,173)	(150)	(319)
Diğer faiz dışı giderler		(274,747)	(110,991)	(168)	(68)
		<u>(1,640,446)</u>	<u>(4,331,229)</u>	<u>(1,004)</u>	<u>(2,650)</u>
GENEL YÖNETİM GİDERLERİ	17	<u>(677,525)</u>	<u>(2,276,066)</u>	<u>(415)</u>	<u>(1,393)</u>
PARASAL ZARAR VE VERGİ ÖNCESİ KAR		<u>879,021</u>	<u>9,635,350</u>	<u>537</u>	<u>5,895</u>
NET PARASAL POZİSYON ZARARI		<u>(1,363,710)</u>	<u>(2,151,843)</u>	<u>(834)</u>	<u>(1,317)</u>
VERGİ ÖNCESİ KAR/(ZARAR)		<u>(484,689)</u>	<u>7,483,507</u>	<u>(297)</u>	<u>4,578</u>
VERGİ KARŞILIĞI		<u>(247,023)</u>	<u>(2,091,148)</u>	<u>(151)</u>	<u>(1,279)</u>
NET DÖNEM KARI/(ZARARI)		<u>(731,712)</u>	<u>5,392,359</u>	<u>(448)</u>	<u>3,299</u>

İlişikteki notlar bu tabloların tamamlayıcı parçasıdır.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI A.Ş.

**31 ARALIK 2002 VE 2001 TARİHLERİ İTİBARIYLA
ÖZKAYNAKLAR DEĞİŞİM TABLOSU**

(Tutarlar, Türk parasının 31 Aralık 2002'deki satın alma gücü ile Milyar TL olarak ifade edilmiştir (not 2)).

	Sermaye	Yedekler	Birikmiş Karlar/(Zararlar)	Toplam
	<u>Milyar TL</u>	<u>Milyar TL</u>	<u>Milyar TL</u>	<u>Milyar TL</u>
1 Ocak 2001 itibariyle	35,645	2,595,181	847,654	3,478,480
Yedeklere transferler	-	685,723	(685,723)	-
Ödenen temettüleri	-	-	(884,687)	(884,687)
Net dönem karı	-	-	5,392,359	5,392,359
31 Aralık 2001 İtibariyle	<u>35,645</u>	<u>3,280,904</u>	<u>4,669,603</u>	<u>7,986,152</u>
Yedeklere transferler	-	2,478,301	(2,478,301)	-
Ödenen temettüleri	-	-	(3,847,557)	(3,847,557)
Net dönem zararı	-	-	(731,712)	(731,712)
31 Aralık 2002 İtibariyle	<u><u>35,645</u></u>	<u><u>5,759,205</u></u>	<u><u>(2,387,967)</u></u>	<u><u>3,406,883</u></u>

İlişikteki notlar bu tabloların tamamlayıcı parçasıdır.

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI A.Ş.

**31 ARALIK 2002 VE 2001 TARİHLERİ İTİBARIYLA SONA
EREN HESAP DÖNEMLERİNE AİT NAKİT AKIM TABLOSU**

(Tutarlar, Türk parasının 31 Aralık 2002'deki satın alma gücü ile Milyar TL olarak ifade edilmiştir (not 2)).

	2002 Milyar TL	2001 Milyar TL
İŞLETME FAALİYETLERİNE İLİŞKİN NAKİT AKIMLARI:		
Net Dönem Karı/(Zararı)	(731,712)	5,392,359
Faaliyetlerden Sağlanan Nakit Akımına Ulaşmak İçin Yapılan Düzeltmeler:		
Amortisman	20,392	21,890
Kıdem Tazminatı Karşılığı	7,687	6,723
Kredi Zararları Karşılığı	321,453	1,937,129
İŞLETME FAALİYETLERİNDEKİ DEĞİŞİKLİKLER:		
Altın Rezervleri	(151,277)	(284,534)
Menkul Değerler Portföyü	9,568,170	(35,194,030)
Bankalar Plasmanı	5,238,452	(2,534,967)
Krediler	1,265,834	(2,652,607)
Diğer Aktifler	(113,603)	(44,784)
Diğer Pasifler	35,193	(224,040)
Tedavüldeki Banknotlar	723,794	(2,395,369)
Bankalara Borçlar	(3,941,504)	7,685,437
Mevduat Hesapları	4,139,447	6,052,789
Kurumlar Vergisi	(460,876)	418,307
Ertelenmiş Vergi	174,841	(190,967)
İŞLETME FAALİYETLERİNDE KULLANILAN NAKİT	16,096,291	(22,006,664)
YATIRIM FAALİYETLERİNE İLİŞKİN NAKİT AKIMLARI:		
İştirak Yatırımları	(344)	(747)
Sabit Kıymet Alımları (Net)	(4,490)	(12,604)
YATIRIM FAALİYETLERİ İÇİN KULLANILAN NAKİT	(4,834)	(13,351)
FİNANSAL FAALİYETLERE İLİŞKİN NAKİT AKIMLARI:		
Hazine Alacakları	337,340	(294,163)
Uluslararası Para Fonu'na Borçlar	(13,772,013)	20,085,623
Ödenen Temettüleri	(3,847,557)	(884,687)
FİNANSAL FAALİYETLERDEN SAĞLANAN NAKİT	(17,282,230)	18,906,773
NAKİT DEĞERLERDEKİ NET ARTIŞ	(1,190,773)	(3,113,242)
DÖNEM BAŞINDAKİ NAKİT DEĞERLER	3,187,897	6,301,139
DÖNEM SONUNDAKİ NAKİT DEĞERLER	1,997,124	3,187,897

İlişikteki notlar bu tabloların tamamlayıcı parçasıdır.

Kapsamı Özel Olarak Belirlenmiş Denetim Çalışması

6 Mart 2003

Türkiye Cumhuriyet
Merkez Bankası A.Ş.'ne
Ankara

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası A.Ş. ("Banka") ile üzerinde mutabakata varılan ve aşağıda sunulan hususlar ile ilgili çalışmaları gerçekleştirdik. Bu çalışmalar yalnızca;

- a. 31 Aralık 2002 tarihi itibarıyla Net Uluslararası Rezervler (NUR), Net İç Varlıklar (NİV) ve Para Tabanı tutarlarının 18 Ocak 2002 tarihli Niyet Mektubu'nda açıklandığı şekilde oluşturulduğunun incelenmesi,
- b. 31 Aralık 2002 tarihi itibarıyla NUR, NİV ve Para Tabanı tutarlarının NUR, NİV ve Para Tabanı için ilgili dönemde uygulanacak tanımlamalara uygun olarak oluşturulduğunun incelenmesi,
- c. Yukarıda (a) ve (b) paragraflarında belirtilen bilgilerin 31 Aralık 2001 ve 31 Aralık 2002 tarihi itibarıyla tam denetim kapsamında denetlenmiş ve Uluslararası Muhasebe Standartları'na göre düzeltilmiş mali tablolar ile mutabakatının yapılması ile sınırlıdır.

Yukarıda belirtilen kapsam dışındaki hususlar kullanıcıların sorumluluğundadır.

Uyguladığımız prosedürler aşağıda sunulmuştur:

- 1) 18 Ocak 2002 ve 30 Temmuz 2002 tarihli Niyet Mektuplarını inceledik.
- 2) Banka tarafından hazırlanan NUR, NİV ve Para Tabanı tutarlarının, 18 Ocak 2002 tarihli Niyet Mektubu'nun Ek J bölümünde belirtilen tanımlara uygunluğunun mutabakatını yaptık.
- 3) T.C. Hazine Müsteşarlığı'ndan, ilgili bakiyeleri için, yazılı bağımsız mutabakat mektubu alınmıştır.

- 4) Banka tarafından hazırlanan NUR, NİV ve Para Tabanı bilgilerinin, Uluslararası Denetim Standartları'na uygun olarak denetlenmiş ve Uluslararası Muhasebe Standartları'na göre hazırlanmış 31 Aralık 2001 ve 31 Aralık 2002 tarihli mali tablolarla mutabakatını yaptık.

Bulgular:

- 1) Özel finans kuruluşlarının Türk Lirası mevduat ve zorunlu karşılıkları, Banka tarafından Net İç Varlıklar içerisinde takip edilmektedir. Bu tutarlar, 24 Mayıs 2002 tarihinden sonra Para Tabanı içerisinde izlenilmeye başlanmıştır.
- 2) Banka tarafından hazırlanan bilgilerin denetlenmiş mali tablolar ile mutabakatı yapılırken, aşağıda belirtilen denetim düzeltmeleri, ilgili hesaplarda dikkate alınmıştır:
 - a) Banka tarafından faiz ve gelir reeskontları veya faiz ve gider reeskontları hesapları içerisinde takip edilen faiz gelir ve gider reeskontları, ilgili hesaplara eklenmiştir.
 - b) Banka tarafından Net İç Varlıklar içerisinde takip edilen, dış kredilere ilişkin karşılık gideri kredi bakiyesi ile netleştirilmiştir.

İstisna:

NUR, NİV ve Para Tabanı, ilgili dönemin son beş iş gününün ortalaması ile hesaplanmıştır. Tarafımızdan yapılan denetim 31 Aralık 2001 ve 31 Aralık 2002 tarihi itibarıyla gerçekleştirilmiş olup, ortalamaya giren önceki dört güne ait bilgiler üzerinde herhangi bir görüş beyan etmiyoruz.

Yukarıda sunulan bulgular ve istisna dışında, uyguladığımız prodesürler sonucu, 31 Aralık 2001 ve 31 Aralık 2002 tarihleri itibarıyla Banka tarafından yapılan NUR, NİV ve Para Tabanı hesaplamalarında bir hususa rastlanmamıştır.

DRT DENETİM REVİZYON TASDİK
YEMİNLİ MALİ MÜŞAVİRLİK A.Ş.
Member Firm of **DELOITTE TOUCHE TOHMATSU**

Derya ÖZALP

Ankara, 6 Mart 2003

Ek A — 31 Aralık 2001 tarihi itibarıyla NUR, NİV ve Para Tabanı
Ek B — 31 Aralık 2002 tarihi itibarıyla NUR, NİV ve Para Tabanı

Ek A — 31 Aralık 2001 tarihi itibarıyla NUR, NİV ve Para Tabanı

Performans Sabit *	Banka'ya Göre	Denetlenmiş Mali Tablolara Göre
5 Günlük Ortalama	31 Aralık 2001	31 Aralık 2001 **
	<u>Trilyon TL</u>	<u>Trilyon TL</u>
Para Tabanı	7,642	7,644
Net Dış Varlıklar	(11,447)	(12,134)
Net İç Varlıklar	(19,089)	(19,778)
Düzeltilici:	404	404
Düzeltilici sonrası Net İç Varlıklar	(19,493)	(20,182)

* 31 Aralık 2001 paritesi ve 31 Temmuz 2001 kurları kullanılarak hesaplanmıştır.

** Tutarlar, Türk parasının 31 Aralık 2001'deki satın alma gücü ile Milyar TL olarak ifade edilmiştir.

	Banka'ya Göre 31 Aralık 2001	Denetlenmiş Mali Tablolara Göre 31 Aralık 2001
	<u>Milyon ABD Doları</u>	<u>Milyon ABD Doları</u>
Net Uluslararası Rezervler	(4,289)	(4,509)

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

Ek B — 31 Aralık 2002 tarihi itibariyle NUR, NİV ve Para Tabanı

Performans Sabit * 5 Günlük Ortalama	Banka'ya Göre	Denetlenmiş Mali Tablolara Göre
	31 Aralık 2002	31 Aralık 2002
	<u>Trilyon TL</u>	<u>Trilyon TL</u>
Para Tabanı	10,720	10,761
Tedavüldeki banknotlar	7,670	7,670
Bankaların TL mevduatları	3,050	3,091
Net Dış Varlıklar	3,216	2,490
Net Uluslararası Rezervler	13,884	13,854
Bankaların YP mevduatları	(8,874)	(8,877)
Orta vadeli dış krediler (net)	2,020	1,659
Diğer	(12,689)	(13,023)
Net İç Varlıklar	7,504	8,271
Net İç Varlıklar (1)	7,504	8,271
Hazine'nin IMF'e olan yükümlülüğü (2)	18,591	18,591
Orijinal vadesi 1 yıldan az olan Hazine'nin YP yükümlülüğü (3)	2,508	2,508
Net İç Varlıklar (Program tanımı) (1+2+3)	28,603	29,370

* 31 Aralık 2001 paritesi ve 31 Aralık 2001 kuru ile hesaplanmıştır.

Ek B — 31 Aralık 2002 tarihi itibariyle NUR, NİV ve Para Tabanı (devamı)

	Banka'ya Göre 31 Aralık 2002	Denetlenmiş Mali Tablolara Göre 31 Aralık 2002
	<u>Milyon ABD Doları</u>	<u>Milyon ABD Doları</u>
Net Dış Varlıklar	2,730	210
A-Net Uluslararası Rezervler (1-2+3)	10,042	9,936
1-Brüt Döviz Rezervleri	25,791	25,792
2- Brüt Uluslararası Yükümlülükleri	(15,749)	(15,856)
a- Bankalar döviz mevduatı	(6,296)	(6,307)
b- IMF	(7,615)	(7,660)
c- Diğer yükümlülükler	(1,838)	(1,889)
3- Vadeli İşlemler (net)	-	-
B- Orta Vadeli Dış Krediler(net)	1,403	149
C- Diğer	(8,715)	(9,875)

TÜRKİYE - IMF PARASAL İLİŞKİLERİ

TÜRKİYE - IMF PARASAL İLİŞKİLERİ

Türkiye'nin 1947 yılından beri üyesi olduğu Uluslararası Para Fonu (IMF) ile ilişkiler açısından, mali ajan Hazine Müsteşarlığı, muhafaza kurumu ise Merkez Bankası olarak belirlenmiştir.

Bu çerçevede, IMF'den SDR satın alma, geri ödeme, faiz ve diğer ödemeler mali ajan olması sıfatıyla, Türkiye adına işlem yapma yetkisine sahip olan Hazine Müsteşarlığı, söz konusu işlemlerin IMF'nin Merkez Bankası nezdindeki Türk lirası üzerinden tutulan 1 ve 2 numaralı hesapları ile menkul kıymetler hesabına yansıtılması Merkez Bankası tarafından gerçekleştirilmektedir.

Türkiye'nin IMF üyeliği çerçevesinde 31 Aralık 2002 tarihi itibarıyla kotası 964 milyon SDR'dir. IMF nezdinde, kotanın döviz üzerinden nakit olarak ödenen kısmı olan 112 milyon SDR'lik rezerv pozisyonu mevcuttur.

2002 yılı içinde Fon'dan sağlanan 9.929,2 milyon SDR'lik kaynağın tamamı bütçe finansmanı amacıyla Merkez Bankası tarafından Müsteşarlık hesaplarına aktarılmış olup, 31 Aralık 2002 itibarıyla Hazine'nin IMF yükümlülüğü 10.290,7 milyon SDR'dir. 2001 yılında kullanılan Ek Rezerv Kolaylığı'nın tamamı 2002 yılında geri ödenmiştir. 2001 ve 2002 yıl sonları itibarıyla Fon'dan sağlanan kaynakların ayrıntısı aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

(SDR)	2002	2001
Kullanımlar	16.245.660.000	11.232.860.000
Acil Yardım	361.500.000	361.500.000
Rezerv Desteği Amaçlı	5.954.960.000	5.954.960.000
Ek Rezerv Kolaylığı		4.916.400.000
Doğrudan Hazine Kullanımı	9.929.200.000	

31 Aralık 2002 tarihi itibarıyla IMF'nin Merkez Bankası nezdinde 17.097 milyon SDR karşılığı 29.024 trilyon Türk lirası mevcudu bulunmaktadır.

	Milyon TL	SDR
1 numaralı hesap	10.109.087.205	5.954.960.000
2 numaralı hesap	5.680	3.346
Menkul kıymetler hesabı	18.914.432.919	11.141.925.000
	29.023.525.804	17.096.888.346

IMF'nin 1 ve 2 numaralı hesapları, Merkez Bankası bilançosunun pasifinde Uluslararası Kuruluşlar Mevduatı başlığı altında izlenmektedir. Menkul kıymetler hesabı ise Nazım hesaplarda izlenmekte olup, Hazine Müsteşarlığı tarafından IMF lehine verilmiş ciro edilemez, faizsiz ve istendiğinde paraya çevrilebilir menkul kıymetlerden oluşmaktadır. Söz konusu menkul kıymetler, Türkiye'nin IMF üyeliği çerçevesinde geçerli bir döviz cinsinden nakit olarak ödenen kısım dışındaki Türk lirası cinsinden kota yükümlülüğü, bütçe finansmanı amaçlı SDR alımları ve IMF tarafından her yıl 30 Nisan'da gerçekleştirilen yeniden değerlemeler nedeniyle ihraç edilmiş kıymetlerdir.

Merkez Bankası ile Hazine Müsteşarlığı arasında, Türkiye ile Fon arasındaki ilişkileri açıklığa kavuşturmak amacıyla imzalanan 6 Mayıs 2002 tarihli protokole istinaden, Fon tarafından rezerv desteği amacıyla Banka hesaplarına aktarılan kaynakların TL-SDR kurundaki değişimler sonucu ortaya çıkan lehte veya aleyhte kur farkları, ay sonları itibarıya, Banka Kanunu'nun 61. Maddesi kapsamında kur farklarının izlendiği Değerleme Hesabından karşılanmak veya Değerleme Hesabına aktarılmak suretiyle Banka tarafından Fon'un 1 ve 2 No'lu hesaplarına yansıtılmaktadır.

IMF ile Türkiye ilişkileri çerçevesinde üçer aylık devrelerde:

- Kullanılan fon kaynakları üzerinden faiz ödenmekte,
- Rezerv pozisyonu üzerinden faiz tahsil edilmekte,
- IMF nezdindeki SDR cari hesabı ile SDR tahsisatı

arasındaki fark için faiz ödenmektedir.

2002
YASAL VE İDARİ DÜZENLEMELER

VII

YASAL VE İDARİ DÜZENLEMELER

Ülke ekonomisi üzerinde etkili olan, 2002 yılı içinde çıkartılan kanun, Bakanlar Kurulu kararları ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu kararlarından oluşan yasal düzenlemeler ile tebliğ, yönetmelik ve genelgeden oluşan idari düzenlemeler, Mevzuat Numarası, Mevzuat Başlığı, Resmi Gazete Tarih ve Numarası biçiminde sunulmuştur.

	MEVZUAT NUMARASI	MEVZUAT BAŞLIĞI	RESMİ GAZETE TARİHİ VE NUMARASI
		KANUNLAR	
1	Kanun No: 4737	Endüstri Bölgeleri Kanunu (Endüstri Bölgeleri Kanunu ve Organize Sanayi Bölgeleri Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun)	19 Ocak 2002 24645
2	Kanun No: 4734	Kamu İhale Kanunu	22 Ocak 2002 24648
3	Kanun No: 4735	Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu	22 Ocak 2002 24648
4	Kanun No: 4743	Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması, Kurumlar Vergisi Kanunu (5422 Sayılı), Bankalar Kanunu (4389 Sayılı) ve Ziraat Bankası, Türkiye Halk Bankası Anonim Şirketi ve Türkiye Emlak Bankası Anonim Şirketi Hakkında (4603 Sayılı) Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	31 Ocak 2002 24657 (Mük.)
5	Kanun No:4749	Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesine Dair Kanun. (Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlıkları Teşkilat ve Görevlerine Dair Kanun ile Bazı Yerel Yönetimlere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay	09 Nisan 2002 24721

		Verilmesi ile İlgili)		
6	Kanun No: 4751	Vergi Usul Kanunu, Emlak Vergisi Kanunu ve Harçlar Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun	09 Nisan 2002	24721
7	Kanun No: 4759	Sosyal Sigortalar Kanunu, Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu, Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu, Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer-Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu ile Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	01 Haziran 2002	24772
8	Kanun No: 4760	Özel Tüketim Vergisi Kanunu	12 Haziran 2002	24783
9	Kanun No: 4761	Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi, Gider Vergileri, Damga Vergisi, Harçlar, Vergi Usul, Katma Değer Vergisi, Organize Sanayi Bölgeleri Kanunları ile Kamu İhale Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	22 Haziran 2002	24793
10	Kanun No: 4772	Bütçe Kanunu (4726 Sayılı 2002 Mali Yılı) ile Bağlı Cetvellerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	13 Ağustos 2002	24845

**BAKANLAR KURULU
KARARLARI**

11	BKK 2001/3150	2002 Yılı Yatırım Programı (17 Ekim 2001 gün ve 24556 (2.Mükerrer) Sayılı Resmi Gazete'de Yayımlanan 16 Ekim 2001 gün ve 2001/3150 Sayılı 2002 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Bakanlar Kurulu Kararı Eki)	10 Ocak 2002	24636 (Mük.)
12	BKK 2001/3500	6762 Sayılı Türk Ticaret Kanununun 272 ve 507 nci Maddelerinde Anonim ve Limited Şirketler İçin Öngörülen Asgari Esas Sermaye Miktarlarının Artırılmasına İlişkin Karar	19 Ocak 2002	24645

13	BKK 2002/3545	Yurt Dışına Çıkışlarda Harç Alınmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar	31 Ocak 2002	24657
14	BKK 2002/3555	T.C.Ziraat Bankası A.Ş.ve T.Halk Bankası A.Ş.'nin Yeniden Yapılandırma ve Özelleştirmeye Hazırlık Planlarının Uygulama Esas ve Usullerine İlişkin Karar	01 Şubat 2002	24658
15	BKK 2002/3606	2001 ve İzleyen Takvim Yılları İçin İndirimli Orana Tabi İşlemlerde İade Edilecek Verginin Alt Sınırının Tespitine İlişkin Karar	08 Şubat 2002	24665
16	BKK 2002/3670	İthalat Rejimi Kararına Ek Karar	21 Şubat 2002	24678
17	BKK 2002/3699	Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar'da Değişiklik Yapılmasına Dair Karar	21 Şubat 2002	24678
18	BKK 2002/3707	Mevduat ve Kredi İşlemlerinde Uygulanacak Faiz Oranları ile Sağlanacak Diğer Menfaatlar Hakkında Karar	07 Mart 2002	24688
19	BKK 2002/3813	Taşınmazlar Üzerine Rehin Hakkı Kurulabilecek Yabancı Paralar Hakkında Karar	23 Mart 2002	24704
20	BKK 2002/3893	T.Halk Bankası Anonim Şirketi'nce Esnaf ve Sanatkar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri Kefaletiyle Esnaf ve Sanatkarlara Kullandırılmış veya Kullandırılacak Kredilerin Faiz Oranlarının Düşürülmesi ile Bu Uygulamadan Kaynaklanan Gelir Kayıplarının Hazinece Karşılanmasına Dair Karar	12 Nisan 2002	24724
21	BKK 2002/4166	Belgesiz İhracat Kredileri ile Vergi Resim Harç İstisnası Belgeleri Hakkında Karar	15 Haziran 2002	24786
22	BKK 2002/4262	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Anonim Şirketinin Esas Mukavelesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar	27 Haziran 2002	24798

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

23	BKK 2002/4369	193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun 94 üncü Maddesinin Birinci Fıkrasının 8 Numaralı Bendinde Yer Alan Ödemelerden Yapılacak Vergi Tevkifatı Hakkında Karar	29 Haziran 2002	24800
24	BKK 2002/4370	Dar Mükellefiyete Tabi Kurumların Tevkifata Tabi Kazanç ve İratlarından Yapılacak Tevkifat Nispetleri Hakkında Karar	29 Haziran 2002	24800
25	BKK 2002/4367	Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar	09 Temmuz 2002	24810
26	BKK 2002/4480	Mal ve Hizmetlere Uygulanacak Katma Değer Vergisi Oranlarının Tespiti Hakkında Karar	30 Temmuz 2002	24831
27	BKK 2002/4506	6802 Sayılı Gider Vergileri Kanununun Değişik 33 üncü Maddesinde Yer Alan Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Nispetlerinin Tespiti Hakkındaki 28/8/1998 Tarihli ve 98/11591 Sayılı Kararnamenin Eki Kararda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar	30 Temmuz 2002	24831
28	BKK 2002/4616	Türkiye ile Avrupa Topluluğu Arasında Oluşturulan Gümrük Birliğinin Uygulanmasına İlişkin Esaslar Hakkında Karar	03 Eylül 2002	24865
29	BKK 2002/4673	İthalat Rejimi Kararına Ek Karar	15 Eylül 2002	24877
30	BKK 2002/4810	“2003 Yılı Programı” ile “2003 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar”ın Kabulü Hakkında Karar	17 Ekim 2002	24909 (Mük.)
31	BKK 2002/4976	“Tarife Cetveli”nin 1/1/2003 Tarihinden Geçerli Olmak Üzere Yürürlüğe Konulması ve 22/12/2001 Tarihli ve 2001/3384 Sayılı Kararnamenin Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Karar	29 Aralık 2002	24978
32	BKK 2002/4984	İthalat Rejimi Kararına Ek Karar	31 Aralık 2002	24980 (Mük.)

33	BKK 2002/5037	4734 Sayılı Kamu İhale Kanununa Göre İhalesi Yapılacak Olan Hizmet Alımlarına İlişkin Fiyat Farkı Hesabında Uygulanacak Esaslar Hakkında Karar	31 Aralık 2002	24980 (3.Mük.)
34	BKK 2002/5038	4734 Sayılı Kamu İhale Kanununa Göre İhalesi Yapılacak Olan Mal Alımlarına İlişkin Fiyat Farkı Hesabında Uygulanacak Esaslar Hakkında Karar	31 Aralık 2002	24980 (3.Mük.)
35	BKK 2002/5039	4734 Sayılı Kamu İhale Kanununa Göre İhalesi Yapılacak Olan Yapım İşlerine İlişkin Fiyat Farkı Hesabında Uygulanacak Esaslar Hakkında Karar	31 Aralık 2002	24980 (3.Mük.)

**BANKACILIK DÜZENLEME
VE DENETLEME KURULU
KARARLARI**

36	Karar No:569	Sümerbank A.Ş. ve Oyak Bank A.Ş. Genel Kurullarının Devre Dair Kararlarının Tescil Edilmesine Onay Verilmesi Hakkında Karar	03 Ocak 2002	24629
37	Karar No: 659	T.Sınai Kalkınma Bankası A.Ş. ile Sınai Yatırım Bankası A.Ş. Genel Kurullarının Devre Dair Kararlarının Onaylanması Hakkında Karar	29 Mart 2002	24710
38	Karar No: 678	Rabobank Merkezi Hollanda Utrecht İstanbul Türkiye Merkez Şubesinin 4389 Sayılı Bankalar Kanununun 18 inci maddesinin (2) Numaralı Fıkrası Uyarınca Bankacılık İşlemleri Yapma ve Mevduat Kabul Etme İzninin Kaldırılarak Tasfiyesine Onay Verilmesi	03 Nisan 2002	24715
39	Karar No: 687	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna İntikal Eden Bankaların İştiraklerinin Yeniden Düzenlenmesine Dair Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu Kararı	10 Mayıs 2002	24751

40	Karar No: 742	Pamukbank T.A.Ş.nin Yapı Kredi Bankası A.Ş.ne Devri Taleplerinin Uygulanabilir Olmadığı Gerekçesi ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna Devri Hakkında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu Kararı	19 Haziran 2002	24790 (Mük.)
41	Karar No: 774	Türkiye Vakıflar Bankasının Sermaye Yeterliliği Standart Oranının Yükseltilmesi İçin Sermaye Benzeri Kredi Tahsisine Dair Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu Kararı	10 Ağustos 2002	24842
42	Karar No: 929	Milli Aydın Bankası T.A.Ş. ve Denizbank A.Ş. Genel Kurullarının Devre Dair Kararlarının Tescil Edilmesine Onay verilmesi Hakkında	21 Aralık 2002	24970

YÖNETMELİKLER

43	Yönetmelik	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yönetmeliğinin 40 ve 41 inci Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	06 Ocak 2002	24632
44	Yönetmelik	Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu Disiplin Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	08 Ocak 2002	24634
45	Yönetmelik	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik	18 Ocak 2002	24644
46	Yönetmelik	Bankaların Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	31 Ocak 2002	24657
47	Yönetmelik	"Yabancı Para Net Genel Pozisyon/Özkaynak" Standart Oranının Bankalarca Konsolide ve Konsolide Olmayan Bazda Hesaplanmasına ve Uygulanmasına İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelik	31 Ocak 2002	24657

48	Yönetmelik	Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik	31 Ocak 2002	24657
49	Yönetmelik	Bağımsız Denetim İlkelerine İlişkin Yönetmelik	31 Ocak 2002	24657 (Mük.)
50	Yönetmelik	Bağımsız Denetim Yapacak Kuruluşların Yetkilendirilmesi ve Yetkilerinin Geçici veya Sürekli Olarak Kaldırılması Hakkında Yönetmelik	31 Ocak 2002	24657 (Mük.)
51	Yönetmelik	Bankalarca Karşılık Ayrılacak Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik	31 Ocak 2002	24657 (Mük.)
52	Yönetmelik	Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programının Uygulama Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik (5.2.2002 Tarihli ve 24662 Sayılı Resmi Gazetede Düzeltmesi Vardır.)	01 Şubat 2002	24658
53	Yönetmelik	Bankalar Kanununun 4389 Sayılı Geçici 4 üncü Maddesi Uyarınca Yapılacak Özel Bağımsız Denetimin Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik	01 Şubat 2002	24658
54	DÜZELTME	Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programının Uygulama Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik ile İlgili	05 Şubat 2002	24662
55	Yönetmelik	Emeklilik Yatırım Fonlarının Kuruluş ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelik	28 Şubat 2002	24681
56	Yönetmelik	Bankalar Kanununun 4389 Sayılı Geçici 4 üncü Maddesi Uyarınca Yapılacak Özel Bağımsız Denetimin Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik	02 Mart 2002	24683

57	Yönetmelik	Özel Finans Kurumlarının Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	07 Mart 2002	24688
58	Yönetmelik	Sigorta ve Reasürans Brokerleri Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik	19 Mart 2002	24700
59	Yönetmelik	Sigorta ve Reasürans Şirketlerinin Bağımsız Dış Denetim Kuruluşlarınca Denetlenmesi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	26 Mart 2002	24707
60	Yönetmelik	Bankalar Kanununun 4389 Sayılı Geçici 4 üncü Maddesi Uyarınca Yapılacak İkinci Bağımsız Denetimin Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik	27 Mart 2002	24708
61	Yönetmelik	Bankalar Kanununun 4389 sayılı Geçici 4 üncü Maddesi Uyarınca Yapılacak Özel Bağımsız Denetimin Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik	29 Mart 2002	24710
62	Yönetmelik	Bağımsız Denetim Yapacak Kuruluşların Yetkilendirilmesi ve Yetkilerinin Geçici veya Sürekli Olarak Kaldırılması Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik	29 Mart 2002	24710
63	Yönetmelik	Bankalar Kanununun 4389 sayılı Geçici 4 üncü Maddesi Uyarınca Yapılacak İkinci Bağımsız Denetimin Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik	29 Mart 2002	24710
64	Yönetmelik	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Yönetmeliğinin 5 inci Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik	02 Nisan 2002	24714
65	Yönetmelik	Finansal Yeniden Yapılandırma Çerçeve Anlaşmalarının Onaylanması, Kabulü ve Uygulanmasına İlişkin Genel	11 Nisan 2002	24723

Şartlar Hakkında Yönetmelik				
66	Yönetmelik	Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programının Uygulama Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik	12 Haziran 2002	24783
67	Yönetmelik	Finansal Yeniden Yapılandırma Çerçeve Anlaşmalarının Onaylanması, Kabulü ve Uygulanmasına İlişkin Genel Şartlar Hakkında Yönetmeliğin 9 uncu Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik	13 Haziran 2002	24784
68	Yönetmelik	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Hisse Senetleri Piyasası Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	15 Haziran 2002	24786
69	Yönetmelik	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	15 Haziran 2002	24786
70	Yönetmelik	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Uluslararası Pazar Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	15 Haziran 2002	24786
71	Yönetmelik	Mevduat Kabulüne Yetkili Özel Sermayeli Bankaların Ara Dönem Mali Tablolarının Düzenlenmesine ve Yayımlanmasına İlişkin Yönetmelik	20 Haziran 2002	24791
72	Yönetmelik	Muhasebe Uygulama Yönetmeliği	22 Haziran 2002	24793 (Mük.)
73	Yönetmelik	Bankaların Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik	09 Temmuz 2002	24810
74	Yönetmelik	Dış Proje Kredilerinin Dış Borç Kaydı, Bütçeleştirilmesi ve Muhasebeleştirilmesine İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik	11 Temmuz 2002	24812
75	Yönetmelik	Kamu İhale Kurumu İhale Yönetmeliği	20 Temmuz 2002	24821

76	Yönetmelik	Menkul Kıymetler Borsalarının Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	25 Temmuz 2002	24826
77	Yönetmelik	Borç ve Risk Yönetiminin Koordinasyonu ve Yürütülmesine İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik	01 Eylül 2002	24863
78	Yönetmelik	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik	18 Eylül 2002	24880
79	Yönetmelik	Özel Finans Kurumları Özel Cari ve Katılma Hesapları Güvence Fonu Yönetmeliği	18 Eylül 2002	24880
80	Yönetmelik	Bankaların Birleşme ve Devirleri Hakkında Yönetmeliğin 18 inci Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik	05 Ekim 2002	24897
81	Yönetmelik	Bankaların Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	23 Ekim 2002	24915
82	Yönetmelik	Muhasebe Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	23 Ekim 2002	24915
83	Yönetmelik	Hazine Garantileri Kapsamında Yapılacak Ödemelerin Üstlenilmesinde Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik	21 Aralık 2002	24970
84	Yönetmelik	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Hisse Senetleri Piyasası Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	31 Aralık 2002	24980
85	Yönetmelik	Özel Finans Kurumlarının Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	31 Aralık 2002	24980
86	Yönetmelik	Bankalarca Karşılık Ayrılacak Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik	31 Aralık 2002	24980

87	Yönetmelik	İthalat Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	31 Aralık 2002	24980 (Mük.)
TEBLİĞLER				
88	Tebliğ	Mülga Dış Krediler Kur Farkı Fonu'ndan Kullanılmış Kredilere Uygulanacak Değişken Faiz Oranı Hakkında Tebliğ	02 Ocak 2002	24628
89	Tebliğ	Bütçe Uygulama Talimatı (2002 Mali Yılı Ayrıntılı Harcama Programı) Sıra No:1	09 Ocak 2002	24635
90	Tebliğ	Sermaye Piyasasında Konsolide Mali Tablolara ve İştiraklerin Muhasebeleştirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ Seri:XI, No:22	17 Ocak 2002	24643
91	Tebliğ	Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Mali Tablolarda Düzeltilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ Seri No:XI, No:23	17 Ocak 2002	24643
92	Tebliğ	2002 Mali Yılı Bütçe Uygulama Talimatı Sıra No:5	18 Ocak 2002	24644
93	Tebliğ	2002 Mali Yılı Bütçe Uygulama Talimatı Sıra No:6	18 Ocak 2002	24644
94	Tebliğ	Bütçe Uygulama Talimatı (2002 Mali Yılı-Tasfiye Edilen Fonlar ile İlgili) Sıra No:3	21 Ocak 2002	24647
95	Tebliğ	Kurumlar Vergisi Genel Tebliği (Kanunen Kabul Edilmeyen Giderlerle İlgili) Seri :74	21 Ocak 2002	24647
96	Tebliğ	Bütçe Kanununun (2002 Mali Yılı) Kadro, Pozisyon ve İstihdama İlişkin Hükümlerinin Uygulanması Esasları Hakkında Tebliğ No:1	23 Ocak 2002	24649
97	Tebliğ	Bütçe Uygulama Talimatı (2002 Mali Yılı, Kadro, Pozisyon ve İstihdam Esasları) Seri No:7	26 Ocak 2002	24652
98	Tebliğ	Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu Genel Tebliği Sıra No:32	26 Ocak 2002	24652

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

99	Tebliğ	Harçlar Kanunu Genel Tebliği Seri No:39	26 Ocak 2002	247652
100	Tebliğ	Bütçe Uygulama Talimatı (2002 Mali Yılı-Deprem Harcamalarının Takibi ile İlgili) Seri No:8	27 Ocak 2002	24653
101	Tebliğ	Muhasebat Genel Müdürlüğü Genel Tebliği (Muhtelif Düzenlemelerle Belirlenen Parasal Sınırların ve Sürelerin Yeniden Tespitine Dair) Sıra No:588	27 Ocak 2002	24653
102	Tebliğ	4447 Sayılı İşsizlik Sigortası Kanununun Uygulanmasına İlişkin Tebliğ No:3	30 Ocak 2002	24656
103	Tebliğ	Vergi Usul Kanunu Genel Tebliğ (Borsada Rayici Olmayan Yabancı Paraların 2001 Yılı İçin Yapılacak Değerlemelerine Esas Olmak Üzere Tespit Olunan Kurlar) Sıra No: 303	31 Ocak 2002	24657
104	Tebliğ	Çalışanların Tasarrufa Teşvik Edilmesi ve Bu Tasarrufların Değerlendirilmesine Dair Kanun (3417 Sayılı Nema Ödemelerine İlişkin) Hakkında Tebliğ Seri No: 2002/I	31 Ocak 2002	24657
105	Tebliğ	Yatırım Fonlarına İlişkin Esaslar Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ Seri: VII, No:19	31 Ocak 2002	24657
106	Tebliğ	Mülga Dış Krediler Kur Farkı Fonu'ndan Kullanılmış Kredilere Uygulanacak Değişken Faiz Oranı Hakkında Tebliğ	01 Şubat 2002	24658
107	Tebliğ	Mali Suçları Araştırma Kurulu Genel Tebliği Sıra No:3	07 Şubat 2002	24664
108	Tebliğ	Umumi Disponibilite Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Tebliğ Sıra No:2002/1	15 Şubat 2002	24672
109	Tebliğ	Bütçe Uygulama Talimatı (2002 Mali Yılı) (Seri No:10) (Tedavi	15 Şubat 2002	24672 (Mük.)

		Yardımlı)		
110	Tebliğ	Bütçe Uygulama Talimatı (2002 Mali Yılı) (Ayrıntılı Harcama Programı) Sıra No:9	15 Şubat 2002	24672 (Mük.)
111	Tebliğ	Gümrük Genel Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (Geçici İthalat) Seri No:2	20 Şubat 2002	24677
112	Tebliğ	Mülga Dış Krediler Kur Farkı Fonu'ndan kullanılmış Kredilere Uygulanacak Değişken Faiz Oranı Hakkında Tebliğ	01 Mart 2002	24682
113	Tebliğ	Bütçe Uygulama Talimatı (2002 Mali Yılı) (Yeni Bütçe Kod Yapısı) Sıra No:4	05 Mart 2002	24686
114	Tebliğ	Katma Değer Vergisi Genel Tebliği Seri No:85	19 Mart 2002	24700
115	Tebliğ	Zorunlu Karşılıklar Hakkında Tebliğ Sıra No:2002/1	29 Mart 2002	24710
116	Tebliğ	Mevduat ve Kredi İşlemlerinde Uygulanacak Faiz Oranları ile Sağlanacak Diğer Menfaatler Hakkında Tebliğ Sıra No:2002/1	29 Mart 2002	24710
117	Tebliğ	Mevduatın Vade ve Türleri ile Katılma Hesaplarının Vadeleri Hakkında Tebliğ Sıra No: 2002/1	29 Mart 2002	24710
118	Tebliğ	Umumi Disponibilite Hakkında Tebliğ Sıra No: 2002/2	29 Mart 2002	24710
119	Tebliğ	250.000 Liralık Madeni Paraların Tedavüle Çıkarılması ile İlgili Tebliğ Sıra No:2002/1	30 Mart 2002	24711
120	Tebliğ	Mülga Dış Krediler Kur Farkı Fonu'ndan Kullanılmış Kredilere Uygulanacak Değişken Faiz Oranı Hakkında Tebliğ	01 Nisan 2002	24713
121	Tebliğ	Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kuruluşlara İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ Seri:V, No:54	04 Nisan 2002	24716
122	Tebliğ	Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği (2002 Yılı Üç Aylık Vergi Döneminde Uygulanacak	05 Nisan 2002	24717

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

		Yeniden Değerleme Oranının Tespitine Dair) Sıra No:304		
123	Tebliğ	Emlak Vergisi Kanunu Genel Tebliği Seri No:33	11 Nisan 2002	24723
124	Tebliğ	Muhasebat Genel Müdürlüğü Genel Tebliği (Sıra No:589) DÜZELTME (33 Seri Nolu Emlak Vergisi Kanunu Genel Tebliği ile İlgili)	19 Nisan 2002	24731
125	Tebliğ	Yatırım Fonlarına İlişkin Esaslar Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ Seri: VII, No: 20	22 Nisan 2002	24734
126	Tebliğ	Yatırım Danışmanlığı Faaliyetine ve Bu Faaliyette Bulunacak Kurumlara İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ Seri:V, No:55	22 Nisan 2002	24734
127	Tebliğ	Mülga Dış Krediler Kur Farkı Fonu'ndan Kullanılmış Kredilere Uygulanacak Değişken Faiz Oranı Hakkında Tebliğ	01 Mayıs 2002	24742
128	Tebliğ	Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği (Bilanço Esaslarına Göre Defter Tutan Mükelleflerle İlgili) Sıra No:305	08 Mayıs 2002	24749
129	Tebliğ	Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karara İlişkin Tebliğ No:2002-32/27	11 Mayıs 2002	24752
130	Tebliğ	Kurumlar Vergisi Genel (İşletmelerin Kullandıkları Yabancı Kaynaklara İlişkin) Tebliği Seri No:75	11 Mayıs 2002	24752
131	Tebliğ	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'na Uygulanacak İskonto ve Avans Faiz Oranları Hakkında Tebliğ	17 Mayıs 2002	24758
132	Tebliğ	Muhasebe Uygulama ve Mali Raporlama Genel Tebliğ No:2002/1	23 Mayıs 2002	24763
133	Tebliğ	Mülga Dış Krediler Kur Farkı Fonu'ndan Kullanılmış Kredilere Uygulanacak Değişken Faiz Oranı Hakkında Tebliğ	01 Haziran 2002	24772

134	Tebliğ	Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği (Sahte veya Muhteviyatı İtibariyle Yanıltıcı Belge Kullanan Mükellefler ile İlgili) Sıra No:306	18 Haziran 2002	24789
135	Tebliğ	Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi Standardı Tebliği Sayı: 1	22 Haziran 2002	24793 (Mük.)
136	Tebliğ	Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin Maddi Duran Varlıkların Muhasebeleştirilmesi Standardı Tebliği Sayı:2	22 Haziran 2002	24793 (Mük.)
137	Tebliğ	Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin Maddi Olmayan Duran Varlıkların Muhasebeleştirilmesi Standardı Tebliği Sayı: 3	22 Haziran 2002	24793 (Mük.)
138	Tebliğ	Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin Kiralama İşlemlerine İlişkin Muhasebeleştirme Standardı Tebliği Sayı: 4	22 Haziran 2002	24793 (Mük.)
139	Tebliğ	Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin Bankanın Dahil Olduğu Risk Grubuyla Yaptığı İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi Standardı Tebliği Sayı: 5	22 Haziran 2002	24793 (Mük.)
140	Tebliğ	Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin Banka Birleşme ve Devirleri ile Bankalarca İktisap Edilen Ortaklıkların Muhasebeleştirilmesi Standardı Tebliği Sayı: 6	22 Haziran 2002	24793 (Mük.)
141	Tebliğ	Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin Varlıklardaki Değer Azalışının Muhasebeleştirilmesi Standardı Tebliği Sayı: 7	22 Haziran 2002	24793 (Mük.)
142	Tebliğ	Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin Karşılıklar, Şarta Bağlı Yükümlülükler ve	22 Haziran 2002	24793 (Mük.)

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

		Varlıkların Muhasebeleştirilmesi Standartı Tebliğ Sayı: 8		
143	Tebliğ	Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi ve Devlet Yardımlarının Dipnotlarda Açıklanması Standartı Tebliği Sayı: 9	22 Haziran 2002	24793 (Mük.)
144	Tebliğ	Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin Banka Çalışanlarının Haklarının Muhasebeleştirilmesi Standartı Tebliği Sayı: 10	22 Haziran 2002	24793 (Mük.)
145	Tebliğ	Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin Kur Değişim Etkilerinin Muhasebeleştirilmesi Standartı Tebliği Sayı: 11	22 Haziran 2002	24793 (Mük.)
146	Tebliğ	Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin Dönem Net Kar/Zararı, Temel Hatalar ve Muhasebe Politikalarında Yapılan Değişikliklerin Muhasebeleştirilmesi Standartı Tebliği Sayı:12	22 Haziran 2002	24793 (Mük.)
147	Tebliğ	Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin Bilanço Tarihinden Sonra Ortaya Çıkan Hususların Muhasebeleştirilmesi Standartı Tebliği Sayı: 13	22 Haziran 2002	24793 (Mük.)
148	Tebliğ	Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin Mali Tabloların Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Düzenlenmesine İlişkin Muhasebe Standartı Tebliği Sayı: 14	22 Haziran 2002	24793 (Mük.)
149	Tebliğ	Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin Konsolide Mali Tabloların Düzenlenmesi, Bağlı Ortaklık, Birlikte Kontrol Edilen Ortaklık ve İştiraklerin Muhasebeleştirilmesi Standartı Tebliği Sayı: 15	22 Haziran 2002	24793 (Mük.)
150	Tebliğ	Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin Nakit Akım Tablosunun Düzenlenmesine İlişkin	22 Haziran 2002	24793 (Mük.)

		Muhasebe Standardı Tebliği Sayı:16		
151	Tebliğ	Muhasebe Yönetmeliğine İlişkin Kamuya Açıklanacak Mali Tablolar ile Bunlara İlişkin Açıklama ve Dipnotlar Standardı Tebliği Sayı:17	Uygulama 22 Haziran 2002	24793 (Mük.)
152	Tebliğ	Tek Düzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ	22 Haziran 2002	24793 (Mük.)
153	Tebliğ	Kurumlar Vergisi Genel Tebliği (Vergiye Tabi İşlemlere Taraf ve Aracı Olanları Verginin Ödenmesinden Sorumlu Tutulabileceğine Dair) Seri No:76	26 Haziran 2002	24797
154	Tebliğ	Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği (Mükelleflerin Vergi Tarhına Esas Olan Beyanları, Kesinleşen Vergi ve Cezaları ile Vadesinde Ödenmemiş Vergi ve Cezaların Takip Usulüne İlişkin) Sıra No:307	27 Haziran 2002	24798
155	Tebliğ	Milli Emlak Genel Tebliği (Hazineye Ait Taşınmazların Genel Katma ve Özel Bütçeli Dairelere Tahsisine İlişkin) Sıra No:261	27 Haziran 2002	24798
156	Tebliğ	Kamu İhale Tebliği (İdarelerce Yapılan İhalelerde Sözleşme ile Alınan İhaleler İçin Yükleniciden Tahsil Edilecek Sözleşme Bedelleri ile İlgili) No:2002/3	27 Haziran 2002	24798
157	Tebliğ	Aracı Kurumların Sermayelerine ve Sermaye Yeterliliğine İlişkin Esaslar Tebliğinde Değişiklikler Yapılmasına Dair Tebliğ Seri :V, No:56	29 Haziran 2002	24800
158	Tebliğ	Sermaye Piyasası Bağımsız Dış Denetleme Hakkında Yönetmelik Hükümlerine Göre Sürekli ve Sınırlı Denetlemeye Tabi Ortaklıklar ve Kuruluşların Belirlenmesi Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ Seri X, No:18	29 Haziran 2002	24800

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

159	Tebliğ	Gümrük Genel Tebliği (Mahrece İade)Seri No:2	30 Haziran 2002	24801
160	Tebliğ	Mülga Dış Krediler Kur Farkı Fonu'ndan Kullanılmış Kredilere Uygulanacak Değişken Faiz Oranı Hakkında Tebliğ	01 Temmuz 2002	24802
161	Tebliğ	Katma Değer Vergisi 84 Seri No.lu KDV Genel Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ Seri No:86	05 Temmuz 2002	24806
162	Tebliğ	Tahsilat Genel Tebliği (Vergi Mükelleflerinin Vadesinde Ödeyemediği Her Türlü Vergi, Resim, Harç, Vergi Cezası ve Gecikme Faizi ile Asıllarına Uygulanacak Gecikme Zamlarının Taksitlendirilmesine İlişkin) Seri No:426	05 Temmuz 2002	24806
163	Tebliğ	Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği (Vergi Dönem ve Ödeme Süreleri ile İlgili) Sıra No:308	15 Temmuz 2002	24815
164	Tebliğ	Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ No : 2002/1	30 Temmuz 2002	24831
165	Tebliğ	Kurumlar Vergisi Genel Tebliği (İşletmelerin Kullandıkları Yabancı Kaynaklara İlişkin Gider ve Maliyet Unsurları ile İlgili) Seri No : 77	31 Temmuz 2002	24832
166	Tebliğ	Mülga Dış Krediler Kur Farkı Fonu'ndan Kullanılmış Kredilere Uygulanacak Değişken Faiz Oranı Hakkında Tebliğ	01 Eylül 2002	24863
167	Tebliğ	Emlak Vergisi Kanunu Genel Tebliği (Bina Metre Kare Normal İnşaat Maliyetleri ile İlgili) Seri No:34	04 Eylül 2002	24866
168	Tebliğ	Kamu İhale Tebliği (Özelleştirme Kapsamındaki KİT Kuruluşlarının İstisna Mal ve Hizmet İthali İhtiyaçları ile İlgili) No: 2002/4	06 Eylül 2002	24868

169	Tebliğ	Tahsilat Genel Tebliği (Depremden Önce ve Sonra Her Türlü Vergi, Resim, Harç ve Gecikme Faizi ile Borç Asıllarına Uygulanan Gecikme Zammından Borçlu Depremzede Mükelleflerin Borçlarını Ödeme Şekline İlişkin) Seri No:427	15 Eylül 2002	24877
170	Tebliğ	Mülga Dış Krediler Kur Farkı Fonu'ndan Kullanılmış Kredilere Uygulanacak Değişken Faiz Oranı Hakkında Tebliğ	01 Ekim 2002	24893
171	Tebliğ	Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği Sıra No: 309	02 Ekim 2002	24894
172	Tebliğ	Menkul Kıymetlerin Geri Alma veya Satma Taahhüdü ile Alım Satımı Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ Seri:V, No:57	25 Ekim 2002	24917
173	Tebliğ	Aracı Kurumların Sermayelerine ve Sermaye Yeterliliğine İlişkin Esaslar Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ Seri: V, No:58	25 Ekim 2002	24917
174	Tebliğ	Kurumlar Vergisi Genel Tebliği Seri No:78	26 Ekim 2002	24918
175	Tebliğ	Mülga Dış Krediler Kur Farkı Fonu'ndan Kullanılmış Kredilere Uygulanacak Değişken Faiz Oranı Hakkında Tebliğ	1 Kasım 2002	24923
176	Tebliğ	Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ Seri: X, No: 19	2 Kasım 2002	24924
177	Tebliğ	Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu Genel Tebliği Sıra No:33	4 Kasım 2002	24926
178	Tebliğ	Mali Suçları Araştırma Kurulu Genel Tebliği Sıra No:4	10 Kasım 2002	24932

179	Tebliğ	Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında 3167 Sayılı Kanun'a İlişkin Tebliğ Sıra No:8	13 Kasım 2002	24935
180	Tebliğ	Mülga Dış Krediler Kur Farkı Fonu'ndan Kullanılmış Kredilere Uygulanacak Değişken Faiz Oranı Hakkında Tebliğ	01 Aralık 2002	24953
181	Tebliğ	Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği Sıra No : 310	08 Aralık 2002	24957
182	Tebliğ	Kaydileştirilen Sermaye Piyasası Araçlarına İlişkin Kayıtların Tutulmasının Usul ve Esasları Hakkında Tebliğ Seri: IV, No:28	22 Aralık 2002	24971
183	Tebliğ	Motorlu Taşıtlar Vergisi Genel Tebliği Seri No:19	28 Aralık 2002	24977
184	Tebliğ	Damga Vergisi Kanunu Genel Tebliği Seri No:40	28 Aralık 2002	24977
185	Tebliğ	Emlak Vergisi Kanunu Genel Tebliği Seri No:35	28 Aralık 2002	24977
186	Tebliğ	Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği Sıra No:311	28 Aralık 2002	24977
187	Tebliğ	Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu Genel Tebliği Seri No:33	28 Aralık 2002	24977
188	Tebliğ	Değerli Kağıtlar Kanunu Genel Tebliği Seri No:20	28 Aralık 2002	24977
189	Tebliğ	Belediye Gelirleri Kanunu Genel Tebliği Seri No:29	28 Aralık 2002	24977
190	Tebliğ	Harçlar Kanunu Genel Tebliği Seri No:40	28 Aralık 2002	24977
191	Tebliğ	Gelir Vergisi Genel Tebliği Seri No:245	28 Aralık 2002	24977
192	Tebliğ	Gelir Vergisi Genel Tebliği Seri No:246	28 Aralık 2002	24977
193	Tebliğ	Gümrük Genel Tebliği (Gümrük Antrepo Rejimi) Seri No:9	28 Aralık 2002	24977
194	Tebliğ	Gümrük Genel Tebliği (Gümrük	28 Aralık 2002	24977

İşlemleri) Seri No:22

195	Tebliğ	İhracat ve Yatırımlarda Damga Vergisi ve Harç İstisnası Hakkında Tebliğ Seri No:6	31 Aralık 2002	24980
196	Tebliğ	Muhasebe Genel Müdürlüğü Genel Tebliği Sıra No:6	31 Aralık 2002	24980
197	Tebliğ	Gümrük Genel Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (Serbest Dolaşıma Giriş) Seri No:2	31 Aralık 2002	24980
198	Tebliğ	Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin 1 Sayılı Tebliğ-Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi Standardında Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ	31 Aralık 2002	24980
199	Tebliğ	Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin 2 Sayılı Tebliğ-Maddi Duran Varlıkların Muhasebeleştirilmesi Standardında Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ	31 Aralık 2002	24980
200	Tebliğ	Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin 4 Sayılı Tebliğ-Kiralama İşlemlerine İlişkin Muhasebe Standardında Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ	31 Aralık 2002	24980
201	Tebliğ	Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin 7 Sayılı Tebliğ-Varlıkların Değer Azalışının Muhasebeleştirilmesi Standardında Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ	31 Aralık 2002	24980
202	Tebliğ	Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin 11 Sayılı Tebliğ-Kur Değişim Etkilerinin Muhasebeleştirilmesi Standardında Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ	31 Aralık 2002	24980
203	Tebliğ	Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin 12 Sayılı Tebliğ-Dönem Net Kar/Zararı, Temel Hatalar ve Muhasebe Politikalarında Yapılan Değişikliklerin Muhasebeleştirilmesi	31 Aralık 2002	24980

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

		Standardında Yapılmasına Dair Tebliğ	Değişiklik		
204	Tebliğ	Muhasebe Yönetmeliğine İlişkin 14 Sayılı Tebliğ-Mali Tabloların Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Düzenlenmesine İlişkin Muhasebe Standardında Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ	Uygulama 14 Sayılı Tabloların Yüksek Dönemlerinde İlişkin Standardında	31 Aralık 2002	24980
205	Tebliğ	Muhasebe Yönetmeliğine İlişkin 17 Sayılı Tebliğ-Kamuya Açıklanacak Mali Tablolar ile Bunlara İlişkin Açıklama ve Dipnotlar Standardında Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ	Uygulama 17 Sayılı Açıklanacak Bunlara İlişkin Dipnotlar Standardında Değişiklik	31 Aralık 2002	24980
206	Tebliğ	Tek Düzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ		31 Aralık 2002	24980
207	Tebliğ	Banknot ve Benzeri Kıymetli Evraka Mahsus Kağıtların İthaline İlişkin Tebliğ İthalat:2003/10		31 Aralık 2002	24980 (Mük.)
208	Tebliğ	Gümrük Genel Tebliği (Tarife) Seri No:5		31 Aralık 2002	24980 (2.Mük.)
GENELGELER					
209	Genelge	Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar ile Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı'nın 91-32/5 Sayılı Tebliğine İlişkin Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Genelgesi Sayı: 2002/1		02 Ocak 2002	24628
210	Genelge	Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar ile Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı'nın 91-32/5 Sayılı Tebliğine İlişkin Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Genelgesi Sayı: 2002/2		11 Şubat 2002	24668
211	Genelge	Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Kararı ile Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı'nın 91-32/5 Sayılı Tebliğine İlişkin Türkiye		01 Nisan 2002	24713

Cumhuriyet Merkez Bankası Genelgesi Sayı:2002/3				
212	Genelge	Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ve Tebliğ Hükümlerinin Uygulanmasına İlişkin Genelge No: 2002/1	07 Nisan 2002	24719
213	Genelge	Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar ile Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı'nın 91-32/5 Sayılı Tebliğine İlişkin Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Genelgesi Sayı:2002/4	20 Nisan 2002	24732
214	Genelge	Bütçe Çağrısı (2003 Yılı)	19 Haziran 2002	24790
215	Genelge	Yatırım Programı 2003 Yılı Hazırlama Esasları Hakkında Genelge	18 Temmuz 2002	24819
216	Genelge	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Yatırımlarında Devlet Yardımları Hakkında Karar ve Tebliğ Hükümlerinin Uygulanmasına İlişkin Genelge No: 2002/1	01 Ağustos 2002	24833
217	Genelge	Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar ile Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı'nın 91-32/5 Sayılı Tebliğine İlişkin Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Genelgesi Sayı:2002/5	14 Kasım 2002	24936
218	Genelge	Başbakanlığın Kamu Yatırımları ile İlgili Genelgesi No:2002/52	21 Kasım 2002	24943

**MİLLETLERARASI
ANDLAŞMA**

219	2002/3766	Dünya Bankası'na Bağlı Uluslararası Finansman Kurumu'nun, İstanbul'da Bulunan Temsilciliğinin Güney Avrupa ve Orta Asya Bölge Temsilciliğine Dönüştürülmesine İlişkin Hükümetimiz ile Adı Geçen Kuruluş Arasında Teati Edilen Mektupların Onaylanması Hakkında Karar	19 Mart 2002	24700
-----	-----------	--	--------------	-------

220	2002/3847	Enerji Sektörünün Yeniden Yapılandırılması Çalışmalarının Dış Finansmanının Karşılanması Amacıyla Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankasından Sağlanan İkraç Üstlenim Anlaşması ile Tadil Edilmiş Garanti Anlaşmasının ve Ek Mektupların Onaylanması Hakkında Karar	27 Mart 2002	24708 (Mük.)
221	2002/3865	İslam Kalkınma Bankası Sermayesinin Artırılmasına İlişkin Olarak Banka Governörler Kurulunun 26 ncı Yıllık (2002-Cezayir) Toplantısı'nda Kabul Edilen Kararın Onaylanması Hakkında Karar	17 Nisan 2002	24729
222	2002/4615	Avrupa Topluluğu ile Türkiye Arasında İmzalanan, Türkiye'nin Topluluk Programlarına Katılmasının Genel İlkeleri Hakkında Çerçeve Anlaşması'nın Onaylanması Hakkında Karar	01 Eylül 2002	24863
TÜRKİYE MUHASEBE STANDARTLARI KURULU KARARI				
223	Karar No.1	Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu Başkanlığının 1 Sayılı Kararı	14 Nisan 2002	24726

VIII

İSTATİSTİK TABLOLARI

TABLO 1
EKONOMİNİN GENEL DENGESİ (CARİ FİYATLARLA)
(Milyar TL)

	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
GSMH	53 518 332	78 282 967	125 596 129	176 483 953	271 406 000
Dış Kaynaklar	566 538	1 961 393	8 312 875	-2 360 709	9 293 512
Toplam Kaynaklar	54 084 869	80 244 360	133 909 004	174 123 244	280 699 512
Toplam Yatırımlar	12 699 101	18 563 362	31 175 550	28 379 906	54 385 139
Kamu	3 638 334	5 200 503	8 749 310	9 633 604	15 701 762
Özel	9 060 767	13 362 859	22 426 239	18 746 302	38 683 376
Sabit Sermaye Yatırımı	13 022 212	17 328 839	28 573 893	33 470 391	47 080 557
Kamu	3 359 435	5 172 830	8 684 139	11 108 752	16 066 143
Özel	9 662 778	12 156 009	19 889 754	22 361 639	31 014 414
Stok Değişmesi	-323 111	1 234 523	2 601 657	-5 090 485	7 304 582
Kamu	278 899	27 673	65 171	-1 475 148	-364 381
Özel	-602 011	1 206 850	2 536 485	-3 615 337	7 668 962
Toplam Tüketim	41 385 768	61 680 997	102 733 454	145 743 338	226 314 374
Kamu Harcanabilir Geliri	4 939 108	5 254 984	9 668 915	5 760 829	17 014 973
Kamu Tüketimi	5 922 692	10 438 286	15 481 515	23 213 529	35 030 157
Kamu Tasarrufu	-983 584	-5 183 302	-5 812 600	-17 452 700	-18 015 184
Kamu Yatırımı	3 638 334	5 200 503	8 749 310	9 633 594	15 701 762
Kamu Tasarruf-Yatırım Farkı	-4 621 918	-10 383 805	-14 561 910	-27 086 294	-33 716 946
Özel Harcanabilir Gelir	48 579 224	73 027 983	115 927 213	170 723 124	254 391 027
Özel Tüketim	35 463 076	51 242 711	87 251 939	122 529 809	191 284 217
Özel Tasarruf	13 116 148	21 785 271	28 675 275	48 193 315	63 106 810
Özel Yatırım	9 060 767	13 362 859	22 426 239	18 746 312	38 683 376
Özel Tasarruf-Yatırım Farkı	4 055 381	8 422 412	6 249 035	29 447 003	24 423 434
Özel Tasarruf Oranı	27.0	29.8	24.7	28.2	24.8
Toplam Yurtiçi Tasarruflar	12 132 563	16 601 969	22 862 675	30 740 615	45 091 626
S. Sermaye Yatırımı/GSMH	24.3	22.1	22.8	19.0	17.3
Yurtiçi Tasarruflar/GSMH	22.7	21.2	18.2	17.4	16.6

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı

(1) Gerçekleşme tahmini

TABLO 2
EKONOMİNİN GENEL DENGESİ (1998 FİYATLARIYLA)
(Milyar TL)

	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
GSMH	53 518 332	50 261 878	53 447 165	48 350 537	51 493 322
Dış Kaynak	566 538	1 664 164	3 189 599	-1 270 326	176 711
Toplam Kaynaklar	54 084 869	51 926 042	56 636 764	47 080 211	51 670 033
Toplam Yatırımlar	12 699 101	12 044 419	14 001 514	7 548 874	10 423 424
Kamu	3 638 334	3 439 169	4 103 565	2 486 260	3 048 820
Özel	9 060 767	8 605 249	9 897 949	5 062 614	7 374 604
Sabit Sermaye Yatırımı	13 022 212	11 237 857	12 878 818	8 908 220	9 123 896
Kamu	3 359 435	3 421 090	4 075 442	2 880 178	3 113 645
Özel	9 662 778	7 816 768	8 803 376	6 028 042	6 010 250
Stok Değişmesi	-323 111	806 562	1 122 697	-1 359 347	1 299 528
Kamu	278 899	18 080	28 124	-393 919	-64 825
Özel	-602 011	788 482	1 094 573	-965 428	1 364 354
Toplam Tüketim	41 385 768	39 881 624	42 635 250	39 531 338	41 246 609
Kamu Harcanabilir Geliri	4 939 108	3 373 983	4 114 586	1 578 269	3 228 217
Kamu Tüketimi	5 922 692	6 199 691	6 447 236	6 359 989	6 813 960
Kamu Tasarrufu	-983 584	-2 825 709	-2 332 649	-4 781 719	-3 585 743
Kamu Yatırımı	3 638 334	3 439 169	4 103 565	2 486 260	3 048 820
Kamu Tasarruf-Yatırım Farkı	-4 621 918	-6 264 878	-6 436 215	-7 267 979	-6 634 563
Özel Harcanabilir Gelir	48 579 224	46 887 895	49 332 579	46 772 268	48 265 105
Özel Tüketim	35 463 076	33 681 932	36 188 014	33 171 349	34 432 649
Özel Tasarruf	13 116 148	13 205 963	13 144 565	13 600 919	13 832 456
Özel Yatırım	9 060 767	8 605 249	9 897 949	5 062 614	7 374 604
Özel Tasarruf-Yatırım Farkı	4 055 381	4 600 714	3 246 616	8 538 305	6 457 852
Özel Tasarruf Oranı	27.0	28.2	26.6	29.1	28.7
Toplam Yurtiçi Tasarruflar	12 132 563	10 380 255	10 811 915	8 819 199	10 246 713
S. Sermaye Yatırımı/GSMH	24.3	22.4	24.1	18.4	17.7
Yurtiçi Tasarruflar/GSMH	22.7	20.7	20.2	18.2	19.9

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı

(1) Gerçekleşme tahmini

TABLO 3
GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILA (CARİ ÜRETİCİ FİYATLARIYLA)
(Milyar TL)

	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
Tarım	9 113 454	11 851 055	17 540 631	21 521 043	24 558 368
Sanayi	11 970 299	17 973 866	29 027 782	45 881 462	49 142 261
İnşaat	3 124 593	4 362 039	6 483 106	9 240 878	8 269 457
Ticaret	10 404 501	14 750 945	24 906 513	37 403 001	39 342 374
Ulaştırma ve Haberleşme	7 102 826	10 868 376	17 645 564	28 159 160	28 970 632
Mali Kuruluşlar	3 280 526	4 228 349	4 698 024	6 639 387	8 243 542
Konut Sahipliği	1 761 711	3 465 420	5 772 955	8 491 898	8 418 359
Serbest Meslek ve Hizmetler	1 956 339	2 830 826	4 430 360	6 592 344	6 869 094
(-) İzafi Banka Hizmetleri	3 049 158	4 284 141	4 097 693	11 534 431	6 322 316
Devlet Hizmetleri	4 915 736	8 781 478	12 633 650	18 525 724	19 969 941
Kar Amacı Olmayan Özel Hizmet Kuruluşları	98 742	272 487	477 141	918 063	734 897
İthalat Vergisi	1 545 375	2 314 575	5 065 425	6 573 910	7 243 105
G.S.Y.İ.H. (Alıcı Fiyatlarıyla)	52 224 945	77 415 272	124 583 458	178 412 438	195 439 714
Dış Alem Net Faktör Gelirleri	1 293 386	867 694	1 012 671	-1 928 485	-1 678 787
G.S.M.H. (Alıcı Fiyatlarıyla)	53 518 332	78 282 967	125 596 129	176 483 953	193 760 927

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

(1) Geçici (Eylül 2002 itibarıyla)

TABLO 4
GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILA (1987 ÜRETİCİ FİYATLARIYLA)
(Milyar TL)

	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
Tarım	16 177	15 369	15 962	14 923	12 340
Sanayi	33 494	31 814	33 738	31 207	25 790
İnşaat	6 560	5 739	5 991	5 662	4 061
Ticaret	25 365	23 756	26 608	24 096	19 899
Ulaştırma ve Haberleşme	15 198	14 834	15 655	14 820	11 471
Mali Kuruluşlar	2 752	2 931	2 958	2 666	1 876
Konut Sahipliği	5 590	5 651	5 649	5 769	4 396
Serbest Meslek ve Hizmetler	2 653	2 533	2 688	2 484	2 007
(-) İzafi Banka Hizmetleri	2 240	2 376	2 393	2 114	1 460
Devlet Hizmetleri	4 739	4 869	4 965	5 045	3 796
Kar Amacı Olmayan Özel Hizmet Kuruluşları	397	407	411	412	301
İthalat Vergisi	5 430	5 120	6 558	4 914	4 321
G.S.Y.İ.H. (Alıcı Fiyatlarıyla)	116 114	110 646	118 789	109 885	88 797
Dış Alem Net Faktör Gelirleri	3 189	1 398	355	-2 102	-1 789
G.S.M.H. (Alıcı Fiyatlarıyla)	119 303	112 044	119 145	107 783	87 007

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

(1) Geçici (Eylül 2002 itibarıyla)

TABLO 5
SEKTÖRLER İTİBARI İLE SABİT SERMAYE YATIRIMLARI
(CARİ FİYATLARLA)
(Milyar TL)

	2001			2002 (2)		
	Kamu (1)	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
Tarım	1 125 888	468 302	1 594 190	1 571 302	458 161	2 029 464
Madencilik	174 454	350 201	524 655	242 301	503 577	745 879
İmalat	448 953	5 492 514	5 941 467	614 148	7 708 896	8 323 044
Enerji	1 566 206	1 356 622	2 922 828	3 336 384	1 435 870	4 772 254
Ulaştırma	2 975 171	5 233 239	8 208 410	3 995 726	8 276 995	12 272 721
Turizm	63 111	1 393 897	1 457 008	88 754	2 053 958	2 142 712
Konut	95 713	5 351 059	5 446 772	138 175	6 711 868	6 850 042
Eğitim	1 551 739	410 942	1 962 681	2 017 470	451 925	2 469 395
Sağlık	651 259	880 418	1 531 677	739 466	1 193 130	1 932 596
Diğer Hizmetler	2 456 248	1 424 456	3 880 703	3 322 417	2 220 033	5 542 450
İktisadi	645 187	-	-	850 756	-	-
Sosyal	1 811 061	-	-	2 471 661	-	-
TOPLAM	11 108 742	22 361 649	33 470 391	16 066 143	31 014 414	47 080 557

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı

(1) 2001 ve 2002 yılları Konsolide Bütçe Dengesi'nde Personel Harcamaları içinde yer alan Yatırım İşçiliği Kamu Yatırımları'na ilave edilmiştir.

(2) Gerçekleşme tahmini

TABLO 6
SEKTÖRLER İTİBARI İLE SABİT SERMAYE YATIRIMLARI
(1998 FİYATLARI İLE)
(Milyar TL)

	2001			2002 (1)		
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
Tarım	318 025	123 489	441 514	342 709	82 243	424 952
Madencilik	45 975	95 798	141 773	49 506	103 558	153 064
İmalat	113 306	1 442 913	1 556 219	117 267	1 500 629	1 617 897
Enerji	394 439	361 467	755 906	639 148	283 752	922 900
Ulaştırma	784 060	1 351 947	2 136 007	813 555	1 499 310	2 312 864
Turizm	16 580	383 340	399 920	17 042	398 290	415 332
Konut	26 952	1 536 912	1 563 863	29 625	1 413 959	1 443 583
Eğitim	401 060	111 819	512 880	377 320	85 877	463 197
Sağlık	173 981	244 736	418 717	151 658	245 226	396 883
Diğer Hizmetler	605 801	375 621	981 422	575 816	397 407	973 223
İktisadi	159 127	-	-	147 447	-	-
Sosyal	446 674	-	-	428 370	-	-
TOPLAM	2 880 178	6 028 042	8 908 220	3 113 645	6 010 250	9 123 895

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı

(1) Gerçekleşme tahmini

TABLO 7
İMALAT SANAYİİ KAPASİTE KULLANIM ORANI (ISIC R3)
(Üretim Değeri Ağırlıklı Yıllık Ortalamalar)
(Yüzde)

	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
Toplam	76.6	72.4	75.9	70.9	75.7
Kamu	81.0	79	79.8	81.8	81.7
Özel	74.7	69.8	74.4	66.7	72.9

Kaynak : Devlet İstatistik Enstitüsü

(1) Geçici

TABLO 8
SANAYİ ÜRETİM ENDEKSİ
(Yıllık Ortalamalar)
(1997=100)

	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
Toplam Sanayi	101.3	97.5	103.4	94.4	102.6
Devlet	103.8	103.9	99.3	96.2	95.4
Özel	100.3	95.0	105.0	93.8	105.4
Madencilik ve Taşocakçılığı	111.2	100.2	97.4	89.6	83.1
Ham Petrol ve Tabii Gaz Üretimi	107.7	107.1	97.4	77.1	73.8
İmalat Sanayii	100.1	95.9	102.1	92.4	101.7
Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı	100.8	100.4	104.1	101.7	99.8
Tekstil Ürünleri İmalatı	93.6	87.0	95.7	90.9	101.6
Giyim Eşyası İmalatı	106.7	102.0	108.7	105.3	114.2
Kimyasal Madde Ürünleri İmalatı	100.3	101.8	111.0	97.0	117.6
Ana Metal Sanayii	100.5	98.7	102.4	97.3	104.2
B.y.s. Makina ve Teçhizat İmalatı	97.4	86.6	92.4	73.5	84.5
B.y.s. Elektrikli Makina ve Cihaz İm.	91.4	86.3	90.3	75.6	81.7
Taşıt Araçları ve Karoseri İmalatı	96.3	78.4	115.9	63.5	73.4
Elektrik, Gaz ve Su	107.6	112.9	121.2	119.0	123.9

Kaynak : Devlet İstatistik Enstitüsü

(1) Geçici (Eylül 2002 itibarıyla)

TABLO 9
BAŞLICA SANAYİ ÜRÜNLERİ ÜRETİMİ

	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
MADENCİLİK					
Taşkömürü (Bin Ton)	3 142	2 750	3 330	3 639	3 059
Linyit (Bin Ton)	66 501	65 748	59 686	56 543	44 089
Ham Petrol (Bin Ton)	3 224	2 939	2 748	2 551	2 241
İMALAT SANAYİ					
Filtreli Sigara (Ton)	121 719	119 291	122 929	126 082	122 221
Rakı ve Bira (Milyon Lt.)	769	748	759	764	739
Gazete Kağıdı (Bin Ton)	101	68	128	88	54
Kraft Kağıdı (Bin Ton)	54	37	41	43	35
Sülfürik Asit (Bin Ton)	1 007	832	659	576	575
Polietilen (Ton)	223 444	216 537	224 603	206 526	184 294
PVC+PCC Kompound (Ton)	199 645	191 327	176 769	147 174	142 045
LPG (Bin Ton)	839	772	712	732	702
Nafta (Bin Ton)	1 979	1 963	1 910	2 056	1 432
Benzin (Bin Ton)	3 713	3 412	2 758	3 027	3 499
Motorin (Bin Ton)	8 024	7 932	6 919	7 579	7 101
Fuel Oil (Bin Ton)	6 708	6 584	6 532	7 250	6 270
Şişe ve Cam Eşya (Bin Ton)	1 168	1 066	1 142	1 141	1 144
Ham Demir (Bin Ton)	5 087	5 181	5 333	5 289	4 557
Sıvı Çelik (Bin Ton)	13 166	13 816	13 581	14 382	14 542
Blister Bakır (Ton)	52 899	43 408	29 951	24 792	15 392
Alümina (Ton)	157 082	159 122	161 228	145 993	142 352
Çimento (Bin Ton)	36 960	34 216	36 224	30 125	30 987
Traktör (Adet)	54 332	24 864	35 908	15 054	9 562
Otomobil (Adet)	221 218	222 119	305 603	226 795	236 481
Kamyon (Adet)	30 900	13 086	28 327	7 056	10 287
Otobüs, Minibüs, Midibüs (Adet)	35 562	31 545	46 841	12 446	13 636
ENERJİ					
Elektrik Enerjisi (Milyon Kwh)	111 024	116 441	124 849	122 907	116 805
SANAYİ KATMA DEĞERİ					
(1987 FİYATLARIYLA) (Milyar TL.)	32 835	33 494	31 814	33 602	-

Kaynak : Devlet İstatistik Enstitüsü, Devlet Planlama Teşkilatı

(1) Geçici (Kasım 2002 itibarıyla)

TABLO 10
ENERJİ DENGESİ (MİLYON TON PETROL EŞDEĞERİ OLARAK "MTPE")

	1998		1999		2000		2001		2002 (1)	
	MTPE	%	MTPE	%	MTPE	%	MTPE	%	MTPE	%
TÜKETİM	75.8	100.0	78.5	100.0	82.6	100.0	78.2	100.0	84.3	100.0
Ticari	68.7	90.6	71.7	91.3	76.1	92.1	72.0	92.1	78.3	92.9
Petrol	30.3	40.0	33.2	42.3	32.6	39.5	31	39.6	32.5	38.6
Linyit	12.6	16.6	12.3	15.7	13.2	16.0	13.1	16.8	13.3	15.8
Taşkömürü (2)	10.3	13.6	9.3	11.8	11.6	14.0	8.5	10.9	9.1	10.8
Asfaltit	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Hidroelektrik	3.6	4.7	3.0	3.8	2.7	3.3	2.1	2.7	2.7	3.2
Net Elekt.ithali	0.3	0.4	0.2	0.3	0.3	0.4	0.4	0.5	0.2	0.2
Doğalgaz	9.7	12.8	11.7	14.9	13.7	16.6	14.9	19.1	18.3	21.7
Yenilenebilir	1.9	2.5	2.0	2.5	2.0	2.4	2.0	2.6	2.2	2.6
Ticari Olmayan	7.1	9.4	6.8	8.7	6.5	7.9	6.2	7.9	6.0	7.1
Odun	5.5	7.3	5.3	6.8	5.1	6.2	4.9	6.3	4.7	5.6
Artık	1.6	2.1	1.5	1.9	1.4	1.7	1.3	1.7	1.3	1.5
ARZ	75.8	100.0	78.5	100.0	82.6	100.0	78.2	100.0	84.3	100.0
İç Üretim	30.5	40.2	28.8	36.7	28.0	33.9	27.4	35.0	28.1	33.3
Petrol	3.4	4.5	3.1	3.9	2.9	3.5	2.7	3.5	2.5	3.0
Linyit	12.8	16.9	12.2	15.5	12.1	14.6	12.8	16.4	13.1	15.5
Taşkömürü (2)	1.2	1.6	1.0	1.3	1.2	1.5	1.3	1.7	1.3	1.5
Asfaltit	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Hidroelektrik	3.6	4.7	3.0	3.8	2.7	3.3	2.1	2.7	2.7	3.2
Odun	5.5	7.3	5.3	6.8	5.1	6.2	4.9	6.3	4.7	5.6
Artık	1.6	2.1	1.5	1.9	1.4	1.7	1.3	1.7	1.3	1.5
Doğalgaz	0.5	0.7	0.7	0.9	0.6	0.7	0.3	0.4	0.3	0.4
Yenilenebilir	1.9	2.5	2.0	2.5	2.0	2.4	2.0	2.6	2.2	2.6
İthalat	48.6	64.1	52.5	66.9	56.3	68.2	52.7	67.4	56.5	67.0
Petrol	30.3	40.0	33.3	42.4	32.0	38.7	30.7	39.3	32.1	38.1
Taşkömürü (2)	8.7	11.5	7.8	9.9	10.5	12.7	6.7	8.6	6.1	7.2
Elektrik	0.3	0.4	0.2	0.3	0.3	0.4	0.4	0.5	0.3	0.4
Doğalgaz	9.3	12.3	11.2	14.3	13.5	16.3	14.9	19.1	18.0	21.4
İhracat	2.4	3.2	2.8	3.6	1.6	1.9	2.6	3.3	2.3	2.7
Petrol İhracı	2.4	3.2	2.8	3.6	1.6	1.9	2.6	3.3	2.3	2.7
Elektrik İhr.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
İhrakiye	0.6	0.8	0.6	0.8	0.5	0.6	0.6	0.8	0.6	0.7
Stok Değişimi	-0.1	-0.1	0.5	0.6	0.3	0.4	1.1	1.4	1.0	1.2
İstatistik Hata	-0.2	-0.3	0.1	0.1	0.1	0.1	0.2	0.2	1.6	1.9

Kaynak: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı

(1) Geçici

(2) İkincil kömür, kok ve petrokok dahil edilmiştir.

TABLO 11
SEÇİLMİŞ TARIM ÜRÜNLERİ ÜRETİMİ
(Bin ton)

	1998	1999	2000	2001 (1)	2002 (2)
TAHILLAR					
Buğday	21 000	18 000	21 000	19 000	19 500
Arpa	9 000	7 700	8 000	7 500	8 300
Çavdar	232	233	260	220	250
Yulaf	310	290	314	265	290
Mısır	2 300	2 297	2 300	2 200	2 100
Pirinç	189	204	210	216	216
Diğerleri	29	26	25	26	25
BAKLAGİLLER					
Yemelik	1 450	1 221	1 174	1 320	1 538
Yemlik	145	134	138	130	133
MEYVELER					
Yaş Üzüm	3 600	3 400	3 600	3 250	3 650
Yaş İncir	255	275	240	235	265
Elma	2 450	2 500	2 400	2 450	2 200
Şeftali	410	400	430	460	460
Portakal	970	1100	1 070	1 250	1 160
Diğer Yaş Meyveler	2 790	2 913	3 123	3 149	2 960
Fındık	580	530	470	625	600
Antep Fıstığı	35	40	75	30	50
Diğer Kabuklu Meyveler	211	216	213	205	208
ÇEŞİTLİ ÜRÜNLER					
Şeker Pancarı	22 283	17 102	18 821	12 633	16 500
Patates	5 250	6 000	5 370	5 000	5 200
Soğan (Kuru)	2 270	2 500	2 200	2 150	2 050
YAĞLI TOHURLAR					
Ayçiçeği	860	950	800	650	850
Susam	34	28	24	23	22
Yer Fıstığı	90	75	78	72	80
Soya	60	66	45	50	75
Zeytin	1 650	600	1 800	600	1 800
KEYİF VERİCİ MADDELER					
Tütün	251	243	200	145	153
Yaş Çay	979	1 098	758	825	750
Haşhaş (Kapsül)	28	31	12	21	18
DOKUMA MADDELERİ					
Pamuk (Kütlü)	2 305	2 026	2 261	2 364	2 542

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı

(1) Geçici

(2) Tahmin

TABLO 12
BELEDİYELERCE VERİLEN YAPI RUHSATLARINA GÖRE YENİ İNŞAAT

	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
<i>Değer (Milyar TL)</i>					
Ev	571 271	641 798	884 353	1 431 454	702 868
Apartman	2 464 967	3 025 555	4 423 712	5 915 906	2 903 525
Ticari Yapılar	580 385	685 030	1 512 227	1 229 981	709 461
Sınai Yapılar	354 443	298 130	434 625	1 038 395	516 498
Kültürel, Sıhhi ve Sosyal Yapılar	145 635	200 936	259 609	432 236	368 156
Diğer Yapılar	80 313	119 545	143 835	216 386	175 165
T O P L A M	4 197 013	4 970 995	7 658 360	10 264 358	5 375 672
<i>Alan (Bin m²)</i>					
Ev	10 666	8 479	7 860	8 088	3 143
Apartman	45 711	37 038	37 492	31 779	12 032
Ticari Yapılar	11 231	9 123	9 030	7 130	2 977
Sınai Yapılar	6 768	3 887	3 777	5 538	2 137
Kültürel, Sıhhi ve Sosyal Yapılar	2 646	2 637	2 257	2 309	1 530
Diğer Yapılar	1 547	1 598	1 278	1 203	751
T O P L A M	78 569	62 762	61 695	56 046	22 571

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

(1) Geçici (Eylül 2002 itibarıyla)

TABLO 13
BELEDİYELERCE VERİLEN YAPI KULLANMA İZİN BELGELERİNE GÖRE
YENİ İLAVE VEYA KISMEN BİTEN YAPILAR

	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
<i>Değer (Milyar TL)</i>					
Ev	244 192	355 368	533 783	884 373	476 791
Apartman	1 361 482	1 848 700	3 128 984	4 719 711	2 287 123
Ticari Yapılar	330 968	483 503	657 206	803 485	643 962
Sınai Yapılar	239 000	261 866	390 553	471 110	608 633
Kültürel, Sıhhi ve Sosyal Yapılar	46 497	91 908	95 550	213 651	161 496
Diğer Yapılar	32 795	39 706	73 900	135 461	76 242
T O P L A M	2 254 934	3 081 051	4 879 977	7 227 792	4 254 248
<i>Alan (Bin m²)</i>					
Ev	4 719	4 622	4 748	5 065	2 180
Apartman	25 021	22 441	26 618	25 002	9 894
Ticari Yapılar	6 541	6 500	6 123	4 753	2 838
Sınai Yapılar	4 429	3 319	3 473	2 544	2 601
Kültürel, Sıhhi ve Sosyal Yapılar	833	1 106	844	1 118	655
Diğer Yapılar	625	512	657	746	337
T O P L A M	42 167	38 500	42 463	39 229	18 504

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

(1) Geçici (Eylül 2002 itibarıyla)

TABLO 14
ULAŞTIRMA HİZMETLERİ

	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
KARAYOLU ULAŞIMI TAŞIMA FAALİYETLERİ					
Taşınan Yolcu (Milyon Kişi)	657	633	694	634	647
Taşınan Yük (Milyon Ton)	435	425	455	425	434
Yolcu Taşıma (Milyon Kişixkm)	186 159	175 236	185 681	168 211	171 575
Yük Taşıma (Milyon Tonxkm)	152 210	150 974	161 552	151 421	154 449
Taşıt (Milyon Taşıtxkm)	49 947	49 866	56 151	52 631	53 684
TAŞIT PARKI					
Binek Otomobil	3 838 288	4 072 326	4 422 180	4 534 803	4 588 590
Kamyon-Kamyonet	997 167	1 071 902	1 188 742	1 229 668	1 266 631
Otobüs-Minibüs	319 856	333 869	354 339	358 687	361 159
OTOYOL UZUNLUKLARI (Km)	1 726	1 749	1 773	1 851	1 851
DEVLET ve İL YOLLARI UZUNLUKLARI					
Asfalt, Beton, Parke (Km)	54 425	54 938	55 900	56 619	56 948
Stabilize, Kırmataş, Toprak Tesviye ve Ham Yol (Km)	6 460	5 985	5 190	4 686	4 421
DEMİRYOLU ULAŞIMI TAŞIMA FAALİYETLERİ					
Taşınan Yolcu (Milyon Kişi)	110	99	85	76	73
Taşınan Yük (Milyon Ton)	16	16	19	14	14
Yolcu Taşıma (Milyon Kişixkm)	6 160	6 146	5 832	5 568	5 025
Yük Taşıma (Milyon Tonxkm)	8 376	8 237	9 761	7 486	6 841
TAŞIT PARKI (Mevcut)					
<i>Çeken Araçlar:</i>					
Buharlı Lokomotif	50	50	50	50	50
DE Anahat Lokomotifi	508	487	485	479	476
DE Manevra Lokomotifi	78	81	87	89	85
Elektrikli Lokomotifler	68	77	80	78	78
Toplam Lokomotifler	704	695	702	696	689
Dizelli Dizi	57	55	54	50	50
Elektrikli Dizi	93	93	93	92	90
<i>Çekilen Araçlar:</i>					
Yolcu Vagonu	1 046	1 040	1 038	1 031	1 022
Yük Vagonu	16 989	17 213	16 858	16 624	16 450
Furgon Vagonlar (Yolcu+Yük)	352	312	310	300	299
Diğer Vagonlar	3 082	2 997	3 166	3 177	2 711
DENİZYOLU ULAŞIMI TAŞIMA FAALİYETLERİ					
Taşınan Yolcu (Bin Kişi) (2)	2 420	5 276	2 097	1 805	...
Taşınan Yük (Bin Ton) (3)	72 572	70 450	73 410	47 189	...
TAŞIT PARKI (18 Gros Tondan Büyük)					
Türk Deniz Ticaret Filosu Tonajı (Bin DWT)	10 590	10 581	9 924	9 651	...
Yolcu Gemisi (Gros Ton)	144 456	144 573	152 308	155 542	...
Tanker (Gros Ton)	870 146	976 738	970 920	995 120	...
HAVAYOLU ULAŞIMI TAŞIMA FAALİYETLERİ					
Taşınan Yolcu (Bin Kişi)	10 504	10 410	12 031	10 277	10 525
Taşınan Yük (Ton) (Yolcu+Kargo Uçağı)	100 780	116 728	132 961	111 950	124 425
TAŞIT PARKI					
Uçak Sayısı	71	75	73	69	66

Kaynak: Karayolları Genel Müdürlüğü, TCDD, Denizcilik Müsteşarlığı, THY, DİE

(1) Geçici

(2) Şehir Hatları yolcu taşımacılığı dahil değildir.

(3) Yabancı gemilerle yapılan taşıma faaliyetleri dahil değildir.

TABLO 15
HABERLEŞME HİZMETLERİ

	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
MEKTUP POSTASI (1000)	1 156 613	1 194 469	1 168 693	954 006	877 717
Yurtiçi	947 574	985 551	966 604	806 939	766 000
Yurtdışı	209 039	208 918	202 089	147 067	111 717
Gelen	125 408	149 235	143 730	95 816	71 000
Giden	83 631	59 683	58 359	51 251	40 717
TELGRAF TRAFİĞİ (1000)	2 576	1 838	1 867	1 416	2 089
Yurtiçi	2 553	1 817	1 855	1 410	2 083
Yurtdışı	23	21	12	6	6
Gelen	12	14	6	4	3
Giden	11	7	6	2	3
TELEFON TRAFİĞİ (1000)					
Kontör Sayısı (2)	99 861 926	115 318 295	125 549 106	115 291 520	109 894 442
Şehirlerarası (Manuel görüşme sayısı)	3 364	2 464	1 967	923	600
Uluslararası (Çıkan / Dk.)	644 084	698 410	731 788	675 674	649 828
TLF. ABN. SAYISI (Adet)	20 445 385	25 593 589	33 457 915	37 203 457	43 466 103
Otomatik Abone	16 959 500	17 911 722	18 395 171	18 904 486	18 914 857
Manuel Abone	1 437	350	0	0	0
Araç Telefonu	124 448	121 517	92 744	69 971	51 246
Cep Telefonu	3 360 000	7 560 000	14 970 000	18 229 000	24 500 000
PTT İŞYERLERİ (Adet)	16 984	13 631	5 605	4 563	4 504
Merkezler	1 150	1 143	1 114	1 094	1 092
Şubeler	2 568	2 543	2 376	2 151	2 072
Acenteler	13 266	9 945	2 115	1 318	1 340

Kaynak: Posta İşletmesi Genel Müdürlüğü, Türk Telekomünikasyon A.Ş., Ulaştırma Bakanlığı

(1) Geçici

(2) Şehir içi, Şehirlerarası ve Milletlerarası kontör sayıları dahildir.

TABLO 16
İŞ İSTEYENLER VE AÇIK İŞLER
(Kişi)

	1998	1999	2000	2001	2002 (2)
Yıl İçinde İş İsteyenler	430 407	435 190	768 386	327 417	291 600
Toplam İş İsteyenler (1)	2 008 100	2 443 290	3 211 676	3 539 093	3 830 693
Yıl İçinde Bildirilen Açık İşler	235 360	224 444	195 672	226 899	119 704
Toplam Açık İşler (1)	1 264 683	1 489 127	1 684 799	1 911 698	2 031 402
Açık İşsizler	465 235	487 525	730 496	718 665	484 230
Yıl İçinde İşe Yerleştirilenler	218 354	201 942	185 610	213 998	106 630

Kaynak: Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü

(1) Toplam iş isteyenler ve açık işler kümülatif olarak verilmiştir.

(2) Geçici (Kasım 2002 itibarıyla)

TABLO 17
İMALAT SANAYİİNDE ÜRETİMDE ÇALIŞANLAR ENDEKSİ
(1997=100)

	2000(*)	2001(*)	2002/1	2002/2	2002/3	2002/4	2002 (1)
Toplam	89.1	81.7	78.4	82.6	84.3		81.8
Kamu	83.6	78.2	66.0	70.8	74.1		70.3
Özel	90.3	82.5	81.1	85.0	86.2		84.1

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

(*) Yıllık ortalama

(1) Geçici (Eylül 2002 itibarıyla ortalama)

TABLO 18
İMALAT SANAYİİNDE ÜRETİMDE ÇALIŞILAN SAAT BAŞINA NOMİNAL
ÜCRET ENDEKSİ
(1997=100)

	2000 (*)	2001 (*)	2002/1	2002/2	2002/3	2002/4	2002 (1)
Toplam	525.0	692.2	878.9	910.6	986.0		925.2
Kamu	675.3	911.9	1224.0	1298.5	1377.0		1299.8
Özel	494.4	647.8	839.3	860.7	936.1		878.7

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

(*) Yıllık ortalama

(1) Geçici (Eylül 2002 itibarıyla ortalama)

TABLO 19
İMALAT SANAYİİNDE ÜRETİMDE ÇALIŞILAN SAAT BAŞINA REEL
ÜCRET ENDEKSİ
(1997=100)

	2000(*)	2001(*)	2002/1	2002/2	2002/3	2002/4	2002 (1)
Toplam	111.3	96.0	90.0	89.5	92.5		90.7
Kamu	142.8	126.6	125.3	127.6	129.2		127.4
Özel	105.0	90.0	85.9	84.6	87.9		86.1

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

(*) Yıllık ortalama

(1) Geçici (Eylül 2002 itibarıyla ortalama)

TABLO 20
DIŞ ÜLKELERE GÖNDERİLEN İŞÇİLER
(Kişi)

	1998	1999	2000	2001	2002
Amerika Birleşik Devletleri	124	131	46	104	161
Avustralya	4	11	4	5	10
Avusturya	1	1	1	5	1
Belçika	0	1	1	1	0
Danimarka	17	14	3	5	5
Federal Almanya	1734	2 350	2 135	2 437	3 173
Fransa	33	25	87	202	297
Hollanda	1	2	1	2	88
İngiltere	38	23	29	19	27
İsviçre	10	5	1	1	2
Libya	1 032	698	385	238	762
Suudi Arabistan	6 821	5 178	1 862	4 657	6 275
Diğer Ülkeler	16 092	9 036	9 090	12 566	14 862
T O P L A M	25 907	17 475	13 645	20 242	25 663

Kaynak: Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü

TABLO 21
TOPLU İŞ SÖZLEŞMELERİ

	1998	1999	2000	2001	2002
<u>TOPLU İŞ SÖZLEŞMELERİ</u>	1 867	2 286	1 646	4 454	1 764
Kamu	943	1 137	985	1 193	1 104
Özel	924	1 149	661	3 261	660
<u>KAPSADIĞI İŞÇİ SAYISI</u>	219 434	828 458	208 595	775 478	255 059
Kamu	94 871	544 995	103 124	473 845	131 852
Özel	124 563	283 463	105 471	301 633	123 207
<u>KAPSADIĞI İŞYERİ SAYISI</u>	7 047	12 373	6 844	14 211	7 453
Kamu	4 290	9 638	2 173	9 578	4 741
Özel	2 757	2 735	4 671	4 633	2 712

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

TABLO 22
GREVLER VE LOKAVTLAR

	1998	1999	2000	2001	2002
<u>GREVLER</u>					
Grev Sayısı	44	34	52	35	27
İşçi Sayısı	11 482	3 263	18 705	17 861	4 618
Kaybolan İşgünü	282 638	229 825	368 475	286 015	43 885
<u>LOKAVTLAR</u>					
Sayısı	2	4	2	-	-
İşçi Sayısı	500	931	2 483	-	-
Kaybolan İşgünü	5 284	76 470	32 760	-	-

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

TABLO 23
FİYAT ENDEKSLERİ

	1998	1999	2000	2001	2002
<u>YILLIK ORTALAMA</u>					
TOPTAN EŞYA FİYATLARI					
(1987=100) (1)					
Genel	38 022	58 460	89 219	144 827	216 639
Tarım	44 059	61 532	83 008	115 753	180 394
Maden	33 534	52 840	88 638	152 488	219 245
İmalat	36 257	57 369	90 724	151 614	224 542
Enerji	36 256	59 708	90 167	170 246	256 894
(1994=100) (1)					
Genel	1 022	1 565	2 370	3 830	5 750
Tarım	1 353	1 918	2 647	3 766	5 891
Maden	920	1 494	2 595	4 382	6 428
İmalat	928	1 459	2 278	3 796	5 631
Enerji	931	1 533	2 330	4 421	6 619
Genel (1968=100) (2)	5 704 351	8 192 806	12 619 705	19 820 481	28 974 581
TÜKETİCİ FİYATLARI					
Genel (1987=100) (1)	51 868	84 799	130 803	201 348	291 580
Genel (1994=100) (1)	1 163	1 918	2 970	4 586	6 649
Genel (1995=100) (3)	656	1 041	1 599	2 460	3 583
<u>YIL SONLARI</u>					
TOPTAN EŞYA FİYATLARI					
(1987=100) (1)					
Genel	44 970	74 860	98 923	186 026	244 615
Tarım	53 529	67 183	94 467	149 838	204 272
Maden	38 541	71 419	102 281	183 738	242 161
İmalat	42 390	76 958	99 493	194 607	254 277
Enerji	44 240	75 837	103 333	222 764	278 288
(1994=100) (1)					
Genel	1 215	1 980	2 626	4 952	6 479
Tarım	1 635	2 126	2 973	4 921	6 653
Maden	1 059	2 057	3 005	5 177	7 163
İmalat	1 094	1 933	2 502	4 905	6 360
Enerji	1 137	1 947	2 675	5 774	7 177
Genel (1968=100) (2)	6 572 115	10 238 991	14 220 214	25 396 399	32 234 589
TÜKETİCİ FİYATLARI					
Genel (1987=100) (1)	64 914	108 381	151 026	253 618	328 469
Genel (1994=100) (1)	1 455	2 457	3 416	5 756	7 469
Genel (1995=100) (3)	831	1 319	1 870	3 141	4 058

Kaynak:

- (1) Devlet İstatistik Enstitüsü
- (2) İstanbul Ticaret Odası
- (3) İstanbul Ücretliler Geçinme Endeksi, İstanbul Ticaret Odası

TABLO 24
FİYAT ENDEKSLERİ (Aylık)

2002	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haz.	Tem.	Ağus.	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
<u>TOPTAN EŞYA FİYATLARI</u>												
<i>(1987=100) (1)</i>												
Genel	192 854	197 014	200 749	204 723	206 322	210 340	217 237	222 245	228 875	235 759	238 939	244 615
Tarım	166 070	180 056	183 487	186 386	178 086	170 388	166 937	169 116	174 781	189 500	195 653	204 272
Maden	183 046	186 194	189 421	199 418	206 907	214 541	224 709	236 275	243 186	252 496	252 582	242 161
İmalat	197 801	198 984	202 973	207 119	211 665	219 346	229 615	235 284	242 077	246 618	248 747	254 277
Enerji	241 768	242 443	243 108	245 916	248 075	251 395	255 862	260 742	268 362	269 908	276 864	278 288
 <i>(1994=100) (1)</i>												
Genel	5 157	5 290	5 388	5 486	5 508	5 572	5 721	5 843	6 025	6 213	6 314	6 479
Tarım	5 452	5 936	6 093	6 155	5 901	5 553	5 395	5 441	5 661	6 122	6 324	6 653
Maden	5 188	5 338	5 383	5 779	6 060	6 261	6 600	6 969	7 253	7 582	7 554	7 163
İmalat	5 000	5 030	5 117	5 217	5 316	5 502	5 741	5 877	6 042	6 150	6 219	6 360
Enerji	6 248	6 241	6 253	6 318	6 366	6 455	6 583	6 735	6 925	6 970	7 153	7 177
 <i>(1968=100) (2)</i>												
Genel	26 199 026	26 980 633	27 665 922	28 008 712	28 256 355	28 398 091	29 011 631	29 377 521	29 738 574	30 455 458	31 368 456	32 234 589
 <u>TÜKETİCİ FİYATLARI</u>												
<i>(1987=100) (1)</i>												
Genel	266 020	270 352	273 201	279 491	281 275	282 868	285 923	291 854	302 564	313 689	323 251	328 469
 <i>(1994=100) (1)</i>												
Genel	6 062	6 169	6 242	6 370	6 407	6 445	6 538	6 680	6 913	7 140	7 348	7 469
 <i>(1995=100) (3)</i>												
Genel	3 248	3 281	3 332	3 440	3 497	3 535	3 543	3 535	3 645	3 882	3 997	4 058

Kaynak:

- (1) Devlet İstatistik Enstitüsü
- (2) İstanbul Ticaret Odası
- (3) İstanbul Ücretliler Geçinme Endeksi, İstanbul Ticaret Odası

TABLO 25
ALTIN FİYATLARI
(Bin TL/Adet, Bin TL/Gram)

	1998	1999	2000	2001	2002
YILLIK ORTALAMA					
Reşat	18 124	27 503	39 767	77 013	109 648
Cumhuriyet	16 905	25 511	38 871	74 759	105 213
Külçe	2 487	3 779	5 642	10 766	15 267
YIL SONLARI					
Reşat	20 875	32 400	41 750	95 000	127 333
Cumhuriyet	19 463	32 350	40 875	91 000	124 667
Külçe	2 869	4 826	5 853	12 938	18 017

Kaynak: Merkez Bankası

TABLO 26
ALTIN FİYATLARI (Aylık ortalama)
(Bin TL/Adet, Bin TL/Gram)

2002	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haz.	Tem.	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
Reşat	95 000	94 000	93 800	96 500	102 200	113 500	125 375	118 400	119 250	115 250	115 170	127 333
Cumhuriyet	86 500	89 500	89 800	91 500	100 200	109 375	114 250	113 600	113 750	114 500	114 920	124 667
Külçe	12 538	12 833	12 935	12 950	14 300	15 823	16 838	16 450	16 963	16 523	17 032	18 017

Kaynak: Merkez Bankası

TABLO 27
KONSOLİDE BÜTÇE
(Milyar TL)

	1998	1999	2000	2001	2002
GELİRLER	11 887 552	18 973 292	33 756 437	51 812 542	76 400 450
Vergi Gelirleri	9 232 930	14 807 267	26 514 127	39 767 892	59 634 483
Dolaysız Vergiler	4 303 893	6 712 882	10 849 182	16 080 397	20 077 469
Dolaylı Vergiler	4 929 037	8 094 385	15 664 945	23 687 495	39 557 014
Vergi Dışı Gelirler	2 474 665	3 878 626	6 776 302	11 375 703	15 262 110
Hibe	0	7 521	17	1	405391
Katma Bütçe	179 957	279 878	465 991	668 946	1 098 466
HARCAMALAR	15 585 376	28 017 791	46 602 626	80 379 004	115 485 633
FAİZ DIŞI HARCAMALAR	9 408 781	17 296 951	26 162 764	39 314 395	63 614 975
Personel	3 870 228	6 908 320	9 982 149	15 203 977	23 160 297
Diğer Cari	1 309 061	2 239 566	3 611 314	5 164 362	7 889 422
Yatırım	998 361	1 540 232	2 472 317	4 139 803	6 887 544
Faiz Ödemeleri	6 176 595	10 720 840	20 439 862	41 064 609	51 870 658
Dış	547 081	896 218	1 648 000	3 570 308	5 063 621
İç (1)	5 629 514	9 824 622	18 791 862	37 494 301	46 807 037
KİT'lere Transferler	159 960	416 800	885 908	1 200 656	2 170 000
Diğer Transferler	3 071 171	6 192 033	9 211 076	13 605 597	23 507 712
FAİZ DIŞI DENGE	2 478 771	1 676 340	7 593 673	12 498 147	12 785 475
BÜTÇE DENGESİ	-3 697 824	-9 044 500	-12 846 189	-28 566 462	-39 085 183
BÜTÇE EMANETLERİ	204 064	406 672	496 835	1 490 237	1 764 785
AVANSLAR	-315 730	-458 905	-402 217	-5 040 629	2 932 795
NAKİT DENGESİ	-3 809 490	-9 096 733	-12 751 571	-32 116 854	-34 387 603
FİNANSMAN	3 809 490	9 096 733	12 751 571	32 116 854	34 387 603
DIŞ BORÇLANMA (NET)	-1 035 566	459 693	2 676 734	-4 448 179	16 570 479
Kullanım	723 766	2 565 938	5 927 574	4 364 476	23 494 014
Devirli+Garantili Kredi Dönüşleri (2)	79 533	241 536	402 178	893 221	2 085 178
Ödenen	-1 838 865	-2 347 781	-3 653 019	-9 705 876	-9 008 712
İÇ BORÇLANMA (NET)	4 590 178	9 740 450	9 350 855	23 542 321	17 474 459
Devlet Tahvili (Net)	1 297 022	12 233 781	10 141 531	8 534 382	-896 072
Satış	2 806 639	16 903 261	19 655 749	35 091 058	29 516 660
Ödenen	-1 509 617	-4 669 480	-9 514 219	-26 556 676	-30 412 732
Hazine Bonosu (Net)	3 293 156	-2 493 331	-1 333 878	15 007 939	18 370 532
Satış	9 173 673	6 840 020	5 627 876	42 463 164	66 157 006
Ödenen	-5 880 517	-9 333 351	-6 961 754	-27 455 225	-47 786 475
Garantili Borç Geri Dönüşü (3)	0	0	543 202	0	0
DIĞER (1)	254 879	-1 103 410	723 983	13 022 712	342 664

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

(1) "İç Borç Faiz Ödemeleri" ve "Diğer Finansman" kalemlerinde görülen artış, TMSF ve kamu bankalarının stoklarında bulunan DİBS'in bir kısmının işlemiş faiziyle birlikte yeni senetlerle değiştirilmesinden dolayı oluşan faiz ödemesi ve yerine ihraç edilen nakit dışı senetleri içermektedir.

(2) 2000 yılı Aralık ayı sonu itibarıyla 2 454 milyon \$ özelleştirme geliri tahsil edilmiştir. Bu miktarın 1 872 milyon \$'ı yasa gereği Kamu Ortaklığı Fonu'na (KOF) aktarılmıştır. KOF'a aktarılan bu tutarın 347 milyon \$'ı programda öngörüldüğü üzere KOF tarafından yatırım harcamalarında kullanılmıştır. Geriye kalan 1 526 milyon \$'lık kısım ise KOF'un Hazine tarafından üstlenilen garantili iç ve dış borçlarına mahsuben Hazine hesaplarına aktarılmıştır. KOF'un garantili dış borçlarına mahsuben aktarılan tutar 140 milyon \$ (84 667 milyar TL) olup bu tutar devirli ve garantili dış borç geri dönüş rakamı içine dahil edilmiştir.

(3) KOF'un garantili iç borçlarına mahsuben Hazine'ye aktardığı tutardır (1 385 milyon \$). Bu tutarın 470 milyon \$ (305 144 milyar TL)'lık kısmı 2000 yılı Ağustos ayında gecikme faizi olarak mahsup edilmiş ve bütçeye vergi dışı normal gelir olarak kaydedilmiştir.

TABLO 28
İŞLETMECİ KİT'LERİN FİNANSMAN İHTİYACI (CARI FİYATLARLA)⁽¹⁾
(Milyar TL)

	1998	1999	2000	2001	2002 (2)
Sabit Sermaye Yatırımları	-891 707	-1 326 697	-2 206 608	-2 779 062	-3 900 000
Stoklardaki Değişim	-857 255	-1 081 676	-1 125 332	-1 492 884	-1 489 400
Sabit Kıymetler Değişimi	23 347	-42 074	138 721	-438 976	-350 691
İştirakler Sermaye Artışı	-12 596	-10 597	-18 910	-6 677	-1 223
Fonlara İlişkin Kanuni Ödemeler	-64 078	-95 765	-82 003	-73 035	-142 391
TOPLAM FİNANSMAN İHTİYACI	-1 802 290	-2 556 809	-3 294 132	-4 790 633	-5 883 704
BÜNYE İÇİ FONLAR	840 017	125 143	-454 630	2 615 093	4 161 246
Yedekler	211 704	-867 988	-1 753 112	-1 731 249	-71 850
Cari Yıl Amortismanı	390 269	600 523	941 463	1 801 485	2 568 847
Karşılıklar	22 058	37 269	153 575	213 803	265 942
Kur Farkları	215 985	355 340	203 444	2 331 054	1 398 306
Hazine Dışı Ortaklıklar Sermaye Payı	0	0	0	0	0
KURUM DIŞI FİNANSMAN İHTİYACI	-962 273	-2 431 666	-3 748 761	-2 175 540	-1 722 459
Bütçe Transferleri	256 609	568 802	1 149 057	1 656 683	2 630 000
Sermaye	238 349	470 852	1 082 717	1 540 000	1 835 000
Görev Zararı	14 960	93 000	58 056	100 000	370 000
Yardım	3 300	4 950	8 284	16 683	425 000
KİT BORÇLANMA GEREĞİ	-705 664	-1 862 864	-2 599 704	-518 857	907 541
Ertelenen Ödemeler	1 763 249	2 675 561	3 235 133	3 076 862	2 991 487
Peşin Ödemeler	-1 183 365	-1 320 693	-1 510 646	-2 610 352	-4 123 877
NAKİT İHTİYACI	-125 781	-507 996	-875 218	-52 348	-224 849
FİNANSMAN	125 781	507 994	875 218	52 348	224 849
Kasa Banka Değişimi	-314 583	-248 020	-79 204	-514 836	-103 174
Menkul Kıymetler, Mevduat	-102 268	119 638	-58 346	-304 552	-626 188
İç Borçlanma	202 783	57 518	-9 126	-282 255	41 158
Merkez Bankası	0	591	0	1 543	197
Ticari Bankalar	202 783	56 927	-9 126	-283 798	40 961
Eximbank	0	0	0	0	0
Dış Borçlanma	339 849	578 858	1 021 894	1 153 991	913 052
Kullanım	378 635	663 138	1 279 488	2 480 563	3 833 894
Ödemeler	-38 786	-84 280	-257 593	-1 326 572	-2 920 842
Hazine Bonosu	0	0	0	0	0
GSMH	53 518 332	78 282 967	125 596 129	176 483 953	280 551 000
KİT BORÇLANMA GEREĞİ / GSMH	-1.3	-2.4	-2.1	-0.3	0.3
BÜTÇE TRANS.HARİÇ KİT BG / GSMH	-1.8	-3.1	-3.0	-1.2	-0.6

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

(1) 233 Sayılı KHK kapsamındaki KİT'ler ve ÖİB kapsamındaki kuruluşlar dahildir.

(2) Gerçekleşme tahmini

TABLO 29
FON KAYNAK VE HARCAMALARI (CARİ FİYATLARLA)⁽¹⁾
(Milyar TL)

	1998	1999	2000	2001	2002 (2)
KAYNAKLAR	1 006 170	1 369 189	3 406 147	3 644 983	1 962 307
Vergi Gelirleri	871 230	1 110 662	1 906 158	3 349 844	1 552 794
Vergi Dışı Normal Gelirler	134 940	258 527	628 608	295 138	286 632
Sermaye Transferleri (Net)	0	0	871 380	0	122 881
ÖDEMELER	1 007 848	1 872 587	1 927 191	2 822 799	1 950 810
Cari Giderler	142 384	295 236	463 355	616 754	1 203 678
Faktör Giderleri (Net)	67 321	50 220	27 857	99 858	565 736
Sabit Sermaye Yatırımları	338 439	518 946	719 452	320 035	3 908
Cari Transferler (Net)	410 810	707 830	716 528	1 331 291	177 487
Sermaye Transferleri (Net)	48 894	300 354	0	454 860	0
BORÇLANMA GEREĞİ	-1 678	-503 398	1 478 955	822 184	11 497
FİNANSMAN	1 678	503 398	-1 478 955	-822 184	-11 497
Dış Borç Kullanımı	136 986	276 120	341 395	101 154	394 026
Dış Borç Ödemesi	-71 358	-34 971	-88 585	-142 993	-188 744
İç Borç-Alacak İlişkisi (Net)	151 982	249 147	-1 315 578	128 528	253 612
Kasa-Banka Değişimi	-215 932	13 102	-416 188	-908 873	-470 391

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı

(1) Kamu kesimi genel dengesine giren fonları kapsamaktadır. Fon kapsamı, tasfiyeler nedeniyle yıllar itibarıyla değişmektedir.

(2) Gerçekleşme tahmini

TABLO 30
KONSOLİDE BÜTÇE ÖDENEKLERİ,
HARCAMA VE GELİRLERİ
(Milyar TL)

	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
ÖDENEKLER					
Başlangıç	14 791 858	27 160 526	46 739 214	48 382 160	98 149 432
Yıl sonu	16 193 668	28 667 598	49 531 993	82 821 821	121 134 379
Cari Hizmet Ödenekleri					
Başlangıç Ödeneği	4 456 795	7 964 257	13 044 336	16 060 402	28 798 772
Yıl Sonu Ödeneği	5 450 298	9 144 143	14 746 589	21 873 008	34 167 750
Yatırım Ödenekleri					
Başlangıç Ödeneği	1 000 375	1 345 592	2 368 922	3 470 167	5 736 802
Yıl Sonu Ödeneği	1 260 465	1 781 131	3 093 038	5 010 051	8 805 887
Transfer Ödenekleri					
Başlangıç Ödeneği	10 432 784	19 617 832	34 507 478	33 298 096	71 378 549
Yıl Sonu Ödeneği	10 848 421	20 130 702	35 620 477	62 414 560	87 804 382
Hazine Yardımı					
Başlangıç	-1 098 096	-1 767 155	-3 181 522	-4 446 505	-7 764 691
Yıl Sonu	-1 365 516	-2 388 378	-3 928 111	-6 475 798	-9 643 640
HARCAMALAR	15 614 441	28 084 685	46 705 028	80 579 065	115 485 633
Cari Harcamalar	5 187 840	9 172 790	13 613 937	20 448 022	31 049 719
Yatırım Harcamaları	999 320	1 544 427	2 475 116	4 149 580	6 887 544
Transfer Harcamaları	9 427 281	17 367 468	30 615 975	55 981 463	77 548 370
GELİRLER	11 811 065	18 933 065	33 440 143	51 812 542	76 400 450
Vergiler	9 228 596	14 802 280	26 503 698	39 767 892	59 634 483
Vergi Dışı Gelirler	2 407 015	3 855 397	6 537 205	11 375 704	15 667 501
Katma Bütçe Gelirleri	175 454	275 388	399 240	668 946	1 098 466

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

(1) Geçici

TABLO 31
İÇ BORÇ STOKU (Milyar TL)

	1998	1999	2000	2001	2002
TAHVİLLER	5 771 980	19 683 392	34 362 937	102 127 926	112 849 835
Nakit	3 815 843	16 960 758	27 373 224	40 703 763	52 251 115
Nakit Dışı	1 956 137	2 722 634	6 989 713	61 424 163	60 598 720
KUR FARKLARI	0	0	0	0	0
BONOLAR	5 840 906	3 236 753	2 057 684	20 029 334	37 019 856
Nakit	5 695 942	3 236 754	2 049 388	17 649 743	37 019 856
Nakit Dışı	144 964	0	8 295	2 379 591	0
AVANS	0	0	0	0	0
TOPLAM	11 612 885	22 920 145	36 420 620	122 157 260	149 869 691

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Bu sayfa tabloların sunuş düzenine bağlı olarak boş bırakılmıştır.

TABLO 32.A
PARASAL YETKİLİLER- SEKTÖREL HESAPLAR
(Milyar TL)

VARLIKLAR	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
DIŞ VARLIKLAR	6 895 314	13 863 977	16 607 806	30 782 124	43 930 412
Uluslararası Standartta Olan Altın	316 497	546 029	675 727	1 485 813	1 593 058
Konvertibl Döviz	6 181 388	12 601 858	14 993 504	27 249 003	40 154 914
Diğer Dış Varlıklar	397 430	716 090	938 575	2 047 309	2 182 440
MERKEZİ YÖNETİMDEN ALACAKLAR	497 618	-204 502	871 056	34 523 915	50 822 424
Bütçe İle ilgili Kurumlar	878 011	1 134 690	1 746 265	34 698 719	52 049 741
Hazinece Çıkarılan Madeni Para	14 494	27 660	41 106	49 422	78 190
Hazine IMF Pozisyonu (2)	35 327	190 286	190 219	189 785	21 200 327
Hazineye Kısa Vadeli Avans	0	0	0	0	0
Devlet İç Borçlanma Senetleri	828 190	916 745	1 514 941	34 459 512	30 771 224
Tahkimle Aktifleştirilmiş Alacaklar	0	0	0	0	0
Hazinedeki Diğer Alacaklar (Net)	0	0	0	0	0
Değerleme Hesabı	-380 393	-1 339 192	-875 209	-174 804	-1 227 317
MALİ OLMAYAN KAMU GİRİŞİMLERİNDEN ALACAKLAR (3)	1 559	2 913	1 724	4 045	4 337
MEVDUAT BANKALARINDAN ALACAKLAR	2 072 423	3 087 688	6 543 409	9 665 218	3 106 797
Avans ve Reeskont	7 539	7 675	0	16 270	11 625
Ticari	7 539	7 675	0	16 270	11 625
Tarımsal	0	0	0	0	0
Orta Vadeli Sınai Krediler (Bankalar)	0	0	0	0	0
Tahvil Üzerine Avans	0	0	0	0	0
Bankalar Kanalıyla KİT' lere Verilen Krediler	0	0	0	0	0
Diğer Alacaklar (4)	2 064 884	3 080 013	6 543 409	9 648 948	3 095 173
DİĞER MALİ KURUMLARDAN ALACAKLAR	9 400	0	500 000	750 000	750 000
Kalkınma ve Yatırım Bankalarından Alacaklar	9 400	0	0	0	0
Banka Dışı Mali Kurumlardan Alacaklar	0	0	500 000	750 000	750 000
DAĞITILAMAYAN VARLIKLAR	236 788	622 652	704 766	1 798 855	1 616 640
T O P L A M	9 713 103	17 372 729	25 228 761	77 524 158	100 230 610

Kaynak: Merkez Bankası

(1) Kasım sonu itibarıyla

(2) Ekim 1999 tarihi itibarıyla, IMF Acil Yardım Takip Hesabı "Hazine IMF Pozisyonu"na ilave edilmiştir.

(3) Mali olmayan kamu girişimleri senetlerinin bankalar tarafından iskonto edilmesine ilişkin işlemler "Mevduat Bankalarından Alacaklar" olarak sınıflandırılırken, doğrudan mali olmayan kamu girişimlerine açılan krediler "Mali Olmayan Kamu Girişimlerinden Alacaklar" olarak gösterilmiştir.

(4) Daha önceki sunumda mevduat bankalarından "Diğer Alacaklar" kalemi içerisinde netleştirilen "Karşılaşan Swap İşlemlerinden TL Alacaklar" yine "Mevduat Bankalarından Alacaklar"da gösterilirken TL borçlar pasifte "Rezerv Dışı Yükümlülükler" içerisinde izlenmektedir.

TABLO 32.P
PARASAL YETKİLİLER-SEKTÖREL HESAPLAR
(Milyar TL)

YÜKÜMLÜLÜKLER	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
REZERV PARA (IMF tanımı)	3 505 543	6 922 733	10 118 478	18 064 107	21 845 920
Dolaşıma Çıkan Kağıt ve Madeni Para	1 342 249	2 416 757	3 810 101	5 330 279	8 100 401
Mevduat Bankaları Dışındaki Para	1 030 504	1 887 153	3 196 942	4 462 913	7 282 476
Bankalardaki Para	311 745	529 604	613 159	867 366	817 925
Bankalar Mevduatı	2 147 382	4 485 759	6 285 780	12 695 845	13 690 562
Mevduat Karşılıkları	1 648 021	3 066 363	3 933 904	7 754 497	8 465 573
Serbest Rezervler	499 361	1 419 396	2 351 876	4 941 348	5 224 989
Vadesiz Mevduat (TL)	15 912	20 218	22 597	37 984	54 957
Mali Olmayan Kamu Girişimleri	22	63	6	8	5 980
Yerel Yönetimler	15 630	19 366	21 180	32 786	36 905
Özel Sektör	48	82	109	301	583
Diğer Mali Kurumlar	212	708	1 302	4 890	11 488
VADELİ MEVDUAT	112 125	231 923	286 317	418 765	554 584
YABANCI PARA MEVDUATI	135 152	23 093	142 323	530 408	36 654
Banka Dışı Mali Kurumlar	134 190	22 598	138 622	517 752	20 201
Mali Olmayan Kamu Girişimleri	921	434	3 700	12 656	16 453
Yerel Yönetimler	41	61	0	0	0
BLOKE MEVDUATLAR	92	201	551	540	6
DIŞ YÜKÜMLÜLÜKLER	4 149 328	6 336 533	9 965 433	36 156 907	54 485 165
IMF Kredileri Kullanımı	121 307	212 789	2 488 445	19 640 037	32 634 515
IMF Acil Yardım Takip Hesabı (Hazine)	0	267 701	316 327	653 080	742 713
Dış Krediler	8 253	8 773	39 337	112 332	121 697
Kredi Mektuplu Döviz Mevduatı	4 005 516	5 819 582	7 062 991	15 557 117	20 730 362
Diğer Yerleşik Olmayanların Mevduatı	3 271	14 350	16 473	137 819	202 616
Muvakkat Alacaklılar (YP)	10 982	13 339	41 860	56 523	53 261
MERKEZİ YÖNETİM MEVDUATLARI	833 152	1 811 892	1 478 483	3 473 118	8 472 389
Genel ve Katma Bütçeli İdareler Mev.	694 813	1 685 276	960 820	2 171 336	6 524 542
Genel ve Katma Büt. İd. Proje Kredileri	37 224	45 057	160 532	482 662	510 922
Kamu İktisadi Kuruluşları (Kat. Büt. İdar.)	14	157	545	197	65
Resmi Sosyal Güvenlik Kurumları	0	0	0	0	0
Akreditif Bedelleri	1	1	6	0	0
Merkezi Yönetime Diğer Yükümlülükler	60 942	18 485	25 864	56 496	59 521
Bütçe Dışı Fonlar	40 157	62 918	330 715	762 427	1 377 338
REZERV DIŞI YÜKÜMLÜLÜKLER (2) (3)	0	0	0	7 200 100	7 421 750
SERMAYE VE REZERVLER	435 678	1 326 681	2 232 686	9 408 409	4 737 264
DAĞITILAMAYAN YÜKÜMLÜLÜKLER	542 034	719 673	1 004 490	2 271 804	2 676 881
T O P L A M	9 713 103	17 372 729	25 228 761	77 524 158	100 230 610

Kaynak: Merkez Bankası

(1) Kasım sonu itibarıyla

(2) Bankalarla yapılan ters repo anlaşmaları gereği satılan menkul kıymet karşılığı TL, gecelik işlemler ve karşılaştıran swap işlemleri düzeltmeleridir.

(3) Daha önceki sunumda mevduat bankalarından "Diğer Alacaklar" kalemi içerisinde netleştirilen "Karşılaştıran Swap İşlemlerden TL Alacaklar" yine "Mevduat Bankalarından Alacaklar"da gösterilirken, TL borçlar pasifte "Rezerv Dışı Yükümlülükler" içerisinde izlenmektedir. Ayrıca "Dağıtılamayan Yükümlülükler"de gösterilen bankalara olan gecelik kredilerden doğan yükümlülükler de "Rezerv Dışı Yükümlülükler"de izlenmesi nedeniyle zaman serileri değiştirilmiştir.

TABLO 33
MERKEZ BANKASI - KREDİLER
(Milyar TL)

KURUMSAL SEKTÖRLERE GÖRE	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
MERKEZİ YÖNETİM	0	0	0	0	0
Hazineye Kısa Vadeli Avans	0	0	0	0	0
Hazinedeki Diğer Alacaklar (net)	0	0	0	0	0
MALİ OLMAYAN KAMU GİRİŞİMLERİ	1 559	2 913	1 724	0	0
Hazine Kefaletini Haiz Bonolar	0	0	0	0	0
Kısa Vadeli Senet Reeskontu, Toprak Mahsulleri Ofisi, (TMO)	0	0	0	0	0
İktisadi Devlet Teşekkülleri, Diğer (İDT'nin Vadesinde Ödenmeyen Borç.)	1 559	2 913	1 724	0	0
İktisadi Devlet Teşekkülleri, Ticari Senetler	0	0	0	0	0
MALİ KURUMLAR	7 539	7 675	500 000	766 270	761 625
Mevduat Bankaları	7 539	7 675	0	16 270	11 625
Reeskont Kredileri	7 539	7 675	0	16 270	11 625
1211 S.K. 40/1-c Kap. Kul. Krediler	0	0	0	0	0
Diğer	0	0	0	0	0
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	0	0	0	0	0
Reeskont Kredileri	0	0	0	0	0
1211 S.K. 40/1-c Kap. Kul. Krediler	0	0	0	0	0
Diğer	0	0	0	0	0
Banka Dışı Mali Kurumlar	0	0	500 000	750 000	750 000
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu	0	0	500 000	750 000	750 000
YURTDIŞI (2)	395 517	713 247	935 207	2 041 090	2 174 778
T O P L A M	404 615	723 836	1 436 931	2 807 360	2 936 403

Kaynak: Merkez Bankası

Not: Bu tablo Merkez Bankası Kanunu'nda 25 Nisan 2001 tarih, 4651 sayılı kanunla yapılan değişiklik nedeniyle yeniden düzenlenmiştir.

(1) Kasım sonu itibarıyla

(2) Dış krediler içerisinde yer alan Irak'a verilen krediler 1999/12 den itibaren Merkez Bankası Bilançosu'nda "Takipteki Alacaklar" hesabına aktarılmış olup, "Yurtdışı" rakamı özgün bilanço ile farklılık göstermektedir.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TABLO 34
MERKEZ BANKASI - MEVDUAT
(Milyar TL)

KURUMSAL SEKTÖRLERE GÖRE	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
MERKEZİ YÖNETİM	772 209	1 793 407	1 452 613	3 416 622	8 412 867
Genel ve Katma Bütçeli İdareler	694 726	1 685 276	960 820	2 171 336	6 524 542
TL	213 244	61 657	249 163	673 900	2 824 958
YP	481 483	1 623 619	711 658	1 497 437	3 699 584
Genel ve Katma Büt.İd. Proje Kredileri	37 311	45 057	160 532	482 662	510 922
TL	0	0	0	0	0
YP	37 311	45 057	160 532	482 662	510 922
Kamu İktisadi Kurumları	14	157	545	197	65
TL	14	157	545	197	65
YP	0	0	0	0	0
Kanunla Kur. Sosyal Güv. Kurumları	0	0	0	0	0
Bütçe Dışı Fonlar	40 157	62 918	330 715	762 427	1 377 338
TL	16 541	31 145	115 092	100 985	140 514
YP	23 617	31 773	215 624	661 442	1 236 824
MALİ KURUMLAR	2 283 491	4 510 567	6 426 197	13 227 062	13 722 304
Bankalar Mevduatı	2 147 382	4 485 759	6 285 780	12 695 845	13 690 562
Mevduat Karşılıkları	1 648 021	3 066 363	3 933 904	7 754 497	8 465 573
TL	694 261	1 022 571	1 404 157	1 626 371	1 652 655
YP	953 760	2 043 792	2 529 747	6 128 126	6 812 918
Serbest Rezervler	499 361	1 419 396	2 351 876	4 941 348	5 224 989
Mevduat Bankaları (YP)	411 377	954 589	1 741 866	4 050 434	3 197 759
Mevduat Bankaları (TL)	87 985	464 807	610 011	890 914	2 027 230
Diğer Mali Kurumlar	136 109	24 809	140 417	531 217	31 742
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	10 330	14 570	24 464	171 521	5 963
TL	205	658	674	1 718	2 410
YP	10 125	13 912	23 790	169 803	3 553
Banka Dışı Mali Kur. Tas.Mev.Sig.Fonu	124 072	8 735	115 460	351 120	17 571
TL (Vadesiz)	7	49	628	3 172	924
YP	124 065	8 686	114 832	347 948	16 648
Özel Finansman Kuruluşları (ÖFK)	1 697	1 497	438	8 519	8 154
Yetkili Döviz Müesseseleri	10	6	55	57	54
MALİ OLMAYAN KAMU GİRİŞİMLERİ	943	496	3 706	12 664	22 433
İktisadi Devlet Teşekkülleri	943	496	3 706	12 664	22 433
TL (Vadesiz)	22	63	6	8	5 980
YP	921	434	3 700	12 656	16 453
YEREL YÖNETİMLER	15 671	19 427	21 180	32 786	36 905
TL (Vadesiz)	15 630	19 366	21 180	32 786	36 905
YP	41	61	0	0	0
ÖZEL SEKTÖR (TL)	48	82	109	301	583
BLOKE MEVDUATLAR	88	197	547	536	2
YURTDIŞI YERLEŞİKLER MEVDUATI	4 010 850	5 952 919	9 319 927	28 861 496	33 108 919
Kredi Mektuplu Döviz Mevduatı	4 005 516	5 819 582	7 062 991	15 557 117	20 730 362
Diğer Mevduat (TL+YP)	5 334	133 336	2 256 936	13 304 380	12 378 556
DIĞER MEVDUAT	36	270	22 840	1 766	313
T O P L A M	7 083 337	12 277 365	17 247 120	45 553 233	55 304 326

Kaynak: Merkez Bankası

(1) Kasım sonu itibarıyla

TABLO 35.A
MEVDUAT BANKALARI - SEKTÖREL HESAPLAR
(Milyar TL)

VARLIKLAR	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
REZERVLER	2 433 422	4 544 384	5 765 793	10 712 903	12 022 530
Para	311 745	529 604	613 159	867 366	812 355
Merkez Bankasındaki Mevduatlar	2 121 677	4 014 780	5 152 634	9 845 537	11 210 175
Mevduat Karşılıkları	1 723 330	3 061 460	3 919 581	7 683 120	9 014 786
Serbest Rezervler	398 347	953 320	1 233 053	2 162 417	2 195 389
MERKEZ BANKASINDAN DİĞER					
ALACAKLAR	5	5 064	58 519	1 125 664	1 673 928
Swap ve Repo Anlaşmaları Altında					
TCMB'den Alınan Krediler (Net)	0	0	0	1 053 000	1 599 500
Diğer Alacaklar	5	5 064	58 519	72 664	74 428
DIŞ VARLIKLAR (2)	3 661 849	8 077 676	11 514 031	17 745 631	18 708 085
MERKEZİ YÖNETİMDEN ALACAKLAR	9 839 255	23 147 513	35 251 297	62 069 905	76 897 162
Bütçe ile İlgili Kurumlar	9 816 120	23 147 513	35 251 297	62 069 905	76 897 162
Merkezi Yönetime Verilen Krediler	14 756	129 979	233 179	1 291 552	636 778
Merkezi Yönetimce Çıkar. Bono ve Tahviller	5 290 340	12 460 479	19 537 667	60 142 152	74 697 208
Merkezi Yönetimden Diğer Alacaklar	4 511 025	10 557 055	15 480 451	636 201	1 563 176
Bütçe Dışı Kurumlar	23 135	0	0	0	0
Bütçe Dışı Fonlardan Alacaklar	23 135	0	0	0	0
MALİ OLMAYAN KAMU GİRİŞİMLERİNDEN					
ALACAKLAR	289 798	624 513	540 897	389 750	153 082
KİT'lere Verilen Krediler	283 376	602 091	531 169	378 973	146 762
KİT'lerce Çıkarılan Bono ve Tahviller	0	0	0	0	0
KİT'lere İştirakler	264	0	0	0	0
KİT'lerden Diğer Alacaklar	6 159	22 422	9 728	10 777	6 320
YEREL YÖNETİMLERDEN ALACAKLAR (2)	19 539	21 998	47 595	111 896	66 479
DİĞER MALİ KURUMLARDAN ALA. (2)	323 065	1 083 733	2 057 450	1 998 441	2 958 485
Kalkınma ve Yatırım Bankalarından Alacaklar	204 123	584 617	719 186	1 054 441	1 013 944
Banka Dışı Mali Kurumlardan Alacaklar	118 942	499 116	1 338 264	944 000	1 944 541
ÖZEL GİRİŞİMLERDEN ALACAKLAR	11 493 241	16 564 768	28 515 417	35 456 001	35 120 352
Özel Girişimlere Verilen Krediler	10 774 212	15 390 632	25 561 979	30 776 161	29 067 207
Özel Girişimlerce Çıkarılan Bono ve Tahviller	0	3 121	73 681	210 553	313 986
Özel Girişimlere İştirakler	433 531	866 944	2 305 468	2 992 877	4 892 116
Özel Girişimlerden Diğer Alacaklar	285 499	304 071	574 289	1 015 002	847 043
YURTİÇİ BANKALARARASI ALACAKLAR (2)	1 321 272	2 230 113	6 232 183	3 163 943	2 706 117
BANKALARARASI PARA PİYASASINDAN					
ALACAKLAR (3)	-	588 573	1 550 475	7 727 662	6 637 558
DAĞITILAMAYAN VARLIKLAR (2)	6 062 699	11 254 674	11 384 199	22 170 809	33 844 932
T O P L A M	35 444 144	68 143 009	102 917 856	162 211 197	190 788 710

Kaynak: Merkez Bankası

Not: Temmuz 2002 tarihinden itibaren veriler enflasyon muhasebesine göre düzeltilmiştir.

- (1) Kasım sonu itibarıyla
- (2) Şubat 2002 tarihinden itibaren ters repo işlemlerinden alacaklar dahil edilmiştir.
- (3) Ekim 1999 tarihine kadar "Dağıtılamayan Varlıklar" içerisinde gösterilmektedir.

TABLO 35.P
MEVDUAT BANKALARI - SEKTÖREL HESAPLAR
(Milyar TL)

YÜKÜMLÜLÜKLER	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
VADESİZ MEVDUAT	1 386 552	2 802 444	4 187 375	6 338 666	6 537 731
Özel Sektör	1 027 951	1 768 022	2 560 104	4 837 154	4 937 388
Yerel Yönetimler	121 498	211 825	306 051	442 900	300 207
Mali Olmayan Kamu Girişimleri	155 782	237 657	405 226	639 245	478 192
Diğer Mali Kuruluşlar (2)	81 322	584 940	915 994	419 367	821 944
VADELİ MEVDUAT (3)	9 138 355	17 650 540	24 519 296	35 910 439	44 987 415
Özel Sektör	8 710 732	16 924 894	23 513 970	33 691 720	41 804 040
Yerel Yönetimler	35 280	69 421	128 104	204 700	509 520
Mali Olmayan Kamu Girişimleri	271 439	223 872	435 847	872 340	1 846 576
Diğer Mali Kuruluşlar (2)	120 905	432 353	441 375	1 141 679	827 279
REPO İŞLEMLERİNDEN SAĞLANAN FONLAR(4)	-	-	-	-	5 131 255
Özel Sektör	-	-	-	-	2 185 968
Yerel Yönetimler	-	-	-	-	5 976
Mali Olmayan Kamu Girişimleri	-	-	-	-	97 740
Diğer Mali Kuruluşlar	-	-	-	-	2 841 571
YURTIÇİ YERLEŞİKLERİN YP MEVDUATI (3)	8 654 300	18 397 862	25 277 821	59 596 905	67 080 036
MEVDUAT SERTİFİKALARI	16	14	0	0	0
ÇIKARILMIŞ MENKUL KIYMETLER (5)	122 772	18	18	18	18
DIŞ YÜKÜMLÜLÜKLER (4)	4 605 871	9 787 234	15 466 169	14 383 093	14 162 113
MERKEZİ YÖNETİM MEVDUATLARI	1 495 345	2 961 467	5 053 033	6 163 034	9 088 276
Bütçeye Ait Hesaplar ve Resmi Sosyal					
Güvenlik Kurumları (4)	605 248	1 010 825	1 589 103	2 195 408	4 230 972
Bütçe Dışı Fon Hesapları (2)	890 097	1 950 642	3 463 930	3 967 626	4 857 304
TCMB'YE YÜKÜMLÜLÜKLER	1 715 748	2 334 558	5 599 584	5 823 385	325 310
Bankalararası Mevduat, Merkez Bankası	155 887	303 419	582 127	168 560	264 278
Alınan Krediler, TCMB	11 661	13 056	0	157 088	0
Muhtelif Borçlar, TCMB (6)	0	48 164	43 536	61 570	60 709
Alacaklı Geçici Hesaplar, TCMB (6)	0	219	19	11 467	323
Repo Anlaşmalarından Kaynaklanan Menkul Kıymet Borçları (4)	1 548 200	1 969 700	4 973 902	5 424 700	0
ÖZKAYNAKLAR (7)	3 944 351	6 644 759	9 627 597	21 348 272	30 816 498
YURTIÇİ BANKALARARASI YÜK. (4)	1 793 121	2 725 345	6 999 611	4 682 171	4 524 581
BANKALARARASI PARA PİYASASINDAN ALINAN BORÇLAR (8)	--	873 746	1 505 376	3 978 779	3 109 594
DAĞITILAMAYAN YÜKÜMLÜLÜKLER (4)	2 587 714	3 965 022	4 681 976	3 986 435	5 025 883
T O P L A M	35 444 144	68 143 009	102 917 856	162 211 197	190 788 710

Kaynak: Merkez Bankası

Not: Temmuz 2002 tarihinden itibaren veriler enflasyon muhasebesine göre düzeltilmiştir.

(1) Kasım sonu itibarıyla

(2) "Bütçe Dışı Fon Hesapları" içerisinde yer alan Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na ait TL mevduatlar banka dışı mali kuruluşlar mevduatı olarak sınıflandırılmış ve vade gruplarına göre ayrıştırılarak "Vadesiz" ve "Vadeli Mevduatlar" içerisine ilave edilmiştir. Zaman serileri Aralık 1999 tarihinden itibaren değiştirilmiştir.

(3) "Vadeli Mevduat"lar, mevduatın yanında Bankalar Kanunu'nda mevduat olarak tanımlanmayan muhtelif alacaklar ve alacaklı geçici hesaplar gibi banka yükümlülüklerini de içermektedir. Bu nedenle kurumsal sektörler için banka hesaplarındaki mevduat tanımına giren rakamlar resmen açıklanan mevduat rakamlarından farklıdır. Adı geçen yükümlülüklerin YP tutarları ayrıştırılarak "Yurtiçi Yerleşiklerin YP Mevduatları"na dahil edilmiştir. Zaman serileri Ekim 1999 tarihinden itibaren değiştirilmiştir.

(4) Tek Düzen Hesap Planı'nda yapılan değişiklikle Şubat 2002 tarihinden başlamak üzere, daha önce bilanço dışında izlenen bankaların repo ve ters repo işlemlerine ilişkin kalemler bilançolara dahil edilmiştir. Repo işlemlerinden sağlanan fonların sektörel dağılımları yapılmıştır.

(5) Ekim 1999 tarihine kadar Türk Lirası-Yabancı Para ayrımı olmayan "Çıkarılmış Menkul Kıymetler" in yabancı para tutarı bu tarihten itibaren "Diş Yükümlülükler"e alınmıştır.

(6) Ekim 1999 tarihine kadar "Dağıtılamayan Yükümlülükler" de yer alan kalemler, bu tarihten itibaren "TCMB'ye Yükümlülükler" bölümünde izlenmeye başlanmıştır.

(7) Mevduat Bankaları Bilançosu'nda (Tek Düzen Hesap Planı'na Göre) yer alan "Özkaynaklar" a ek olarak varlık ve yükümlülüklerdeki karşılıklar kalemi kapsamaktadır.

(8) Ekim 1999 tarihine kadar "Dağıtılamayan Yükümlülükler" içerisinde yer almaktadır.

TABLO 36.A
MEVDUAT BANKALARI- MEVDUAT
(Milyar TL)

KURUMSAL SEKTÖRLERE GÖRE	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
MERKEZİ YÖNETİM	774 435	1 413 780	2 343 643	2 839 837	5 374 949
Sos. Güven. Kur. ve Bütçeye Ait Hes.	520 661	899 465	1 445 107	2 129 619	4 111 112
Resmi Kurumlar	249 699	583 769	999 491	970 340	2 361 102
Diğer Kurumlar	270 962	315 696	445 616	1 159 279	1 750 010
Bütçe Dışı Fonlar	253 774	514 315	898 536	710 218	1 263 837
MALİ KURULUŞLAR MEVDUATI	2 506 266	5 556 650	9 978 496	7 432 978	4 182 399
Bankalararası Mevduat	2 304 040	4 524 572	8 603 114	5 282 511	2 662 003
Merkez Bankası	155 887	303 419	582 127	168 560	264 278
Yurtdışı Bankalar	1 251 885	2 146 669	2 300 735	1 840 924	440 373
Yurtiçi Bankalar	896 268	2 074 484	5 720 252	3 273 027	1 957 352
Diğer Mali Kuruluşlar Mev.	202 226	1 032 078	1 375 382	2 150 467	1 520 396
Kalkınma ve Yatırım Bank.	99 794	212 858	182 508	242 466	299 558
Banka Dışı Mali Kurumlar	102 433	819 220	1 192 874	1 908 001	1 220 838
MALİ OLMAYAN KAMU GİRİŞİMLERİ	419 925	456 828	832 170	1 501 357	2 323 105
YEREL YÖNETİMLER	156 777	280 624	433 268	642 796	809 727
ÖZEL SEKTÖR	18 096 505	36 714 634	50 584 215	96 296 111	111 912 066
Tasarruf Mevduatı, Gerçek Kişiler	6 409 386	13 310 026	17 841 397	27 265 629	33 150 440
Ticari Kurumlar	1 507 045	2 580 860	4 337 377	5 830 017	6 673 391
Diğer Kurumlar	1 525 759	2 685 924	3 610 798	4 405 422	5 675 064
Yurtiçi Yerleşiklerin Yabancı Para Mev.	8 629 411	17 697 450	24 639 796	58 713 932	66 337 302
Mevduat Sertifikaları	16	14	0	0	0
Altın Depo Hesabı (YP)	24 889	440 360	154 847	81 111	75 869
YURTDIŞI YERLEŞİKLER MEVDUATI	962 915	869 283	771 191	1 808 497	2 341 370
T O P L A M	22 916 822	45 291 799	64 942 983	110 521 576	126 943 616

Kaynak: Merkez Bankası

(1) Kasım sonu itibarıyla

TABLO 36.B
MEVDUAT BANKALARI- MEVDUAT
(Milyar TL)

TÜRLERİNE GÖRE	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
TASARRUF MEVDUATI	6 425 226	13 340 756	17 888 051	27 365 541	33 302 781
Vadesiz	326 004	633 117	905 778	1 586 698	2 008 439
Vadeli	6 099 222	12 707 639	16 982 273	25 778 843	31 294 342
TİCARİ KURUMLAR MEVDUATI	2 085 866	3 640 644	5 813 377	8 117 695	9 677 953
Vadesiz	877 453	1 421 368	2 077 426	3 540 384	3 334 605
Vadeli	1 208 414	2 219 276	3 735 951	4 577 311	6 343 348
DİĞER KURUMLAR MEVDUATI (2)	2 038 104	3 914 999	5 636 461	7 572 504	9 360 220
Vadesiz	406 716	959 208	1 871 527	1 995 838	2 329 615
Vadeli	1 631 388	2 955 791	3 764 934	5 576 666	7 030 605
Bilgi İçin: Fonlar	183 961	789 579	1 425 859	1 753 774	1 518 340
RESMİ KURUMLAR MEVDUATI	364 531	796 961	1 322 941	1 461 832	3 090 613
Vadesiz	291 929	618 585	947 514	817 189	1 588 514
Vadeli	72 602	178 376	375 427	644 643	1 502 099
MEVDUAT SERTİFİKALARI	16	14	0	0	0
Vadesiz	16	14	0	0	0
Vadeli	0	0	0	0	0
DÖVİZ TEVDİAT HESAPLARI	9 574 358	18 420 635	25 341 684	60 397 916	68 474 619
Vadesiz	2 036 166	3 117 982	3 762 642	10 799 780	14 454 999
Vadeli	7 538 192	15 302 653	21 579 042	49 598 136	54 019 620
ALTIN DEPO HESAPLARI (YP)	24 889	440 360	154 847	81 111	75 869
Vadesiz	0	33 682	22 516	17 069	31 632
Vadeli	24 889	406 678	132 331	64 042	44 237
BANKALARARASI MEVDUAT	2 403 833	4 737 430	8 785 622	5 524 977	2 961 561
T.C. Merkez Bankası	155 887	303 419	582 127	168 560	264 278
Kamu Mevduat Bankaları	72 454	134 796	539 426	319 551	118 108
Özel Mevduat Bankaları	823 814	1 481 298	4 359 283	2 884 927	1 709 262
Yabancı Mevduat Bankaları (3)	--	458 390	821 543	68 549	129 982
Kamu ve Özel Kalkınma ve Yatırım Bankaları (4)	99 794	191 110	177 414	190 904	297 154
Yabancı Kalkınma ve Yatırım Bankaları(4)	--	21 748	5 094	51 562	2 404
Yurtdışındaki Bankalar	1 251 885	2 146 669	2 300 735	1 840 924	440 373
Özel Kanunla Mevduat Kabulüne Yetkili Kuruluşlar	0	0	0	0	0
T O P L A M	22 916 822	45 291 799	64 942 983	110 521 576	126 943 616

Kaynak: Merkez Bankası

(1) Kasım sonu itibarıyla

(2) "Diğer Kurumlar Mevduatı" içerisinde gösterilen bütçe dışı fonlar mevduatı para arzına dahil edilmemektedir. Ancak banka dışı mali kuruluş olarak sınıflandırılan Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun bankalardaki mevduatı Aralık 1999 tarihinden itibaren ayrıştılarak para arzına dahil edilmiştir.

(3) Ekim 1999 tarihine kadar "Yabancı Mevduat Bankaları", "Özel Mevduat Bankaları" içerisinde izlenmektedir.

(4) "Kamu ve Özel Kalkınma ve Yatırım Bankaları" ile "Yabancı Kalkınma ve Yatırım Bankaları", Ekim 1999 tarihine kadar "Kalkınma ve Yatırım Bankaları" olarak tek başlıkta izlenmiştir.

TABLO 37.A
KALKINMA VE YATIRIM BANKALARI - SEKTÖREL HESAPLAR
(Milyar TL)

VARLIKLAR	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
REZERVLER	457 081	893 749	1 123 502	1 543 159	1 401 789
Para	134	578	486	193	135
Merkez Bankasındaki Mevduat	6 503	10 278	21 770	151 049	24 864
Mevduat Bankalarından Alacaklar	450 444	882 893	1 101 246	1 391 917	1 376 790
Mevduat Bankalarının Çıkarılan Menkul Değ.	0	0	0	0	0
Mevduat Bankalarına Verilen Krediler	450 444	882 577	1 101 246	1 391 917	1 374 614
Mevduat Bankalarından Diğer Alac. (2)(3)	0	316	0	0	2 176
MERKEZ BANKASINDAN DİĞER ALAC.	0	0	0	0	157
DIŞ VARLIKLAR (3)	340 744	620 453	728 275	1 580 205	1 247 796
MERKEZİ YÖNETİMDEN ALACAKLAR	95 434	333 728	395 100	434 307	898 314
Bütçe ile İlgili Kurumlar	95 434	333 728	395 100	434 307	898 314
Merkezi Yönetime Verilen Krediler	0	0	0	0	0
Merkezi Yönetimce Çıkarılan Bono ve Tah.	76 694	298 693	349 818	331 947	819 386
Merkezi Yönetimden Diğer Alacaklar (3)	18 740	35 035	45 282	102 360	78 928
Bütçe Dışı Kurumlar	0	0	0	0	0
Bütçe Dışı Fonlardan Alacaklar	0	0	0	0	0
MALİ OLMAYAN KAMU GİRİŞİMLERİNDEN ALACAKLAR	11 148	42 292	24 828	28 905	35 415
KİT'lere Verilen Krediler	0	0	0	0	0
KİT'lerce Çıkarılan Tahviller	0	0	0	0	0
KİT'lere İştirakler	71	0	0	0	0
KİT'lerden Diğer Alacaklar (3)	11 077	42 292	24 828	28 905	35 415
YEREL YÖNETİMLERDEN ALACAKLAR (3)	93 048	387 173	715 009	919 904	892 723
BANKA DIŞI MALİ KURUMLARDAN ALACAKLAR (3)	6 825	34 757	36 495	55 947	125 993
ÖZEL SEKTÖRDEN ALACAKLAR	572 992	824 653	1 069 946	1 883 233	2 243 811
Özel Sektöre Verilen Krediler	562 371	788 272	1 032 357	1 841 590	2 098 577
Özel Girişimlerce Çıkarılan Tahviller	0	0	0	0	0
Özel Girişimlere İştirakler	5 263	14 946	18 065	26 092	133 243
Özel Sektörden Diğer Alacaklar (3)	5 358	21 435	19 524	15 551	11 991
KALKINMA VE YATIRIM BANKALARI ARASI ALACAKLAR (3)	6 993	13 463	30 823	39 141	41 727
BANKALARARASI PARA PİYASASINDAN ALACAKLAR (4)	---	12 169	199 672	803 572	1 068 660
DAĞITILAMAYAN VARLIKLAR (2)	169 247	285 735	341 726	844 230	894 696
T O P L A M	1 753 511	3 448 172	4 665 376	8 132 603	8 851 081

Kaynak: Merkez Bankası

Not: Temmuz 2002 tarihinden itibaren veriler enflasyon muhasebesine göre düzeltilmiştir.

(1) Kasım sonu itibarıyla

(2) Ekim 1999 tarihine kadar bilançoda muhtelif alacaklar ve borçlu geçici hesaplar içerisinde izlenen Kalkınma ve Yatırım Bankaları'nın mevduat bankalarından diğer alacakları ayrıştırılarak "Mevduat Bankalarından Alacaklar" içerisinde dahil edilmiştir.

(3) Şubat 2002 tarihinden itibaren ters repo işlemlerinden alacaklar dahil edilmiştir.

(4) Ekim 1999 tarihine kadar "Dağıtılamayan Varlıklar" içerisinde gösterilmektedir.

TABLO 37.P
KALKINMA VE YATIRIM BANKALARI - SEKTÖREL HESAPLAR
(Milyar TL)

YÜKÜMLÜLÜKLER	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
VADELİ MEVDUAT (2)	3 427	329 933	359 186	1 070 079	715 345
Özel Sektör	3 321	28 349	14 554	100 360	58 412
Mali Olmayan Kamu Girişimleri	107	0	0	0	0
Yerel Yönetimler (3)	-	298 640	339 578	946 722	532 156
Banka Dışı Mali Kuruluşlar (4)	-	2 944	5 054	22 997	124 777
REPO İŞLEMLERİNDEN SAĞLANAN FONLAR (5)	-	-	-	-	30 871
Özel Sektör	-	-	-	-	30 871
Mali Olmayan Kamu Girişimleri	-	-	-	-	0
Yerel Yönetimler	-	-	-	-	0
Banka Dışı Mali Kuruluşlar	-	-	-	-	0
YURTİÇİ YERLEŞİKLERİN YP MEVDUATLARI (6)	0	2 321	23 707	44 186	77 879
ÇIKARILMIŞ MENKUL KIYMETLER (7)	103 968	29	28	6	2
DIŞ YÜKÜMLÜLÜKLER (5)	271 790	1 096 690	1 482 777	2 639 960	2 560 559
MERKEZİ YÖNETİM MEVDUATI	214 128	180 585	244 503	518 777	579 673
Resmi Sosyal Güvenlik Kur. ve Bütçeye					
Ait Hesaplar (5)	185 242	130 760	178 396	416 469	489 041
Bütçe Dışı Fonlar Hesabı	28 886	49 825	66 107	102 308	90 632
PARASAL SEKTÖRE YÜKÜMLÜLÜKLER(5)	558 421	771 994	977 915	1 115 848	1 121 020
Merkez Bankasına Yükümlülükler	56 832	81 806	100 023	224 550	184 156
Mevduat Bankalarına Olan Yükümlülükler	501 589	690 188	877 892	891 298	936 864
KALKINMA VE YATIRIM BANKALARI ARASI YÜKÜMLÜLÜKLER (5)	0	0	0	0	0
ÖZKAYNAKLAR (8)	383 920	763 256	1 298 004	2 204 364	3 252 535
BANKALARARASI PARA PİYASASINDAN ALINAN BORÇLAR (9)	-	52 050	116 286	64 952	38 154
DAĞITILAMAYAN YÜKÜMLÜLÜKLER(5)	217 857	251 314	162 970	474 431	475 042
T O P L A M	1 753 511	3 448 172	4 665 376	8 132 603	8 851 081

Kaynak: Merkez Bankası

Not: Temmuz 2002 tarihinden itibaren veriler enflasyon muhasebesine göre düzeltilmiştir.

(1) Kasım sonu itibarıyla

(2) Kalkınma ve Yatırım Bankaları mevduat kabul etmemesine karşın bazı yükümlülükleri, Parasal Durum'daki sınıflandırmaya sadık kalmak için mevduat olarak nitelendirilmiştir.

(3) Ekim 1999 tarihine kadar "Merkezi Yönetim Mevduatları" ve/veya "Dağıtılamayan Yükümlülükler" içerisinde izlenen Kalkınma ve Yatırım Bankaları'nın yerel yönetimlere olan TL yükümlülükleri ayrıştırılarak "Vadeli Mevduat" içerisine alınmıştır.

(4) Ekim 1999 tarihine kadar "Dağıtılamayan Yükümlülükler" içerisinde yer alan Kalkınma ve Yatırım Bankaları'nın banka dışı mali kuruluşlara olan TL yükümlülükleri ayrıştırılarak "Vadeli Mevduat" içerisine alınmıştır.

(5) Tek Düzen Hesap Planı'nda yapılan değişikliklerle Şubat 2002 tarihinden başlamak üzere, daha önce bilanço dışında izlenen bankaların repo ve ters repo işlemlerine ilişkin kalemler bilançolara dahil edilmiştir. Repo işlemlerinden sağlanan fonların sektörel dağılımları yapılmıştır.

(6) Kalkınma Yatırım Bankaları'nın alacaklı geçici hesaplar ve muhtelif alacaklar içerisinde yer alan YP yükümlülükleri ayrıştırılarak Ekim 1999 tarihinden itibaren "Yerleşiklerin YP Mevduatları" içerisinde izlenmeye başlanmıştır.

(7) Ekim 1999 tarihine kadar Türk Lirası-Yabancı Para ayrımı yapılamayan "Çıkarılmış Menkul Kıymetler" in yabancı para tutarı bu tarihten itibaren "Dış Yükümlülükler"e alınmıştır.

(8) Kalkınma ve Yatırım Bankaları Bilançosu'nda (Tek Düzen Hesap Planı'na Göre) yer alan "Özkaynaklar"a ek olarak varlık ve yükümlülüklerdeki "Karşılıklar" kalemi kapsamaktadır.

(9) Ekim 1999 tarihine kadar "Dağıtılamayan Yükümlülükler" içerisinde yer almaktadır.

TABLO 38
KALKINMA VE YATIRIM BANKALARI - KREDİLER
(Milyar TL)

KURUMSAL SEKTÖRLERE GÖRE	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
MERKEZİ YÖNETİM	0	0	0	0	0
MALİ OLMAYAN KAMU GİRİŞİMLERİ	0	0	0	0	0
YEREL YÖNETİMLER	93 048	387 007	714 830	919 600	892 561
MALİ KURULUŞLAR	304 181	529 545	774 529	1 403 874	1 391 957
Mevduat Bankaları	292 119	497 781	735 057	1 346 441	1 315 651
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	6 949	12 799	30 035	39 141	41 727
Banka Dışı Mali Kuruluşlar (2)	5 113	18 965	9 437	18 292	34 579
T.C.Merkez Bankası	-	0	0	0	0
ÖZEL SEKTÖR	562 371	788 272	1 032 357	1 841 590	2 098 577
Personele Verilen Krediler	3 384	6 170	7 479	10 796	9 490
Şirketler ve Bireysel İşletmeler	457 176	777 234	1 017 847	1 822 857	2 078 064
Diğer	101 811	4 868	7 031	7 937	11 023
YURTDIŞI	271 770	552 256	636 133	1 163 802	1 123 608
T O P L A M	1 231 369	2 257 080	3 157 849	5 328 866	5 506 703

Kaynak: Merkez Bankası

(1) Kasım sonu itibarıyla

(2) "Banka Dışı Mali Kuruluşlar", sigorta şirketleri, özel finans kurumları ve diğer mali kuruluşları kapsamaktadır.

TABLO 39
MEVDUAT BANKALARI- KREDİLER
(Milyar TL)

KURUMSAL SEKTÖRLERE GÖRE	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
MERKEZİ YÖNETİM	14 756	129 979	233 179	1 291 552	636 778
MALİ OLMAYAN KAMU GİRİŞİMLERİ	283 376	602 091	531 169	378 973	146 762
YEREL YÖNETİMLER	19 539	21 916	42 349	77 603	65 369
MALİ KURULUŞLAR	353 162	611 592	735 207	1 016 370	1 002 543
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	158 149	550 301	624 751	878 257	906 415
Banka Dışı Mali Kuruluşlar (2)	19 417	29 147	25 525	57 262	83 999
Yurtiçi Bankalararası Krediler	175 596	32 144	84 931	80 851	12 129
T.C.Merkez Bankası	--	0	0	0	0
ÖZEL SEKTÖR	10 774 212	15 390 632	25 561 979	30 776 161	29 067 207
Hanehalkı	1 484 125	2 222 896	6 855 284	4 939 445	6 569 649
Tüketici Kredileri	699 158	1 004 315	4 602 942	2 336 850	2 673 183
Kredi Kartları	642 141	1 137 591	2 151 724	2 556 936	3 829 466
Personele Verilen Krediler	142 826	80 990	100 618	45 659	67 000
Şirketler ve Bireysel İşletmeler	8 722 594	10 435 244	15 459 400	22 609 348	19 163 536
Tarım Satış Kooperatifleri (3)	--	632 786	1 452 342	1 890 718	2 078 587
Tarım Kredi Kooperatifleri (3)	--	483 150	705 716	217 198	51 418
Diğer	567 493	1 616 556	1 089 237	1 119 452	1 204 017
YURTDIŞI	272 927	210 856	268 290	411 508	574 743
T O P L A M	11 717 970	16 967 066	27 372 173	33 952 167	31 493 402

Kaynak: Merkez Bankası

(1) Kasım sonu itibarıyla

(2) "Banka Dışı Mali Kuruluşlar", sigorta şirketleri, özel finans kurumları ve diğer mali kuruluşları kapsamaktadır.

(3) "Tarım Satış ve Tarım Kredi Kooperatiflerine Verilen Krediler" Ekim 1999 tarihine kadar "Özel Sektör- Diğer" kalemi içinde yer almaktadır.

TABLO 40
BANKACILIK SEKTÖRÜ – YURTIÇİ KREDİ HACMİ
(Milyar TL)

	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
MERKEZ BANKASI (Dolaysız Krediler)	1 559	2 913	501 724	750 000	750 000
Merkezi Yönetim	0	0	0	0	0
Mali Olmayan Kamu Girişimleri	1 559	2 913	1 724	0	0
Bankadışı Mali Kurumlar	0	0	500 000	750 000	750 000
MEVDUAT BANKALARI	11 111 299	16 173 765	26 394 201	32 581 551	30 000 115
Merkezi Yönetim	14 756	129 979	233 179	1 291 552	636 778
Mali Olmayan Kamu Girişimleri	283 376	602 091	531 169	378 973	146 762
Yerel Yönetimler	19 539	21 916	42 349	77 603	65 369
Bankadışı Mali Kurumlar	19 417	29 147	25 525	57 262	83 999
Özel Sektör	10 774 212	15 390 632	25 561 979	30 776 161	29 067 207
KALKINMA VE YATIRIM BANKALARI	660 532	1 194 244	1 756 624	2 779 482	3 025 717
Merkezi Yönetim	0	0	0	0	0
Mali Olmayan Kamu Girişimleri	0	0	0	0	0
Yerel Yönetimler	93 048	387 007	714 830	919 600	892 561
Bankadışı Mali Kurumlar	5 113	18 965	9 437	18 292	34 579
Özel Sektör	562 371	788 272	1 032 357	1 841 590	2 098 577
T O P L A M	11 773 390	17 370 922	28 652 549	36 111 033	33 775 832

Kaynak: Merkez Bankası

Not: Bankalararası krediler, kredi hacmi rakamlarına dahil edilmemektedir.

(1) Kasım sonu itibarıyla

TABLO 41
PARASAL SEKTÖR ANALİTİK BİLANÇOSU
(M3Y PARA ARZI VE KARŞILIK KALEMLERİ)
(Milyar TL)

	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
KARŞILIK KALEMLERİ					
DIŞ VARLIKLAR (Net)	1 820 220	5 964 601	2 760 179	-1 886 778	-5 804 468
Dış Varlıklar	10 557 163	21 941 653	28 121 837	48 527 755	62 638 497
Dış Yükümlülükler	-8 736 943	-15 977 052	-25 361 658	-50 414 533	-68 442 965
YURTİÇİ KREDİLER	20 965 250	37 561 070	63 223 246	128 439 070	156 638 850
Merkezi Yönetimden Alacaklar (Net)	8 828 648	19 263 145	31 560 164	90 190 345	117 586 114
Merkezi Yönetimden Alacaklar	10 336 873	22 943 011	36 122 354	96 593 820	127 719 587
Eksi: Merkezi Yönetim Mevduatları	-1 508 225	-3 679 866	-4 562 190	-6 403 476	-10 133 472
Yerel Yönetimlerden Alacaklar	19 539	21 998	47 595	111 896	66 479
Mali Olmayan Kamu Girişimlerinden Alacak.	291 358	627 426	542 621	393 795	157 419
Özel Sektörden Alacaklar	11 493 241	16 564 768	28 515 417	34 994 593	35 120 352
Kalkınma ve Yatırım Bank. Alacaklar	213 523	584 617	719 186	1 054 441	1 013 944
Banka Dışı Mali Kuruluşlardan Alacaklar	118 942	499 116	1 838 264	1 694 000	2 694 541
DİĞER KALEMLER (Net)	-1 960 544	-2 081 723	-7 515 887	-17 803 945	-14 426 055
T O P L A M	20 824 926	41 443 949	58 467 538	108 748 347	136 408 329
P A R A A R Z I					
M1	2 562 478	4 681 181	7 549 243	11 368 782	14 836 343
Dolaşımdaki Para (3)	1 057 864	1 887 153	3 196 942	4 462 913	7 288 046
Vadesiz Mevduat	1 504 615	2 794 028	4 352 301	6 905 869	7 548 297
Parasal Yetkililer	84	351	1 289	3 679	18 171
Mevduat Bankaları (2)	1 504 531	2 793 677	4 351 012	6 902 190	7 530 126
M2	11 423 198	22 401 817	31 912 095	47 241 075	58 874 391
Vadeli Mevduat	8 860 720	17 720 636	24 362 852	35 872 293	44 038 048
Mevduat Bankaları (2)	8 860 720	17 720 636	24 362 852	35 872 293	44 038 048
M2Y	20 212 650	40 562 720	56 849 061	106 566 525	125 324 216
Yerleşiklerin YP Mevduatları	8 789 452	18 160 903	24 936 966	59 325 451	66 449 825
Parasal Yetkililer	135 152	23 093	142 323	530 408	36 654
Mevduat Bankaları	8 654 300	18 137 810	24 794 643	58 795 043	66 413 171
M2YR	-	-	-	-	130 455 471
Repo İşlemlerinden Sağlanan Fonlar (4)	-	-	-	-	5 131 255
Mevduat Bankaları	-	-	-	-	5 131 255
M3	12 035 474	23 283 047	33 530 572	49 422 896	64 827 249
Resmi Mevduat (Vadeli/Vadesiz)	364 531	796 961	1 322 941	1 461 832	3 090 613
Diğer TCMB Mevduatı (5)	247 745	84 268	295 536	719 990	2 862 245
M3YR (M2YR+Resmi Mev.+ Diğer TCMB Mev.)	20 824 926	41 443 949	58 467 538	108 748 347	136 408 329

Kaynak: Merkez Bankası

Not: Bankacılık sistemi verileri (Merkez Bankası hariç) Temmuz 2002 tarihinden itibaren enflasyon muhasebesine göre düzeltilmiştir.

Not: Bu tablodaki "Para Arzi Karşılık Kalemleri" Parasal Durum' daki karşılık kalemlerinden farklılık göstermektedir. Bunun nedeni resmi para arzı tanımlarına giren pek çok kalemin Parasal Durum' da farklı bölümde kaydedilmesidir. Bu değerlendirme farklılığı nedeni ile Parasal Durum'daki parasal büyüklükler ile resmi para arzı ve karşılık kalemleri farklı olmaktadır.

(1) Kasım sonu itibarıyla

(2) Bütçe dışı kurumlar mevduatı içerisinde yer alan Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na ait TL mevduatlar banka dışı mali kuruluşlar mevduatı olarak sınıflandırılmış ve vade gruplarına göre ayrıştırılarak M1 ve M2 para arzına ilave edilmiştir. Zaman serileri Aralık 1999 tarihinden itibaren revize edilmiştir.

(3) Ekim 1999 tarihinden itibaren "Dolaşımdaki Para" içerisinde yer alan yoldaki paraların TL / YP ayrımı yapılarak YP kısmı "Dış Varlıklar" içerisine alınmış, TL kısmı ise "Diğer Kalemler (Net)" içerisinde gösterilmiştir.

(4) Tek Düzen Hesap Planı'nda yapılan değişikliklerle Şubat 2002 tarihinden başlamak üzere, daha önce bilanço dışında izlenen bankaların repo ve ters repo işlemlerine ilişkin kalemler bilançolara dahil edilmiştir. Repo işlemlerinden sağlanan fonlar da bu tarihten itibaren M2YR ve M3YR tanımları içerisine dahil edilmiştir.

(5) Diğer TCMB Mevduatı içerisinde yer alan Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun TL mevduatları M1 içerisine dahil edilmiştir. Zaman serileri Aralık 1999 tarihinden itibaren revize edilmiştir.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TABLO 42
MERKEZ BANKASI - ANALİTİK BİLANÇO
(Milyar TL)

	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
VARLIKLAR					
DIŞ VARLIKLAR	7 168 740	14 526 524	18 004 037	34 409 563	50 998 076
İÇ VARLIKLAR	-287 732	-1 507 084	-1 100 599	25 679 957	23 039 068
Nakit İşlemler	92 661	-358 526	-416 026	25 664 127	24 187 019
Hazine Borçları	768 807	901 173	1 490 801	34 403 119	31 180 695
Bankamız Portföyü	828 190	913 722	1 514 941	34 459 512	31 241 467
5 Kasım 2001 öncesi DİBS	828 190	913 722	1 514 941	34 301 090	31 241 467
İkincil Piyasadan alınan DİBS	0	0	0	158 422	0
Diğer	-59 383	-12 549	-24 140	-56 394	-60 772
Bank.Sektör. Açıl. Nakit Krediler	7 544	7 680	0	16 270	12 804
TMSF'na Kullandırılan Krediler	0	0	500 000	750 000	250 000
Diğer Kalemler	-683 690	-1 267 379	-2 406 827	-9 505 262	-7 256 480
Değerleme Hesabı	-380 393	-1 339 192	-875 207	-174 804	-1 147 951
IMF Acil Yardım Takip Hesabı (Hazine)	0	190 634	190 634	190 634	0
TOPLAM	6 881 008	13 019 440	16 903 438	60 089 520	74 037 144
YÜKÜMLÜLÜKLER					
TOPLAM DÖVİZ YÜKÜMLÜLÜKLERİ	6 352 976	11 432 340	15 923 554	50 220 700	53 518 091
Dış Yükümlülükler	4 307 295	6 696 686	10 405 974	36 733 224	37 338 185
İç Yükümlülükler	2 045 681	4 735 654	5 517 580	13 487 475	16 179 906
Döviz Olarak Takip Olunan Mevduat	670 420	1 723 362	1 222 177	3 139 113	5 460 430
Bankaların Döviz Mevduatı	1 375 261	3 012 292	4 295 403	10 348 363	10 719 476
MERKEZ BANKASI PARASI	528 032	1 587 100	979 884	9 868 820	20 519 053
Rezerv Para	2 145 691	3 932 210	5 949 348	7 975 887	10 668 023
Emisyon	1 328 542	2 390 748	3 772 411	5 282 660	7 635 622
Bankalar Mevduatı	782 586	1 488 653	2 015 481	2 520 198	2 791 801
Bankalar Zorunlu Karşılıkları	694 261	1 022 571	1 404 157	1 626 371	1 671 841
Bankalar Serbest İmkanı	88 325	466 082	611 324	893 827	1 119 960
Fon Hesapları	16 546	31 194	115 720	104 157	178 059
Banka Dışı Kesimin Mevduatı	18 017	21 615	45 736	68 872	62 541
Diğer Merkez Bankası Parası	-1 617 659	-2 345 110	-4 969 464	1 892 934	9 851 030
Açık Piyasa İşlemleri	-1 830 591	-2 406 795	-5 218 625	1 243 969	9 578 737
Kamu Mevduatı	212 932	61 685	249 161	648 964	272 293
TOPLAM	6 881 008	13 019 440	16 903 438	60 089 520	74 037 144

Kaynak: Merkez Bankası

(1) Geçici

Not: Her hafta Resmi Gazete'de yayımlanan Haftalık Vaziyet (Merkez Bankası Bilançosu) Aktif = Pasif toplamı ile ekonomik analizlerde kullanılmak üzere hazırlanan Analitik Bilanço Aktif = Pasif toplamı aşağıdaki nedenlerden dolayı eşit olmamaktadır.

A) Yayımlanan bilançoda, pasifte "Uluslararası Kuruluşlar Mevduatı" kaleminde Türk Lirası olarak yer alan IMF'ye borcumuz, Analitik Bilanço'da cari kurdan değerlendirilmiş olarak pasifte "Dış Yükümlülükler" kaleminde, kur farkı ise aktifte "Değerleme Hesabı" kaleminde gösterilmektedir.

B) Haftalık Vaziyet'in aktifinde yer alan "Madeni Para, Dahildeki Muhabirler" "Gayrimenkuller ve Demirbaşlar, Muvakkat Borçlular, Diğer Aktif Hesaplar" toplamı ile pasifte yer alan "Ödenecek Senet ve Havaaleler, Sermaye, İhtiyat Akçesi, Karşılıklar, Muvakkat Alacaklılar, Diğer Pasifler" toplamı netleştirilerek bakiye, Analitik Bilanço'nun aktif tarafına "Diğer Kalemler"e yazılmaktadır.

C) Haftalık Vaziyet'te pasifte yer alan "Hazine Altın Alacağı" Analitik Bilanço'da Hazinesinin "Diğer Borçları" ile netleştirilmektedir.

D) Yayımlanan bilançoda "Açık Piyasa İşlemleri" içerisinde yer alan "Menkul Kıymet İşlemlerinden Nakit" olarak borç ve alacaklar ile gecelik işlemler Analitik Bilanço'da pasif tarafta, "Menkul Kıymet İşlemlerinden Menkul Olarak Borç ve Alacaklar" ise aktif tarafta "Kamuya Açılan Nakit Krediler" başlığı altında netleştirilmiştir.

E) 18 Ekim 1999 tarihi itibarıyla, Analitik Bilanço "Dış Yükümlülükler" kaleminde yer alan IMF'ye borcumuz, Acil Yardım tutarı kadar arttırılmış, karşılığı "İç Varlıklar" başlığı altında "IMF Acil Yardım Takip Hesabı (Hazine)" hesabında, kur farkı ise aktifte "Değerleme Hesabı"nda gösterilmiştir. Ancak 6 Mayıs 2002 tarihinde Hazine Müsteşarlığı ile TCMB arasında imzalanan protokol uyarınca "IMF Acil Yardım Kredisi Takip Hesabı (Hazine)" kalemi, 21 Haziran 2002 tarihinden itibaren "Hazine Yükümlülüğü" olarak değerlendirilmiştir.

TABLO 43
İHRAÇ EDİLEN MENKUL DEĞERLER
(Milyar TL)

	1998	1999	2000	2001	2002
KAMU KESİMİ	14 254 326	26 886 408	32 468 545	209 613 235	113 913 498
Devlet Tahvili	4 708 066	20 027 770	26 685 862	164 183 336	55 240 974
Hazine Bonosu	9 546 260	6 858 638	5 782 683	45 429 899	58 672 524
ÖZEL KESİM	841 778	855 545	5 792 296	5 730 395	3 937 245
Tahvil	2 533	-	-	-	-
Hisse Senedi (1)	696 822	678 871	3 007 974	1 684 498	1 493 408
Banka Bonosu	-	-	12 471	147 697	83 614
Finansman Bonosu	-	-	-	-	-
MKYF Katılma Belgesi (1)	131 423	176 674	2 767 908	3 830 879	2 253 182
Yabancı Yatırım Fonu Katılma Belgesi (2)	-	-	3 943	67 321	107 041
VDMK	11 000	-	-	-	-

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Sermaye Piyasası Kurulu

(1) Satışa sunulan fiyat üzerinden ihraç tutarı

(2) Yabancı yatırım fonları pay sayısı üzerinden kayda alınmıştır. Kayıt tarihi itibarıyla kayda alınan payların Merkez Bankası döviz satış kuru üzerinden dolar karşılığı Türk Lirası tutarlarıdır.

TABLO 44
ULUSLARARASI REZERVLER
(Milyon ABD doları)

	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
ALTIN (2)	1 012	1 011	1 006	1 032	1032
BRÜT DÖVİZ REZERVLERİ	28 494	32 746	33 179	29 112	35 511
Merkez Bankası	19 721	23 177	22 172	18 787	26 016
Bankalar	8 773	9 569	11 007	10 392	9 495
BRÜT ULUSLARARASI REZERVLER	29 506	33 757	34 185	30 212	36 542
Muhabir Açıkları (Overdrafts)	7	6	26	20	20
NET REZERVLER	29 499	33 751	34 159	30 191	36 522

Kaynak: Merkez Bankası

(1) Geçici (Kasım 2002 itibarıyla)

(2) Altın 1998-1999 yılları sonunda 270 dolar/ons, 2000 yılı sonunda 269 dolar/ons, 2001 yılı sonunda 276.5 dolar/ons üzerinden değerlendirilmiştir.

TABLO 45
DIŞ TİCARET

	Milyon TL		Milyon ABD Doları			
	İthalat	İhracat	Dış Ticaret Hacmi	İthalat	İhracat	Dış Ticaret Dengesi
1967	6 217	4 701	1 207	685	522	-163
1968	6 934	4 468	1 260	764	496	-268
1969	7 275	4 832	1 338	801	537	-264
1970	10 348	6 409	1 536	948	588	-360
1971	17 727	9 087	1 847	1 171	677	-494
1972	22 344	11 876	2 448	1 563	885	-678
1973	29 791	18 031	3 403	2 086	1 317	-769
1974	53 112	21 190	5 310	3 778	1 532	-2 246
1975	68 993	20 077	6 140	4 739	1 401	-3 338
1976	82 930	30 775	7 089	5 129	1 960	-3 169
1977	104 855	31 344	7 549	5 796	1 753	-4 043
1978	113 274	55 351	6 887	4 599	2 288	-2 311
1979	178 495	75 750	7 331	5 069	2 261	-2 808
1980	613 292	221 489	10 819	7 909	2 910	-4 999
1981	1 002 325	530 726	13 636	8 933	4 703	-4 230
1982	1 461 425	937 311	14 589	8 843	5 746	-3 097
1983	2 127 081	1 298 945	14 963	9 235	5 728	-3 507
1984	4 034 939	2 608 332	17 891	10 757	7 134	-3 623
1985	5 994 754	4 152 927	19 301	11 343	7 958	-3 385
1986	7 561 157	5 012 345	18 561	11 105	7 457	-3 648
1987	12 353 041	8 844 331	24 348	14 158	10 190	-3 968
1988	20 470 614	16 809 242	25 997	14 335	11 662	-2 673
1989	33 827 597	24 819 337	27 417	15 792	11 625	-4 167
1990	58 813 592	34 033 944	35 261	22 302	12 959	-9 343
1991	88 918 000	57 387 400	34 640	21 047	13 593	-7 454
1992	159 628 300	101 901 200	37 586	22 871	14 715	-8 156
1993	329 022 100	170 699 400	44 773	29 428	15 345	-14 083
1994	683 826 641	550 041 707	41 376	23 270	18 106	-5 164
1995	1 649 154 021	1 001 123 478	57 346	35 709	21 637	-14 072
1996	3 559 029 759	1 907 001 834	66 851	43 627	23 224	-20 403
1997	7 419 624 416	4 039 401 624	74 820	48 559	26 261	-22 298
1998	11 898 371 328	7 032 148 731	72 895	45 921	26 974	-18 947
1999	17 185 041 882	11 211 265 206	67 258	40 671	26 587	-14 084
2000	34 143 471 720	17 393 123 551	82 278	54 503	27 775	-26 728
2001	50 260 578 994	38 770 187 938	72 733	41 399	31 334	-10 065
2002 (1)	77 283 870 819	53 064 510 133	85 913	50 832	35 081	-15 751

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

(1) Geçici

TABLO 46
ULUSLARARASI STANDART SANAYİ SINIFLAMASINA GÖRE İHRACAT
(ISIC R3)
(Milyon ABD doları)

	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
Tarım ve Hayvancılık	2 693	2 386	1 966	2 225	1 989
Ormancılık ve Tomrukçuluk	7	8	7	9	10
Balıkçılık	17	38	25	30	44
Maden Kömürü, Linyit ve Turb	0	1	2	4	1
Ham Petrol ve Doğalgaz	3	5	5	3	3
Metal Cevherleri	111	112	128	81	97
Taşocakçılığı ve Diğer Madencilik	250	267	267	261	246
Gıda Ürünleri ve İçecek	2 057	1 744	1 559	1 789	1 599
Tütün Ürünleri	84	96	128	87	105
Tekstil Ürünleri	5 921	5 687	5 899	6 148	6 967
Giyim Eşyası	4 590	4 142	4 150	4 213	5 110
Bavul, Saraciye, Ayakkabı	271	181	190	212	213
Ağaç ve Mantar Ürünleri	71	68	63	109	115
Kağıt ve Kağıt Ürünleri	150	149	164	242	300
Basım ve Yayımlar	41	48	43	43	48
Kok Kömürü, Petrol Ürünleri ve Nükleer Yakıt	241	315	301	416	459
Kimyasal Madde ve Ürünler	1 277	1 235	1 382	1 464	1 494
Plastik ve Kauçuk Ürünleri	685	668	781	941	1 080
Metalik Olmayan Diğer Mineraller	944	955	1 119	1 228	1 436
Ana Metal Sanayi	2 228	2 104	2 305	2 921	3 065
Metal Eşya Sanayi (Makina ve Teçhizat Hariç)	587	559	549	676	821
Makina ve Teçhizat İmalatı	1 150	1 259	1 426	1 637	2 127
Büro, Muhasebe ve Bilgi İşlem Makinaları	43	60	63	52	40
Elektrikli Makina ve Cihazlar	756	693	826	1 039	1 048
Haberleşme Teçhizatı ve Cihazlar	862	771	962	1 002	1 562
Tıbbi, Hassas, Optik Aletler ve Saat	75	67	75	77	88
Motorlu Kara Taşıtları ve Römorklar	985	1 616	1 750	2 659	3 509
Diğer Ulaşım Araçları	384	771	882	948	492
Mobilya	379	487	630	701	878
Yeniden Değerlendirme	93	80	93	91	100
Elektrik, Gaz ve Buhar	15	14	20	20	16
Diğer İş Faaliyetleri	0	0	0	1	17
Eğlence, Kültür ve Sporla İlgili Faaliyetler	4	1	16	4	1
Diğer Hizmet Faaliyetleri	0	0	0	0	0
TOPLAM	26 974	26 587	27 775	31 334	35 081

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

(1) Geçici

TABLO 47
ULUSLARARASI STANDART SANAYİ SINIFLAMASINA GÖRE İTHALAT
(ISIC R3)
(Milyon ABD doları)

	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
Tarım ve Hayvancılık	1 984	1 529	1 978	1 324	1 559
Ormancılık ve Tomrukçuluk	145	124	149	88	110
Balıkçılık	1	1	2	1	1
Maden Kömürü, Linyit ve Turb	464	311	615	300	677
Ham Petrol ve Doğalgaz	2 970	3 703	6 196	6 076	6 193
Metal Cevherleri	175	112	149	110	182
Taşocakçılığı ve Diğer Madencilik	156	128	144	97	126
Gıda Ürünleri ve İçecek	1 475	1 071	1 193	1 029	1 391
Tütün Ürünleri	56	50	46	43	50
Tekstil Ürünleri	2 022	1 664	1 880	1 704	2 515
Giyim Eşyası	235	172	246	262	324
Bavul, Saraciye, Ayakkabı	307	205	312	269	331
Ağaç ve Mantar Ürünleri	164	132	207	106	153
Kağıt ve Kağıt Ürünleri	860	898	1 152	785	1 007
Basım ve Yayım	159	156	251	220	200
Kok Kömürü, Petrol Ürünleri ve Nükleer Yakıt	967	1 284	2 587	1 799	1 966
Kimyasal Madde ve Ürünler	7 187	6 839	8 076	6 770	8 617
Plastik ve Kauçuk Ürünleri	985	892	1 039	813	1 070
Metalik Olmayan Diğer Mineraller	493	406	421	319	409
Ana Metal Sanayi	3 143	2 392	3 535	3 612	4 601
Metal Eşya Sanayi (Makina ve Teçhizat Hariç)	929	731	776	817	1 006
Makina ve Teçhizat İmalatı	7 771	5 158	5 954	5 140	6 411
Büro, Muhasebe ve Bilgi İşlem Makinaları	1 063	1 207	1 595	782	984
Elektrikli Makina ve Cihazlar	1 657	1 568	1 606	1 223	1 688
Haberleşme Teçhizatı ve Cihazlar	2 354	3 145	3 994	2 035	2 329
Tıbbi, Hassas, Optik Aletler ve Saat	1 240	1 123	1 341	1 001	1 147
Motorlu Kara Taşıtları ve Römorklar	4 107	3 362	5 985	2 213	2 916
Diğer Ulaşım Araçları	1 326	1 032	1 474	1 360	887
Mobilya	541	464	563	397	492
Yeniden Değerlendirme	872	719	784	521	1 080
Elektrik, Gaz ve Buhar	106	81	132	162	128
Diğer İş Faaliyetleri	1	1	5	8	276
Eğlence, Kültür ve Sporla İlgili Faaliyetler	5	8	114	13	5
Diğer Hizmet Faaliyetleri	0	0	0	0	0
TOPLAM	45 921	40 671	54 503	41 399	50 832

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

(1) Geçici

TABLO 48
FASILLARA GÖRE İHRACAT (Milyon ABD doları)

	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
Örme Giyim Eşyası	3 594	3 787	3 729	3 641	4 424
Örülmemiş Giyim Eşyası	2 061	2 413	2 506	2 639	3 229
Elektrikli Makine ve Cihazlar	1 508	1 647	1 978	2 260	2 842
Demir ve Çelik	1 346	1 542	1 624	2 070	2 104
Yenilen Meyveler	998	1 247	1 030	1 201	1 164
Kazanlar, Makinalar, Mekanik Cihazlar	966	1 272	1 418	1 745	2 124
Dokumaya Elverişli Maddelerden Hazır Eşya	766	944	1 021	1 055	1 245
Kara Taşıtları ve Bunların Aksamı	662	1 474	1 593	2 335	3 177
Pamuk, Pamuk İpliği, Pamuklu Mensucat	628	777	713	843	802
Sentetik ve Suni Devamsız Lifler	558	605	608	640	625
Demir veya Çelikten Eşya	555	606	697	976	1 234
Sebze ve Meyvelerden Elde Edilen Müstahzarlar	488	571	486	528	507
Tütün ve Tütün Mamulleri	531	562	491	435	382
Plastik ve Mamulleri	378	416	499	610	675
Tuz, Kükürt, Topraklar ve Taşlar	358	428	485	537	558
Yenilen Sebzeler	321	274	264	375	318
Sentetik ve Suni Filamentler	319	404	490	470	500
Cam ve Cam Eşya	294	328	386	411	443
Hayvansal ve Bitkisel Katı ve Sıvı Yağlar	272	332	157	235	153
Halılar	283	270	295	263	286
Kauçuk ve Kauçuktan Eşya	276	348	383	459	513
Deri Eşya	283	265	307	328	306
Diğer Fasıllar	9 529	6 075	6 615	7 277	7 470
TOPLAM	26 974	26 587	27 775	31 334	35 081

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

(1) Geçici

TABLO 49
FASILLARA GÖRE İTHALAT (Milyon ABD doları)

	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
Kazanlar, Makinalar, Mekanik Cihazlar	7 375	6 390	7 817	6 304	8 073
Mineral Yakıtlar, Mineral Yağlar	3 827	5 377	9 541	8 339	8 966
Hampetrol	2 084	2 755	4 208	3 878	4 088
Elektrikli Makina ve Cihazlar	7 375	5 098	6 113	3 636	4 334
Kara Taşıtları ve Bunların Aksamı	3 106	3 094	5 467	1 827	2 326
Demir ve Çelik	2 423	2 056	2 778	1 797	2 879
Plastik ve Mamulleri	1 651	1 806	2 179	1 733	2 375
Organik Kimyasal Ürünler	1 393	1 626	2 037	1 625	1 873
Optik Alet ve Cihazlar	946	1 027	1 242	953	1 081
Pamuk, Pamuk İpliği, Pamuklu Mensucat	911	671	1 080	950	1 289
Hava Taşıtları	766	552	937	250	227
Sentetik ve Suni Flamentler	680	640	695	567	750
Kağıt ve Karton	610	745	939	652	854
Eczacılık Ürünleri	601	858	1 035	1 088	1 437
Debagatte ve Boyacılıkta Kullanılan Hülasalar	574	585	614	492	678
Demir veya Çelikten Eşya	552	486	705	845	677
Sentetik ve Suni Devamsız Lifler	547	553	665	550	855
Muhtelif Kimyasal Maddeler	469	505	512	484	579
Hayvansal ve Bitkisel Katı ve Sıvı Yağlar	444	426	364	314	402
Ham Postlar ve Deriler	475	195	383	427	616
Aluminyum ve Aliminyumdan Eşya	429	472	548	418	525
Kauçuk ve Kauçuktan Eşya	403	423	538	365	522
Diğer Fasıllar	10 364	7 086	8 314	7 782	9 514
TOPLAM	45 921	40 671	54 503	41 399	50 832

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

(1) Geçici

TABLO 50
ÜLKELERE GÖRE İHRACAT
(Milyon ABD doları)

	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
A. OECD ülkeleri	16 979	18 056	19 006	20 615	22 988
1. Avrupa Birliği Ülkeleri	13 498	14 348	14 511	16 118	18 059
Almanya	5 460	5 475	5 180	5 367	5 811
İngiltere	1 740	1 829	2 037	2 175	2 987
Fransa	1 305	1 570	1 657	1 895	2 108
İtalya	1 557	1 683	1 789	2 342	2 237
2. EFTA Ülkeleri	357	362	324	316	404
İzlanda	11	2	5	3	3
Norveç	101	91	80	70	114
İsviçre	244	268	239	243	285
3. Diğer OECD Ülkeleri	3 125	3 346	4 171	4 181	4 524
A.B.D.	2 233	2 437	3 135	3 126	3 229
Japonya	113	122	149	124	119
B. Türkiye Serbest Bölgeleri	831	780	895	934	1 396
C. OECD Üyesi Olmayan Ülkeler	9 164	7 750	7 874	9 785	10 697
1. Avrupa Ülkeleri (2)	2 971	2 042	2 278	2 658	3 371
Rusya	1 348	589	644	924	1 163
Ukrayna	274	226	258	289	309
Romanya	468	268	326	392	552
2. Afrika Ülkeleri	1 819	1 657	1 373	1 521	1 648
Cezayir	482	408	383	422	503
Mısır	474	467	376	421	321
Libya	95	140	96	67	158
3. Amerika Ülkeleri	234	243	247	335	227
4. Ortadoğu Ülkeleri	2 189	2 204	2 553	3 582	3 445
Suudi Arabistan	474	367	387	501	535
İran	195	158	236	361	300
5. Diğer Asya Ülkeleri	1 645	1 389	1 381	1 514	1 846
Çin	38	37	96	199	239
Malezya	42	37	39	35	113
Hong-Kong	144	99	114	146	146
Singapur	133	144	126	105	94
6. Diğer Ülkeler	306	215	43	176	160
TOPLAM	26 974	26 587	27 775	31 334	35 081

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

(1) Geçici

(2) Daha önce bu kalemde gösterilen Rusya Federasyonu, Moldova, Ukrayna ve Beyaz Rusya dışındaki BDT ülkeleri, "Diğer Asya Ülkeleri" kalemine eklenmiştir.

TABLO 51
ÜLKELERE GÖRE İTHALAT
(Milyon ABD doları)

	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
A. OECD Ülkeleri	33 472	28 311	35 682	26 007	32 567
1. Avrupa Birliği Ülkeleri	24 075	21 401	26 610	18 280	23 124
Almanya	7 316	5 880	7 198	5 335	6 967
İngiltere	2 683	2 190	2 748	1 914	2 416
Fransa	3 034	3 127	3 532	2 284	3 007
İtalya	4 222	3 192	4 333	3 484	4 102
2. EFTA Ülkeleri	1 170	926	1 155	1 481	2 399
İzlanda	4	2	4	2	3
Norveç	148	175	260	251	320
İsviçre	1 018	749	891	1227	2076
3. Diğer OECD Ülkeleri	8 227	5 984	7 916	6 246	7 044
A.B.D.	4 054	3 080	3 911	3 261	3 050
Japonya	2 046	1 393	1 621	1 307	1 445
B. Türkiye Serbest Bölgeleri	418	508	496	303	573
C. OECD Üyesi Olmayan Ülkeler	12 031	11 852	18 325	15 089	17 691
1. Avrupa Ülkeleri (2)	4 125	4 117	6 319	5 269	6 267
Rusya	2 155	2 374	3 887	3 436	3 855
Ukrayna	989	774	982	758	969
Romanya	345	401	674	481	649
2. Afrika Ülkeleri	1 758	1 687	2 714	2 819	2 611
Cezayir	647	682	1 192	1 064	1 049
Mısır	393	109	141	92	118
Libya	343	502	786	848	754
3. Amerika Ülkeleri	724	495	580	420	586
4. Ortadoğu Ülkeleri	1 943	1 987	4 155	3 303	3 619
Suudi Arabistan	670	579	962	730	788
İran	433	636	816	840	919
5. Diğer Asya Ülkeleri	3 174	2 946	4 382	3 023	4 335
Çin	846	895	1 345	926	1 364
Malezya	285	219	269	239	242
Hong-Kong	141	125	152	102	114
Singapur	117	115	155	111	131
6. Diğer Ülkeler	307	620	175	256	273
TOPLAM	45 921	40 671	54 503	41 399	50 832

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

(1) Geçici

(2) Daha önce bu kalemde gösterilen Rusya Federasyonu, Moldova, Ukrayna ve Beyaz Rusya dışındaki BDT ülkeleri, "Diğer Asya Ülkeleri" kalemine eklenmiştir.

TABLO 52
GENİŞ EKONOMİK KATEGORİLERE (BEC) GÖRE DIŞ TİCARET
(Milyon ABD doları)

	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
İHRACAT	26 974	26 587	27 775	31 334	35 081
Sermaye Malları	1 393	1 796	2 140	2 630	2 650
Ara Malları	11 150	10 841	11 573	13 403	14 062
Tüketim Malları	14 416	13 893	14 014	15 253	18 259
Diğerleri	15	58	49	48	110
İTHALAT	45 921	40 671	54 503	41 399	50 832
Sermaye Malları	10 666	8 729	11 341	6 964	8 382
Ara Malları	29 562	26 553	35 710	29 971	36 903
<i>Ham Petrol</i>	2 084	2 755	4 208	3 878	4 088
Tüketim Malları	5 322	5 062	7 249	4 084	4 979
Diğerleri	372	327	203	380	568

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

(1) Geçici

TABLO 53
DIŞ TİCARET FİYAT ENDEKSİ (ISIC R3)
(1994=100)

	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
İHRACAT					
GENEL	98.4	91.7	87.8	85.5	83.6
İMALAT	96.9	90.5	86.6	85.1	83.1
Gıda Ürünleri ve İçecek	95.8	90.9	85.2	81.6	82.5
Tekstil	101.1	90.3	83.6	82.2	79.4
Kimyasal Madde ve Ürünler	100.2	90.2	94.4	90.4	84.1
Ana Metal Sanayii	94.3	78.9	83.6	81.5	83.4
Makina ve Teçhizat İmalatı	102.7	96.1	89.3	85.8	79.9
Motorlu Kara Taşıtı ve Römorklar	97.8	94.5	85.0	85.1	87.6
İTHALAT					
GENEL	96.1	90.8	94.9	94.6	93.0
Ham Petrol ve Doğalgaz	78.2	101.7	169.7	153.5	148.9
İMALAT	98.1	90.7	88.5	88.8	87.7
Gıda Ürünleri ve İçecek	110.6	89.1	79.3	81.2	93.7
Tekstil	99.2	88.2	84.2	85.9	82.0
Kimyasal Madde ve Ürünler	98.3	90.2	93.9	93.3	90.5
Ana Metal Sanayii	94.8	83.0	89.9	83.8	83.1
Makina ve Teçhizat İmalatı	99.6	97.0	87.5	90.5	89.0
Motorlu Kara Taşıtı ve Römorklar	94.6	88.7	83.7	81.5	84.1

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

(1) Geçici (Kasım 2002 itibarıyla)

TABLO 54
ÖDEMELER DENGESİ
(Milyon ABD doları)

	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
A. CARİ İŞLEMLER DENGESİ	1 984	-1 360	-9 819	3 396	-322
İhracat FOB	31 220	29 325	31 667	35 258	36 777
İhracat	26 973	26 587	27 775	31 340	32 267
Bavul Ticareti	3 689	2 255	2 946	3 039	3 736
Transit Ticaret	558	483	946	879	774
İthalat FOB	-45 440	-39 768	-54 042	-39 748	-43 769
İthalat (CIF)	-45 922	-40 687	-54 503	-40 410	-44 511
Altın İthalatı	-1 761	-1 079	-1 900	-989	-1 270
Transit Ticaret	-514	-442	-911	-832	-735
Navlun ve Sigorta	2 757	2 440	3 272	2 483	2 747
Dış Ticaret Dengesi	-14 220	-10 443	-22 375	-4 490	-6 992
Diğer Mal ve Hizmet Gelirleri	25 802	18 748	22 320	17 936	15 369
Turizm	7 177	5 203	7 636	8 090	8 222
Faiz Gelirleri	2 481	2 350	2 836	2 753	2 229
Diğer	16 144	11 195	11 848	7 093	4 918
Diğer Mal ve Hizmet Giderleri	-15 325	-14 840	-14 989	-13 853	-11 972
Turizm	-1 754	-1 471	-1 713	-1 738	-1 767
Faiz Giderleri	-4 823	-5 450	-6 299	-7 134	-5 799
Diğer	-8 748	-7 919	-6 977	-4 981	-4 406
Toplam Mal ve Hizmetler	-3 743	-6 535	-15 044	-407	-3 595
Karşılıksız Transferler (Özel) : Net	5 568	4 813	5 011	3 596	2 781
İşçi Gelirleri	5 356	4 529	4 560	2 786	1 801
Diğer	212	284	451	810	980
Karşılıksız Transferler (Resmi) : Net	159	362	214	207	492
İşçi Gelirleri	41	47	43	51	44
Diğer	118	315	171	156	448
B. SERMAYE HAREKETLERİ (Rezerv Hariç)	-840	4 935	9 610	-14 198	1 832
Doğrudan Yatırımlar (Net)	573	138	112	2 769	476
Portföy Yatırımları (Net)	-6 711	3 429	1 022	-4 515	-826
Uzun Vadeli Sermaye Hareketleri	3 985	344	4 276	-1 131	2 315
Kullanımlar	11 505	11 035	17 459	12 614	13 433
Ödemeler	-8 174	-10 560	-13 803	-14 350	-11 696
Dresdner (Net)	654	-131	620	605	578
Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri	1 313	1 024	4 200	-11 321	-133
Varlıklar (Net)	-1 464	-2 198	-1 913	-156	562
Verilen Krediler	-261	-453	116	-734	53
Bankalar Rezervi	-752	-1 454	-1 690	927	940
Diğer Varlıklar	-451	-291	-339	-349	-431
Yükümlülükler (Net)	2 777	3 222	6 113	-11 165	-695
Sağlanan Krediler	554	2 852	6 753	-9 728	-550
Mevduatlar	2 223	370	-640	-1 437	-145
C.NET HATA VE NOKSAN	-697	1 631	-2 788	-2 122	-1 829
Genel Denge	447	5 206	-2 997	-12 924	-319
D.REZERV HAREKETLERİ	-447	-5 206	2 997	12 924	319
IMF Nezdindeki Varlıklarımız	0	-112	0	0	0
IMF	-231	520	3 351	10 230	6 365
Resmi Rezervler	-216	-5 614	-354	2 694	-6 046

Kaynak: Merkez Bankası

(1) Geçici (Ocak-Kasım itibarıyla DİE tarafından yılsonunda açıklanan rakamlara göre revize edilmiştir.)

TABLO 55
ÖDEMELER DENGESİNDEKİ BAZI KALEMLERİN AYRINTILARI
(Milyon ABD doları)

	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
CARİ İŞLEMLER DENGESİ	1 984	-1 360	-9 819	3 396	-322
SERMAYE HAREKETLERİ (Rezerv Hariç)	-840	4 935	9 610	-14 198	1 832
DOĞRUDAN YATIRIMLAR	573	138	112	2769	476
PORTFÖY YATIRIMLARI	-6 711	3 429	1 022	-4 515	-826
(Sermaye Piyasasından Sağlanan Krediler)	-(579)	(3 220)	(6 252)	(96)	(804)
UZUN VADELİ SERMAYE HAREKETLERİ	3 985	344	4 276	-1 131	2 315
Kamu Sektörü (Merkez Bankası Dahil)	-1 004	-2 065	-266	-373	52
Kredi Kullanımları	1 179	1 011	2 733	2 579	2 053
KMDTH	654	-131	620	605	578
Dış Borç Anapara Ödemeleri	-2 837	-2 945	-3 619	-3 557	-2 579
Ticari Bankalar	829	117	-363	-1024	-484
Kredi Kullanımları	3 126	2 563	1 902	860	951
Dış Borç Anapara Ödemeleri	-2 297	-2 446	-2 265	-1 884	-1 435
Diğer Sektörler (Özel Sektör Dahil)	4 160	2 292	4 905	266	2 747
Kredi Kullanımları	7 200	7 461	12 824	9 175	10 429
(Proje Kredileri)	0	0	0	0	(1 147)
(Finansal Kiralama)	(216)	(133)	(538)	(243)	(507)
Dış Borç Anapara Ödemeleri	-3 040	-5 169	-7 919	-8 909	-7 682
KISA VADELİ SERMAYE HAREKETLERİ	1 313	1 024	4 200	-11 321	-133
Varlıklar	-1 464	-2 198	-1 913	-156	562
Yurt Dışına Verilen Krediler	-261	-453	116	-734	53
Ticari Bankalar Rezervi	-752	-1 454	-1 690	927	940
Diğer Varlıklar	-451	-291	-339	-349	-431
Yükümlülükler	2 777	3 222	6 113	-11 165	-695
Kamu	109	-27	1089	-787	812
Kredi Kullanımları	0	0	1 000	-1 000	0
KMDTH	-80	-98	2	131	708
Diğer	189	71	87	82	104
Ticari Bankalar	2 366	2 538	4 099	-8 620	-1 791
Döviz Tevdiat Hesabı	2 303	468	-642	-1568	-853
Bankaların Sağladığı Krediler	63	2 070	4 741	-7 052	-938
Diğer Sektörler	302	711	925	-1 758	284
Ticari Krediler	-117	771	797	-1941	933
Kuruluşların Sağladığı Krediler	419	-60	128	183	-649
Diğer	0	0	0	0	0
RESMİ REZERVLER	-216	-5 614	-354	2694	-6046

Kaynak: Merkez Bankası

(1) Geçici (Ocak-Kasım itibarıyla DİE tarafından yılsonunda açıklanan rakamlara göre revize edilmiştir.)

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TABLO 56
DIŞ BORÇ STOKU (Milyon ABD doları)

	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
DIŞ BORÇ STOKU	96 408	102 980	119 692	115 186	127 535
KISA VADELİ DIŞ BORÇLAR	20 774	22 921	28 301	16 241	14 129
ORTA-UZUN VADELİ DIŞ BORÇLAR	75 634	80 059	91 391	98 945	113 406
BORÇLULARA GÖRE					
KISA VADELİ DIŞ BORÇLAR	20 774	22 921	28 301	16 241	14 129
TCMB	905	686	653	590	470
TCMB Kredileri	7	6	26	20	19
KMDTH	898	680	627	570	451
Genel Hükümet	0	0	1 000	0	0
Ticari Bankalar	11 159	13 172	16 900	7 997	5 706
Diğer Sektörler	8 710	9 063	9 748	7 654	7 953
ORTA-UZUN VADELİ DIŞ BORÇLAR	75 634	80 059	91 391	98 945	113 406
A-Kamu Sektörü	39 881	42 381	48 809	46 277	61 684
1-Genel Hükümet	35 665	37 643	43 386	41 146	56 842
a-Konsolide Bütçe	32 337	34 596	40 537	38 764	54 570
b-Yerel Yönetimler	2 537	2 390	2 253	1 807	1 586
c-Fonlar	776	649	592	560	669
d-Üniversiteler	15	8	4	15	17
2-Diğer Kamu	686	863	1 193	1 117	1 205
3 KİT'ler	3 530	3 875	4 230	4 014	3 637
B-TCMB	12 073	10 312	13 429	23 753	20 384
TCMB Kredileri	392	396	3 705	13 643	7 849
KMDTH	11 681	9 916	9 724	10 110	12 535
C-Özel Sektör	23 680	27 366	29 153	28 915	31 338
Finansal	6 879	7 481	7 582	5 459	5 315
Finansal Olmayan	16 801	19 885	21 571	23 456	26 023
ALACAKLILARA GÖRE					
KISA VADELİ DIŞ BORÇLAR	20 774	22 921	28 301	16 241	14 129
Ticari Banka Kredileri	9 935	11 540	17 306	7 775	4 683
Özel Kesim Kredileri	10 839	11 381	10 995	8 466	9 446
ORTA-UZUN VADELİ DIŞ BORÇLAR	75 634	80 059	91 391	98 945	113 406
A-Resmi Kreditörler	17 648	16 884	20 066	29 922	38 168
Hükümet Kuruluşları	9 708	9 148	8 687	7 704	8 077
Uluslararası Kuruluşlar	7 940	7 736	11 379	22 218	30 091
B-Özel Kreditörler	57 986	63 175	71 325	69 023	75 238
1-Borç	43 952	46 437	49 188	47 683	52 469
Ticari Bankalar	22 144	24 460	28 284	27 081	28 723
Bankacılık Dışı Finansman Kuruluşları	6 110	7 063	5 672	4 937	5 042
Parasal Olmayan Kuruluşlar	2 978	3 979	4 279	4 346	4 605
Kıyı Bankaları	1 011	990	1 203	1 178	1 533
Özel Yatırım ve Kalkınma Bankaları	20	21	18	23	23
KMDTH	11 681	9 916	9 724	10 110	12 535
Garantisiz Ticari Borçlar	8	8	8	8	8
2-Tahvil	14 034	16 738	22 137	21 340	22 769

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Merkez Bankası

(1) Geçici (Eylül 2002 itibarıyla)

TABLO 57
DIŞ BORÇ STOKUNUN DÖNEM SONU KURLARIYLA
DÖVİZ CİNSLERİNE GÖRE DAĞILIMI
(Milyon ABD doları)

DÖVİZ CİNSİ	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
ABD Doları	46 628	54 263	65 444	58 832	60 500
Alman Markı	33 917	27 583	23 166	3 578	29
EURO	1 499	7 206	14 853	31 261	38 197
SDR	394	899	4 186	14 106	21 420
İsviçre Frangı	1 205	958	783	629	689
İngiliz Sterlini	821	807	809	738	739
Japon Yeni	8 009	8 009	7 447	5 185	5 088
Fransız Frangı	1 373	1 181	1 014	91	84
Hollanda Florini	963	714	647	34	15
Diğer (ABD Doları)	1 599	1 360	1 343	732	774
TOPLAM	96 408	102 980	119 692	115 186	127 535

Kaynak: Merkez Bankası, Hazine Müsteşarlığı

(1) Geçici (Eylül 2002 itibarıyla)

TABLO 58
KREDİ MEKTUPLU DÖVİZ TEVDİAT HESAPLARI
(Milyon ABD doları)

	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
TOPLAM	12 809	10 775	10 514	10 807	13 431
Yurtdışı Adresliler	12 579	10 596	10 351	10 680	13 253
Kısa Vadeli	898	680	627	570	425
Orta – Uzun Vadeli	11 681	9 916	9 724	10 110	12 828
Yurtiçi Adresliler	230	179	163	127	178
Kredi Mektuplu Döviz Tevdiat Hesapları Döviz Bileşimi (Orijinal Döviz Cinsleri İtibarıyla) (Milyon)					
ABD Doları	191	233	476	850	1 189
Alman Markı	20 007	19 418	19 898	0	0
Fransız Frangı	444	495	548	0	0
Hollanda Florini	865	876	911	0	0
İsviçre Frangı	121	115	116	121	125
EURO		26	150	11 215	12 233
İngiliz Sterlini	2	3	3	4	6

Kaynak: Merkez Bankası

(1) Geçici (Kasım 2002 itibarıyla)

TABLO 59
DÖVİZ TEVDİAT HESAPLARI
(Milyon ABD doları)

	1998	1999	2000	2001	2002 (1)
Döviz Tevdiat Hesapları	37 589	44 534	49 329	52 864	51 718
Yurtdışı Adresliler	6 647	6 728	5 760	3 992	3 211
Yurtiçi Adresliler	30 942	37 806	43 569	48 872	48 507
Bankalararası	3 767	4 176	5 526	5 693	4 518
Diğer	27 175	33 630	38 043	43 179	43 989
Döviz Tevdiat Hesapları Munzam Karşılığı	3 050	3 784	3 766	4 257	4 414
Döviz Tevdiat Hesapları Döviz Bileşimi (Orijinal Döviz Cinsleri İtibarıyla) (Milyon)					
ABD Doları	22 123	29 193	35 188	38 080	36 590
Alman Markı	22 371	24 591	21 643	2 787	
Fransız Frangı	2 210	1 955	2 072	177	
Hollanda Florini	886	721	856	105	
EURO		1189	2 598	14 224	14 171
İsviçre Frangı	441	378	402	465	361
Japon Yeni	24 147	1 386	1 653	2 019	3 369
İngiliz Sterlini	243	289	317	382	440

Kaynak: Merkez Bankası

(1) Geçici (Kasım 2002 itibarıyla)

TABLO 60
ORTA VE UZUN VADELİ DIŞ BORÇ ÖDEMELERİ PROJEKSİYONU
(BORÇLULARA GÖRE)
(Milyon ABD doları)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008+ (1)
TOPLAM	17 049	24 952	24 390	22 938	12 721	9 725	37 132
Anapara	13 571	19 404	19 799	19 388	10 124	7 526	27 889
Faiz (2)	3 479	5 548	4 591	3 550	2 597	2 199	9 243
Kamu Sektörü							
Anapara	3 084	8 708	11 843	13 671	8 366	6 231	25 353
Faiz (2)	1 891	3 883	3 395	2 676	2 014	1 599	7 444
Merkez Bankası							
Anapara	1 258	1 375	3 924	2 549	0	0	0
Faiz (2)	62	233	156	44	1	0	0
Özel Sektör							
Anapara	9 229	9 321	4 032	3 167	1 758	1 295	2 536
Faiz (2)	1 526	1432	1040	830	582	600	1799

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

(1) 2002 yılının ilk dokuz aylık dönemi gerçekleşen ödemeleri kapsamaktadır.

(2) Faiz ödemelerine masraf ve ücretler dahildir.

TABLO 61
YABANCI SERMAYELİ ŞİRKETLERİN SEKTÖREL DAĞILIMI

SEKTÖRLER	Firma Adedi	Mevcut Yabancı Sermaye Milyon TL	Toplam Yabancı Sermaye İçindeki Payı %	Şirketlerin Toplam Sermayesi Milyon TL	Toplam Sermaye İçindeki Yabancı Sermaye Payı %
TARIM	141	219 106 418	3.41	239 248 479	91.58
MADENCİLİK	92	36 879 791	0.57	46 395 229	79.49
İMALAT SANAYİİ	1 603	2 697 331 961	42.00	4 442 408 030	60.72
Gıda Sanayii	155	307 876 533	4.79	484 010 763	63.61
İçki Sanayii	10	32 709 141	0.51	65 525 584	49.92
Tütün Sanayii	12	140 989 932	2.20	152 065 287	92.72
Dokuma Giyim ve Deri Sanayii	4	183 659	0.00	206 990	88.73
İplik Dokuma Örmeye ve Apre Sanayii	59	11 337 609	0.18	39 931 803	28.39
Hazır-Giyim Sanayii	212	173 440 402	2.70	243 198 818	71.32
Deri ve Deri Mamulleri Sanayii	39	3 717 234	0.06	4 914 077	75.64
Ayakkabı Sanayii	10	251 857	0.00	540 332	46.61
Orman Ürünleri	20	3 566 392	0.06	6 722 832	53.05
Mobilya Sanayii	10	1 067 598	0.02	1 325 781	80.53
Kağıt Sanayii	12	9 768 806	0.15	18 531 805	52.71
Basım-Yayın Sanayii	22	7 453 829	0.12	30 212 624	24.67
Kimya Sanayii	39	92 516 248	1.44	117 630 088	78.65
Endüstriyel Kimyasal Ürünler	58	50 267 719	0.78	73 524 096	68.37
Diğer Kimyasal Ürünler	101	420 422 234	6.55	451 834 950	93.05
Diğer Petrol ve Kömür Ürünleri	11	49 624 234	0.77	68 849 613	72.08
Kauçuk Sanayii	3	357 378	0.01	695 750	51.37
Plastik Sanayii	74	61 117 733	0.95	82 519 640	74.06
Lastik Sanayii	8	72 680 636	1.13	111 372 559	65.26
Gübre Sanayii	2	34 609	0.00	69 115	50.07
Metal Dışı Madeni Ürünler	6	9 325 697	0.15	17 943 925	51.97
Seramik Pişmiş Kil ve Çimentodan Gereçler	21	10 334 901	0.16	82 953 344	12.46
Cam Sanayii	13	7 550 502	0.12	155 885 327	4.84
Çimento Sanayii	11	40 039 537	0.62	76 392 049	52.41
Diğer Metal Dışı Madenler	3	158 528	0.00	167 164	94.83
Temel Metal Sanayii	7	2 089 153	0.03	4 956 631	42.15
Demir Çelik Sanayii	17	98 522 961	1.53	565 309 250	17.43
Demir Dışı Metal Sanayii	18	6 056 466	0.09	10 218 842	59.27
Makina İmalat Sanayii	23	2 803 285	0.04	3 958 421	70.82
Madeni Eşya Sanayii	42	4 848 399	0.08	9 242 566	52.46
Elektriksiz Makina İmalat Sanayii	26	7 247 992	0.11	8 449 659	85.78
Elektrikli Makina Teçhizat Sanayii	91	102 957 362	1.60	135 626 561	75.91
Elektronik Sanayii	114	51 719 021	0.81	71 836 458	72.00
Taşıt Araçları İmalat Sanayii	31	278 442 658	4.34	461 075 696	60.39
Taşıt Araçları Yan Sanayii	125	305 855 870	4.76	480 468 711	63.66
Ölçü-Kontrol ve Optik Donanım İmalat Sanayii	15	18 843 697	0.29	19 646 692	95.91
Uçak Sanayii	2	13 522 150	0.21	28 735 000	47.06
Diğer İmalat Sanayii	124	80 740 730	1.26	124 457 474	64.87
Enerji	53	216 889 269	3.38	231 401 753	93.73
HİZMETLER	4 475	3 468 224 090	54.01	5 630 025 806	61.60
Araştırma-Geliştirme	15	4 045 240	0.06	4 555 570	88.80
Bankacılık ve Diğer Finansal Hizmetler	38	915 423 924	14.26	1 264 498 949	72.39
Çamaşırhane ve Kuru Temizleme	2	5 000	0.00	20 000	25.00
Deniz Taşımacılığı	59	8 408 236	0.13	17 821 373	47.18
Diğer Faaliyetler	366	224 861 311	3.50	284 366 182	79.07
Diğer Toplumsal Hizmetler	262	342 460 450	5.33	430 103 475	79.62
Haberleşme	43	570 922 108	8.89	1 316 459 969	43.37
Hava Taşımacılığı	55	3 992 717	0.06	9 263 137	43.10
İnşaat Taahhüt Hizmetleri	200	34 258 202	0.53	55 320 867	61.93
Kara Taşımacılığı	22	3 755 042	0.06	9 314 526	40.31
Kiralama	9	16 968 928	0.26	17 172 500	98.81
Otel,Pansiyon,Kamping	326	177 876 221	2.77	228 593 476	77.81
Özel Eğitim	12	104 306	0.00	466 250	22.37
Restorant,Kafe,Yeme-İçme	299	92 713 296	1.44	107 700 005	86.08
Sağlık Hizmetleri	47	28 023 537	0.44	44 318 045	63.23
Sigortacılık	30	148 309 712	2.31	208 022 234	71.30
Sinema ve Diğer Eğlence Yerleri	10	2 484 381	0.04	3 727 297	66.65
Taşımacılıkla İlgili Diğer Hizmetler	163	44 538 805	0.69	76 298 311	58.37
Ticaret	2446	500 769 682	7.80	648 094 247	77.27
Yatırım Finansmanı	71	348 302 992	5.42	903 909 393	38.53
GENEL TOPLAM	6 311	6 421 542 260	100.00	10 358 077 544	62.00

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

TABLO 62
YABANCI SERMAYE İZİNLERİNİN YILLARA GÖRE DAĞILIMI

Yıllar	Faaliyet Gösteren Şirket Sayısı	İzin Verilen Yabancı Sermaye Miktarı (Milyon ABD \$)	Kümülatif (2) (Milyon ABD \$)
1988	1 172	821	3 050
1989	1 525	1 512	4 562
1990	1 856	1 861	6 423
1991	2 123	1 967	8 390
1992	2 330	1 820	10 210
1993	2 554	2 063	12 273
1994	2 830	1 478	13 751
1995	3 161	2 938	16 689
1996	3 582	3 836	20 525
1997	4 068	1 678	22 203
1998	4 533	1 646	23 849
1999	4 950	1 700	25 549
2000	5 328	3 477	29 026
2001	5 841	2 725	31 752
2002 (1)	6 311	2 243	33 995

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

(1) Geçici

(2) İzin ve teşvik belgelerinin verildiği tarihteki döviz kurları esas alınmıştır.

TABLO 63
2002 YILI DEVLET İÇ BORÇLANMA SENETLERİ İHALE FAİZLERİ (1)
(Yüzde)

Aylar	6 Aylık (182 güne kadar)	12 Aylık (546 güne kadar)
Ocak	58.78	64.54
Şubat	58.92	69.54
Mart	57.13	64.08
Nisan	44.49	55.11
Mayıs	48.45	54.02
Haziran	57.88	65.16
Temmuz	57.37	69.97
Ağustos	56.75	62.66
Eylül	50.96	65.24
Ekim	46.68	63.35
Kasım	43.99	51.88
Aralık	42.70	50.84

Kaynak: Merkez Bankası

Not: Faizler ihale tarihlerine ve basit faiz oranlarına göre verilmiştir. Aynı ay içinde aynı gruba giren birden fazla ihale yapılmışsa basit aritmetik ortalama alınmıştır.

(1) Hazine tarafından gerçekleştirilen iskontolu döviz ihale faizleri yer almamaktadır.

TABLO 64
2002 YILI DEVLET İÇ BORÇLANMA SENETLERİ
İHALELERİNDE SATILAN MİKTARLAR (1)
(Milyar TL)

Aylar	6 Aylık (182 güne kadar)	12 Aylık (546 güne kadar)
Ocak	2 965 738	3 236 386
Şubat	1 316 506	1 456 373
Mart	2 882 316	3 138 568
Nisan	1 091 220	8 801 045
Mayıs	3 571 132	3 303 911
Haziran	4 084 688	3 821 927
Temmuz	6 153 223	2 931 616
Ağustos	2 811 489	4 234 460
Eylül	3 492 039	1 344 982
Ekim	1 319 933	7 385 479
Kasım	4 265 054	3 577 902
Aralık	5 107 774	4 949 008

Kaynak: Merkez Bankası

Not: Tablo ihale tarihlerine göre hazırlanmıştır.

Ortalama ve opsiyonlu satışlar dahil edilmiştir.

Nominal satış miktarları kullanılmıştır.

(1) Hazine tarafından gerçekleştirilen iskontolu döviz ihaleleri yer almamaktadır.

TABLO 65
2002 YILI BANKALARARASI PARA PİYASASI İŞLEMLERİ

Aylar	Günlük İşlem Adedi (1)	Günlük İşlem Hacmi (Milyar TL) (1)	Gerçekleşen Bir Günlük Faizler (%)		
			En Düşük	En Yüksek	Ortalama (2)
Ocak	166	3 461 818	59.00	62.00	59.00
Şubat	166	3 573 600	57.00	59.00	58.30
Mart	150	2 909 914	54.00	62.00	54.73
Nisan	150	2 842 633	48.00	61.00	51.31
Mayıs	158	3 312 435	48.00	48.00	48.00
Haziran	168	3 524 415	48.00	48.00	48.00
Temmuz	154	3 310 104	48.00	48.25	48.03
Ağustos	130	3 219 991	46.00	48.25	46.16
Eylül	130	3 522 171	46.00	46.25	46.00
Ekim	130	3 611 268	46.00	46.25	46.00
Kasım	126	3 902 291	44.00	53.00	44.53
Aralık	120	4 172 800	44.00	51.00	44.00

Kaynak: Merkez Bankası

(1) Aylık ortalamalar (çift taraflı)

(2) Bir gecelik işlemlerin aylık ortalama basit faizleri

TABLO 66
2002 YILI DÖVİZ VE EFEKTİF PİYASALARI İŞLEMLERİ (1)

Tarih	Bankalararası Döviz Piyasası İşlemleri (Çift Taraflı)				TL/ABD \$ Gösterge Kuru (İlan Tarihine Göre)			
	Aylık Toplam İşlem Sayısı	Aylık Toplam İşlem Hacmi Milyon ABD \$	Kurlar (TL/ABD \$)		Aylık Ortalama Katılan Kuruluş Sayısı	En Yüksek	En Düşük	Aylık Ortalama
			En Yüksek	En Düşük				
			Kuru	Kuru				
Ocak	4 786	7 447	1 452 000	1 311 000	37	1 447 714	1 311 636	1 366 022
Şubat	3 416	6 400	1 408 000	1 299 000	38	1 406 065	1 305 605	1 356 712
Mart	3 328	6 440	1 390 000	1 333 000	29	1 389 640	1 334 640	1 357 949
Nisan	3 384	7 443	1 371 000	1 290 000	31	1 359 364	1 292 748	1 320 626
Mayıs	3 012	6 900	1 433 286	1 363 000	25	1 444 946	1 357 241	1 397 534
Haziran	3 044	6 740	1 631 300	1 439 000	24	1 635 939	1 439 332	1 534 194
Temmuz	3 530	6 303	1 700 000	1 661 000	20	1 696 553	1 580 740	1 662 276
Ağustos	2 838	5 109	1 680 000	1 621 934	19	1 682 688	1 627 305	1 640 187
Eylül	2 018	4 338	-	-	18	1 671 191	1 620 832	1 652 325
Ekim	2 186	4 423	-	-	18	1 678 379	1 635 317	1 654 296
Kasım	1 916	4 550	-	-	16	1 687 268	1 542 744	1 605 544
Aralık	1 422	3 628	-	-	15	1 677 951	1 519 967	1 599 938

Kaynak: Merkez Bankası

(1) Merkez Bankası'nın Döviz ve Efektif Piyasaları'ndaki aracılık faaliyetlerinden aşamalı olarak çekilmesine uygun olarak TL karşılığı işlemlerin 2002 yılı Eylül ayı itibarıyla sona ermiş olması nedeniyle en yüksek ve en düşük kurlar oluşmamıştır.

TABLO 67
REEL EFEKTİF DÖVİZ KURU ENDEKSLERİ
(1995=100)

TÜKETİCİ FİYATLARI ENDEKSİNE GÖRE

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
1996	105.4	104.0	102.8	103.6	103.4	101.8	99.3	100.4	102.4	104.1	103.1	101.8
1997	102.6	105.4	107.1	109.1	108.2	106.1	108.0	110.0	111.3	114.0	114.6	115.9
1998	119.3	117.4	116.2	116.1	115.7	115.5	116.3	118.5	121.1	122.5	122.8	120.9
1999	121.5	121.2	121.8	121.8	121.0	121.5	122.4	122.1	124.1	126.1	126.4	127.3
2000	128.6	131.5	132.4	132.9	135.7	132.3	133.5	135.9	139.0	142.4	146.5	147.6
2001	148.1	138.4	113.5	101.2	114.2	111.8	105.1	98.9	98.5	96.6	107.4	116.3
2002	130.3	135.8	138.4	143.7	133.4	118.9	107.6	112.2	115.2	119.0	123.7	125.7*

Kaynak: Merkez Bankası

* Geçici

TOPTAN EŞYA FİYATLARI ENDEKSİNE GÖRE

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
1996	100.4	100.7	101.3	103.5	103.1	102.0	99.7	99.9	101.0	101.8	100.7	100.0
1997	100.6	104.2	106.7	107.6	107.3	106.0	107.0	108.0	108.3	109.3	108.8	110.5
1998	113.1	111.7	110.8	110.2	109.8	108.7	108.7	109.4	110.6	110.4	110.2	107.8
1999	107.1	107.5	107.9	108.5	107.8	106.7	107.3	105.9	107.4	107.2	107.1	108.7
2000	110.5	113.4	114.2	114.7	116.1	112.4	111.8	112.5	114.0	116.0	117.9	118.2
2001	118.1	111.7	95.4	88.3	101.1	98.9	94.2	89.1	88.5	89.0	97.8	107.2
2002	118.9	125.1	128.4	133.2	123.4	110.7	101.2*	105.5*	107.9*	111.2*	114.3*	117.5*

Kaynak: Merkez Bankası

* Geçici

TABLO 68
SINIFLARINA GÖRE FİİLİ PERSONEL DURUMU
(31 Aralık 2002)

Şubeler	Kadro Adedi	Gn.İd. Hiz.		Teknik Hiz.		Sağlık Hiz.		Avukatlık Hiz.		Yardımcı Hiz.		Toplam		Sözleşmeli		Genel Toplam
		K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	
İdare																
Merkezi	3 097	918	851	36	255	14	5	7	4	35	319	1 010	1 434	104	218	2 766
Adana	107	42	40		5	1				4	8	47	53		2	102
Ankara	433	184	168							4	16	188	184		20	392
Antalya	90	34	32		1					2	10	36	43		8	87
Bursa	115	43	47		1					1	9	44	57	1	7	109
Denizli	81	19	45							1	6	20	51		5	76
Diyarbakır	75	6	39							2	8	8	47		13	68
Edirne	74	25	36		1					3	6	28	43		3	74
Erzurum	67	4	42							1	6	5	48		6	59
Eskişehir	77	24	35							1	7	25	42	2	6	75
Gaziantep	82	23	37		1					1	8	24	46		3	73
İskenderun	77	22	37		1					2	9	24	47	1	2	74
İstanbul	630	231	213	2	10	5		3	1	23	86	264	310	2	27	603
İzmir	280	98	97	6	10	2		1		16	35	123	142	1	7	273
İzmit	102	30	42		4					5	10	35	56	1	5	97
Kayseri	84	8	45		1					2	4	10	50	1	9	70
Konya	84	13	41		1					2	6	15	48		11	74
Malatya	74	11	39		1					1	7	12	47	1	9	69
Mersin	85	33	35		2					4	6	37	43		2	82
Samsun	84	24	33							1	5	25	38		10	73
Trabzon	86	13	48							3	6	16	54		6	76
Van	65	5	34		1					1	5	6	40		5	51
TOPLAM	5 949	1 810	2 036	44	295	22	5	11	5	115	582	2 002	2 923	114	384	5 423

Kaynak: Merkez Bankası

Toplam Personel Sayısı5 423

Banknot Matbaası Genel Müdürlüğü İşçi Sayısı.....7

Toplam.....5 430

31 Aralık 2001 Tarihindeki Personel Mevcudu5 470

FARK..... -40

TABLO 69
T.C. MERKEZ BANKASI
ŞUBE, TEMSİLCİLİK VE BÜROLAR

	Açılış Yılı	Personel Sayısı (2002 Sonu)
<u>SUBELER</u>		
Adana	1969	102
Ankara	1931	393
Antalya	1963	87
Bursa	1969	109
Denizli	1974	76
Diyarbakır	1955	68
Edirne	1963	74
Erzurum	1959	59
Eskişehir	1954	75
Gaziantep	1956	73
İskenderun	1951	74
İstanbul	1931	603
İzmir	1932	273
İzmit	1983	97
Kayseri	1968	70
Konya	1974	74
Malatya	1977	69
Mersin	1933	82
Samsun	1933	73
Trabzon	1963	76
Van	1978	51
<u>TEMSİLCİLİK VE BÜROLAR</u>		
Frankfurt Temsilciliği	1976	8
Berlin Bürosu	1982	3
Londra Temsilciliği	1977	4
New York Temsilciliği	1977	4
Tokyo Temsilciliği	1997	2

Kaynak: Merkez Bankası

2001-2002
BİLANÇO KARŞILAŞTIRMALARI

**2001 - 2002 B İ L A N Ç O L A R I N I N
(M İ L Y O N**

A K T İ F

	2001	2002
I- Altın Mevcudu	1.527.125.937	2.149.366.567
A- Uluslararası Stand. Olan	1.485.812.521	2.091.219.643
B- Uluslararası Stand. Olmayan	41.313.416	58.146.924
II- Döviz Borçluları	27.045.763.084	43.816.006.381
A- Konvertibl	27.045.257.117	43.815.572.589
a- Efektif Deposu.....	1.555.089.598	1.056.967.685
b- Muhabir Hesapları	25.490.167.519	42.507.676.469
c- Rezerv Dilimi Pozisyonu		250.928.435
B- Konvertibl Olmayan	505.967	433.792
a- Efektif Deposu.....	323.437	423.051
b- Muhabir Hesapları.....	182.530	10.741
III- Madeni Para	1.803.254	8.606.795
IV- Dahildeki Muhabirler	3.767.448.102	2.689.095.121
V- Menkul Değerler Cüzdanı	38.831.212.077	28.848.908.521
A- Devlet İç Borçlanma Senetleri	38.831.212.077	28.848.908.521
a- Kuponlu.....	38.667.708.926	28.848.908.521
b- Kuponuz	163.503.151	
B- Diğer.....		
VI- İç Krediler	766.269.605	262.804.388
A- Bankacılık Sektörü		
a- Reeskont Kredileri	16.269.605	12.804.388
b- 1211 S.K.40/1-c kap.Kul.Kred.		
c- Diğer		
B- TMSF'na Kullanılan Krediler	750.000.000	250.000.000
VII- Açık Piyasa İşlemleri	7.014.591.179	2.071.599.997
A- Röpör Borçluları	6.557.791.179	2.070.499.997
a- Nakit		
i- Döviz.....		
ii- Menkul Değer.....	5.504.791.182	
b- Menkul	1.052.999.997	2.070.499.997
B- Diğer	456.800.000	1.100.000
VIII- Dış Krediler	263.219.118	251.626.078
IX- İştirakler	5.712.623	7.819.173
X- Gayrimenkuller ve Demirbaşlar	100.112.184	155.632.025
A- Gayrimenkuller	97.900.557	156.530.293
Amortismanlar(-).....	-7.122.612	-11.451.423
B- Demirbaşlar	22.322.295	28.786.952
Amortismanlar(-).....	-12.988.056	-18.233.797
XI- Takipteki Alacaklar	0	0
A- Takipteki Alacaklar	1.777.871.061	2.054.166.530
B- Takipteki Alacaklar Karşılığı (-)	-1.777.871.061	-2.054.166.530
XII- SDR Tahsisatı Nedeniyle Hazine Yükümlülüğü		249.887.118
XIII- Değerleme Hesabı		
XIV- Faiz ve Gelir Reeskontları	107.894.392	27.166.626
XV- Muvakkat Borçlular	1.527.073.630	190.892.239
XVI- Diğer Aktifler	31.966.927	216.449.755
	80.990.192.112	80.945.860.785
NAZIM HESAPLAR	243.218.468.931	278.985.992.013

KARŞILAŞTIRILMASI
(TL)

P A S İ F

	2001	2002
I. Tedavüldeki Banknotlar	5.282.659.962	7.635.621.892
II. Hazine'nin Alacakları	56.495.953	357.920.523
A. Altın	4.422.417	6.224.369
B. Rezerv Dilimi İmkânı		250.928.435
C. Diğer (Net)	52.073.536	100.767.719
III. Döviz Alacakları	101.030.536	106.881.372
A. Konvertibl	28.593.961	24.638.502
B. Konvertibl Olmayan	72.436.575	82.242.870
IV. Mevduat	45.553.233.167	55.714.056.295
A. Kamu Sektörü	2.699.644.902	4.228.155.299
a. Hazine Genel ve Katma Bütçeli İdareler	2.628.858.547	4.143.816.548
b. Kamu İkt. Kuruluşları	196.846	324.918
c. İktisadi Dev. Teşekkülleri	12.663.693	22.013.568
d. Diğer (Belediyeler ve Özel İdareler)	57.925.816	62.000.265
B. Bankacılık Sektörü	12.868.561.283	13.511.299.147
a. Yurtiçindeki Bankalar	5.112.869.181	4.393.690.313
b. Yurtdışındaki Bankalar	952.072	809.244
c. Zorunlu Karşılık (1211 S.K. Md.40)		
i. Nakit	7.754.496.660	9.116.657.238
ii. Altın (Safı Gr.)		
d. Diğer (Valörlü İşlemler)	243.370	142.352
C. Muhtelif	15.704.919.083	23.260.209.947
a. K.M.D. Tevdiatı	15.557.116.460	23.041.336.124
b. Diğer	147.802.623	218.873.823
D. Uluslararası Kuruluşlar	13.166.560.923	13.186.412.238
E. Fonlar	1.113.546.976	1.527.979.664
a. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu	351.120.404	9.513.928
b. Diğer	762.426.572	1.518.465.736
V. Açık Piyasa İşlemleri	12.630.260.330	9.579.837.313
A. Röpor Alacakları	6.483.160.330	2.075.937.313
a. Nakit		
i. Döviz	1.058.460.382	2.075.937.313
ii. Menkul Değer	5.424.699.948	
b. Menkul		
B. Diğer	6.147.100.000	7.503.900.000
VI. Dış Krediler	11.301.346	13.088.703
A. Kısa Vadeli	580.986	
B. Orta ve Uzun Vadeli	10.720.360	13.088.703
VII. İthalat Akreditif Bedelleri, Teminat ve Depozitolar	418.769.447	653.217.592
A. Döviz satışı yapılmış Akreditif Bedelleri	418.765.325	653.213.470
B. Mal bedeli ve Teminatlar	4.122	4.122
VIII. Ödenecek Senet ve Havaaleler	32.231.490	9.865.303
IX. SDR Tahsisatı		249.887.118
X. Sermaye	25.000	25.000
XI. İhtiyat Akçesi	652.992.536	2.600.556.142
A. Adi ve Fevkalade	566.826.399	2.460.974.121
B. Hususi (Bank.Kan Md.59)	23.257	68.147
C. Değer Artış Fonu (2791 ve 3094 S.Kan.)	86.054.216	139.423.203
D. Maliyet Artış Fonu	88.664	90.671
XII. Karşılıklar	1.620.154.309	79.566.879
A. Emekli İkr. Ve Kid. Tzm. Kar	7.600.236	31.944.460
B. Vergi Karşılıkları	1.610.345.607	29.301.189
C. Diğer Karşılıklar	2.208.466	18.321.230
XIII. Değerleme Hesabı	7.110.726.048	1.146.601.172
XIV. Faiz ve Gider Reeskontları	1.944.744.166	2.654.680.312
XIII. Muvakkat Alacaklılar	56.942.186	77.426.900
XIV. Diğer Pasifler	364.157.414	35.312.421
XV. Kar	5.154.468.222	31.315.848
	80.990.192.112	80.945.860.785
NAZIM HESAPLAR	243.218.468.931	278.985.992.013

